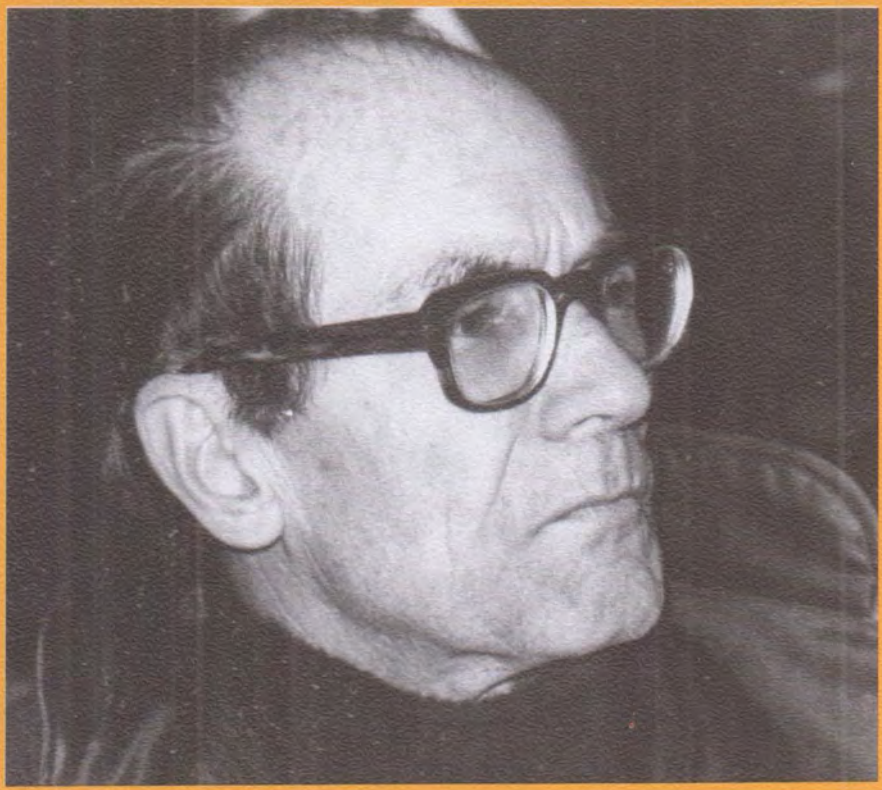
MERHABA KÖR KADI

Mahir Çayan'ın Avukatının Anıları

Faik Muzaffer Amaç

AYRINTI

Yakın Tarih

Ayrıntı: *1052*
Yakın Tarih Dizisi: *26*

Merhaba Kör Kadı
Mahir Çayan'ın Avukatının Anıları
Faik Muzaffer Amaç

Yayıma Hazırlayan
İlbay Kahraman

Son Okuma
Ahmet Batmaz

© Olcay Kolçak, 2016

Bu kitabın tüm yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
Faik Muzaffer Amaç

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Kâni Kumanovalı

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85 - 576 00 66
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: *Mart 2017*
Baskı Adedi *1000*

ISBN 978-605-314-165-5
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

t itter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Merhaba Kör Kadı

Mahir Çayan'ın Avukatının Anıları

Faik Muzaffer Amaç

YAKIN TARİH·DİZİSİ

Bitmeyen Yolculuk
Oğuzhan Müftüoğlu Kitabı
Söyleşi: Adnan Bostancıoğlu

Keşke Bir Öpüp Koklasaydım
Eylem Delikanlı-Özlem Delikanlı

Fırtınalı Denizin Yolcuları
Sedat Göçmen Kitabı
Söyleşi: İlbay Kahraman

Domatesi Çiçek Sananlar
Gökçen Başaran İnce

Devrimcilik Güzel Şey Be Kardeşim
Melih Pekdemir

Erikler Çiçek Açınca
Nurhak'ı Hatırlamak
A. Tuncer Sümer Kitabı
Enis Rıza & Ebru Şeremetli

İlle de Mavi
Adnan Keskin

Fırtınalı Denizin Kıyısında
Şansal Dikmen Kitabı
Söyleşi: Derviş Aydın Akkoç

Devrimciler Ölmez
10'lardan Biri:
Sinan Kâzım Özüdoğru Kitabı
Derleyen: Füsun Özbilgen
Bizi Güneşe Çıkardılar
Aysel Sağır

Direniş, Sürgün ve Ölüm Günleri
Ersin Ergün K. & Harun Korkmaz
Osman Zeybek & Tarık Uygun

Bir Zamanlar Mülkiye 1964-1970
Savaş Dizdar

Sinançа
Şirin Cemgil Sinan Cemgil'i Anlatıyor
Şirin Cemgil

Cepheden Anılar
Orhan Savaşçı'nın THKP-C Anıları
Söyleşi: İlbay Kahraman

Devrimcilerin Filistin Günlüğü
1968-1975
Yaşayanlar Anlatıyor
Oktay Duman

Keşiş'in Torunları
Dersimli Ermeniler
Kâzım Gündoğan

Tek Yola Sığmayan Devrim
Bir TKP/ML Sanığının Günlükleri
İbrahim Çelik

Görülememiştir
Ali Türker Ertunca

Üç Devrimci Tiyatro Bir Meddah
Anılar
Erdoğan Akduman

Muzaffer Oruçoğlu Anlatıyor
Zavot'dan Vartinik'e
Söyleşi: İbrahim Ekinci

Yolculuk Sürer...
Nuri Salman

Bizum Cihan
Cihan Alptekin Kitabı
Nuran Alptekin Kepenek

Merhaba Kör Kadı

Mahir Çayan'ın Avukatının Anıları

Faik Muzaffer Amaç

İçindekiler

Hak'ları ve Haklıları Savunan Dayım Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın Yaşamöyküsü (1915-1978) 9
Hukukumuzda Kadın 24

Laiklik İlkesi Sanık Sandalyesinde 31

"Komünist Öğretmen!" Davası 53
Sunuş 53
1 Diyarbakır İli İdare Kurulu'nun Kararı 54
2 Savunma 55
3 Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesinin Kararı 76
4 Başkan Ahmet Ata Dolmaç'ın Karara Muhalefet Şerhi 81

Milli Emniyet Dosyası 83
Amaç ve *Milli Emniyet Dosyası* İçin 83
Sunuş 85
Pasaport Davası 89
Birinci Bölüm / Bu Davanın Dava Daireleri Kuruluna Gelinceye Kadar Geçirdiği Safhalar 90
İkinci Bölüm / Dava Hakkındaki İddialarımız 133

Çayan Davası 175
Sunuş 175
Birinci Bölüm / İşkenceler Üzerine-I 176

Birinci Bölüm-II .....:..... 217
İkinci Bölüm-I 221
İkinci Bölüm-II 232

Dava Askeri Yargıtayda / Çayan Dosyası II 249
Birinci Bölüm / Mahkemenin Adı 250
İkinci Bölüm / Mahkemenin Kuruluşu 263
Üçüncü Bölüm / Duruşmanın Açıklığı Kuralı 270
Dördüncü Bölüm / Yargılamadaki Usulsüzlükler 271
Beşinci Bölüm / Hâkimleri Ret İstemi 300
Altıncı Bölüm / Sonuç 318
Yedinci Bölüm / Lağvedilen Mahkeme Hakkında ... 319

Fotoğraflar 321
Dizin 333

Hak'ları ve Haklıları Savunan Dayım Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın Yaşamöyküsü (1915-1978)

Faik Muzaffer 1915 (H. 1331) yılında İstanbul Üsküdar'da dünyaya geldi. İki kız çocuğundan sonra doğan erkek çocuk, ailenin sevinç kaynağı oldu. Hüsniye ve Pakize ablalarından sonra ona da güzel bir isim bulundu. Üstün ve zafer kazanan anlamına gelen Faik Muzaffer, asker babanın arzusu idi. Ama ne yazık ki yüzbaşı Mahmut Şükrü Bey o günlerde İngilizlere asir düştü... Faik Muzaffer ufak tefek, sarışın, güzel yüzlü bir çocuktu. I. Cihan Harbi'nin ve ülkemizin zor şartları altında baba hasreti çekerek büyümeye çalıştı. Hep babasının yolunu gözledi. Annesi onu, kafesini kaldırdığı pencerenin önüne bir minder üzerine oturtur, "Beybaba gelecek" diye oyalamaya çalışırdı.

Faik Muzaffer'in babası yüzbaşı Mahmut Şükrü Bey 1885 (H. 1301) yılında Rumeli Üsküp'te doğdu. Drama Evkaf Müdürü Süleyman Bey ile Esma Hanım'ın oğluydu. Manastır Askeri İdadisinde ve Harbiye'de Atatürk'le beraber okudu. Mert, bilgili ve sözüne güvenilir bir askerdi. I. Cihan Harbi'nde Irak cephesinde görevlendirilmişti. Bu cephede İngilizlerle savaşan Osmanlı ordusu Basra yakınlarında yapılan yoğun bir savaş sonucu yenildi. Bu korkunç savaşta İngilizlere esir düşen yüzbaşı Mahmut Şükrü Bey, diğer Türk subay ve erleri ile birlikte Basra'dan İngiliz gemilerine bindirilerek Hindiçin'e, Burma'daki Thatmyo esir kampına götürüldü. İstanbul'dan 12.000 kilometre uzaklıktaki bu kampa uzun ve zorlu bir yolculuktan sonra ulaşıldı. Türk esirler bir süre Basra'da tutulduktan sonra gemilerle Hindiçin'e Kalküta istasyon kampı adı verilen tarihi kaleye, oradan da buharlı gemilerle Rangoon'a ve Irrawady Irmağı yolu ile Thatmyo kampına vardılar. 40 dereceye varan sıcaklıkta esaret yılları oldukça zor geçti. Esirlik, vatan ve aile hasreti hepsini yaktı, bitirdi.

Ancak esir kampına çok seyrek de olsa gelen mektuplar hem esir Türk askerlerine hem de vatanda her türlü sıkıntıyla boğuşan ailelerine teselli kaynağı oluyordu. Ayrıca İngilizler, Türk subaylara ayrıcalık tanıyarak onlara daha önce aileleri ile gelen İngiliz subaylarının kaldığı barakaları tahsis ettiler. Elde kalan fotoğraflardan anlaşıldığına gore, kamp binaları İngiliz ordusu için inşa edilmiş olup oldukça sağlamdı. Tahminen on bine yakın Türk subay ve askeri, Thatymo kampında beş yıldan fazla bir süre esir olarak tutuldu. Yüzbaşı Mahmut Şükrü Bey 1918 Mondros Mütarekesini izleyen yıllarda yine bir İngiliz gemisi ile yurda dönebildi. Kardeşi Niyazi Bey de Doğu'da savaşırken Ruslara esir düşmüştü. O da sağ olarak geri dönmeyi başardı. Mahmut Şükrü Bey, uzun yıllar süren esaret süresinde oldukça hırpalandı. Daha kendini toparlayamadan Anadolu'ya geçti. Savaşırken başından yaralandı. Malul gazi yüzbaşı olarak emekli edildi. Evine döndü. Üsküdar Halkevi Kütüphanesinde bir süre çalıştı. 1949 yılında geçirdiği bir kalp krizi sonucu hayatını kaybetti. Karacaahmet Mezarlığına defnedildi.

Faik Muzaffer'in annesi Hacer Hanım 1894 (H. 1310) yılında Uluborlu'da dünyaya geldi. Babası Kolağası (yüzbaşı) Abdülfettah Bey, aslen Kafkasyalı olup, Peygamber soyundan ve hepsi hacı olan Kadıoğulları ailesine mensuptu. Abdülfettah Bey'in ailesi Dağıstan'ın Şirvan yöresindeki Pirhanfad'da yatan Kutbü'l-evliya ve Şeyhler Şeyhi Pir Hüseyin İl Meşhur'un soyundan gelir. Şirvan'da gömülü, Peygamber soyundan gelen ve hacı olan sekiz zat Kadıoğulları lakabı ile anılır. Şirvan kadısı olan zat, ailenin en büyüğüdür. Hacer Hanım'ın annesi, Faik Muzaffer'in anneannesi Emine Hanım (1862 [H. 1278]-1951) iyi bir ailenin kızıydı. Erkek kardeşlerinden bir tanesi, 15. Tümen'de görevli Mahmut Sabri Bey, yirmi sekiz yaşında Çanakkale'de şehit düştü. Diğer erkek kardeşi Kolağası Mehmet Ali Bey de Balkan Savaşı'nda ciğerinden süngü yarası aldı ve bir ciğeri söndü. Tek akciğerle yaşamını malul gazi olarak sürdürdü. Faik Muzaffer'in esaret hayatı yaşayan babası ve biri şehit biri de gazi olan iki dayısı anılarında büyük yer aldı... Annesi Hacer Hanım, Cumhuriyetin ilanından sonra açılan Millet Mekteplerine devam ederek yeni harflerle okuma yazmayı ilk öğrenenlerden ay-

dın bir Türk kadınıydı. Hep bir şeyler öğrenmeye, kendini yenilemeye çalışırdı –Çocuklarının eğitimine çok önem verdi, hepsinin birer meslek sahibi olmalarını sağladı–. Çok güzel bir kadındı, özellikle aile arasında gençlikteki güzelliği dile getirilirdi. Daha üç yaşında bir bebekken mahalleye kız bakmaya gelen görücülerin çocuğu sevip okşayıp (senin bir ablan var mı?) diye sordukları söylenirdi. Kocası esaretteyken, nasıl olsa geri dönemez düşüncesi ile pek çok talibi çıktı. O, bu teklifleri asla kabul etmedi. Harp yıllarının yokluk ve sıkıntıları arasında iki kızı ve oğlu için çetin bir savaş verdi. Hacer Hanım eşinin esaret günlerinde kocasından maaş alamıyordu. Elinde kalan birkaç kuruşu değerlendirerek bir çorap makinesi aldı, bununla evini çekti çevirdi. Kısa zamanda işi genişletti. Bundan sonra Faik Muzaffer'in iki ablası ve mahallenin genç kızları çorap makinelerinin başında harıl harıl çalışarak ekmek paralarını çıkarmaya başladılar. Yüzbaşı Mahmut Şükrü Bey malul gazi olana kadar bu çalışmalar sürdü. Evin babası geri döndükten sonra maaş bağlanmış, artık çorap dokumaya gerek kalmamıştı. Aile 1934'te çıkan soyadı kanunu ile Amaç soyadını aldı. Hacer Hanım, 1956 yılında eşi gibi kalp krizi geçirerek hayata veda etti. Çok sevdiği eşi Şükrü Bey'in yanına Karacaahmet'e defnedildi.

Faik Muzaffer'in baba evi Üsküdar'da, Toptaşı caddesinde üç katlı eski, ahşap bir konaktı. Kafesli pencereleri, cumbalı kocaman odaları, yük dolapları ve güzel bir bahçesi vardı. Meyve ağaçları ve çiçeklerle bezenmiş olan bu bahçe oldukça büyüktü. Çift kanatlı kapıdan girince malta taşları döşenmiş büyük taşlıkta üzerinde zarif bir çıkrığı olan kuyu bulunuyordu. Ayrıca bahçenin sonunda, duvar kenarında ikinci bir kuyu daha vardı. Bu kuyunun suyu daha çok bahçedeki çiçek ve sebzeleri sulamak için kullanılırdı. Evin içindeki kuyu ise yazın buzdolabı görevini görürdü. Yemekler kuyu içine sarkıtılarak bozulmaları engellenirdi. Suyu da zaman zaman temizlik için kullanılırdı. Şıkır şıkır sarkıtılan çıkrığın sesi, evde keman çalan ablalarının müziğine eşlik ederdi. Evin önünden geçen Toptaşı caddesi oldukça işlek bir yol olup, Üsküdar ile Askerlik Şubesi'ni birbirine bağlar, Zeynep Kâmil Hastahanesine kadar uzanırdı. Üst katın pencerelerinden muazzam Karacaahmet Mezarlığı, arka pencerelerden ise

Toptaşı Cezaevi ve Boğaz görünürdü. Üsküdar'dan gelenler için, son derece dik olan Toptaşı Yokuşu nefes kesici idi. Hatta Faik Muzaffer'in babasının ölümüne bu dik yokuşun sebep olduğu aile arasında tartışılırdı. Evin karşısında bulunan yemyeşil bostan, fondaki Karacaahmet'in haşmetli selvileri ile huzur verici bir tablo sergiliyordu. Aile burada huzur içinde yaşıyordu. Arka bahçede bulunan, boyu neredeyse ev kadar yüksek kocaman bir dut ağacı, ayva, incir, erik, vişne ağaçları arasında çiçekler, nane, maydanoz gibi bitkiler; yaz kış meyve ve sebze ihtiyacını karşılardı. Zaten karşılarında yer alan bostan her zaman imdatlarına yetişirdi. II. Cihan Harbi'nin karartma günlerinde Şükrü Bey, hava saldırılarından korunmak için bahçeye bir sığınak kazdırmıştı. Sonra bu sığınağı kapattılar. Odalarda, pencere önlerinde boydan boya tahta kerevetler, üzerinde ot minderler, arka yastıkları ve el işlemesi tiril tiril beyaz örtüler yer alırdı. Isınmada kullanılan soba ve mangallar vardı. Özellikle altlıklı büyük bakır mangalların ovulup temizlenmesi ve parlatılması oldukça zordu. Bakır mangalların üzerine kapatılan tepesi kuşlu kapaklar ilgi çekiciydi. Odalarda bulunan büyük taban halıları evi sıcak tutardı. Ayrıca içinde odun, bazen de taşkömürü yakılan dökme soba da kış odasının vazgeçilmezi idi. Aşırı soğuklardan korunmak için soba yanan odanın kapısına, kilim vs'den yapılmış kalın perde asılırdı... Ceviz karyola, konsol, dolaplar ve kenarları ceviz oymalı sandalyeler ve hezaren sandalyeler yanında, evin tabii gömme dolapları olan yatak ve yorganların, fazla eşyanın saklandığı yük dolaplar evin her odasında bulunur ve her türlü fazla eşyayı ortadan kaldırırdı. Elektrik olmadığı için aydınlanma gaz lambaları ve ufak gaz lambası olan idare lambaları ile yapılırdı. Orta katta bulunan koltuk, kanepe ve bir ceviz konsolun yer aldığı misafir odası, tavandan inen kırmızı kadife perdeleri ile konsolun üstündeki çift karpuz lambayla göz alıcı idi. Bu odada duvara raptiye ile tutturulan bir dünya haritası, üzerinde Şükrü Bey oğlu Faik Muzaffer'e iğne takılmış minik bayraklarla 2. Cihan Harbi'nin cephelerini anlatmaya çalışırdı. Bütün harp süresince bu minik bayraklar hep yer değiştirdi. Ama hiçbir zaman Türkiye topraklarına uğramadı. Bu güzel ev, baba ocağı, zamanla yıprandı. Hacer Hanım'ın 1956 yılında

vefatından sonra bir süre Faik Muzaffer ve iki ablası burada oturdular. Bir ara, alt kat kiraya verildi. Avukatlık bürosu açmak için Faik Muzaffer'e para lazım olunca, çaresiz, ev haraç mezat satıldı gitti. Şimdi yerinde Hanedan Apt. adlı kagir bir bina var.

Faik Muzaffer, I. Cihan Harbi'nin yokluk ve sıkıntıları arasında, Irak cephesinde esir düşen ve binlerce kilometre uzakta esir hayatı yaşayan babasının hasretini çekerek büyümeye çalıştı. O yıllarda yokluğu öylesine içine sindirmişti ki annesinin yemesi için verdiği ekmeği "Bu da ekmeğim" deyip sonradan yemek için saklamaya çalışırdı. Sonuçta iyi beslenemediği için boyu fazla uzamadı. O ufak tefek ama yüreği kocaman bir adam oldu. İnandığı davalardan, hak bildiği yoldan dönmedi. Okulda çok başarılıydı. Babası asker olduğu için o da askerî okula gitmek, asker olmak istedi. Ama gözlerindeki ileri derecedeki miyop yüzünden gözlük takmak zorundaydı. Bu yüzden Kuleli Askeri Lisesine giremedi. Lise eğitimini Kabataş Erkek Lisesinde tamamladı. Olgunluk imtihanında da başarılı oldu. Sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin Felsefe Bölümüne girdi ve bu zor bölümün eğitimi sürecini de başarı ile tamamladı. Mezuniyetten sonra aynı fakültede psikoloji ve pedagoji asistanlığı yaptı. Üniversitede kalmış olsaydı profesör olabilirdi. Ama Anadolu'ya gitmeyi tercih etti. Amacı, ülkemizin geri kalmış bölgelerindeki gençleri cumhuriyetin, Atatürk'ün ışığında aydınlatmaktı. Sırası ile Adana, Antakya, Zonguldak, Erzurum ve Diyarbakır liselerinde felsefe öğretmenliği yaptı. Yıllar sonra liselerden felsefe derslerinin kaldırılacağını bilseydi, herhalde bu dalda eğitim almayı düşünmezdi. Faik Muzaffer Amaç, öğretmenliği sırasında Hukuk Fakültesine devam ederek mezun olmayı başardı. O artık iki üniversite mezunu, iki diplomalı bir öğretmendi. Paratoner gibi tüm yıldırımları, şimşekleri üzerine çeken, herkesin kıskandığı, kızdığı, haset ettiği, ayağını kaydırmaya, çelme atmaya çalıştığı, her şeyin doğrusunu söylediği için şaşkınlıkla baktığı cesur, genç bir Cumhuriyet çocuğu, bir Atatürk öğretmeni idi. Diyarbakır Lisesi'nde, Lise Müdürü tarafından solculukla suçlandı. Anlaşmazlık mahkemeye taşındı. Sonuçta aklandığı halde Faik Muzaffer Amaç'ın yaşamında zor günler başladı.

Sürgünler, aç ve işsiz kalmalar ve çeşitli mücadelelerle dolu zor bir yaşam...

Faik Muzaffer Amaç gerek öğretmenliği, gerekse avukatlığı sırasında daima haklının ve hakkın yanında olan idealist ve son derece dürüst bir insandı.

"Eski zamanda bir gözü şehla olan bir Kadı varmış. Çevresindeki en dürüst ve doğru sözlü adamın bulunmasını istemiş. Uzun aramalardan sonra bulunan adam, Kadı'nın huzuruna çıkarılmış. Ama doğru sözlü adam, Kadı'nın yüzüne bakar bakmaz, 'Merhaba kör kadı!' demesin mi? Tabii, Kadı Efendi fena halde bozulmuş..." İşte Faik Muzaffer Amaç da, tıpkı anekdottaki doğrucu adam gibi, doğru bildiği, inandığı bir gerçeği hiç çekinmeden söylerdi. Başına gelenlerin hepsi bu açıksözlülüğünden kaynaklandı. Avukatlık yaparken, kendisine dava getiren kişiyi müşteri olarak düşünmez, daha ilk baştan, davanın sakat olduğunu, kaybedilebileceğini ânında bildirirdi. Ticari zihniyeti olmadığı için, avukatlık ona pek kazanç sağlamadı.

Avukat Faik Muzaffer Amaç, askerliğini tamamladıktan sonra ilk defa Adana Lisesinde felsefe öğretmenliğine başladı. Başarılı ve idealist bir öğretmendi. Öğrencilerine Atatürk ilkeleri doğrultusunda felsefe, psikoloji, mantık ve sosyoloji derslerini öğretiyor, onları aydınlatmaya çalışıyordu. Öğrencileri tarafından çok seviliyordu. Antakya, Zonguldak, Erzurum ve Diyarbakır liselerindeki öğretmenliği sırasında da çok başarılı oldu. Ancak son 1948 yılında çalıştığı Diyarbakır Lisesinde okul müdürü ile anlaşamadı. Bu anlaşmazlık yargıya taşındı. Beraat etmesine rağmen (dava sonucu 27/11/1950) fişlenip damgalandı. Bu fişleme olayı yıllar boyu gündemde kaldı. Ölünceye kadar hep izlendi. Bakanlık emrine alındığı için bundan sonra öğretmenlik yapmadı. Daha doğrusu yapamadı, yaptırmadılar. İkinci diplomasını devreye sokarak serbest avukatlık yapmaya başladı.

1951 yılında Mardin'e giderek serbest avukatlık yapmaya başladı. Ama Diyarbakır'da başlayan fişleme, takibat, karalama burada da devam etti. Polis baskısı iyice arttı. Baskılara daha fazla dayanamayarak, 1954 yılında İstanbul'a baba ocağına döndü. Divanyolu'nda güzel bir avukatlık bürosu açtı.

Bu arada İzmir Fuarı'nda tanıştığı ilkokul öğretmeni Fatma Hanım'la evlendi. Ama çocukları olmadı.

Fatma Hanım ile evliliği ölünceye kadar sürdü. Annesi ile karısı pek geçinemezlerdi. Ama o durumu idare ederek olayların büyümesini önler, kimin haklı kimin haksız olduğunu pattadak yüzlerine söyleyiverirdi.

Avukat Faik Muzaffer Amaç, estetik duyguları gelişmiş bir kişiliğe sahipti. Edebiyatı, tiyatroyu, klasik müziği ve operayı çok severdi. Ankara'ya her gidişinde mutlaka bir opera temsiline gider, program kitapçıklarını da opera âşığı yeğenine gönderirdi. Onun bir opera sanatçısı olması için çok uğraştı. Ama ablası ile eniştesi, o günlerde sadece Ankara'da olan Devlet Konservatuarının Opera Bölümünü kazanmış olan çocuğu Ankara'ya göndermediler...

Siyasi tarihimizde 6-7 Eylül olayları olarak bilinen büyük tahrip hareketi, Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın yaşamında çok acı anılar bıraktı. Hiçbir suçu yokken aylarca hapiste yatması, unutulmayacak bir haksızlık ve linç olayı idi. Olaylar şöyle başladı: Kıbrıs meselesinin çözümü için Londra'ya davet edilen Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu durumun hiç ümit verici olmadığını Başbakan Adnan Menderes'e bildirmişti. 6 Eylül 1955 günü Menderes, Bayar ve Vali Fahrettin Kerim Gökay, Abdullah Efendi Lokantasında yemek yerken Selanik'teki Atatürk'ün evinin bombalandığı haberi geldi. Menderes, bomba olayının radyoda öğle haberlerinde okunmasını istedi. Aynı saatlerde DP yanlısı İstanbul *Ekspres* gazetesi ikinci baskı yaparak olayı bütün İstanbul'a duyurdu. O gün öğleden sonar üniversite gençliği, bu olayı lanetleyen bir yürüyüş düzenledi. Yürüyüşün amacı milli duyguları harekete geçirerek, durumu bütün dünyaya yansıtmaktı. Ancak üniversite gençlerinin arasına sızan yağmacılar birden kontrolü ellerine aldılar. Bu serseri, yobaz güruh inanılmaz bir şekilde yağma ve talana başladı. Başta Rum dükkânları olmak üzere Ermeni ve Musevi vatandaşlarımıza ait eşyalar sokaklara döküldü ve tahrip edildi. Lion, Odeon, Silviyo, Zera, Osep gibi mağazalar yerle bir edildiler. Yağmacıların saldırılarından kurtulmak için Türk bayrağı asanlar tecavüzden kurtulamadı. Türk mağazaları ise vitrinlerine *Kuranıkerim* koyup, üstübeçle "Burası Müslüman Mağazasıdır"

yazısı ile mallarını korumaya çalıştılar. O dönemin şöhretli seslerinden Necmi Rıza'nın kendi adını taşıyan kumaş mağazasının yağmalanmasını önlemek için kapının önünde güzel sesi ile mevlit okuduğu söyleniyordu... Zamanın hükümeti tarafından düzenlenen Kıbrıs mitingi, çapulcu ve serseriler tarafından bir yağma ve talan haline dönüştü. Evler, kiliseler, dükkânlar yağma edildi. Bu arada pek çok can kaybı oldu. Yağmacı serseriler bir papazı sünnet etmeye kadar işi ileri götürdüler. Beyoğlu İstiklal Caddesini nadide kumaşlar ve eşyalar kapladı. Kuyumcu vitrinleri darmadağınık edildi. İstanbul'da yaşayan Rum, Ermeni, Musevi, Türk vatandaşlar büyük bir tacize uğradı. Zarar ziyanın haddi hesabı yoktu. Sonuçta ordu birliklerinin duruma hâkim olması ile iki gün boyunca devam eden yağma ve talan bitti. Rum, Ermeni ve Yahudilere karşı kitlesel bir kırım hareketi olan 6-7 Eylül olaylarında iki gün boyunca 3 ölü, 30 yaralı oldu; 73 kilise, 8 ayazma, 2 manastır, 1 fabrika talan edildi. 3.584'ü Rumlara ait olmak üzere 5.838 ev ve dükkân yağmalandı. Çoğu İstanbul dışından, İzmit, Adapazarı gibi yakın illerden gelen toplama yağmacılar, önce Şişli'deki Haylayf Pastanesi'ne oradan Taksim, Kurtuluş, Feriköy, Beyoğlu, Kadıköy, Üsküdar, Samatya, Bakırköy ve Büyükadaya kadar yayılarak Rum, Ermeni, Musevi ve diğer ecnebilerin evlerine ve mallarına saldırdılar. Sabaha kadar süren bu yağma İzmir'e de sıçradı. Yunan Konsolosluğu ve Fuar'da bulunan İzmir pavyonu yakıldı. Yağma ve talan yapan kişiler organize bir suç örgütü olarak Demokrat Parti tarafından emir aldılar. Hep aynı usulle, önce vitrinleri kırıp, sonra demir parmaklıkları kaynak makineleri ve tel makaslarla kestiler.

Artık kırılan döküleni yerine koymak, yaraları sarmak gerekiyordu. Bundan sonra suçlular yakalanmalıydı. Ama hangi suçlular? Basiretsiz idareciler yüzünden yanan yıkılan, yaralanan, darp edilen insanlar için kimden hesap soracaklardı. Yağma ve talan, yaralama olaylarına karışan ayaktakımı, serseriler, çapulcular mı yoksa evlerinde mışıl mışıl uyuyan aydın kişiler mi? Tamam, suçlu bulunmuştu. Olayların büyümesi üzerine İstanbul'da sıkıyönetim ilen edildi. Sıkıyönetim komutanlığı ne kadar fişlenmiş solcu bilinen aydın varsa hepsini tutuklayıp gözaltına aldı. Çünkü

olayların asıl müsebbibi olan hükümet 6-7 Eylül yağma ve talan olaylarını komünistlerin yaptığını ileri sürmüştü. Tutuklanan Hasan İzzettin Dinamo, Aziz Nesin, Müreyyet Boratav, Asım Bezirci, Aslan Kaynardağ, Kemal Tahir gibi aydınlar arasında Avukat Faik Muzaffer Amaç da bulunuyordu. Bu tutuklamalar yüzünden, ülkemizin yüz akı yazarlar ve fikir adamları sebepsiz yere aylarca hapiste kaldılar... Bu trajik olay Faik Muzaffer Amaç'ın ailesi için de büyük üzüntü kaynağı oldu. Küçük ablası sıkıyönetim komutanı Nurettin Aknoz Paşa'ya bir dilekçe yazarak kardeşinin herhangi bir suçu olmadığını, haksız yere tutuklandığını anlatmaya çalıştıysa da dilekçesine bir cevap bile verilmedi. Uzun bir süre tutuklu kalan aydın kişiler serbest bırakıldı. Ama hepsi yaşadıkları bu travmayı ömürleri boyunca unutamadılar...

Aslında 6-7 Eylül olayları, Demokrat Parti hükümetinin bir kırılma noktasıydı. Bundan sonra her toplumsal olayın ardından aydınların tutuklanarak cezaevlerine konulması rutin bir uygulama halini aldı. Uydurulan asılsız raporlarla pek çok aydın kişi işinden, mesleğinden ayrılmak zorunda kaldı; yurtdışına çıkışları engellendi, pasaport verilmedi; hatta işkence görenler bile oldu...

6-7 Eylül olaylarının hükümet yetkilileri tarafından tezgâhlandığı Yassıada duruşmalarında ortaya çıktı. İddia, Demokrat Parti'nin kurucusu Fuat Köprülü'nün şahitliği ile ispatlandı. Diğer taraftan Yunan mahkemelerinde yapıyan duruşmalarda Atatürk'ün evine atılan bombanın, o tarihteki Türk konsolosunun çantası ile Türkiye'den getirildiği anlaşıldı. Operasyonu, burslu olarak Selanik Hukuk Fakültesinde okuyan bir Türk öğrencinin planladığı ve Türk konsolosluk kavasının da bombayı eve yerleştirdiği saptandı. Yunan mahkemeleri, sanıkları mahkûm etti. Ama hukuk öğrencisi Türkiye'ye iltica etti. Türk makamları bu öğrenciyi Yunanistan'a iade etmediği gibi daha sonraları emniyet müdürü ve vali olarak görevlendirdi... Yassıada duruşmalarında Menderes ve Zorlu 6-7 eylül olaylarından sorumlu tutularak hapse mahkûm oldular.

Avukat Faik Muzaffer Amaç, 1954 yılında serbest avukatlık yapmak için İstanbul'a gelmiş, Divanyolu'nda bir avukatlık bürosu açarak çalışmaya başlamıştı. Tam işlerini yoluna

koyduğu sırada 6-7 Eylül 1955 olayları patlak verdi. *Zafer* gazetesinde "Müessif hadisenin tahrikçilerinden 43 kızıl yakalandı" başlığı altında çıkan yazıda diğer aydınlarla beraber Faik Muzaffer Amaç da solculukla suçlanarak tutuklandı. Harbiye'deki taş hücrede 4 ay sorgusuz sualsiz yatırıldıktan sonar, mahkeme huzuruna bile çıkarılmadan tahliye edildi. Hapis yattığı süre içinde müvekkillerinin bir kısmını kaybetti. "Ben kendi hukukumu bile koruyamıyorum, başkalarının hukukunu nasıl müdafaa edeceğim?" gerekçesi ile 1/7/1956 tarihli dilekçe ile İstanbul Barosundan istifa etti. Mali zorluklar yüzünden yazıhanesini kapatmak zorunda kaldı. Daktilosunu alarak Gaziosmanpaşa Adliyesinin önünde dilekçe yazmaya, halkın söyleyişi ile arzuhalcilik yapmaya başladı.

Bu konuya Bülent Ecevit, 6 Mart 1956 tarihli *Ulus* gazetesinin 3. sayfasında Günün Işığı sütununda "Sıkıyönetim ve İnsan Hakları" başlığı altında şöyle dokunmuştu:

> Tanımadığımız bir avukattan gazeteye bir mektup geldi. kendi hakkını bile koruyabilmekten ümidini kestiği için avukatlık mesleğini bıraktığını yazıyordu... 6-7 Eylül hadiselerinden sonar, bu avukatı bir gece gelip evinden almışlar. Tevkif edildiğini ancak 20 gün sonra öğrenebilmiş. 4 ay sonra serbest bırakıldığı zamansa ne tevkifinin ne de serbest bırakıldığının sebebini biliyormuş... Üzerine almış olduğu davaların bu yüzden yarım kaldığını, müvekkillerinin yüzüne bakamaz olduğunu söyleyen avukat "Ben ki, diyordu, bu memlekette kendi hakkımı bile savunmaktan acizim, ne cesaretle artık kendimde başkalaranın haklarını savunma yetkisini görebilir, ne cesaretle avukatlık mesleğine devam edebilirim."

6-7 Eylül'den sonraki aylar içinde İstanbul'da bu avukatın başına gelenlerden de acı şeyler yaşanmış olabilir. Ama en açık hakları koruyamamak gibi acz içinde mesleğini bırakmak zorunda kalan bir avukatın dertlenişi, bir bakıma hakları tanınmaz olmuş bütün insanların dertlerini özetliyor sayılır.

Avukat Faik Muzaffer Amaç, 27 Mayıs 1960 İhtilalinden sonra yeniden avukatlığa döndü. Orman avukatlığı için

başvuruda bulundu. 28 Nisan 1961'de Sındırgı Orman Avukatlığına atandı. Tabii arkasından fişi hemen devreye girdi. Yine çalıştırmadılar, ekmeğini engellediler, tekrar İstanbul'a döndü. 22 Nisan 1966 tarihli *Yön* Dergisi'nin 160. sayısında "Türkiye'de Nasıl Bir Komünist İmal Edilir?" başlıklı yazısı ile yaşadıklarını anlattı.

Avukat Faik Muzaffer Amaç, yaşadıklarını, başından geçenleri kitaplarında anlattı. Kitaplarının yanında bazı hukuk dergilerinde ve gazetelerde yayınlanan hukuk yazıları vardır. Kitapları:

a) *Laiklik İlkesi Sanık Sandalyesinde* (Barış Yayınları, Ocak 1966),

b) *"Komünist Öğretmen!" Davası* (Kaya Yayınları, 1966),

c) *Milli Emniyet Dosyası* (Habora Kitabevi, Şubat 1969),

d) *Çayan Davası* (Yücel Yayınları, Ekim 1971),

e) *Dava Askeri Yargıtayda* (Haşmet Basımevi, Haziran 1972).

Avukat Faik Muzaffer Amaç *Laiklik İlkesi Sanık Sandalyesinde* ve *"Komünist Öğretmen!" Davası* adlı kitapları ile günümüz Türkiye'sinde ilerici öğretmenlerin çektikleri, ağır baskı altında görev yapmakta nasıl zorlandıklarını anlatır... *Milli Emniyet Dosyası* adlı kitabı aydınlara yapılan maddi ve manevi işkenceleri kamuoyuna sunar. Kitap çok canlı ve akıcı bir üslupta kaleme alınmıştır... *Çayan Davası*, Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın Çayan Davası Dosyasına girmiş belge ve dilekçelerden bir derlemedir. İşkenceler konusunu ve reddi hâkim dileğini kapsar. Kitap tümüyle bir mahkeme dosyasıdır. Duruşma tutanakları ile dosyadaki dilekçe ve yazılardan oluşur. 1971'de İstanbul 3 Numaralı Askeri Mahkemede 26 genç hakkında açılan davanın bir numaralı sanığı Mahir Çayan olduğu için kitaba *Çayan Davası* adı verilmiştir... Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın 1972 yılında basılan bir diğer kitabı ise *Dava Askeri Yargıtayda* adını taşır. Yine İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemede yargılanıp hüküm giyen müvekkillerinin duruşmalı olarak yapılan temyiz incelemesinde müdafi olarak iddia ve beyanlarını kapsar...

Faik Muzaffer Amaç 1948 yılında Diyarbakır Lisesi'nde felsefe öğretmenliği yaparken yaşadıklarını, fişlenmesini,

yargılanmasını, savunmasını ve mahkemenin verdiği kararı *"Komünist Öğretmen!" Davası* adlı kitabında anlatır. Kitabın kapağın da "Şu gerçeği hiçbir zaman unutmayalım. Gericitutucu çevreler ne kadar gürültü koparırlarsa koparsınlar, ne kadar direnirlerse direnseinler, ne gibi organizasyonlar çevirirlerse çevirsinler, ne gibi hukuk dışı yollara başvururlarsa başvursunlar, Atatürk'ün dediği gibi 'Yarınki mutlu Türkiye öğretmenlerin eseri olacaktır' " sözleri yer alır.

Faik Muzaffer Amaç 1948 yılında Diyarbakır'da açılan ve 27.11.1950 tarihinde beraat ettiği davada aşağıdaki nedenler ileri sürülerek suçlanmıştı.

a) Dönemin başbabakanı Hasan Saka TBMM'nin 19.12.1917 günkü oturumunda Devlet araçlarının kişisel işlerde kullanılmasına "utanç verici bir durum" saptaması yapar. Bu olayı gazetede okuyan Muzaffer öğretmen, öğretmenler kurulu toplantısında söylediği "Sigara içen öğrencilere ceza verildiği gibi, resmi araba ile okula gelen öğrencilere de ceza verilmeli. Onlara devlet mallarını kişisel işlerde kulanmanın kötülüğünü kavratıp onları iyi bir yurttaş olarak yetiştirmeliyiz" sözleri ile okula resmi araba ile gelen korgeneralin oğlunu kastettiği ileri sürüldü.

b) *Tebliğler* dergisinde yardımcı kitap olarak gösterilen *Eflâtun'un Devlet Görüşü* adlı kitabını derste okutması ve öğrencilere "Hiçbir şeyden korkmayın. Medeni cesaret sahibi olun" demesi.

c) Atatürk'ün *Söylev*'ini (*Nutuk*) anlatırken "Asil kan deyimi bilimsel olan kan ve ırk değil, iyi terbiye, sağlam karakter demektir. Bu mecaz-ı mürseldir" açıklaması.

d) Faik Muzaffer Amaç'ın *Laiklik İlkesi Sanık Sandalyesinde* adlı kitabında anlattığı olay da suçlanmasında rol oynadı. 1947-48 ders yılında Diyarbakır Lisesi son sınıf öğrencilerine sosyoloji dersinde "Hukukta Laiklik" ilkesini savunur ve 1926 yılında Adalet Bakanı olan Mahmut Esat Bozkurt'a ait aşağıdaki paragrafı yazılı ödev olarak verir.

"Hayat hergün hatta her an esaslı değişikliklere uğrar. Bunun değişikliklerini, yürüyüşünü durdurmak mümkün değildir. Kanunları dine dayanan devletler kısa bir zaman sonra memleketin ve milletin isteklerini dindiremez olurlar. Çünkü dinler değişmez yargılar ifade ederler. Hayat yürür, ihtiyaçlar

hızla değişir, değişmemek dinler için zorunluluktur. Bunun için dinlerin yalnız bir vicdan işi olarak kalması bugünkü uygarlığın esaslarından ve eski uygarlıkla yeni uygarlığın en önemli ayırıcı niteliklerinden birisidir..." Faik Muzaffer Amaç bu ödev yüzünden de şikâyet edilir. Daha sonra mahkemede verdiği savunmasını bir kitap haline getirir.

Yukarıdaki sebepler yüzünden 1948 yılında okul müdürü tarafından açılan davada öğrencilerin ifadelerine de başvurulmuş. Ancak 5-A sınfındaki birkaç öğrenci dışında çocuklar gerçekleri dile getirmişlerdir. Yıllar sonra 12 Eylül davalarının görüşüldüğü Selimiye Kışlası'ndaki askeri mahkemede Avukat Faik Muzaffer Amaç hâkimlerin reddi ile ilgili bir dilekçeyi okurken eski öğrencisi askeri hâkim A. A. onu susturmak ister. Ancak Faik Muzaffer Amaç hiç istifini bozmadan okumayı sürdürür. Bunun üzerine hâkim A. A. cübbesini fırlatarak, "istifa ediyorum" diye bağırıp salonu terk eder. Faik Muzaffer Amaç heyecanlanıp kalp krizi filan geçirmesinden endişe eden dostlarına "Hayatımın en mutlu gününü yaşıyorum. Çünkü Diyarbakır Lisesi A sınıfından 1481 nolu A. A. adlı öğrenci yani bugün duruşmayı terk eden hâkim o yıllarda "Medeni cesaret ve ileri demokrasi" evhamına kapılarak beni jurnal etmişti" sözleri ile durumu açıklar.

Avukat Faik Muzaffer Amaç, 12 Mart döneminde yayınladığı bir savunmadan ötürü tutuklanarak 7 ay Askeri Cezaevinde yattı. Davalarında özellikle işkence uygulamalarına karşı çıkışıyla adını bütün demokrasi ve hukuk dünyasına duyurdu. Amnesty International'ın ve Avrupalı gazetecilerin yayınladığı "Türkiye üzerine" yazılmış olan kitaplarda kendisinden bahsedildi. Özellikle *Çayan Davası* adlı kitabı İngilizceye tercüme edildi. İnsan bir kere karalanmaya, lekelenmeye görsün; artık bu lekeden kurtulmak imkânsız gibidir. Tıpkı gölge gibi sizi izler. Bu çok eski bir metot, aydınları sindirme metodu idi. Pek çok ülkede örnekleri görüldü. Yazar Aziz Nesin, Orhan Kemal ve niceleri bu komplolardan nasibini aldılar. Hatta öyle ki, yazar Aziz Nesin'i az daha Sivas'ta yakacaklardı. O kurtuldu ama bir sürü aydın yazar, şair, sanatçı yanarak hayatını kaybetti. Sindirme

metotlarından bir tanesi de vatandaşlık haklarının gaspı idi. Yurtdışına çıkışların engellenmesi idi. Mesela 1961 yılında Almanya'da temsil edilmekte olan piyesine davet edilen Aziz Nesin, pasaport alamadığı için kendi yazdığı piyesi izlemeye gidemedi. Aynı yıl yazar Mahmut Makal, milli eğitimde modern teftiş tekniğini incelesin diye MEB kararıyla İngiltere'ye gönderilecekti. Pasaport verilmedi. Aynı şekilde, Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın isteği de geri çevrildi. Tutuklamalar, karalamalar, ekmeğe mani olmalar, psikolojik baskılar sinir bozucu, yıpratıcıydı. Bu İstanbul'un gergin ortamından uzaklaşarak, Anadolu'nun güzel bir yöresinde yerleşip, yorgun olan kalbini ve ruhunu dinlendirmek isteyen Faik Muzaffer'in orman avukatlığı başvurusu da engellenmişti. Köyceğiz Sındırgı Orman İşletmesi avukatlığı gerçekleşmek üzereydi ki yine izlendiğinin farkına vardı.

Özellikle şahsına pasaport verilmemesi onu çok üzmüştü. Avrupa'yı, uygarlığı görmek, en büyük arzusuydu. Ama ne yazık ki buna fırsat verilmedi. Genç denilebilecek yaşta bu hayalini gerçekleştiremeden hayata kırgın olarak aramızdan ayrıldı.

Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın yakın arkadaşı heykeltıraş Gürdal Duyar, onun güzel bir heykelini yapmıştı. Takriben 70-75 cm yüksekliğinde bu heykel o günlerde Baro Han'da bulunan Baro kütüphanesinde sergileniyordu. Koltuğunun altında üzerinde *Anayasa* yazısı bulunan bir kitap, sırtında cübbesi, gözlükleri, geniş alnı ve yüzündeki hüzünlü tebessümle Avukat Faik Muzaffer Amaç, olağanüstü güzel ve gerçekçi tasvir edilmişti. Muntazam yüz hatları ve yüzündeki ifade onun iç dünyasını ve çektiği acıları yansıtıyordu... Ablası her ölüm yıldönümünde, önce kabrini, sonra da heykeli ziyaret eder, çiçek götürürdü. İki ablası da vefat edince heykel bir süre ziyaret edilmedi, yeğeni dayısının mezarını ziyaretten sonra heykeli hatırlayarak Baro Han'a gitti. Ama ne yazık ki heykelin yerinde yeller esiyordu. Baro Başkanlığı tüneldeki ek binada olabileceğini düşünerek, yeğenini oraya yönlendirdi. Ek binada da heykelin izine rastlanmadı. Baro Başkanlığına dilekçe verilerek heykelin akıbeti soruldu. Birtakım yazışmalardan tatmin edici bir sonuç elde edilemedi. Bu arada heykeltıraş Gürdal Duyar da ölünce heykelin yeniden

yaptırılma şansı da yok oldu. Adaleti, savunmayı temsil eden bu güzel heykel böylece kaybolup gitti...

Avukat Faik Muzaffer Amaç araştırmacı, gerçekçi bir hukuk adamı idi. Yazılan gerçekleri bir ayna gibi yansıtır, bir tokat gibi ilgililerin yüzüne çarpardı. O cumhuriyetin tüm kazanımlarını özümsemiş, hukuk alanında yapılan devrimlerin koruyucusu ve takipçisi olmuştu.

1/10/1976 Tarihli tutuklama ile ilgili yazısında şu hususları inceler:

> Tutuklama kararı veren kimi hâkimler, tutuklamanın amacından ve anlamından habersizdirler. Anayasamızın, Kişi Güvenliği kenar başlığını taşıyan 30. maddesinde tutuklamaya ilişkin hüküm şöyledir: Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler; ancak kaçması, delillerin yok edilmesi veya değiştirilmesini önlemek maksadı ile veya diğer hallerde hâkim kararı ile tutuklanabilir. Tutukluluğun devamına karar verilebilmesi de aynı şartlara bağlıdır.
>
> Görüldüğü gibi bir hâkim tutuklama kararını ancak zorunlu hallerde verebilecektir. Demek ki, soruşturmanın yürütülebilmesi için tutuklama zorunlu değilse, örneğin sanığın kaçması, kanıtları yok etmesi gibi durumlar söz konusu değilse, suç belirtileri ne kadar kuvvetli olursa olsun tutuklama kararı verilemeyecektir. Anayasa'nın emri budur. Tutuklama kararı verilirken unutulmaması gereken nokta şudur: Suç kanıtları ne kadar kuvvetli gözükürse gözüksün, daha ortada kesinleşmiş bir ceza hükmü bulunmadığından, sanık suçsuz sayılır. Suçsuz bir kişiye de ceza verilemeyeceğine göre; tutuklama kararının amacı hiçbir zaman sanığı cezalandırmak değildir ve olamaz. Tutuklama, sadece soruşturmanın yürütülmesi için zorunlu hallerde başvurulabilecek bir tedbirden ibarettir. Oysa Anayasa'da belirtilen zorunlu haller dışında verilecek tutuklama kararları adalete gölge düşürecek, kimi hallerde ise hukuk devletinin temellerini sarsacak derecede ağır sonuçlar doğurabilecektir.
>
> Kaçmayı ve kanıtların yok edilmesini önleme gibi zorunlu haller olmadan tutuklama kararı veren bir mah-

keme, davanın ceza kararı iye sonuçlanacağını, sanığın aklanmasının söz konusu olmayacağına peşin olarak daha baştan karar vermiş demektir ki, bu durumdaki bir hâkimin yaptığı işe de yargılama denemeyeceği ortadadır.

Tutuklu olarak yargılanan bir sanığın, sonunda aklandığını düşünelim. Suçsuz yere, hem de hâkim kararı ile, özgürlüğünden yoksun bırakılan bu kişinin hakkı nasıl ödenecektir?

Anayasa'nın 30. maddesi, bu gibi kimselerin uğrayacakları her türlü zararlar kanuna göre devletçe ödenir, diye bir hüküm koymuştur. Haksız yere özgürlüğünden yoksun bırakılmış bir kimseye, bu yüzden uğradığı zararlara karşılık devletçe bir miktar para ödemesi şüphesiz iyi bir şey. Ama unutmamalı ki hiçbir devletin hazinesi, özgürlüğün tam bedelini ödeyecek kadar zengin değildir...

Avukat Faik Muzaffer Amaç kadın hakları konusunda da çok duyarlıydı. Özellikle kızların mutlaka okumalarını, evlenmeden önce mutlaka bir meslek sahibi olmalarını isterdi. Kendi eşi de okumuş, meslek sahibi bir kadın, bir öğretmendi. "Hukukumuzda Kadın" başlıklı gazete yazısı aşağıdadır.

Hukukumuzda Kadın

Kadın devlet reisi de olsa ailenin reisi değildir. Kadın Milli Eğitim Bakanı olabilir fakat çocuklarının terbiyesi konusunda son söz sahibi değildir. Zıt gibi görünen bu iki durumu izah edebilmek için cemiyetteki kadının hukuku ile ailedeki kadının hukukunu ayrı ayrı incelemek lazımdır. Kadın hukukundan ve kadın erkek musavatından bahsedildiği zaman, umumiyetle aile içindeki kadın değil, cemiyet içindeki kadın anlaşılmalıdır. Aile içindeki kadının adı (karı)dır. Aile içinde karı-koca arasında hukuk bakımından bir eşitlik yoktur. Eşitlik cemiyetteki kadınla erkek arasındadır.

Mesela seçmek ve seçilmek hakları bakımından kadınla erkek arasında hiçbir fark bulunmadığı malumdur. Anayasamızda kadınların bakan, başbakan ve cumhurbaşkanı olmalarını engelleyen bir hüküm de yoktur. Devlet memu-

ru olmalarında da kadın ve erkek eşittir. Kadın ve erkek herhangi bir serbest meslek seçiminde de eşittir... Fakat erkek evlenip –koca– olunca bu hakları hiçbir şekilde kayıt altına girmediği halde, kadın evlenip –karı– olduğu zaman bu haklarını kullanabilmesi için kocasının müsaadesini alması lazım gelmektedir. Anayasamızın kadınların cumhurbaşkanı bile olmasına mani olmadığı halde, Medeni Kanun'un 159. maddesi –karı–nın herhangi bir iş veya sanatta iştigal edebilmesini kocasının sarih veya zımmi müsaadesi şartına bağlamaktadır.

Anayasamıza göre kadının ticaret vekili olması mümkündür. Fakat Ticaret Kanunu'na göre –koca– menettiği takdirde –karı–nın ticaret yapması dahi mümkün değildir.

Kadının başbakan olup veya cumhurbaşkanı olup bu sıfatları almasında kanuni bir engel yoktur. Fakat Medeni Kanun'un 152. maddesine göre aile birliğinin reisi –koca– dır. Demek ki evinin dışında hükümet reisi, devlet reisi olabilen kadın, –karı– olduğu zaman kendi evinin reisi değildir. Medeni Kanun'un 262. maddesine göre çocukların terbiyesi hususunda babanın reyi muteberdir. demek ki –karı– kendi çocuklarının terbiyesi hususunda son sözü söyleme hakkına haiz değildir. Ama Milli Eğitim Bakanı olmasında hiçbir kanuni engel yoktur...

Görülüyor ki, Anayasamıza göre kadın, erkek arasında hukuk bakımından hiçbir fark yoktur. Fakat kadın kendisine bir –koca– seçerek evlenmeye yani –karı– olmaya karar verdiği ve bu kararını evlendirme memuru önünde resmen bildirdiği andan itibaren Anayasa'ca tanınan haklarından birçoğunu kullanabilmek için kocasının müsaadesine muhtaçtır.

Anayasa'da kadın-erkek arasında hukuk bakımından hiçbir fark bulunmayışına bakarak karı-koca arasında da mutlak bir hukuk eşitliği bulunduğunu sananlar, medeni kanun muvacehesinde hataya düşmektedirler. Anayasamız kadın-erkek arasında hukuk eşitliğini kabul etmiş fakat medeni kanun böyle bir eşitlik tanımamıştır. Buna misal olarak Medeni Kanun'un 21, 152, 154, 159 ve 263. maddelerini gösterebiliriz. Medeni Kanun'un bu hükümlerinde Anayasa'ya aykırı bir taraf yoktur. İnsan mukavele ile

bir kısım haklarını kullanmaktan feragat edebilir. Nikâh da bir mukavele olduğuna göre, kadının kendi rızası ile nikâhlanmak suretiyle, nikâh bağı devam ettiği müddetçe bir kısım haklarını kullanmaktan feragat etmesinde, daha doğrusu feragat etmiş sayılmasında hukuka ve Anayasa'ya aykırılık iddia edilemez.

Anayasa'da fertlerin kamu hakları, yani devlet karşısındaki hakları tespit eve tanzim edilmiştir. Karı-koca arasındaki hukuki münasebetleri Anayasa hükümlerinden çıkarmaya imkân yoktur. Bu bakımdan medeni kanun ile Anayasa arasında bir tenakuz mevcuz değildir. Fakat –karı–dan değil de cemiyet içindeki kadından bahseden bir kanun hükmü, kadın ile erkek arasında bir eşitsizlik kabul ederse, işte o hüküm Anayasa'ya aykırı olur.

Kadın-erkek musavatı prensibi ile telifi mümkün olmayan hükümlere tipik bir misal olmak üzere, Askeri Mahkeme Usulü Kanunu'nun 165. maddesini gösterebiliriz. Bu maddeye göre kadınların, açık olarak yapılmakta olan duruşmalarda, dinleyici sıfatı ile bulunmaları men edilebilmektedir. Bu maddede aynen şöyle denilmektedir: "Kadınların, on beş yaşını bitirmemiş çocukların ve amme hizmetlerinden mahkûm olmuş kişiler ile, askerî mahkemenin haysiyeti ile mütenasip olmayan şahısların, açık duruşmada bulunmaları men edilebilir." Burada konumuzla ilgili nokta şudur. Kadınlar, on beş yaşını bitirmemiş çocuklar ve amme hizmetlerinden hüküm giyenlerle bir arada zikredilmiştir. Kadın hukukuna aykırı hükümler zaman zaman karşımıza çıkmaktadır.

Faik Muzaffer Amaç Diyarbakır'da öğretmenliği sırasında hakkında açılan davadan 1950 yılında beraat etmişti. Ama ne yazık ki çok sevdiği öğretmenlik mesleğine dönemedi. Felsefe diplomasının işe yarayamıyacağını anlayınca yedekteki hukuk diplomasını devreye sokarak 1951 yılında Mardin'de serbest avukatlığa başladı. Ancak beraat etmesine rağmen takibat devam ediyordu. Aylık rapora bağanmıştı. Mardin'in elit tabakası, sözde aydınları Faik Muzaffer Amaç ile görüşmezken cahil halk onu bağrına bastı. Hatta bazıları "Avukat bey sana komünist diyorlar. Bakıyoruz sen çok iyi

bir adamsın. Demek ki komünistlik pek fena bir şey değil galiba" sözleri ile duygularını dile getiriyorlardı.

21 Nisan 1954 tarihli *Hürriyet* gazetesinde Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın 2 partiden birden milletvekili adayı olarak seçimlere gireceği haberi yer aldı. Amaç, hem Köylü Partisi'nden hem de CMP'den aday gösterilmişti. Malatya il seçim kurulu iki partiden adaylığa itiraz ederek Köylü Parti'sinin listesinden çıkarılmasına karar verdi. Ancak Faik Muzaffer Amaç Yüksek Seçim Kurulu'na itiraz etti. Sonuçta her iki partinin listesinden aday gösterildi.

12 Mart duruşmalarında hakkında ölüm cezası verilen ve Askeri Yargıtayca onanmasından sonra idam kararı kesinleşen Dev-Genç'li Ziya Yılmaz'ın yeniden yargılanmasını sağlayarak idamdan kurtaran üç avukatın arasında Avukat Faik Muzaffer Amaç da bulunuyordu.

Avukat Faik Muzaffer Amaç beraat ettiği dava yüzünden sürekli izlenmesinden duyduğu rahatsızlığı 8.5.1952 tarihli TBMM'ne yazdığı dilekçede dile getirdi. Dilekçe aşağıdadır.

T.C. TBMM BAŞKANLIĞI'NA DİLEKÇE

(... 4 senelik ısrarlı takiplere rağmen, aleyhimde hiçbir delil bulunamamış olmasına rağmen hâlâ beni takipte devam etmeleri ve bilhassa bu takibin benim şeref ve haysiyetimi kıracak şekilde yapılması ve çalışma, konuşma, görüşme hürriyetlerinden mahrum edilişim, Anayasamıza ve insan hakları evrensel beyannamesine aykırıdır. Bu sebeple gasp edilen insanlık ve vatandaşlık haklarımın gasıpların elinden istirdadı için meclisin alakasını dilerim. 8.5.1952

YAZAN, Emniyet nazarında, "komünistlikten dolayı durum ve temasları gözaltında bulundurulan eşhastan olup, aylık rapora tabi tutulan" fakat Adalet Komisyonu ve Baro Heyeti tarafından seciye ve ahlakı hakkında müspet rapor verilen, öğrencileri manen zehirlediği zannı ile öğretmenlikten atılan, fakat hakkın ve adaletin tecellisine yardım etsin diye avukatlak mesleğine kabul olunan

Hakkında mahkemece verilmiş bir mahrumiyet kararı bulunmadığı halde insanlık ve vatandaşlık haklarından mahrum edilen

Eski felsefe öğretmeni Avukat Faik Muzaffer Amaç

Avukat Faik Muzaffer Amaç genç denilecek yaşta, en verimli çağında aramızdan ayrıldı. I. Cihan Harbi'nin yokluk ve sıkıntıları arasında dünyaya gelip o dönemin kaosu içinde büyümeye çalıştı. Cumhuriyetin kuruluşunu gördü. Lise ve üniversite eğitimini tamamladıktan sonra bir cumhuriyet öğretmeni olmanın gururunu yaşadı. Ancak öğretmenlik yaparken gördüğü baskılar, iftiralar, damgalamalarla dünyası karardı. Milli Eğitimdeki bu savaşın avukatlığa geçince sona ereceğini sanıyordu. Bundan böyle felsefe öğretmenliği yapmadığı sürece rahat bırakılacağı umudundaydı. 6-7 Eylül olayları, avukatlık yaparken uğradığı haksızlıklar, diğer aydınlarla birlikte aylar süren tutukluluk günleri, davalar, mücadeleler, 12 Mart döneminde yayınladığı bir savunma yüzünden 7 ay Selimiye Kışlasında tutuklu kalması, işkence uygulamalarına karşı verdiği çetin savaş, zaten zayıf olan kalbini iyice yordu. Bu yorgun kalple tesadüfen o gün bozuk olan Baro Han'ın asansörü yüzünden arkadaşlarını görmek için onlarca basamak merdiveni tırmandı. Son basamağa geldiği sırada gözleri karardı, hafif bir baygınlık geçirdi. Arkadaşları tarafından hemen Haydarpaşa Göğüs Cerrahisi Hastanesinin acil servisine kaldırıldı. Gereken tüm müdahaleler yapıldı. Ancak kurtarmak mümkün olmadı, çilekeş felsefe öğretmeni ve avukat Faik Muzaffer Amaç'ı.

Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın ölüm haberi tüm Türkiye'de bomba gibi duyuldu. Ailesi, yakınları, dava arkadaşları, müvekkilleri derin bir acı içinde onun kişiliği, devrimciliği ve insanlığı konusunda bulunmaz bir insan olduğunu anlattılar. Barolar Birliği bildiri yayınladı. Gazetelerde Faik Muzaffer Amaç'ın çalışmaları anlatıldı. Kitaplarından bahsedildi. Özellikle 12 Mart döneminde hiçbir karşılık almadan savunmalarını yüklendiği devrimci gençlerin verdiği gazete ilanı ilgi çekiyordu:

Bağımsızlık ve demokrasi savaşında sonsuz özveriyle, anısı unutulmayacak olan cesur ve büyük insan Avukat

Faik Muzaffer Amaç aramızdan ayrıldı. Tüm devrimcilerin başı sağ olsun .

16 Haziran işçi yürüyüşü ve 12 Mart faşizmi döneminde yargılanan müvekkilleri.

İstanbul Barosunda 3495 sicil numarası ile kayıtlı Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın 11/3/1978 günü ikindi namazından sonra Kadıköy'deki Osmanağa Camisi'nden kaldırılan cenazesi Karacaahmet Mezarlığına defnedildi. Çok kalabalık bir tören oldu. Ailesi, dostları, arkadaşları, müvekkilleri, devrimci gençler tarafından uğurlandı. Kabrini ablası yaptırdı. Başucundaki taşa İstanbul Barosu tarafından hazırlanan yazı işlendi. Osmanağa Camisi'ndeki musalla taşının üzerine o gün erken açan beyaz bir bahar dalı uzanmıştı sanki. Yoğun mücadeleden sonra gelen ebedi istirahati simgeliyordu.

Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın hikâyesinin son kısmı daha ilginç. Bir süre sonra tanımadıkları bir kişi telefon ederek ailesinden mezar yerini öğrenmek istedi. Kısaca söylemek gerekirse, fişleme öteki dünyada da devam ediyordu. Adam ölmüş, mezar yerini öğrenip ne yapacaksın? Başucunda bir fatiha mı okuyacaksın yoksa niyetin taşını kırmak mı?

14 Mart 1978 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Türkiye Yazarlar Sendikası, Amaç'ın Anısına duyduğu saygıyı belirtti; başsağlığı ile yayınlanan yazıda: Türkiye Yazarlar Sendikası ikinci başkanı Şükran Kurdakul, Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın ölümü üzerine aşağıdaki yazılı demeci vermiştir.

Eğitim ve hukuk adamı Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın kişiliğinde demokrasi savaşının öncülerinden birini yitirmenin acısı içindeyiz.

Faik Muzaffer Amaç iktidarların Anayasal haklarımıza aykırı eylemlere başvurduğu her dönemde, yalnız hukukun üstünlüğü ilkesini savunmakla yetinmemiştir. Ezilenin, haklının, doğruların, bilimin savunucusu olarak kişiliğinde örgüt bilincine inanan aydın örneğini vermiştir. Gelecek kuşakların yargısından utanmayan devletlilerin –en ufak bir suç kanıtı olmadan– onu da 6-7 Eylül zindanlarında aylarca idam isteği ile tutması bu nedenledir.

Ceza yasasının faşizm markalı maddeleriyle verilen mücadelede de düşün ve sanat adamlarının yanında onurlu yerini alan yiğit arkadaşımızın anısına saygılar sunuyoruz.

Rahmetli dayım, avukat ve felsefe öğretmeni Faik Muzaffer Amaç'ın ışıklar içinde yatması dileğiyle...

Olcay Kolçak

Laiklik İlkesi Sanık Sandalyesinde[1]

İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir.

ATATÜRK

Sizin vereceğiniz terbiye dinî değil millidir.

İNÖNÜ

Öğrencilerin din duygularına dokunur sözler söyleyerek görevimi kötüye kullanmaktan sanık bulunuyorum.

Sayın Yargıç,

Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlettir. Bunun için Meclisinde *Kuran*'a aykırı kanunlar yapılır; Mahkemelerinde Allahın buyruğuna aykırı yargılar verilir. Böyle bir devlette, din kurallarına bağlılıklarını ne savcılar ileri sürebilirler, ne de yargıçlar. Öğretmenler için de durum böyledir. Bilimsel görüşü aşılamak ve Atatürk Devrimine bağlı yurttaşlar yetiştirmekle görevli bulunan öğretmenler bu kutsal görevlerini yerine getirirlerken on dört yüzyıl önce konmuş olan dinsel hukuk kurallarını ve bilimsel görüşe aykırı din inançlarını hesaba katamazlar. Bunun tersini arzulayanlar, 20. yüzyılda Ortaçağ kafası taşıyan fosillerdir.

22 Aralık 1949

Sayın Yargıç,

Diyarbakır İli İdare Kurulunun 3 Ağustos 1948 gün ve 164 sayılı kararına göre:

Kitap dışı ödev vermek, öğrencilerin din duygularına dokunur sözler söylemek suretiyle görevimi kötüye kullanmaktan sanık bulunuyorum.

---

1. Faik Muzaffer Amaç, *Layiklik İlkesi Sanık Sandalyesinde*, Barış Yay., Ocak 1966.

1947-1948 ders yılında Diyarbakır Lisesi son sınıf öğrencilerine sosyoloji dersinde bir yazılı ödev verdim. Bu ödevde, hukukta laiklik ilkesini savunan şu parçayı öğrencilerin yazılı olarak açıklamalarını istedim:

hayat, her gün hatta her an esaslı değişikliklere uğrar. Bunun değişikliklerini, yürüyüşünü hiçbir zaman bir nokta etrafında tespit etmek ve durdurmak mümkün değildir. Kanunları dine dayanan devletler kısa bir zaman sonra memleketin ve milletin isteklerini dindiremez olurlar. Çünkü dinler, değişmez yargılar ifade ederler. Hayat yürür, ihtiyaçlar hızla değişir; din kanunları durmaksızın ilerleyen hayatın huzurunda biçimden ve ölü kelimelerden fazla bir değer, bir anlam ifade edemezler. Değişmemek, dinler için bir zorunluluktur. Bunun için, dinlerin yalnız bir vicdan işi olarak kalması bugünkü uygarlığın esaslarından ve eski uygarlıkla yeni uygarlığın en önemli ayırıcı niteliklerinden birisidir. Esaslarını dinlerden alan kanunlar, uygulanmakta oldukları toplulukları nazil oldukları ilkel devirlere bağlarlar ve ilerlemelere engel olan belli başlı etkenler arasında bulunurlar.[2]

Öğrencilerin açıklamalarını istediğim bu yazı parçası 1926 yılında Adalet Bakanı bulunan Mahmut Esat Bozkurt'undur.

Şer'i hükümlerin bırakılması, onun yerine laik Medeni Kanun'un kabul edilmesi gerektiği tezini savunun bu satırlar, Türk Medeni Kanunu'nun gerekçesinden alınmıştır. Büyük Millet Meclisi, Medeni Kanunu bundan yirmi üç yıl önce[3] oybirliğiyle kabul etmekle, bu satırlardaki fikirler de Büyük Millet Meclisi tarafından oybirliğiyle benimsenmiş demektir.

Verdiğim bu yazılı ödev ve öğrencilerin cevapları, hazırlık soruşturması evrakı arasında vardır. 51, 52, 57 sayılı belgelere bakılabilir. Bu belgelerin incelenmesinden anlaşılacağı gibi, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu, Mahmut Esat Bozkurt'un fikirlerini açıklayacak yerde laiklik ilkesini kötülemekteydi. Bunlar, ödev kâğıtlarına şer'i yargılar yerine laik Medeni Kanun'un ve laik Ceza Kanunu'nun kabul edilmelerini hoş

2. Bu yazı parçası ve başka kitaplardan alınmış olan öteki parçalar, dil bakımından sadeleştirilerek aktarılmıştır.

3. Bu savunmada geçen tarihleri değerlendirirken savunmanın 1949 yılında yazılmış olduğunu göz önünde tutmak gerekir.

görmediklerini belirtmekteydiler. Ödev kâğıtlarının çoğunda şu cümlelere rastlanmaktadır:

Kadın, erkeğin yarısı kadar miras alsaydı; öldüren öldürülse ve hırsızlık edenin eli kesilseydi daha iyi olmaz mıydı?

Son sınıf fen bölümü öğrencilerinden biri, resim yapmanın günah olduğunu ileri sürenleri haklı çıkarmaya bile kalkışmış ve şöyle demiştir:

Allah, bir canlının resmini yapmak günahtır, demiştir. Bu doğrudur. Hükümetin bir parasını taklit eden ağır cezalara çarptırılır. İşte, yaratma da Allah'ın bir özelliğidir. Bunun için resim yapmak büyük bir itaatsizliktir.

Bu satırlar, Diyarbakır Lisesi son sınıf fen bölümü öğrencilerinden Abdülhalik Edebalı'nın ödev kâğıdında yazılıdır. Bu ödev kâğıdı, hazırlık soruşturması evrakı arasında 52 sayılı belgedir.

Tabii, bu gibi öğrencilerin ödevlerine ancak pek zayıf not verilebilirdi. Ben de öyle yaptım. Ne var ki, laiklik ilkesini kötüleyen öğrenciler, bu ödevi, Diyarbakır Müftüsü Halil'in etkisiyle bu şekilde yaptıklarını söylediler. Müftü'nün etki altında bulundurduğu bu öğrencilerin ödevlerine pek zayıf not verişim, Müftü'yü bana düşman kılmıştı. Çünkü bu öğrencilere verdiğim pek zayıf notlar, dolayısıyla Müftü'ye verilmiş bulunuyordu.

İşte öğrencilerime Atatürk Devriminin ilkelerini aşılamaya çalıştığım; geri fikirlere müstahak oldukları notu verdiğim için, Diyarbakır Müftüsü Halil ve onun etkisi altında bulunan gerici birkaç kişi beni Bakanlığa şikâyet etmişlerdir. Yazık ki, Lise Müdürü Ahmet Özbey de bu gerici kişileri desteklemekten çekinmemiştir.

Öğrencilere verdiğim bu ödevden ötürü beni Bakanlığa şikâyet eden Şemsi Mutlu, Fikret Özdemir, Rıfat Erdinç, Abdürrahim Kürüm, Yaşar Dodanlı ve Süleyman Göksu adlarındaki tüccarlar, huzurunuzda kamu tanığı olarak verdikleri ifadede, beni suçlamak isterlerken gerçekte beni değil, Mahmut Esat Bozkurt'u ve laiklik ilkesini suçlamış oluyorlardı.

Bunlardan Süleyman Göksu, Mahmut Esat Bozkurt'un cümlelerinin din duygularına dokunduğunu, bu yüzden bu cümlelerin öğrencilere yazdırılmasını doğru bulmadığını, huzurunuzda açıkça söylemekten çekinmedi.

İnkilap Kürsüsünde yıllarca Atatürk Devrimi üzerine dersler vermiş bulunan eski Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un bu satırlarında bir suç unsuru bulunabileceğini sananlara, laiklik ilkesinin alfabesi niteliğinde bulunan bu fikirleri hoş görmeyenlere, Devrim Türkiyesi'nin laik okullarındaki öğretime din kaygısıyla karışmaya kalkışanlara hatırlatmak isterim ki:

TÜRKİYE DEVLETİ LAİKTİR ve Türk Ceza Kanunu'nun 163. maddesi laiklik aleyhindeki propagandaları ağır hapis cezasını gerektirir bir suç saymaktadır.[4]

Gerek hazırlık soruşturmasını yapan Bakanlık Müfettişi Mesut Erginsav'ın fezlekesinde, gerek Savcılığın esas hakkındaki mütalaasında görevimi kötüye kullandığıma kanıt olarak gösterilen bir nokta da şudur:

Din ve laiklik konusunu anlatırken kitap dışına çıkarak ayrıntılara sapmışım.

Bir felsefe öğretmeninin, arada sırada kitabın satırlarından ayrılarak, kimi kısımların iyi anlaşılması için biraz genişçe açıklamalarda bulunması; öğrencileri düşünmeye alıştırması, görevin kötüye kullanılması değil, görevin yerine getirilmesidir. Çünkü *Lise Programı*'nda, lisede filozofi adı altında toplanan derslerin amaçları, başlıklı bir kısım vardır. On sayfalık bir yer tutan bu kısımda felsefe öğretmenlerinin, dikkate alacakları noktalar elli maddede anlatılmaktadır. Eğer, felsefe öğretmenlerinin görevleri ders kitaplarının satırlarını öğrencilere ezberletmekten başka bir şey olmasaydı, programda felsefe derslerinin amaçlarının böyle uzun uzun anlatılması gerekli görülmez, bu elli madde yerine programa bir tek madde konurdu ve bu madde şöyle olurdu:

Öğretmenler, ders kitaplarının satırlarını öğrencilere ezberletmekle yükümlüdürler.

Lise Programı'nda böyle bir madde yoktur; tersine, bunun karşıtını anlatan yargılar vardır. *Lise Programı*'nın filozofiye ilişkin bölümünü açarsak, ilk cümlelerin şunlar olduğunu görürüz:

4. Bu madde Turgut Özal'ın cumhurbaşkanı olduğu dönemde, 1991 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

Filozofi adı altında toplanan derslerin bellibaşlı amaçlarını aşağıya yazıyoruz. Öğretmenlerimiz ders verirken bu amaçları hiç unutmamalıdırlar. Bilmelidirler ki, okuttukları derslerin değeri, verecekleri parça halindeki bilgilerden çok gençlerin kafalarına biçim vermekle ve onları memlekete ve insanlığa yararlı bir hale getirmekle ölçülebilir.

Görülüyor ki, programda açık olarak belirtilen yargı şudur:

Felsefe derslerinin değeri gençlere verilecek parça halindeki bilgilerle ölçülemez. Bu derslerin değeri, gençlerin kafalarına verilecek biçimle ölçülür. Bu esastan hareket edilince incelenmesi gereken nokta şu olur:

Benim, öğrencilerin kafalarına vermeye çalıştığım biçim felsefe programında yazılı olan esaslara uygun mudur, değil midir?

Dinlenen elliden fazla kamu tanığının tanıklığına göre, ben öğrencilere bilimsel görüşü aşılamaya çalışmışım. Doğrudur. *Lise Programı*'nın 15. sayfasındaki 1. ve 2. maddeler de bunu buyuruyor. Bu maddeler şöyledir:

Madde: 1 – Bu ders, bilim zihniyetinin koşulları üzerinde öğrenciye sağlam, sarsılmaz kanılar vermelidir.

Madde: 2 – Öğretmen, bu dersle, pozitif bilimin önem ve değerini öğrenci gözünde aydınlatmalıdır.

Gene kamu tanıklarından kimilerinin söylediklerine göre, ben, derslerimde olayları tabiatüstü kuvvetlerle açıklamanın yanlış olduğunu anlatmışım. Bunu diyenlerden 5. sınıf (A) bölümü öğrencisi Bayram Ayabakan, hazırlık soruşturmasında müfettişe şöyle ifade vermiştir:

Öğretmen derste örnekler verirken, bizim inançlarımıza aykırı kaçar. Bize göre, Haceriesved, havada hiçbir desteğe ihtiyaç göstermeden durur. Öğretmen, usu anlatırken hemen bu taşı örnek gösterdi. Başka örnekler verebilirdi. Öğretmen anlatıyor:

"İnsanlar, us ilkelerine göre, bir şeyin ya doğru olduğuna ya da yanlış olduğuna inanacaklardır. Yani bir şey hem var, hem yok, hem doğru, hem yanlış olamaz. Mesela tahta hem var, hem yok olamaz. Tahta ya vardır ya da yoktur" dedi.

Bu örnek hepimiz tarafından iyi karşılandı.

Örnek iki: "Bütün cisimler, fizik kanununa göre düşerler. Kimi cisimler düşmez diyemeyiz. Haceriesved'in düşmediğini söylemek us ilkelerine aykırıdır."[5]

İşte bu ikinci örnek, öğrencinin inancına aykırıymış. Bu tanık, huzurunuzda da aynı şekilde tanıklık yapmıştır.

Sayın Yargıç,

Şunu belirtmek isterim ki, bu tanık, okulda iftihar listesinde geçmiş bir öğrenciydi. Yani okulun seçme öğrencilerindendi. Ve bugün Diyarbakır Lisesinin, pek iyi dereceyle, fen bölümünden mezun ettiği öğrencilerden biridir.

Bir felsefe öğretmeni, lisesindeki en seçme öğrencilerinin bile Haceriesved'in havada desteksiz durduğuna inandıklarını sezmiş, onların bu yanlış düşünüşlerini düzeltmek için örneklerini daha çok bu alandan almış olmakla cezaya mı yoksa takdire mi layıktır?

Ben, olayların tabiatüstü kuvvetlerle açıklanmasının yanlışlığını anlatırken kimi öğrencilerin din inançları sarsılmışsa, bu, bilim ile din arasındaki karşıtlığın zorunlu bir sonucudur.

Lise Programı'nın 17. sayfasının 2. maddesinde şöyle deniyor:

Öğretmen, bu derste olayları tabiatüstü kuvvetlerle açıklamanın bilim zihniyetine uygun olmadığını öğrenciye iyice anlatacaktır.[6]

Lise Programı'ndaki bu buyruğa uyarak tabiat olaylarını gene tabiat içindeki olaylarla açıklamak gerektiğini öğrencilerine anlatan bir öğretmen, görevini kötüye kullanmış ve İddia Makamının sandığı gibi öğrencilerin vicdan hürriyetine aykırı davranmış sayılabilir mi?

Sayın Yargıç,

Laik Türkiye Cumhuriyetinin liselerinde, felsefe derslerinde söylenen sözler arasında öğrencilerin din duygularına dokunur nitelikte olanlar varsa, bu sözlerden ötürü felsefe öğretmeninin görevi kötüye kullanmak suçunu işlemiş sayılıp sayılamayacağını belirtmek için, her şeyden önce, laik bir devletin din karşısındaki durumunu incelemek gerekir.

5. Mahkeme Belgesi: 108.

6. Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, *Lise Programı*, 1938, s. 17. Mantık dersinde dikkate alınacak noktalar, madde 12.

Teokratik bir devlette, kanunların dine dayanması gerektiği halde; laik bir devlette, kanun yapılırken, bunların din kurallarına uygun olup olmadığı hiç düşünülmez.

1923 yılına kadar Anayasamızın 2. maddesinde, *Türkiye Devletinin dini, din-i İslâmdır*, diye bir cümle vardı. 26. maddesinde de, *Büyük Millet Meclisi, şer'i hükümlerin yerine getirilmesi... gibi görevleri kendi ifa eder,* deniyordu. Bunun için, Anayasamız, 1928 yılına kadar teokratikti.

Atatürk, Anayasamızdaki bu cümlelerin birer *zevait*, fazlalık olduğunu söylemiş ve büyük *Nutuk*'unda[7] şöyle demişti:

Millet, bu zevaiti ilk uygun zamanda kaldırmalıdır.

Atatürk'ün bu uyarmasından sonradır ki, Malatya milletvekili İsmet Paşa ve 120 arkadaşı, Anayasanın 2., 16., 26. ve 38. maddelerinin değiştirilmesi için kanun tasarısını hazırlayıp Millet Meclisine sunmuşlardı. Bu tasarı, oya katılan 264 üyenin oybirliğiyle kabul edilmekle Anayasamızdan bu fazlalık kaldırılmış; ayrıca, 16. ve 38. maddelerdeki, Cumhurbaşkanının ve milletvekillerinin antları, *vallahi* yerine *namusum üzerine söz veriyorum* biçimini almıştı.

İşte, 9 Nisan 1928 tarihli ve 1222 sayılı olan bu kanunla, laiklik, Türkiye'de 1928 yılında resmen kabul edilmiş oldu.[8]

Yani artık Anayasamıza göre, Türkiye Devletinin bir dini yoktur. Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Kuran*'la, şer'i hükümlerle bağlı değildir. Çağın ihtiyaçları gerektirdikçe, Meclis, *Kuran*'daki buyruklara büsbütün aykırı kanunlar koymakta özgürdür. Nitekim, *laik Türkiye Cumhuriyetinde Kuran hükümlerine aykırı kanunlar yapılmıştır, yapılmaktadır ve yapılacaktır.*

Sözgelişi, *Kuran*'da Bakara suresinin 276. ayetinde, Allah, faizi haram kılmıştır. Oysa, 2279 sayılı Kanun faizden para kazanmak işini düzenlemektedir. Bakara suresinin 282. aye-

---

7. Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk* (Osmanlıca), 2 Cilt, 1927; (Yeni harflerle) 3 Cilt, MEB Yay., 1934.

8. TBMM *Zabıt* ceridesinde 1222sayılı kanunun Meclisin 3. dönem, 1. toplantı ve 59. Birleşiminde, 9 Nisan 1928 tarihine rastlayan Pazartesi günü kabul edildiği yazılı bulunduğu halde kanunun kabul tarihi yanlışlıkla *Resmi Gazete*'ye 10 Nisan 1928 diye geçmiş ve bu yüzden *İslam Ansiklopedisi*'nin Atatürk sayısı ve Tarih Tetkik Kurumunun çıkardığı *İnkilap Tarihi* gibi esaslı başvurma kitaplarında da laiklik ilkesinin kabul tarihi yanlış olarak 10 Nisan 1928 diye gösterilmiştir.

tinde, iki kadının tanıklığı ancak bir erkeğin tanıklığı yerine geçeceği kaydedildiği halde; kanunlarımız, tanıklıkta da kadın ile erkek arasında hiçbir ayrım gözetmemiştir. Nisa suresinin 3. ayetinde, Allah, bir erkeğin dört kadınla nikâhlanmasına izin verdiği halde; kanun koyucumuz, bu izni vermemiştir. Nisa suresinin 10. ayetinde, Allah, erkek çocukların, kızların aldığının iki katı miras almalarını buyurduğu halde; Medeni Kanunumuz, erkek ile kız çocuklarının mirastaki paylarını eşit kılmıştır. Nisa suresinin 33. ayeti, itaatsizlik eden karıları dövmek hakkını kocalara verdiği halde; Ceza Kanunumuz, kocanın karısını dövmesini suç saymaktadır. Maide suresinin 38. ayetinde, Allah, hırsızlık edenin elini kesin diye buyurmuştur; oysa Ceza Kanunumuz, bu buyruğa aykırı olarak, hırsızın sadece hapsedilmesi yargısını koymuştur. Bakara suresinin kısas'ı emreden 179. ayeti de, laik Türkiye Cumhuriyeti kanunlarıyla hükümsüz bırakılmıştır. Nur suresinin 2. ayetinde, Allah, zina eden kadın ve erkekten her birine yüzer değnek vurun diye buyurmuştur. Ama kanunlarımıza göre, zina eden karının ya da kocanın cezası değnek değil, hapistir.

İstenirse daha da çoğaltılabilecek olan bu türlü örneklerden açıkça anlaşılmaktadır ki, kanunlarımızın birçoğunda, *Kuran*'ın buyruklarına aykırı yargılar vardır. Çünkü milletin biricik ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi, *Kuran*'ın buyruklarıyla bağlı değildir. Bundan, zorunlu olarak çıkan sonuç şudur: Kanunları yürütmekle görevli olan hükümet de *din karşısında tam bir bağımsızlığa sahip bulunmaktadır.*

Memurlar, kanunların kendilerine yükledikleri görevleri yapabilmek için din inançlarının dışında kalmak zorundadırlar. Sözgelişi, *Kuran*'daki buyruklara aykırı laik kanunların uygulanmasını isteyip de kısas ayetinin uygulanmasını isteyen bir Cumhuriyet Savcısı, din inançlarının dışına çıkmış sayılmaz mı? Savcı, bir yandan *Kuran*'ın buyruklarının bırakılıp ona aykırı olan laik kanunların uygulanmalarını isterken; öte yandan da *Kuran*'ın hiçbir ayetinin hiçbir zaman eskimeyeceğini, bu ayetlerin bugün için de yürürlükte olduğunu, yarın için de yürürlükte kalacağını söylerse, bu Savcının içtenliğine inanılır mı? *Kuran* buyruklarının hiçbir zaman eskimeyeceğine inanan bir kimse, o buyruklar yerine

başkalarının konmasını isteyebilir mi? Duruşmalarda şer'i hükümler yerine laik kanunların uygulanmasını isteyen bir Cumhuriyet Savcısı, bu isteğiyle, kullar eliyle yapılmış olan kanunların Allah kelamı olan ayetlere üstünlüğünü dolaylı bir şekilde ileri sürmüş ve din duygularını incitmiş sayılmaz mı? Suçluların, *Kuran*'ın yargılarına göre değil, laik Ceza Kanunu'na göre cezalandırılmalarına karar veren laik Türk Yargıcı da yargıçlık görevini yerine getirirken din inançlarına uygun hareket ettiğini ileri sürebilir mi? Din karşısındaki bu bağımsızlık eğitim kurumları için de zorunludur. İlk, orta ya da yüksekokullarda ders okutanlar din inançlarının dışına çıkmadıkça görevlerini yerine getirmiş sayılamazlar. Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığının kabul ettiği programlarda da açık yargılar vardır. Örneğin, 1936 yılından 1949 yılı başına kadar yürürlükte bulunan *İlkokul Programı*, öğretmene şu öğütü vermiştir:

Her öğretmen, derslerinde, bireyin ve devletin şu ya da bu dinsel inancın etkisi altında değil, bilimin ve deneyin gösterdiği doğru yolda ilerlemekten başka çare bulunmadığını çocukların kavrayıcı bir dille anlatacaktır.[9]

Görülüyor ki, programa göre öğretmen, bireylerin şu ya da bu dinin etkisi altında değil, bilimin ve deneyin gösterdiği doğru yolda ilerlemekten başka çıkar yol bulunmadığını öğrenciye anlatacaktır. Öğretmen bunu yaparken, öğrencinin din duygusunu zorunlu olarak kötülemiş olmaz mı? Programdaki bu cümleden, bilimin ve deneyin gösterdiği doğru yol ile, şu ya da bu dinin gösterdiği yolların birbirinden çok ayrı oldukları anlaşılmıyor mu? Bireylerin şu ya da bu dinin etkisi altında değil, bilimin ve deneyin gösterdiği yolda yürümeleri gerektir, diyen bir öğretmen, bu sözüyle şu ya da bu dini aşağı göstermiş değil midir?

Lise Programı'nda da felsefe öğretmeninin şu görevleri belirtilmiştir:

Felsefe derslerinin esaslı amaçlarından biri de pozitif bilimlerin ayrı ayrı vermeleri gereken pozitif bilim görüşünü bilinçli ve sistemli bir zihniyet haline getirmektir.[10]

9. T.C. Kültür Bakanlığı, *İlkokul Programı* 1936, s. 9.
10. T.C. Kültür Bakanlığı, *Lise Programı*, 1938, s. 12, Felsefe dersinden beklenen amaçlar, madde 6.

Öğretmen, bu derste olayları tabiatüstü kuvvetlerle açıklamanın bilim zihniyetine uygun olmadığını öğrenciye iyice anlatacaktır.[11]

Lise programının bu cümlesinde geçen *tabiatüstü kuvvet* ne demektir? Tanrı tabiatüstü bir kuvvet değil midir? Programın felsefe öğretmeninden istediği, açıkça şudur: Öğretmen, öğrenciye pozitif bilim görüşünü aşılayacak; olayları tabiatüstü kuvvetlerle, yani Tanrı kavramıyla açıklamanın doğru olmadığını söyleyecek. Bu ne demektir. Bunun daha açık anlamı: *Öğretmen öğrencilerdeki dinsel inançların yanlış olduğunu anlatacak*, demektir. Çünkü dinsel inançlara göre, hiçbir olay Allah'ın izni olmadıkça ortaya çıkamaz; Allah, ol, demekle bir olay oluverir. Oysa, *Lise Programı*'na göre, felsefe öğretmeni bu inancın bilim görüşüne uygun olmadığını, olayların açıklanmasında tabiatüstü kuvveti, yani Tanrı kavramını hiç karıştırmamak gerektiğini söyleyecek; olayların nedeninin tabiatüstü kuvvetlerle değil, gene tabiatta aranması gerektiğini öğretecektir.

Programın bu maddesine göre, felsefe öğretmenine:

Yeni doğmuş bir çocuk doğar doğmaz konuşabilir mi diye sorulursa; felsefe öğretmeni, *Bilim böyle şey kabul etmez, buna inanmak bilim görüşüne aykırıdır,* demek zorundadır. Oysa, *Kuran*'ın Meryem suresinin 31. ayetinde, İsa'nın doğar doğmaz konuştuğu bildirilmektedir.

Üzerinde koruyucu hiçbir madde bulunmadığı halde ateşin içine atılmış bulunan bir insanın ateşte yanmaması mümkün müdür? diye sorulursa; öğretmen gene, programın bu maddesine göre, *Böyle şey olmaz,* diyecektir. Oysa, *Kuran*'ın Enbiya suresinin 69. ayetinde bunun mümkün olduğu yazılıdır.

Bir sopa parçasının canlı bir yılan haline gelmesi mümkün müdür, diye sorulursa, öğretmen, programdaki maddeye göre, bunun mümkün olduğunu söyleyebilir mi? *Hayır, bu da olamaz*, diyecektir. Oysa, *Kuran*'ın Araf suresinin 107. ayetine göre, bu da olmuştur.

Bir ölüye bir ineğin kuyruğu vurulmakla, ölü dirilebilir mi? sorusuna da, öğretmen, *Hayır,* karşılığını verecektir. Oysa,

11. T.C. Kültür Bakanlığı, *Lise Programı*, 1938, s. 17, Mantık dersinde dikkate alınacak noktalar, madde 12.

Kuran'da Bakara suresinin 73. ayetine göre, ölü, ineğin kuyruğu vurulmakla dirilmiştir.

Kuş biçimine sokulmuş bir çamura üflenmekle, bu çamur parçası canlanabilir mi? sorusuna; öğretmen, *canlanır,* karşılığını verebilir mi? Oysa, *Kuran*'ın Maide suresinin 110. ayetine göre bu da olmuştur. Örnekleri çoğaltmak mümkün ama gereksizdir. Programın cümlesini tekrar okuyorum:

Felsefe öğretmeni, olayları tabiatüstü kuvvetlerle açıklamanın bilim zihniyetine uygun olmadığını öğrenciye iyice anlatacaktır.

Olayları tabiatüstü kuvvetlerle, yani Tanrı kavramıyla açıklamadıkça mucize anlaşılamaz. Olayların tabiatüstü kuvvetlerle açıklanmasının yanlış olduğunu anlatmak, mucizeyi kabul etmemek demektir. Programın yukardaki cümlesi, felsefe öğretmenine, mucizeyi kabul etmemek ve öğrencilere bu yolda aşılamalarda bulunmak görevini yüklemiştir. Programın bu emri yerine getirilirken, öğrencilerin din duygularının incinmemesine imkân var mıdır?

Sayın Yargıç,

Kamu tanıklarının söylediklerine göre, derslerimde, *Olaylar tabiatüstü kuvvetlere, yani Tanrı kavramına başvurulmadan açıklanabilir,* demişim. Ve öğrencilerin din duygularını bu sözlerimle incitmişim.

Galile de üçyüz yıldan fazla zaman önce aynı suçu işlemişti. İstanbul Milletvekili Adnan Adıvar'ın yazdığı, *Tarih Boyunca İlim ve Din* adlı kitapta şöyle deniyor:

Galile'nin, tabiat olaylarının, o olayların dışındaki bir kuvvetin karışması hiç de gerekmeksizin açıklanabileceğini; bu açıklamaya nakil ve gelenekle değil, belki akıl ve deneyle varmak mümkün olduğunu ileri sürmesinin, o zamanki din ve Kilisenin mevzuatını altüst etmesinden ötürü, Galile, Engizisyon Mahkemesine çağrıldı.[12]

Bu satırlardan anlaşılıyor ki, Galile'nin suçu da, tabiat olaylarının tabiatüstü kuvvetlerin karışması hiç de gerekmeden açıklanabileceğini söylemekten başka bir şey değildi. Demek ki, Galile'nin, bundan üç yüz yıldan fazla zaman

12. Adnan Adıvar, *Tarih Boyunca İlim ve Din 1-2*, Remzi Kitabevi,1944, 1. Cilt, s. 16.

önce Engizisyon Mahkemesine çıkarılışının nedeni ile benim Yüksek Mahkemeniz huzuruna çıkarılışımın nedeni aynıdır.

Nedeni aynıdır ama sonucu ayrı olacaktır. Çünkü Galile, Kilisenin egemen olduğu bir devirde yargılanmıştı. Ben 20. yüzyılın ortasında yargılanıyorum. Galile'yi yargılayan mahkeme Engizisyon Mahkemesiydi. Benim hakkımda karar verecek olan mahkeme laik Türk Mahkemesidir. Galile, bu sözleri üç yüzyıldan fazla zaman önce söyleyecek kadar cesarete ve dehaya sahipti. Onun için Galile, Engizisyon tarafından cezaya çarptırılmak şerefine layıktı. Bense, bu sözleri, kim bilir kaç milyon kişiden sonra 1948 yılında tekrar ettim. Onun için ben Galile'nin akıbetine mazhar olmak şerefine layık değilim.

Galile'nin Engizisyon tarafından yargılanmasına sebep olan bu sözleri tekrar etmenin bugün de suç sayılabileceğini sananlar, 20. yüzyılda ortaçağın kafasını taşıyan fosillerdir.

Bu zavallılara hatırlatmak isterim ki, Atatürk, 1924 yılında Samsun'da İstiklal Okulunda öğretmenlere şöyle demişti:

Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, muvaffakıyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir.

Atatürk'ün öğretmenlere söylediği bu vecizenin doğruluğuna inanmak ve bu fikri öğrencilere aşılamak suç sayılabilir mi?

Camideki vaize, *Hayatta en hakiki mürşit dindir*, diye vaaz etmek özgürlüğü verilirken; lisedeki felsefe öğretmenine, Atatürk'ün vecizesini tekrar etmek hakkı tanınmayacak mı?

Felsefe öğretmeni ve bütün öğretmenler, öğrencilerine, *Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, muvaffakıyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin dışında mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir,* diyemeyecekler mi? Diyemeyeceklerse, Atatürk, bu vecizeyi neden söyledi? Hem de neden öğretmenlere söyledi? Öğrenci, daha ilkokuldayken Atatürk'ün bu vecizesini tam anlamıyla kavrayacak bir biçimde yetişirse, bu alanda felsefe öğretmeninin görevi çok kolaylaşacaktır. Çünkü öğrenci, daha ilkokulda pozitif bilim görüşüne alışmış olacaktır.

1945 yılında basılıp şimdi de ilkokullarda okutulmakta olan 5. sınıf *Okuma Kitabı*'nın 45. sayfasındaki şu cümleler pozitif bilim görüşünü ne güzel belirtmektedir:

Anadolu, tabiatın az verdiğini teknikle tamamlayacaktır. Teknik, nehirleri çeviren, yeraltı sularından göller kuran, dağlar arasında deniz biriktiren, çölü ormanlaştıran yaratıcı teknik! Bulutları da bir gün, yalnız onun gücüyle kuşlar gibi avlayıp koyunlar gibi sağacağız .

Tarihin bile yollarını çeviren kurak, 20. yüzyıl insanlığının tekniğiyle yenilebilir. Hacı, hoca yakarısıyla, buluta yalvarmak, havaya üfürmekle değil.

Bugün ilkokullarda okutulmakta olan bu yazı parçasının şu cümleleri, üzerinde önemle durulmaya değer niteliktedir: Kurak, 20. yüzyıl insanlığının tekniğiyle yenilebilir; hacı, hoca yakarısı, buluta yalvarmak, havaya üfürmekle değil.

Öğrenci, ilkokulda okuduğu bu cümlenin anlamını kavrayacak biçimde yetişmişse, lisede felsefe öğretmeni, olayların tabiatüstü kuvvetlerle açıklanmasının bilim görüşüne aykırı düştüğünü anlatırken hiçbir güçlüğe uğramayacak; ve bu sözlerle, öğretmenin suç işlediğini sanan bulunmayacaktır. Yazık ki, ben, kamu tanıklarından birçoklarının da söyledikleri gibi lisenin son sınıfında derste, hiçbir taşın desteksiz durmadığını ve duramayacağını anlatmak zorunda kalmış ve bu yüzden karşınıza sanık olarak çıkarılmış bulunuyorum.

İlkokul 5. sınıf *Tarih* kitabının 203. sayfasında da şu cümleler vardır:

Eskiden din ile dünya işleri birbirinden ayrı tutulmazdı. Cumhuriyetin en büyük iyiliklerinden biri din ile dünya işlerini birbirinden ayırmış olmasıdır.

Laik Türk okullarında laiklik ilkesinin pek tabii bir sonucu olarak öğrencilere aşılanan bu fikir, gerçek bir Müslümanın din duygularını incitecektir. Çünkü İslam dini, hem dünya hem de ahirete ilişkin buyrukları kapsamaktadır. Oysa ilkokul *Tarih* kitabından aldığımız bu cümlede, dinin dünya hayatına karışmaması gerektiği anlatılmaktadır. Bu cümleyle, *Kuran*'ın dünyaya ilişkin buyruklarının bugün artık eskimiş olduğu, uygulanmasının yararlı değil, zararlı olacağı fikri aşılanmış olmuyor mu? Bu fikir bir Müslümanın din duygularını in-

citmez mi? *Tarih* kitabının bu cümlesi *Kuran*'daki şu ayetlere aykırı değil midir?

Yoksa kitabın bir kısmına inanıp bir kısmına inanmıyor musunuz? Artık bunları işleyenlerin, dünya diriliğinde cezası rüsvalık, kıyamet gününde de azapların en ağırına uğratılmaktır.[13]

Her kim Allahın inzal ettiğiyle hükmetmezse onlar kâfirdirler.[14]

Görülüyor ki, bir Müslüman, *Kuran*'ı bir bütün olarak almak, onun her buyruğunu kabul etmek zorundadır. Hükümler zamanla değişir anlamına gelen, *zaman ile ahkâm tagayyür eder,* kuralı, *Kuran*'da açıkça yazılı olmayan konularda uygulanır. *Kuran*'da açıkça yazılı olan buyruklar hiçbir zaman değiştirilemez. *Kuran* buyruklarının değiştirilemiyeceğini, eskiler, *mevridi nasta içtihada mesağ yoktur,* kuralıyla anlatmışlardı. *Kuran*'ın ahrete ilişkin buyruklarını alıp, dünyaya ilişkin buyruklarını hiçe saymak yani din ile dünya işlerini ayrı tutmak, İslam dininin temel inançlarına aykırıdır. Oysa ilkokul *Tarih* kitabı, din ile dünya işlerinin ayrı tutulmamış olmasını bir gerilik, bunun ayrılmasını da ilerleme olarak göstermekte ve öğrenciye bu fikri aşılamaktadır. Bu fikir, öğrencilerin din duygularını kötülemez mi? Atatürk Devrimini ve hele laiklik ilkesini değerlendirmek için bu türlü din inançlarının kötülenmesi zorunlu değil midir?

Öğrenci, bir yandan *Kuran*'ın bütün buyruklarının kesin olarak doğruluğuna inansın, bu buyrukların hiçbir zaman eskimeyeceğini kabul etsin, Allah kelamı olan *Kuran* buyruklarının kullar eliyle değiştirilemeyeceği fikri onda egemen olsun; öte yandan da *Kuran*'daki ayetler yerine, şer'i hukuk yerine laik hukuk kurallarının konmasını bir ilerleme olarak nitelendirsin, bu mümkün müdür? Çelişiksiz düşünen ve düşündüğünü söylemekten kaçınmayan herkes kabul etmek zorundadır ki:

Ya, *Kuran*'daki ceza ve hukuk kuralları bugünün ihtiyaçlarına da uygundur ve uygulanmasında yarar vardır, öyleyse şer'i hukuku bırakıp laik hukuku kabul etmekle yanlış bir yol tutulmuştur.

13. *Kuran*, Bakara suresi, 85. ayet.
14. *Kuran*, Maide suresi 44. Ayet.

Ya da *Kuran*'ın dünyaya ilişkin buyrukları artık eskimiştir, bugünün ihtiyaçlarına uymamaktadır.

İşte ancak bu ikinci ihtimali kabul edersek laiklik ilkesini benimsemek mümkün olacaktır.

Her yurttaş bu iki şıktan birini seçmek ve benimsemek zorundadır. Ya Atatürk Devrimini benimseyecektir, öyleyse *Kuran*'daki dünya ile ilgili ayetlerin artık eskimiş olduğunu ve kullar eliyle yapılan kanunların Allah kelamı olan bu ayetlere üstünlüğünü kabul ve itiraf etmiş, böylece de din inançlarını kötülemiş bulunacaktır. Ya da *Kuran*'ın hiçbir ayetinin hiçbir zaman eskimeyeceğini, kullar eliyle yapılan kanunların hiçbir zaman Allah kelamı olan ayetlerin yerini tutamayacağını söyleyecek ve böyle olunca da Atatürk Devriminin temeli olan laiklik ilkesini kötülemiş bulunacaktır. Hem onu, hem de ötekini kabul etmeye imkân yoktur.

Hırsızlık edenin eli ya kesilir ya da kesilmez. Bir üçüncü ihtimali düşünmek mantık bakımından imkânsızdır. Hırsızlık edenin elini kesersek, *Kuran*'ın buyruğunu yerine getirmiş ama yüzyıllarca geriye gitmiş oluruz. Hırsızlık edenin elini kesmezsek, kullar eliyle yapılmış olan kanunların Allah kelamından daha yararlı olduğunu dolaylı bir şekilde ileri sürmüş sayılacağımızdan, din inançlarını kötülemiş oluruz.

Laik Türkiye Cumhuriyetinin laik okullarında ders okutan bir felsefe öğretmeninden ne beklenirdi?

Eski Konya Milletvekili ve Şer'iye Vekili Mehmet Vehbi Efendi'nin, *Hülâsatül Beyan fi Tefsirül Kur'an* adlı kitabındaki şu satırları öğrencilere okuyup, bunların doğruluğunu ileri sürmeye mi kalkışmalıydı:

> Kısas ayetinin hükmü bir zamandan beri ihmal olunup katil hakkındaki şer'i cezaya karşı Adliye Ceza Mahkemelerinin katil cinayetini irtikâp eden kimseye vermiş oldukları hapis cezasıyla yetinildiğinden hapishaneler, taburlar teşkil edecek kadar erbabı cinayetle dolmakta; ve millet de hapishanelerdeki bu insanları beslemeye mecbur kaldıkları cihetle ayrıca zarara uğramaktadır... İşte şu beyan olunan fenalığın başlıca sebebi bu ayetin hükmü olan kısas'ın esasını ihmal ve ecnebi kanunlarından alınan birtakım ahkâmla amel edilmekte bulunulmasıdır.[15]

15. Konyalı Mehmed Vehbi, *Hülâsatül Beyan fi Tefsirül Kur'an*, 14 Cilt, Evkaf-ı İslâmiye Matbaası, 1924 (H. 1341), Cilt 2, s. 65-66.

Evet, Mehmet Vehbi Efendi ve onun gibiler böyle düşünüyor ve böyle yazıyorlar. Atatürk Devrimine bağlı yurttaşlar yetiştirmekle görevli bulunan laik felsefe öğretmeni de böyle mi düşünmeliydi? O da öğrencilerine böyle mi söylemeliydi?

Beni, Bakanlığa şikâyet eden 6 tüccara ve onları kışkırtan Diyarbakır Müftüsü Halil'e sorarım:

Kuran'ın Maide suresinin 44. ayeti şöyle demiyor mu:

Her kim Allahın indirdiğiyle hükmetmezse onlar kâfirdirler.

Bugün laik Türk Mahkemelerinde *Kuran*'ın dünya ile ilgili buyruklarına göre mi hüküm veriliyor? *Kuran*'ın buyrukları yerine laik Ceza Kanunu ve Türk Medeni Kanunu'yla hükmolunmuyor mu? Her yurttaşın uymakla yükümlü olduğu kanunlar arasında *Kuran*'ın buyruklarına aykırı olanlar yok mu? Kanunları yapan Büyük Millet Meclisinde Müslüman olmayan Milletvekilleri de yok mu? Oysa, *Kuran*'ın Nisa suresinin 59. ayeti: *Ey iman edenler Allah'a, Peygamber'e ve sizden olan ulül emre itaat edin,* demiyor mu?

Diyanet İşleri Başkanlığının çıkardığı, *Kur'an Dili* adlı kitapta, "Müminlerden bulunmayan ulül emre itaat dince vacip kılınmamıştır" diyen bir cümle yok mu?[16]

Bu durum karşısında, Türkiye Cumhuriyetinin laik kanunlarından *Kuran*'ın buyruklarına aykırı olanlara, İslam yurttaşlar uymasınlar mı? Sayın Müftü Halil, İslam yurttaşlara böyle bir öğütte bulunabilir mi? Ve kendisi de bu kanunlara uymakla yükümlü değil midir?

Sayın Yargıç,

Huzurunuzda da tekrar ediyorum:

Dinin esasları, devletin sosyal düzenine aykırıdır.

Dinin esasları, devletin iktisadi düzenine aykırıdır.

Dinin esasları, devletin siyasal düzenine aykırıdır.

Dinin esasları, devletin hukuk düzenine aykırıdır.

Bu apaçık gerçekleri söylemenin suç olduğunu sananlar, beni değil, Büyük Millet Meclisini suçlamış olurlar. Çünkü dinin esaslarının bugünkü devletin sosyal, siyasal, iktisadi

16. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Diyanet İşleri Riyaseti, 9 Cilt, 1935-1939, s. 1375..

ve hukuki temel düzenine aykırı olduğunu söyleyen, Büyük Millet Meclisinin ta kendisidir.

Beni suçlandırmak isteyenlere salık veririm: Türk Ceza Kanunu'nun 10 Haziran 1949 günlü ve 5435 sayılı kanun'la değişen 163. maddesine baksınlar. Göreceklerdir ki, sözü geçen maddenin 1. fıkrasında şöyle denmektedir:

> Laikliğe aykırı olarak devletin içtimai veya iktisadi veya siyasi veya hukuki temel nizamlarını kısmen de olsa dinî esas ve inançlarına uydurmak amacıyla cemiyet teşkil, tanzim veya sevk ve idare eden kimse 2 yıldan 7 yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

Adalet Komisyonu raporunda, bu madde hakkında şu cümleler vardır:

> Maddedeki, kısmen de olsa, ibaresi laikliği koruma yolunda kabul edilen suç unsurlarına gereken şümulü vermek için kullanılmıştır. Devlet nizamını topyekûn dinî esaslara uydurmak iddiasının dışında bu nizamdan yalnız bir kısmını bu amaca çevirmek için kurulacak bir cemiyetin madde hükmünden hariç kalması istenemez. Yer yer kurulacak bu gibi cemiyetlerin çalışmaları mecmuu sonuç olarak devlet nizamını, topyekûn, dinî esaslara uydurmak demek olacağı tabiidir.[17]

Bu maddenin 4. fıkrasında da, devletin sosyal ya da ekonomik ya da siyasal ya da hukuki temel düzenlerini kısmen de olsa dinin esaslarına uydurmak amacıyla propaganda yapan ya da telkinde bulunan kimsenin 1 yıldan 5 yıla kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılacağı bildirilmektedir.

Görülüyor ki, kanun koyucumuz, dinin esaslarının, devletin sosyal, ekonomik, siyasal ve hukuki temel düzenlerine aykırı olduğunu bu maddede açıkça kaydetmekte ve bu aykırılığı kısmen de olsa gidermek amacıyla cemiyet kurmayı ya da propaganda yapmayı ağır hapis cezasını gerektirir bir suç saymaktadır.

Dinin esaslarını ile devletin sosyal, ekonomik, siyasal ve hukuki temel düzenleri arasında uygunluk bulunmadığını, kanun koyucumuz böyle açıkça belirttiği halde, aynı şeyleri

17. TBMM *Tutanak* dergisi. Dönem 8, Toplantı 3, Birleşim 104, s. 257.

söyleyen herhangi bir yurttaşın suçlu sayılmasına imkân var mıdır?

Bu maddeden anlaşılıyor ki, öğrencileri kışkırtan, onlara: *Şer'i hükümler kaldırılmasaydı, hırsızlık edenin eli kesilseydi, kadın erkeğin yarısı kadar miras alsaydı daha iyi olurdu,* diye ödev yazdıran Diyarbakır Müftüsü Halil, 5 yıla kadar ağır hapis cezasını gerektirir bir suç işlemiştir. Müftü Halil, bugün cezaevinde bulunmayışını, sadece *Ceza Kanunu'nun makabline şümulü yoktur,* şeklindeki hukuk kuralına borçludur.

Beni, Bakanlığa şikâyet eden Şemsi Mutlu, Fikret Özdemir, Rıfat Erdinç, Abdürrahim Kürüm, Yaşar Dodanlı ve Süleyman Göksu adlarındaki 6 tüccara da hatırlatmak isterim ki, bundan sonra 6 değil, yalnız 3 kişi birleşerek din kaygısıyla okul öğretimine karışmak cüretini gösterirlerse 7 yıla kadar ağır hapis cezasını gerektirir bir suç işlemiş olacaklardır.

Evet, Sayın Yargıç,

Ben, öğrencilerime, Kuran*'ın dünya hayatına ilişkin buyrukları eskimiştir; artık bununla iş görülemez,* dedim. Çünkü Atatürk Devrimine ve bu devrimin temeli olan laiklik ilkesine bağlı yurttaşlar yetiştirmekle görevli bulunan bir felsefe öğretmeninin bu fikrin tersini kabul etmesini ve söylemesini imkânsız bulanlardanım.

Atatürk'ün kurduğu Türk Tarih Tetkik Kurumu tarafından yazılmış olup Atatürk'ün sağlığında liselerde yıllarca okutulmuş bulunan *Tarih* kitaplarında da aynı cümleler vardır.

Milli Talim ve Terbiye Dairesinin kararıyla yayımlanmış bulunan bu *Tarih* kitaplarından 2. cildin 92. sayfasını birlikte okuyalım:

> *Kuran*'ın içindekiler başlıca üç konuda toplanabilir. Birincisi ve en önemlisi, Allah'ın bir olduğuna ve ondan başka Allah olmadığına; Muhammed'in onun resulü bulunduğuna inanmak. İkincisi, hukuki hükümler ve ibadetler. Üçüncüsü, tarih bilgileridir. Hukuki hükümler zaman ve mekân içinde sosyal toplulukların uğradıkları değişikliklere göre değişegeldiğinden on dört yüzyıl önceki zaman ve mekânın ihtiyacına gerekli ve yeterli görülmüş olan esaslar yerine, bugün birçok kanunlar ve

yöntemler konulmak zorunluluğu hasıl olmuştur. Bunlar da sonsuz olmayıp zamanla değişmeye mahkûmdurlar. Tarih bilgilerine gelince: Yeni fenler sayesinde ortaya çıkarılan gerçekler, en yakın tarih bilgilerini bile temelinden sarsmaktadır.

Görülüyor ki, *Tarih* kitabında:

Kuran'daki hukuk kuralları, on dört yüzyıl önceki zaman ve mekânın ihtiyacına göre gerekli ve yeterli görülmüş olan esaslar,

diye tanımlanmaktadır. Demek ki *Kuran*'ın dünya hayatına ilişkin buyruklarının değişmez olduğu reddedilerek, yalnız on dört yüzyıl önceki zaman ve mekân için konulmuş olduğu bildiriliyor. Ben, lisede öğrenciyken *Tarih* ders kitabı olarak elime bu kitap verildi. Bu kitap, Atatürk'ün kurduğu Tarih Tetkik Kurumunun kitabıydı. Bu kitabı yazanlardan Şemsettin Günaltay, bugün Başbakandır. Öğrenciye bu kitaptaki bir cümleyi öğretmek suç sayılabilir mi?

Aynı *Tarih* kitabının 4. cildinin 208. sayfasında, şeriat, şöyle tanımlanmıştır:

Bundan on üç buçuk yüzyıl önce Arap yarımadasında çöl hayatı geçiren insanların toplumsal bünyelerine uydurulmak üzere düzenlenmiş bir hukuk: Şeriat.

Bu *Tarih* kitabının 2. cildinin 89. sayfasında, Muhammed de şöyle tanıtılıyor:

Muhammed, kırk yaşına geldiği zaman peygamberliğini ilan ve yurttaşlarını, kendinin bulduğu ve doğruluğuna inandığı yeni bir dine davete başladı.

Bu cümleyle İslam dinini Muhammed'in kendisinin bulduğu anlatılmış olmuyor mu? 91. sayfada da aynı fikir şöyle tekrarlanmaktadır:

Muhammed, uzun bir devirdeki düşünüşün ürünü olan ayetleri lüzum ve ihtiyaçlara göre söylüyordu.

Bu cümlelerin anlamı, 90. sayfadaki bir cümlenin yardımıyla çok daha belirgin bir hale geliyor. 90. sayfada, *Kuran* şöyle tanımlanıyor:

Muhammed'in koyduğu esasların toplu olduğu kitaba *Kuran* denir.

Görülüyor ki, burada, *Kuran*: Muhammed'in koyduğu esasların toplu olduğu kitap, diye tanımlanmakla *Kuran*'ın Allah'ın kelamı olduğu hakkındaki İslam dininin temel inancı reddedilmiş bulunmaktadır.

Tekrar edelim ki, bu kitap, Atatürk'ün kurduğu Türk Tarih Tetkik Kurumunun kitabıdır. Bu kitabın basılmasına karar veren, Milli Talim ve Terbiye Dairesidir. Bu kitabı yazanlardan biri, bugünkü Başbaşkan Şemsettin Günaltay'dır. Bu kitap, bugün de her derecedeki okulların, Halkevlerinin kitaplıklarında ve bütün kitaplıklarda öğrencilerin ve diğer yurttaşların yararlanmalarına sunulmuş bulunmaktadır.

Sayın Yargıç,

Şimdiye kadar söylediklerini özetliyorum:

Ben, derslerimde öğrencilerime, Atatürk Devriminin ilkelerini kavratmak ve onlara bilim görüşünü aşılamak için bütün gücümle çalıştım. Bu çalışmam sonucunda öğrencilerin din duyguları incinmişse, bunun birinci nedenini dinsel inançlarla bilim görüşü arasındaki aykırılıklarda aramak gerekir. Bunun ikinci nedenini de, on dört yüzyıl önce konmuş olan dinsel hukuk kuralları ile laik Türkiye Cumhuriyetinin laik hukuku arasındaki derin ve kesin ayrılıklarda aramak gerekir.

Laik bir devlette, devlet işleri görülürken bu işlerin dinin esaslarına uygun olup olmadığı hiç araştırılmaz. Sözgelişi, Büyük Millet Meclisi *Kuran*'a aykırı kanunlar koymuştu ve koyacaktır. Savcılar, laik kanunların uygulanmasını isterlerken din kurallarına bağlılıklarını ileri süremezler.

Yargıçlara gelince: Maide suresinin 44. ayetinde: *Her kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse onlar kâfirdirler,* deniyor. Oysa, laik Türk Yargıcı Allah'ın indirdiğiyle değil aslı İtalya'dan alınan ve birçok bakımlardan *Kuran*'a aykırı olan Türk Ceza Kanunu'yla, gene aslı İsviçre'den alınmış olan Medeni Kanun'la hüküm veriyor.

Sonuç çıkarmayı gerekli görmeden bilinenleri tekrarlıyorum: Laik Türk Yargıcı, Allah'ın indirdiğiyle hükmetmiyor. Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler kâfirdirler.

Sayın Yargıç,

Öğretmenler için de durum böyledir. Pozitif bilim görüşünü aşılamak ve Atatürk Devrimine bağlı yurttaşlar yetiştirmekle görevli bulunan öğretmenler, bu kutsal görevlerini yerine getirirlerken on dört yüzyıl önce konmuş olan dinsel hukuk kurallarını ve bilimsel görüşe aykırı dinsel inançları hesaba katamazlar. Bunun tersini arzulayanlar 20. yüzyılın yarısında ortaçağ kafası taşıyan fosillerdir.

İnönü de, öğrencilere verilecek terbiyenin ulusal terbiye olduğunu, bu terbiyenin dinle ilgisi bulunmadığını, tersine, dinsel terbiye ile ulusal terbiyenin birbirlerine karşıt bulunduklarını açıkça belirtmiştir. İnönü 5 Mayıs 1925 tarihinde Muallimler Birliği Kongresi üyelerinin kendisini ziyaretleri sırasında öğretmenlere şöyle demişti:

> Milli terbiye istiyoruz. Bu ne demektir? Bunu zıddıyla açıkça anlarız. Milli terbiyenin zıddı nedir, derlerse söyleyebiliriz. Bu belki dinî terbiye ve beynelmilel terbiyedir. Sizin vereceğiniz terbiye dinî değil milli, beynelmilel değil millidir.[18]

Görülüyor ki, o zamanın Başbakanı, bugünün Cumhurbaşkanı olan İnönü, öğretmenlere, sizin vereceğiniz terbiye dinsel değil ulusaldır, diyor ve ekliyor: Ulusal terbiyenin karşıtı dinsel terbiyedir. Bu dileği yerine getiren bir felsefe öğretmenini suçlandırmaya imkân var mıdır?

Meclisinde Allahın buyruklarına aykırı kanunlar yapılan, Mahkemelerinde *Kuran*'a aykırı hükümler verilen ve ders kitaplarında, *Kuran*: Muhammed'in koyduğu esasların toplu olduğu kitap, diye tanımlanan laik bir devlette öğretmenlerin öğrencilerine: *Kuran*'ın dünya hayatına ilişkin buyrukları eskimiştir; artık onunla iş görülemez, demeleri suç sayılabilir mi?

Sayın Yargıç,

Şimdiye kadarki savunmamdan anlaşılıyor ki bu dava, suçlunun cezasız kalmaması gibi yüksek bir duygudan doğmuş değildir. Bu dava, laiklik ilkesinin benimsemeyenlerin

18. Hasan Âli Yücel, *Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler*, MEB Yay., 1946, s. 92.

yarattıkları bir davadır. Bu dava okulların medreseleşmesini arzulayanların düzenledikleri bir davadır. Bu davada karşınızda yargılanan bir fert değildir. Bu davada cezalandırılması istenen Faik Muzaffer değildir. Bu davada laiklik ilkesinin ta kendisi sanık sandalyesindedir. 20. ortasında 6. yüzyılın hayali ve özlemiyle yaşayanlar yanlış kapı çaldılar. Laiklik ilkesinin cezalandırılacağı yer laik Türk Mahkemesi değildir ve olamaz.

Sayın Yargıç,

Bu Devrim davasında vereceğiniz kararın ne olacağından hiç kuşkum yoktur. Bunun için kararınızı büyük bir güven ve rahatlık içinde beklemekteyim.

Diyarbakır 1. Asliye Ceza Mahkemesi'nin
1948 yılı Esas Defterinin 200. Sayısında
Kayıtlı bulunan
Bu dava
10528 sicil sayılı Yargıç SEYFETTİN TOKBEY'in verdiği
Beraat kararıyla sonuçlanmıştır.

"Komünist Öğretmen!" Davası[1]

Sunuş

Emniyetçe Komünistlikten fişlenmiş kişileri, mahutlar, kamuoyuna MÜSECCEL KOMÜNİST diye tanıtıyorlar ve fişlilerin sayısı arttıkça *komünist tehlikesi var!* yaygarasını da arttırıyorlar.

Ben de, Emniyetçe komünistlikten fişlenmiş kişilerdenim.

Diyarbakır Lisesi Felsefe Öğretmeni bulunduğum sırada, 1948 yılında fişlenmiştim.

Mardin Valiliğince 1952, Sındırgı Kaymakamlığınca da 1963 yılında yazılan birer yazı, fişimin yıllardan beri yürürlükte olduğunu anlatıyor.

Mardin Valiliğinin 19/3/1952 günlü 585 sayılı yazısına göre: *Faik Muzaffer Amaç, komünistlikten ötürü durum ve ilişkileri göz önünde bulundurulan kişilerdendir; bu yüzden aylık rapora bağlanmıştır.*

Sındırgı Kaymakamlığının 13/11/1963 günlü 993 sayılı yazısına göre de: *Faik Muzaffer Amaç, komünistlikten şüpheli kişilerdendir; durumu izlenmektedir.*

Komünistlikten fişlenişim, hakkımda 1948 yılında açılmış bulunan ve bu küçük kitaba konu olan dava yüzündendir.

Bu kitapta:

I– Beni, 18 yıl önce, 142. maddeyle suçlayan Diyarbakır İli İdare Kurulu'nun kararı;

II– Savunmam;

III– Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesi üyelerinin hakkımda verdikleri beraat kararı;

IV– Beraatım hakkındaki karara, Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesi Başkanının muhalif olduğunu belirten yazısı;

V– Bu davayla ilgili notlar vardır.

Bu eski dava dosyasını, tozlarından temizleyip, gün ışığına çıkarmaktan maksadım:

1. Faik Muzaffer Amaç, *"Komünist Öğretmen!" Davası*, Kaya Yay., 1966.

Yurttaşların, şimdiye kadar, ne çeşit nedenlerle komünistlikten fişlenmiş olduklarını göstermek;

"KOMÜNİST TEHLİKESİ VAR!" yaygarasını koparanların gerçek kimliklerini ortaya koymak ve

Vatan hainlerinin bile affı istenirken 141 ve 142. maddeleri affın dışında bırakmak isteyenlerin *gaflet, delalet ve hatta hıyanet içinde* bulunduklarını belirtmektedir.

1 Temmuz 1966
Eski Felsefe Öğretmeni

1
Diyarbakır İli İdare Kurulu'nun Kararı

Sanık, Diyarbakır Lisesi eski felsefe öğretmeni, Faik Muzaffer Amaç'ın (...) ulusal duyguları sarsmak ya da zayıflatmak için propaganda yapmak suçundan (...) ötürü, Türk Ceza Kanunu'nun 142. maddesi uyarınca yargılanması gerektiğine, duruşmasının Diyarbakır Asliye Ceza Mahkemesinde yapılmasına oybirliğiyle karar verildi.[2]

Kararın nedenleri:

Üstlerine ve kutsal kavramlara karşı saygıyı sarsmaya uğraştığı; Anayasa'nın 75. maddesini açıklayarak, *komünist ve sosyalist olmak suç değildir ama propagandasını yapmak suçtur*, şeklinde komünizmin öğrencilerce kötü sayılmaması-

2. – Diyarbakır İli İdare Kurulunca verilen 164 sayılı karara göre: İşlediğim suç, ulusal duyguları zayıflatmak için propaganda yapmaktan ibaret değildi. Ben, derslerimde öğrencilerin din duygularına dokunur sözler söylemek suretiyle görevimi kötüye de kullanmıştım. Kararın bu konuyla ilgili parçası şöyledir:

Sanık Faik Muzaffer Amaç'ın yönetmeliğe aykırı ders okutmak, öğrencilere kitap dışı ödev vermek suçundan ötürü Türk Ceza Kanunu'nun 240. maddesi uyarınca yargılanması gerektiğine (...) karar verildi.

Bu kararın gerekçesi de şudur:

Laiklik konusuyla ilgili bir ödev için, okul yönetmeliğine aykırı olarak, Kuran*'dan örnekler getirilip açıklanmasını istediği; derslerinde kitap dışına çıkıp öğrencilerin din duygularını kötüleyici sözler söyleyerek onların ve çevresinin nefretini kazandığı ve çevrede okula karşı güvensizlik havası uyandırdığı Milli Eğitim Bakanlığı müfettişlerinden Mesut Erginsav'ın yaptığı soruşturmadan anlaşılmıştır.*

Bu ikinci konuyla ilgilenenler *Laiklik İlkesi Sanık Sandalyesinde* adlı kitabımıza bakabilirler.

nı sağlayıcı sözler söylediği; İstiklal Marşına saygı duruşunu yapan öğrencilerin önünden yürüyüp geçtiği ve bu davranışının öğrenciler üzerinde kuşku ve kırgınlık uyandırdığı; öğrencilere: *Hiçbir şeyden korkmayın, medeni cesaret sahibi olun, ben sizi ileri demokrasiye götüreceğim*, dediği; bu yersiz konuşma için gösterdiği nedenlerin anlamsız olduğu; öğrencileri kazanmak için yönetmeliğe aykırı davranışlarda bulunduğu ve kendilerine bol not verdiği; arkadaşları arasında solcu eğilimleriyle tanınmış olan son sınıf öğrencilerinden Hüseyin Sarıtaş üzerinde etki yaptığı; bu öğrenciye verdiği kitaplarla, onun fikri gelişmesini bu yola götürdüğü; öteki öğrenciler üzerinde de etki yapmak istemişse de tepkiyle karşılandığı; büyük filozofumuz ve düşünürümüz Ziya Gökalp'i ve eserini küçültücü sözler söylediği; dış siyaset konusunda yersiz tartışmalarda bulunduğu; devlet mekanizmasının her hareketini yanlış ve kusurlu göstermek istediği; *Asil Kan deyimi uydurmadır, edebiyattan başka bir şey değildir,* diyerek *Atatürk'ün Türk Gençliğine!* söylevini telmih ettiği, anıştırdığı;[3] ulusal duyguları zayıflatmaya çalıştığı; kitap dışına çıkarak dine karşı gereksiz konuşmalarda bulunduğu; bütün bu davranış ve konuşmaları yüzünden öğrenciler arasında ve çevrede menfi düşünceli olarak tanındığı Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişlerinden Mesut Erginsav'ın yaptığı soruşturmadan anlaşılmıştır.[4]

3/8/1948.

2
Savunma

Diyarbakır İli İdare Kurulu'nun 3/8/1948 gün ve 164 sayılı kararına göre: Ulusal duyguları sarsmak ya da zayıflatmak için propaganda yapmaktan sanık bulunuyorum.

Sayın Yargıç,

Savunmamın esasına geçmeden önce, karşınıza getirilen bu davanın nedenlerini ve bu davada muhbir durumunda

3. Telmih: Anıştırma, İmleme, Anıştırmak: Bir şeyi açıkça söylemeyip üstü kapalı anlatmak, ima etmek, ihsas etmek, İmlemek: Dolayısıyla anlatmak. (*Türkçe Sözlük*)

4. Bu karar ve öteki yazılar, dil bakımından sadeleştirilerek aktarılmıştır.

bulunan Diyarbakır Lisesi Müdürü Ahmet Özbey'in kimliğini belirtmek isterim. Bunun için, bakışlarımızı davadan önceki birkaç olaya çevirmemiz yararlı olacaktır.

Diyarbakır Lisesinde Felsefe Öğretmeni bulunduğum sırada, Lisenin 3/1/1948 günlü öğretmenler kurulunda, gündemin ikinci maddesi gereğince, *öğrencilerin daha iyi yetişmesi; okul içindeki ve dışındaki davranışlarının denetimi için öğretmen arkadaşların dilekleri* üzerinde konuşuluyordu. Ben de söz alarak: Devletin otomobiliyle lisemizin kapısına kadar gelen öğrencilerin bulunduğunu; amacımızın öğrencilere yalnız birtakım bilgiler vermek olmadığını; onları iyi ahlaklı, dürüst, kanunlara karşı saygılı, devlet mallarını kişisel işlerde kullanmanın kötülüğünü kavramış yurttaşlar olarak yetiştirmekle de yükümlü bulunduğumuzu; bunun için okula devlet otomobiliyle gelen öğrencilerin bu hareketlerini, okul yöneticilerinin önlemesi gerektiğini anlattım.

Lise Müdürü Ahmet Özbey, bu teklifim üzerine, benim iyi niyetli olmadığımı, yıkıcılık yaptığımı söyledi ve otuzu aşkın öğretmen yanında bana: *Ayıp değil mi? Lakırdı mı bunlar?* diye bağırdı.

Oysa, o günden bir ay kadar önce, bir milletvekili devlet otomobillerinin kişisel işlerde kullanılması dolayısıyla başbakana soru sormuş ve o zamanki Başbakan Hasan Saka da Büyük Millet Meclisi'nin 19/12/1947 günlü oturumunda, devlet otomobilleri sorununu *Hükümeti çok üzen ve konuşulmasından utanç duyulan bir konu olarak nitelendirmişti.* Başbakan'ın bu cümlesi, *TBMM Tutanak* dergisinin 1947 yılına ait 7. cildinin 101. sayfasında yazılıdır.

Hükümeti çok üzen ve konuşulmasından utanç duyulan bu konunun kuşaklar boyunca sürüp gitmesini eğitim yoluyla ancak okullar önleyebilirdi. İşte bu düşünceyle öğretmenler kurulunda, söz konusu teklifte bulunmuş ve bu yüzden Ahmet Özbey'in hakaretine uğramıştım.

Ahmet Özbey'in hakaretinden iki gün sonra, 5/1/1948 gününde, Milli Eğitim Bakanlığına sunulmak üzere Diyarbakır Milli Eğitim Müdürlüğüne verdiğim bir dilekçemde: Lise Müdürü Ahmet Özbey'in, bana görevim sırasında ve görevimden ötürü hakaret ettiğini bu nedenle kendisinden şikâyetçi olduğumu bildirmiştim. Ahmet Özbey, benim

kendisini şikâyet ettiğimi anlayınca, benim şikâyetimden dört gün sonra Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne 9/1/1948 gün ve 71 sayılı gizli bir yazı göndermiştir. O, bu gizli yazısının konusunu kâğıdın başında şu cümleyle belirtmişti: *Felsefe öğretmeni Faik Muzaffer Amaç'ın ideolojisi üzerine.*

Dava dosyasındaki belgeler arasında 1. sırada olan bu yazıda Ahmet Özbey, benim için şöyle diyordu:

Bu öğretmenin: Yeni, tecrübesiz, muhakemesi ve iradesi olmayan ya da ruhça bozuk olan kimseler üzerinde çalışmayı ve onları okul yöneticilerine karşı çevirmeyi amaç edindiği müdürlüğümüzce bilindiğinden, her yeni gelen arkadaşla görüşülmekte ve bu arkadaşların yerli yersiz lakırdılar işitebilecekleri ama bunlara önem verilmeyerek ödevlerine bağlanmaları anlatılmaktaydı.

Ahmet Özbey, bu cümlesindeki, *Muhakemesi ve iradesi olmayan ya da ruhca bozuk olan kimseler,* deyimiyle arkadaşları, yani öğretmenleri kastettiğini cümlesinin ikinci kısmında, *her yeni gelen arkadaş*, kelimeleriyle açıkça belirtmiştir. Böylece, Ahmet Özbey beni kötülemek isterken aynı zamanda, Diyarbakır Lisesinde muhakemesi ve iradesi olmayan ya da ruhca bozuk olan öğretmenlerin bulunduğunu da ileri sürmüş ve Diyarbakır Lisesi öğretim kadrosuna pek çirkin bir şekilde hakaret etmiş oluyordu. Gene aynı yazıda Ahmet Özbey şöyle diyordu:

1947-1948 ders yılı içinde Faik Muzaffer Amaç, pansiyonda parasız belleticilik yapan arkadaşlara: "Okul size ücret vermek zorundadır. Hakkınızdır, isteyin" dedi. Bu konuşmayı kendim işittim, arkadaşlar da itiraf etmektedirler.

Bu cümlelerden açıkça anlaşılıyor ki, Ahmet Özbey, Pansiyonda parasız belleticilik yapan arkadaşların ücret almaya hakları olduğunu söylememi bir suç saymaktadır.[5] Oysa, *Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilecek okul pansiyon-*

5. Milli Eğitim Bakanlığının müfettişiyle Diyarbakır İli İdare Kurulu üyeleri de Ahmet Özbey'in bu görüşüne katılmış olduklarından İl İdare Kurulu'nun 164 sayılı kararına göre, benim bir suçum da şuydu:
Pansiyon belleticiliği yapan stajer öğretmenleri istemeye ve verilen dersleri almamaya kışkırtmak suretiyle Türk Ceza Kanunu'nun 311. maddesine aykırı hareket etmek.
Mahkeme, bu suçtan da beraatıma kàrar vermiştir.

ları hakkındaki 1835 sayılı Kanun'un 2005 sayılı Kanunla değiştirilen 3. maddesinde şöyle denir:

Pansiyonlarda yönetici görev ile gece görevi alan müdür ve öğretmenlere pansiyon gelirinden ayrıca ücret verilir. Pansiyonlarda görev alan müdür, öğretmen ve memurlar parasız yemek yerler.

Görülüyor ki, pansiyonlarda gece görevi alan öğretmenlere pansiyon gelirinden ayrıca ücret verileceği, kanunda açık olarak yazılıdır. 5161 sayılı olan 1948 yılı Bütçe Kanunu'nun 9. maddesiyle (N) cetvelinin incelenmesinden anlaşılır ki: 190 kişilik pansiyon belleticisi kadrosu da vardır.

Pansiyon belleticisine ücret verilmesini kanunlar emrettiğine göre, kanunlarla ilgimi bilen ve bunun için bana danışan arkadaşlara, *Ücret almak hakkınızdır, isteyin, demem* suç sayılabilir mi?

Ahmet Özbey, aynı yazıda öğretmenler kurulunda devlet otomobiliyle okula gelen öğrencilerin bu hareketlerinin önlenmesi için yaptığım teklifi de, beni suçlamak amacıyla şöyle anlatıyor:

3/1/1948 gününde yapılan öğretmenler toplantısında, öğrencilerin okul dışı hayatının denetimi konusu görüşülürken öğretmenlerin düşünce ve dilekleri sorulmuş, bu arada söz alan Faik Muzaffer Amaç: "Nasıl sigara içen öğrenciye ceza veriliyorsa devlet otomobiliyle okula gelen öğrencilere de ceza vermek gerekir" diyerek ara sıra otomobille okula gelen Korgeneralin oğlunu kastetmiştir. Bundaki düşüncesi hiç de içten değildir. Okul yöneticileriyle generalin arasını açmak amacıyla bu düşünce ortaya atılmıştır.[6] *Bu sırada Faik Muzaffer Amaç, öğrencilerin yazı için, devlet kâğıtlarını kullanmamalarını da istemiş, bu isteği çok doğru görülerek hemen öğrencilere duyurulmuştur.*

Ahmet Özbey, bu konu üzerinde, Bakanlık Müfettişi Mesut Erginsav'a verdiği ifadesinde de şöyle demiştir:

Faik Muzaffer: "Devlet arabasıyla okula gelen öğrencilerin cezalandırılması gerekir" dedi. Okulumuza devlet arabasıy-

6. Ahmet Özbey'in sözünü ettiği korgeneralin adı, Yümnü Üresin'dir. Yümnü Üresin, 1950 seçimlerinde DP listesinden milletvekili seçilmiş ve 1952 yılının kasım ayından 1954 yılı mayısına kadar Ulaştırma Bakanlığı yapmıştır.

la ara sıra gelen Korgeneralin oğlu vardır. İlk geldiğim yıl generalden sekiz on araba alarak bir hafta taş taşıdığımı, okul ve pansiyon bahçelerine yol yaptırdığımı ve generalin de okulumuza karşı bir sempatisi olduğunu bildiği için, okul yöneticileriyle generalin arasını açmak amacıyla, onun bu teklifi yaptığını anladığımdan, disiplin yönetmeliğinde böyle bir madde olmadığını, bu işin başka makamları ilgilendirdiğini, olsa olsa Cumhuriyet Savcılığının kovuşturma yapabileceğini söyledim. Öğrencilerin devlet kâğıtlarına yazı yazmamalarını da istedi. Bu arzusunun hemen öğrencilere duyurulacağı bildirildi. Faik Muzaffer Amaç, tekrar otomobil konusuna döndü. "Otomobil işi kanuna aykırı bir harekettir, cezalandırılması gerekir" dedi. Bir öğretmen: "Bu araba o ailenin emrine verilmiştir. Biz karışamayız" karşılığını Verdi.[7] *Felsefe öğretmeni: "Biz, babasından hesap sormayacağız; çocuğa anlatacağız ki: Bu devlet malıdır. Devlet malının özel işlerde kullanılması doğru değildir" diyerek, bakış ve davranışlarıyla, bu düşüncesini destekleyecek arkadaşlar aramaya başladı. Hatta, Türkçe öğretmeni Kâzım Vehbi Oral da: "Evet" diyerek bu düşünceyi benimsediğini anlattı.*[8] Ahmet Özbey'in bu ifadesinin tamamı, dava dosyası içindeki 44 sayılı belgededir.

Görülüyor ki, Ahmet Özbey, benim devlet otomobiliyle okula gelen öğrenciler konusuna dokunmaktan amacımın okul idaresiyle korgeneralin arasını açmak olduğunu ileri sürmektedir. Ahmet Özbey bu teklifimi yıkıcılık saydığı halde öğrencilerin devlet kâğıdı kullanmalarını önlemek için yaptığım teklifi çok doğru bulmuştur.

Ahmet Özbey, devlet otomobiliyle okula gelen öğrenciler konusundaki teklifimi acaba niçin böyle kötü karşılamıştır? Ahmet Özbey, bir lise müdürü sıfatıyla, öğrencilerin iyi yetişmeleri için gerekli kararları alırken, bu öğrencilerin velileri arasında sınıf ve rütbe ayırımı gözetmemek gerektiğini düşünemez mi? Aynı zamanda tarih öğretmeni de olan Ahmet Özbey, her türlü grup, sınıf, aile ve kişi ayrıcalıklarının Anayasamızın 69. maddesiyle kaldırılmış bulunduğunu

7. Bu sözü, Müdür Ahmet Özbey'in karısı bulunan Matematik öğretmeni Fahriye Özbey söylemişti.
8. Öğretmen Kâzım Vehbi Oral, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1. Dönem Milletvekillerindendir.

bilmez mi? O zamanki Başbakanın, devlet otomobillerinin özel işlerde kullanılmasını hükümeti çok üzen ve konuşulmasından utanç duyulan bir konu olarak nitelendirdiğini günlük gazetelerde okumadı mı?

Ahmet Özbey, yukarıya aktardığım yazılarında bu sorulara dolaylı olarak karşılık vermektedir. Onun, Anayasamızın 69. maddesiyle, öğrencilerin iyi yetişmesiyle, Büyük Millet Meclisinde Başbakanın, hükümeti çok üzen ve konuşulmasından utanç duyulan bir konu diye nitelendirdiği konularla ilgisi yoktur. Onun düşündüğü tek şey; İldeki yüksek rütbeli kişilerle, örneğin, korgeneralle ilişki kurmak, kurduğu ilişkileri korumak ve onların sempatilerini kaybetmemektir. Ahmet Özbey, devlet otomobilini özel işlerinde kullanan, yani devlet bütçesinden yüzlerce lira çalan öğrencilere gereken uyarmayı yapmayacak ama yazı için, devlet kâğıdını kullanan, yani devlet bütçesine yalnız bir kuruşçuk zarar veren öğrencilerin bu hareketlerini hemen önleyecektir.

Ziya Paşa'nın ünlü beyitinin Türkiye Cumhuriyetinde de geçerli olduğunu ve olacağını sanan Ahmet Özbey'e hatırlatmak isterim ki Ziya Paşa:

Milyonla çalan mesned-i izzette serefraz
Birkaç kuruşu mürtekibin câyı kürektir[9]

demekle, bize, çöküş halinde bulunan bir imparatorluğu anlatmıştı. Ziya Paşa'nın bu beyiti üzerinden çok zaman geçmiş ve artık devir değişmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin bu beyitle hiçbir bağlantısı ve ilgisi yoktur ve olamaz.

Ahmet Özbey, benim, kendisini şikâyet ettiğim tarihten dört gün sonra Bakanlığa yazdığı, yukarıda sözü geçen 9/1/1948 gün ve 71 sayılı yazısında gene benim için şöyle diyordu:

Arkadaşımızın bütün arzusu ve en büyük zevki düzenle yürüyen işleri bozmak, yukarıya karşı saygıyı azaltmak, iki taraf arasında kin ve düşmanlık yaratarak onları çarpıştırmaktır.

9. İbrahim Alaettin Gövsa, *Resimli Yeni Lügat ve Ansiklopedi (Ansiklopedik Sözlük)*, İskit Yay., 1991, 1954. sayfasında Ziya Paşa'nın bu beyiti şöyle anlatılmıştır: "Milyonla çalanın ikbal mevkinde kaldığını, birkaç kuruşu çalanın ise küreğe mahkûm edildiğini" belirten kötümserlik ifadesidir.

Dünyanın en ideal kanunları en yetenekli bir elle uygulansa bu arkadaş gene memnun edilemeyecektir. Onu memnun edecek ve sevindirecek bir tek şey vardır: Her işin bozulması, herkesin birbirine girmesi.

Ahmet Özbey, aynı yazının biraz aşağısında şu şekilde şecaat arz ediyor:

Geçen ders yılı bu tipe yakın Muzaffer Gürses adında bir Edebiyat öğretmeni vardı. Müspet bir olay kaydetmediğim için durumunu arz edemedim. Sonunda askerlik şubesi başkanına rica ederek yedek subay okuluna gönderttim. Bu arkadaş için böyle bir imkân da yok.

Ahmet Özbey'in böbürlenerek söylediği bu cümle, onun ne kimlikte bir adam olduğunu apaçık ortaya koymuyor mu? Muzaffer Gürses adındaki bir öğretmeni askerlik şubesi başkanına rica ederek okuldan uzaklaştırdığını itiraf eden ama ben, askerliğimi yapmış olduğumdan, *bu arkadaş için böyle bir imkân da yok,* diye üzülen ve bu üzüntüsünü Bakanlık makamına da duyurmaktan çekinmeyen Ahmet Özbey, beni görevimden ayırmak için her yola başvurabileceğini açıklamış olmuyor mu?

Ahmet Özbey, aynı yazıda gene benim için diyor ki:

Arkadaşın kasıtla ve bir amaçla bu işleri yaptığına tam kanaatim vardır. Ama elimde müspet bir kanıt yoktur.

Elinde hiçbir kanıt bulunmayan Ahmet Özbey, *Felsefe Öğretmeni Faik Muzaffer Amaç'ın ideolojisi üzerine,* diye özetlediği yazısını Bakanlığa göndermeye utanmıyor mu? Ahmet Özbey, aynı yazıda gene benden söz ederek:

Lisemizde daha zararlı bir hale gelmemesi için gerekli tedbirin alınmasını, kesin bir tedbir alınmazsa çok büyük olayları yaratabileceğini arz ederim, diyor.

Elinde, bana karşı hiçbir kanıt bulunmadığını söyleyen Ahmet Özbey, daha zararlı bir hale geleceğimden nasıl söz edebiliyor? Elimde bir delil yoktur, diyen Ahmet Özbey, istemeyerek, benim suçsuzluğumu itiraf etmiş bulunmuyor mu?

Onun deyimiyle, benim bütün arzum ve en büyük zevkim düzenle yürüyen işleri bozmak, yukarıya karşı saygıyı azaltmak, iki taraf arasında kin ve düşmanlık yaratarak onları çarpıştırmak idi ise, Ahmet Özbey beni Bakanlığa şikâyet etmek için, neden benim kendisini şikâyet etmemi bekle-

miştir? Şikâyetin nedeni ortadadır. Ahmet Özbey, Felsefe Öğretmeni Faik Muzaffer Amaç'ın ideolojisi, konulu yazıyı benim pek haklı olan şikâyetimi bastırmak ve üste çıkmak için yazıp Bakanlığa göndermiştir.

Sayın Yargıç,

Böylece Ahmet Özbey'in kimliğini[10] ve karşınıza getirilen bu davanın nedenlerini anlatmış bulunuyorum. Artık savunmamın esasına geçebilirim.

Sayın Yargıç,

Ulusal duyguları sarsmak için propaganda yapmaktan sanık olarak karşınıza çıkarılmış bulunuyorum.

Elliyi aşkın kamu tanığının tanıklığına hiç önem vermeyip, müfettiş Mesut Erginsav'ın yaptığı soruşturma özetini tekrarlamakla yetinmiş bulunan iddia makamı,[11] ulusal duyguları sarsmak için propaganda yaptığıma kanıt olarak şu olayları ileri sürmüştür:

1– Anayasa'nın 75. maddesini anlatırken *komünist olmak suç değildir, propagandasını yapmak suçtur,* demişim ve komünizm üzerine geniş açıklamalarda bulunmuşum.

Olayın aslı şudur: Toplumbilim dersinde hükümet ve demokrasi konuları anlatıldıktan sonra sınıfta Anayasamızın maddeleri okutulmuş ve her madde teker teker açıklanmıştır. 75. maddenin *Hiç kimse, felsefe inanından, din ve mezhebinden ötürü kınanamaz*, diyen ilk cümlesi okunduğu zaman, Müdür Ahmet Özbey'in adamı olduğu bilinen ve aklınca ağzımdan laf almaya çalışan bir öğrenci şöyle dedi:

Bu madde uygulanmıyor. Felsefe inanından ötürü kimi adamlar cezalandırılıyor. Örneğin Nâzım Hikmet komünist, diye hapsedildi.

---

10. Müdür Ahmet Özbey, bu kimliği sayesinde üstlerinin yakın ilgisini kazanmış; Diyarbakır Lisesi Müdürlüğünden Konya Lisesi Müdürlüğüne, oradan Adana Lisesi Müdürlüğüne ve sonra da İstanbul Erkek Lisesi Müdürlüğüne atanmıştır.
Buna karşılık, ben, Diyarbakır Lisesi Felsefe Öğretmenliğinden 26/3/1948 gününde Bakanlık emrine alındım. İşlediğim ileri sürülen suçlardan beraat ettikten sonra, öğretmenliğimin geri verilmesini tekrar tekrar istediğim halde hiçbir iktidar beni tekrar öğretmenliğe tayin etmedi.

11. 9589 Sicil sayılı Savcı Yardımcısı Ramazan Konukçu.

Öğrencinin bu sözüne şu karşılığı verdim:

Kimse felsefe inanından ötürü cezalandırılamaz. Nâzım Hikmet komünist olduğu için değil, komünizm propagandasını yaptığı ileri sürülerek mahkûm edilmiştir.

*Anayasa*mızın 75. maddesinin açıklanması sırasında öğrenci tarafından sorulan bir soruya verdiğim bu karşılıkta propaganda amacı bulunmadığı gibi, öğrenciler de sözlerimden böyle bir anlam çıkarmamışlardır. Lise Müdürü Ahmet Özbey dışında, bütün kamu tanıkları, ulusal duyguları sarsmak için propaganda yaptığım üzerine hiçbir şey bilmediklerini söylemişlerdir. Ahmet Özbey'in tanıklığına gelince: Şimdi muhbir durumunda olan Ahmet Özbey'in benim beraatım halinde iftiracı durumuna geçeceği düşünülecek olursa onun tanıklığına güvenilmemesi gerektiği kendiliğinden anlaşılmış olur.

Tanıklar, komünizm üzerine geniş açıklamalar yapmadığımı da bildirmişlerdir. Sözgelişi, son sınıf A bölümü mümessili bulunan Kâmil Sungur, müfettişe verdiği ifadede, 89 sayılı belgede: *Öğretmen, derslerinde sosyalizmden ve komünizmden uzun uzadıya söz etmedi. Yalnız liberalizmden uzun uzun söz etti,* demektedir. Mahkemedeki ifadesinde de, Kâmil Sungur, öteki bütün öğrenciler gibi, ulusal duyguları zayıflatmak için propaganda yaptığım üzerine hiçbir şey bilmediğini söylemiştir.

2– Milli Eğitim Bakanlığının tercüme ettirdiği yüzlerce felsefe yardımcı kitabı varken, öğrencilere Eflatun'un kitabını salık vermiş ve sınıfta okutmuşum. Bu da, ulusal duyguları zayıflatmak için propaganda yaptığımın bir kanıtı imiş.

Burada da iddia makamının bir yanlışına dokunmak isterim. Felsefe yardımcı kitapları yüzlerce değil –Milli Eğitim Bakanlığı *Tebliğler* dergisinin 8 Eylül 1947 günlü 450. sayısının 65. sayfasındaki listede de gösterildiği gibi– 29 tanedir. İddia makamının sözünü ettiği kitabın adı *Eflâtun'un Devlet Görüşü*'dür.[12] Bu kitap Eflatun'un bir eseri değildir; içinde Eflatun'un çeşitli eserlerinden alınmış parçalar bulunan ve Eflatun'un devlet görüşünü açıklayan bir eserdir.

Felsefe derslerinde, haftada ya da on beş günde, bir saatin felsefe yardımcı kitaplarından birinin okutulmasına ayrılması

12. Mehmet Karasan, *Eflâtun'un Devlet Görüşü*, M.E.B. Yay., 1964.

Bakanlık tarafından emredilmiştir. Bu emir Bakanlığın yayımlamakta olduğu *Tebliğler* dergisinde de çıkmıştır.

29 Eser arasından bu kitabı seçişimin nedenleri şunlardır:

Bu kitap, felsefeye yeni başlayanların kolayca anlayabilecekleri dille yazılmıştır. Bu kitapta tanıtılan Eflatun, eserleri bize tam olarak ulaşmış olan en eski filozoftur. Eflatun'un, *Phaidon,*[13] (Ruhun Ölmezliği) adlı kitabı aynı öğrencilere bir yıl önce, 10. sınıfta, Rasyonel Ruhbilim'e örnek olarak gösterilmiş ve anlatılmış olduğundan Eflatun, öğrencilerin az çok tanıdıkları bir filozoftur. Tanınandan işe başlamak, eğitim ilkelerine daha uygun görülmüştür. Eflatun; Toplumbilim, Metafizik, Ahlak, Estetik, Ruhbilim derslerinde hep adı geçen bir filozoftur. Onun için Eflatun'un yakından tanınması öteki herhangi bir filozofun tanınmasından daha yararlı görülmüştür. Eflatun, eserlerini diyalog türünde yazmış olduğundan okuyanın ilgisini ve dolayısıyla dikkatini daha kolay çekebilecek bir filozoftur.

İşte, felsefe yardımcı kitapları arasından *Eflâtun'un Devlet Görüşü*'nü bu düşüncelerle seçtim ve sınıfta okuttum. Sözlerime şunu da ekleyeyim ki; bu kitap Reşat Şemseddin Sirer'in başkanlığı zamanında Eğitim Bakanlığınca bastırılmıştır.

3– Öğrencilerden komünizme eğilimli Hüseyin Sarıtaş adlı bir öğrenciyle yakından ilgilenip kendisine kitaplar vermişim. Ulusal duyguları zayıflatmak için propaganda yaptığımın kanıtlarından biri de bu imiş.

Fransızcasının, öteki öğrencilerden ileri olduğunu söyleyen Hüseyin Sarıtaş adlı öğrencinin bir gün dersten çıkarken yanıma gelip okumak için benden Fransızca kitap istediği ve benim de kendisine kitap verdiğim doğrudur. Bu konuda, Bülent Tınaz adlı öğrenci, müfettişe verdiği ifadesinde, 109 sayılı belgede, şöyle demiştir:

Hüseyin Sarıtaş, elinde birkaç Fransızca kitapla sınıfa geldi. Felsefe öğretmeninden aldığını söyledi. Kitaplardan en üstteki: *Discours de la Méthode* idi.

Bir felsefe öğretmeninin, okumak isteyen öğrencisine kitap vermesini iddia makamının suç sayabileceğini sanmıyorum. İddia makamı, belki de bu ifadede adı geçen *Discours de*

13. Eflatun, *Phaidon*, Çev. Suut Kemal Yetkin, Hamdi Ragıp Atademir, M.E.B. Yay., 1943.

la Méthode'un yasaklanmış kitaplardan olduğu kanısındadır. Böyleyse hemen haber verelim ki, *Discours de la Méthode*, 17. yüzyılın Fransız filozoflarından Descartes'in eseridir. Bu kitap *Usûl Hakkında Nutuk*[14] adıyla, önce İbrahim Ethem Bey tarafından tercüme edilip eski harfler zamanında Milli Eğitim Bakanlığınca bastırılmış olduğu gibi son yıllarda da Mehmet Karahasan tarafından tercüme edilmiş ve gene Milli Eğitim Bakanlığınca bastırılmıştır. Bu kitap da felsefe yardımcı kitapları arasında bulunmaktadır.

Hüseyin Sarıtaş'ın komünizme eğilimli olduğunu bilmiyorum. Ama onu Müdür Ahmet Özbey dışında, öteki öğretmenlerin hepsinin beğenip övdüğünü çok iyi biliyorum.

4– Bir sabah okula giderken, orada İstiklal Marşı söylendiği halde, Bayrağımıza ve Ulusal Marşımıza gereken saygıyı göstermeyerek okul içine girmişim.

Ulusal duyguları zayıflatmak için propaganda yaptığıma kanıt olarak ileri sürülen bu olayın da aslı şudur:

Bir sabah okula gelirken Dağ Kapı[15] tarafından birkaç öğrencinin saygı duruşunda olduğunu gördüm. İstiklal Marşı işitilmiyordu. Okul yakınında olan öğrenciler Marşı işitmiş, durmuş; onları gören arkadaki öğrenciler de durmuş ve bu böylece Dağ Kapı'ya kadar uzanmıştı. Ben Marş işitmediği halde durulmasının gerektiği kanısında değilim. Bunun için yürümeme devam ettim. Müdürle aramızın açık olduğunu bilen iki öğrenci, yaranmak için, olayı müdüre haber vermiş. Ama bunlar bile, müfettişe verdikleri ifadede, 95 ve 96 sayılı belgelerde, okul bahçesine girdiğimi ileri sürmemişlerdir. Onun için iddia makamının, bu konudaki iddiası da herhangi bir kanıttan yoksun kalmıştır.

5– Ulusal duyguları zayıflatmak için propaganda yaptığımın bir başka kanıtı da, iddia makamına göre, şudur:

Bir gün Halkevi Gazinosunda Hasan İlden, Mustafa Baydar, Reşit İskenderoğlu ve ben otururken: *Amerikan mandasına girmektense Rus idaresine girmek daha iyidir,* demişim.

14. Rene Descartes, *Discours de la Méthode*, La Haye, 1637 (*Usûl Hakkında Nutuk* (Osmanlıca), Çev. İbrahim Edhem, Mesut Dirvana, Mahmud Bey Matbaası, 1894; *Metot Üzerine Konuşma*, Çev. Mehmet Karahasan, M.E.B. Yay., 1962.)

15. Diyarbakır'ın çepeçevre surlarında dört kapı vardır: 1– Dağ Kapı, 2-Urfa Kapı, 3– Mardin Kapı, 4– Yeni Kapı.

Savcı, bu iddiasını, yalnız Reşit.İskenderoğlu'nun tanıklığına dayandırmıştır. Oysa, olay yerinde Hasan İlden ile Mustafa Baydar da bulunduklarına göre onların ifadelerinin de göz önünde bulundurulması gerekirdi.

Hasan İlden, ifadesinde şöyle demiştir:

Rus yardımının daha faydalı olabileceği üzerine hiçbir şey konuşulmadığını söyleyebilirim. Mustafa Baydar da ifadesinde, böyle bir şey söylemediğimi açıkça belirtmiştir. Bu iki tanığın ifadesi, Reşit İskenderoğlu'nun tanıklığının doğru olmadığını göstermektedir. Bu nedenle, bu iddia da ispatsız kalmıştır.[16]

---

16. Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişi Mesut Erginsav, bu konudaki soruşturmasını ve kanısını şöyle özetlemiştir:
Halkevindeki konuşma ve tartışmalar, Halkevi Başkanı olan Erkek Sanat Enstitüsü Türkçe Öğretmeni Reşit İskenderoğlu'dan sorulmuştur. Adı geçen öğretmen ifadesinde:
Bir gün Halkevi bahçesinde otururken Faik Muzaffer Amaç'ın masasına geldiğini; sözün Marko Paşa *gazetesine ve Sabahattin Ali'ye geçtiğini; kendisinin –o günlerde bu gazetede çıkan– Dolar mı? Ruble mi? adlı yazı ile Sabahattin Ali'nin Rusya'dan yana yayınlar yaptığını ve komünist olduğunu söylediğini, Faik Muzaffer'in: "Sabahattin Ali bu görüşünde haklıdır. Amerikan mandasına girmektense Rus taraftarı olmak daha iyidir" cevabını verdiğini bildirmiştir. Muzaffer Amaç, bu konuyla ilgili cevabında:*
Amerikan yardımı kanununun daha o günlerde Türkiye Büyük Millet Meclisince onanmadığını; kanun çıkmadan gazetelerin bu işi olmuş bitmiş gibi yazmalarının Ulusal Egemenlik İlkesine aykırı bulunduğunu söylediğini ve Matematik Öğretmeni Hasan İlden'in de bu konuşmaya tanık olduğunu, onun da dinlenmesi gerektiğini bildirmiştir.
Bunun üzerine konuşmanın ayrıntıları, öğretmen Hasan İlden'den de sorulmuştur. Hasan İlden, cevabında:
O konuşmada, konunun Marshall planı olduğunu, Reşit İskenderoğlu'nun bu yardımı savunduğunu, Faik Muzaffer Amaç'ın "Hiçbir devletten yardım kabul etmemeliyiz" dediğini; İskenderoğlu'nun Rus tehlikesinin önemini belirtmeye çalıştığını; Amaç'ın, boğazları kendi kendimize savunabileceğimizi söylediğini; bu konuşmanın Marko Paşa *veya* Malûm Paşa *gazetesine geçtiğini; İskenderoğlu'nun bu gazeteyi çıkaranları Rus ajanlığı ve komünistlikle suçlaması üzerine Amaç'ın: Kanunun, Rus ajanlığını da komünistliği de cezalandırdığını;* Marko Paşa*'nın bugün de çıkmakta olduğuna göre bu çeşit suçlamaların boş olacağını ileri sürdüğünü; sonunda, tartışmanın çetinleştiğini; Faik Muzaffer Amaç'ın İskenderoğlu'na "Sizi Halkevi Başkanlığından atmalı" dediğini ifade etmiştir.*
Bu ifadeler, öğretmen Faik Muzaffer Amaç'ın dış siyaset konusunda Türk kamuoyunun birleşiği ve Büyük Millet Meclisinin de onadığı bir konu üzerinde kanun ve ulusal egemenlik perdeleri altında aykırı fikirler beslediğini ve bunları yaymaya uğraştığını göstermektedir, kanısındayım.
Tanıklardan Lise Edebiyat Öğretmeni Mustafa Baydar'ın, mahkemedeki ifadesine göre, Halkevi bahçesinde benimle Reşit İskenderoğlu arasındaki konuşma "1947 yılı Haziran ayının ortalarında" olmuştu. Oysa, Türkiye

6– Ulusal duyguları zayıflatmak için propaganda yaptığım iddiasının altıncı kanıtı da şudur:

Öğrencilere: *Hiçbir şeyden korkmayın, medeni cesaret sahibi olun. Ben sizi ileri demokrasiye götüreceğim*, demişim.

Öğrencilerden Hüsnü Değer, bu sözleri ne şekilde ve ne maksatla söylediğimi 102 sayılı belgede, müfettişe şöyle anlatmıştır:

Bir gün cesaret kelimesi söz konusu olurken, öğretmen, bu kelimenin anlamı hakkında şu açıklamada bulundu: "Eski zamanlarda cesur adam, diye kendi beden gücüne dayanarak haklarını elde etmeye uğraşan adama denirdi. Bugün bu çeşit cesarete kabadayılık deriz. Cesaret kelimesinin bugünkü anlamı: Kanun yoluyla haklarını aramaktan korkmamaktır. Buna medeni cesaret denir. Medeni cesaret sahibi olun, demek kanun yoluyla haklarınızı aramaktan çekinmeyin, demektir." Demokrasi kelimesini öğretmenin ağzından şu şekilde işittim: "Ben demokrasi havasının sınıf içinde de egemen olmasını istiyorum. Kimi öğretmenler, öğrenciyle öğretmen arasında büyük bir uçurum görmek isterler. Ben bu düşüncede değilim. Öğrenciler sınıf içinde, kendini bildikten sonra, her düşüncesini söylemekte özgürdür." Öğretmenin sözleri arasında ileri demokrasi değil demokrasi kelimesini bu şekilde işittim.

Aynı sınıftan Ömer Sancar da, 103 sayılı belgede bu konu üzerine şöyle diyor:

Benim anladığıma göre, öğretmenimiz, edinmiş olduğumuz kötü alışkanlıklarımızdan bizi, öğütleriyle kurtaracak, ileri bir demokrasiye götürecektir. Öğretmenimiz, ileri demokrasiden özgür düşünüşü kastediyordu. "Hakkınızı bilek kuvvetiyle değil kanunla arayın" diyordu.

104 sayılı belgede Nizamettin Ergüç, 105 sayılı belgede Bayram Ayabakan, 99, 100 ve 101 sayılı belgelerde sırasıyla Ali Karakaş, Mustafa Gül, Kadir Ergün de buna benzer ifadeler vermişlerdir.

Oysa, Lise Müdürü Ahmet Özbey bu konuda şöyle demiştir:

Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında "Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma" Ankara'da 12 Temmuz 1947'de imzalanmıştı. Bu anlaşma, Türkiye Büyük Millet Meclisince 1 Eylül 1947 tarihinde 5123 sayılı kanunla onanmıştı. Demek ki, benim bu yardım konusuyla ilgili konuşmam Anlaşma'nın imzalanmasından bir ay, Türkiye Büyük Millet Meclisince onanmasından iki buçuk ay önce idi. Ama yine de, Bakanlık Müfettiği bu konuşmamı suç sayıyordu.

Felsefe öğretmeni, 5A sınıfında çocuklarla görüşürken "Hiçbir şeyden korkmayın, medeni cesaret sahibi olun. Ben sizi ileri bir demokrasiye götürmek istiyorum" diyor. Çocuklar neye ve kime karşı cesaretli olacaklar? Takdirinize arz ediyorum. İleri demokrasi fikrini Moskova Radyosu ileri atmıştı. Başka yerden duymadım.

5. Sınıf A bölümü öğrencilerinden Ömer Coşar 102 sayılı belgede, *İleri demokrasi değil, demokrasi kelimesini bu şekilde işittim*, demek suretiyle, benim ileri demokrasiden değil demokrasiden söz ettiğimi açıkça belirtmiştir. Ama ben, Ahmet Özbey'in iddiasını doğru sayacağım ve bu konudaki savunmamı ona göre yapacağım:

Ahmet Özbey, "ileri demokrasi" kelimesiyle Moskova Radyosu arasında hemen bir ilişki kurmaya çalışıyor. Kendisine haber verelim ki, o, bu cümlesiyle kendi bilgisizliğini ortaya koymuş oluyor. Çünkü "ileri demokrasi" kelimesi yalnız Moskova Radyosu'nda değil Türk basınında da görülüyor. Devlet Başkanı İnönü de söylevlerinde bu deyimi kullanıyor.

Nadir Nadi, 9 Temmuz 1947 günlü *Cumhuriyet*'teki başyazısında şöyle diyor:

> Bu koşullar altında iki değerli politika adamımız arasındaki tartışmayı objektif bir gözle incelemek, kimin nerede haklı, kimin nerede haksız olduğunu araştırmak olanağından yoksun bulunuyoruz. **İleri Demokrasi**'mizin şimdilik garip bir aşamaya ulaştığında şüphe yoktur.

Nadir Nadi, aynı yazıda tekrar ediyor:

> Dediğim gibi, **İleri Demokrasi**'miz garip bir aşamaya ulaşmıştır.

Gene Nadir Nadi, 14 Ocak 1948 günlü *Cumhuriyet*'teki başyazısında "**İleri Demokrasi** denemesine girdiğimizden beri" diyor.

30 Temmuz 1949 tarihli *Cumhuriyet*'te Abidin Dâver de "Yerinde bir Uyarma" adlı yazısında, ordunun siyasete alet edilmemesi gerektiğini anlatırken şöyle demektedir:

> Demokrasi rejiminde yalnız kanunlar egemendir. Demokratik mücadelelerde yalnız meşru yollardan yürünür.

Bu, muvafakat ve muhalefet için de böyledir. İLERİ ve gerçek DEMOKRASİlerde ordu ya da milis sözlerini kimse ağzına almaz. Geçmişteki acı denemelerden sonra, bütün siyasal tartışmalarımızda ve mücadelelerimizde bizim düşünüş özelliğimiz de "Asla kanundan ayrılmamak," olmalıdır. Ters yol, dosdoğru felaket uçurumuna gider.

Ali Naci Karacan da, 11 Ağustos 1949 günlü başyazısında diyor ki:

Celal Bayar'ın İzmir söylevi her şeyden önce yüksek bir fikir seviyesi, siyasi olgunluk, olayların çözümlenmesinde sıkı kurulmuş bir mantık gücü, **İleri Bir Demokrasi Anlayışı**, halka dayanmanın verdiği güven ve huzur, entrikaya inmeyen bir adamın dürüstlüğü ve bütün küçüklüklere karşı bir çeşit nefret ifade etmektedir.

Ulus'un da 2 Ekim 1949 günlü sayısında, Feridun Osman Menteşoğlu, İnönü'nün gazetecilerle yaptığı konuşmasını anlatan yazısında, **İleri Demokrasi** kelimesini kullanmıştır. Menteşoğlu, sözü geçen yazısında şöyle diyor:

Dolmabahçe toplantısındaki, meslektaşlarımın "Fevkalade... çok güzel!" izlenimleriyle tanımlanan konuşma meşru ve **İleri Bir Demokrasi**'de bütün partileri kollayarak hem rejimi olgunlaştırmak, hem de ulusal güç kavramını onların müşterek varlığında yoğunlaştırmak isteyen yaşatıcı bir idealin açıklamasıdır.

Beni suçlamak için demokrasi ve ileri kelimelerine bel bağlayan Ahmet Özbey'e hatırlatmak isterim ki: Devlet Başkanımız İsmet İnönü de 1946 yılı Kasım ayının birinci günü Meclisi açarken bu iki kelimeyi yan yana kullanmış ve Türkiye'de, demokrasinin ileri aşamasına başarıyla varılmış olduğunu söylemiştir.

Yazılarında "ileri demokrasi" deyimini kullandıkları için, Türk Gazetecilerinin Moskova Radyosu ile ağızbirliği yaptıklarını, Ahmet Özbey ileri sürebilecek midir? Demokrasi ve İleri kelimelerini yan yana kullandığı için, İnönü'nün de ulusal duyguları zayıflatmış olduğunu, aklı başında olan bir kimse söyleyebilir mi?

Öğrencilerime: *Hiçbir şeyden korkmayın, medeni cesaret sahibi olun; yani haklarınızı kanun yolu ile aramaktan çekinmeyin*, demek suretiyle onları demokratik eğitime hazırlamak istediğim; disiplin kavramı ile özgürlük kavramı arasında bir çelişme görmediğim için nasıl kınanabilirim ki:

Ben Bakanlık emrine alındıktan birkaç ay sonra Milli Eğitim Bakanı olan Tahsin Banguoğlu da, basına şu demeci vermiştir:

> Hükümet Beyannamesinde okullarda demokratik eğitimin gelişmesine önem vereceğimizden söz etmiştik. Bize göre, demokrasi, geçici bir heves, bir moda değildir. Bir politika oyunu da değildir. Demokrasi, milletimiz için gelecek yüzyıllar boyunca tek ve meşru idare tarzı olacaktır. Şimdi biz, genç ve yaşlı kuşaklar kendimizi demokratik bir idareye ve yaşayış tarzına alıştırmaya çalışıyoruz. Bunu yaparken bir yandan da geleceğin demokrasi idaresi içinde ve onun bütün nimetlerinden yararlanarak yaşayacak olan evlatlarımızı düşünmemiz gerektir. Gençleri öyle yetiştirmeliyiz ki, onlar geleceğin özgür ve mutlu Türk demokrasisine gerçek vatandaşlar olarak katılsınlar: Bu hayatı bütün nimetlerinden faydalanarak sarsıntısızca sürebilsinler. Bundan ötürü, okul programlarımız ile yönetmeliklerimizin bu bakımdan gözden geçirilmesinin gerektiğine inanıyoruz.

Görülüyor ki, Banguoğlu 27/7/1948 günlü gazetelerde yayımlanan bu demecinde, gençleri, geleceğin özgür ve mutlu "Türk demokrasisi"nin gerçek vatandaşları olarak yetiştirmek gerektiğini söylüyor.

Benim suçum, bu gereği Banguoğlu'ndan daha önce duymuş olmaklığım mıdır?

7– Ulusal duyguları sarsmak için propaganda yapmak suçundan sanık bulunuşumun nedenlerinden biri de şudur:

Ziya Gökalp'ı ve eserini küçültücü sözler söylemişim.

Toplumbilim dersinde, Ziya Gökalp'ten söz ederken onun Vatan, Hak ve Ödev kavramları üzerindeki görüşünün yanlış olduğunu öğrencilerime anlattığım doğrudur; ama bu anlatmak benim görevimdi. Çünkü Ziya Gökalp'in "Turan" adlı manzumesindeki:

Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan.
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan,

şeklindeki vatan tanımı, Turancılığın ta kendisidir. Nitekim, İstanbul Üniversitesinde Toplumbilim Profesörü bulunan Hilmi Ziya Ülken de *Ziya Gökalp*[17] adlı kitabının 35. sayfasında, "Ziya Gökalp Turancıydı" diyor. Oysa, İnönü Turancılık için şöyle demişti: "Turancılık, son zamanların zararlı ve hastalıklı gösterisidir."

Bugün Milli Eğitim Bakanı bulunan Tahsin Banguoğlu da 16 Mayıs 1944 günlü *Ülkü* dergisinde "Türk Gençliğinin Tek Cephesi" başlıklı yazısında aynı konuya şöyle değiniyordu:

> Bizim ulus davamızla hiçbir ilişiği olmayıp, kimi şaşkınlar ve serüvenciler tarafından güdülen bu Turancılığı Türk Gençliği hiçbir zaman kendi sağ düşüncesinin sınırlarına yaklaştırmamıştır. Bu fikirlerin bizi, içeride kendimizi parçalamaya götüreceğini her zaman sezmiştir.

Şunu sözlerime ekleyeyim ki: Turancılık, Necmettin Sadak'ın, Bakanlıkça ders kitabı olarak kabul edilmiş olan, *Toplumbilim*'inde[18] de yerilmektedir. Örneğin bu kitabın 1944 baskısının 47. sayfasında Turancılığın hayalci bir politika olduğu belirtilmiştir.

Derslerimde Ziya Gökalp'in hak ve ödev anlayışını da eleştirdim. Çünkü Ziya Gökalp'ı savunmak, insanların en kutsal haklarını bile çiğnemekten çekinmeyen bir görüşü savunmak demektir.

"Ahlak" başlıklı manzumesinde:

Sakın, hakkım var, deme.
Hak yok, vazife vardır.

Diyen Ziya Gökalp, "Vazife" adlı manzumesinde de aynı düşünceyi şöyle tekrarlıyor:

Benim hakkım, menfaatim, arzum yok.
Vazifem var. Başka şeye lüzum yok.

17. Hilmi Ziya Ülken, *Ziya Gökalp*, Ahmed Said Matbaası, 1942.
18. Necmettin Sadak, *Toplumbilim*, Mf. V. Yay., 1944.

Görülüyor ki bu satırlarda Ziya Gökalp, bireye hiçbir hak tanımıyor, bireyin haklarına hiç değer vermiyor. Ödevden başka hiçbir şeyin gereği yok, diyecek kadar ileri gidiyor. Ödevin de bilinçle, anlamı ve toplumsal yararı anlaşılarak değil körü körüne yapılmasını üstün bir ahlak ilkesi saydığından, Ziya Gökalp: *Gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım*, diyor. Oysa, demokrasilerde bireyin yalnız ödevleri değil, hakları da vardır. Hem de hak, ödevden önce gelmektedir. Sözgelişi, yeni doğmuş bir çocuğun hiçbir ödevi yoktur ama yaşamak hakkı, miras hakkı... gibi çeşitli hakları vardır.

Yurttaşlara hiçbir hak tanımamak, onlardan yalnız ödev istemek ulusu köleleştirmek demektir. Çünkü hiçbir hakkı olmayan, yalnız ödevi olan kimselere verilecek ad, köleden başka bir şey değildir ve olamaz. Bireyler devlet için değil, tersine devlet bireyler içindir.

Bu gerçekler karşısında, Ziya Gökalp'in:

Sakın hakkım var deme.
Hak yok vazife vardır.
Benim hakkım, menfaatım, arzum yok.
Vazifem var. Başka şeye lüzum yok,

sözleri doğru sayılabilir mi?

Ziya Gökalp'in bu sözlerini eleştirerek bireylerin, ödevleri yanında hakları da bulunduğunu söylemek ulusal duyguları zayıflatmak için propaganda yapmak diye nitelendirilecekse, o zaman bireylerin haklarını ve özgürlüklerini koruyan Anayasamızın da ulusal duyguları zayıflattığı ileri sürülebilecektir. *Yalnız ödevlerimiz değil, haklarımız da vardır*, denmekle ulusal duygular zayıflamış olsaydı, bireylerin haklarını aramakla yükümlü bulunan mahkemeleri de, hak arayarak ulusal duyguları zayıflatıyor, diye suçlamak gerekirdi.

İşte Ziya Gökalp'in *Sakın hakkım var, deme. Hak yok vazife vardır* sözünü eleştirdiğim için beni, ulusal duyguları zayıflatmakla suçlandırmak isteyenler bu suçlama ile böyle garip ve mantıksız sonuçlara sürüklenmiş bulunmaktadırlar.

8– Ulusal duyguları sarsmak için propaganda yaptığımın sekizinci kanıtı da şudur:

Kan asilliği uydurmadır. Asil kan, deyimi söz sanatından başka bir şey değildir, demişim.

Doktor Karl Landsteiner'in[19] 1901 yılında ileri sürdüğü ve bugün bütün dünyaca kabul edilmiş olan gerçek şudur:

İnsan kanı dört gruba ayrılır: *A grubu, B grubu, AB grubu, 0 grubu.*

Bugün, bu dört kan grubundan birinin ötekine üstünlüğü, bilim bakımından ileri sürülmemiştir. Bir ulusta kimi bireylerin A, kimisinin B, kimisinin AB ve kimisinin de 0 kan grubundan olması kan ile ulus arasında ilişki bulunmadığının en açık kanıtıdır. Bunun içindir ki, *Lise Programı*'nın 19. sayfasının 12. maddesinde, felsefe öğretmenlerine şu görev verilmiştir: *Ulusal bağlılığın dil, kültür ve ülkü birliğine dayandığı gösterilecektir.*

Görülüyor ki, burada kandan ya da ırktan söz edilmemiştir. Dil, kültür ve ülkü birliğinden söz edilmekle yetinilmiştir.

Asil kan deyiminin bilimde yeri olmadığı halde, kimi kere, söylevlerde, deyişi süslemek için bu deyimin kullanıldığı olur. O zaman bu deyimden çıkarılması gereken anlam, iyi terbiye ve sağlam karakterden başka bir şey değildir.

Bilim bakımından insanların kanları soğuk ve sıcak diye de sınıflandırılamaz; çünkü insanların hepsi sıcak kanlı hayvanlar grubundandır. Ama bilimsel olmayan konuşmalarda kanı soğuk insanlardan da söz edildiği olur. Dilimizde kanı soğuk insan deyiminin varlığına bakıp, gerçek anlamıyla da kanı soğuk insanların var olduğunu ileri sürebilir miyiz? İnsanlar için kullanıldığı zaman, kanı soğuk deyimi, edebiyatta, mecaz adı verilen söz sanatından başka bir şey değildir.

İşte, bilimsel gerçekler karşısında, asil kan deyimi için de bundan başka türlüsü söylenemez. Bu nedenledir ki, derslerimde söylediğimi karşınızda da tekrar ediyorum:

Bilimde asil kan deyiminin yeri yoktur. Bu deyim, söz sanatından başka bir şey değildir. Anlamı iyi terbiye ya da sağlam karakter demektir ve bir mecaz-ı mürseldir.[20]

---

19. Karl Landsteiner: Avusturyalı Biyoloji bilgini, 1868'de Viyana'da doğmuş; 1943'te ölmüştür. Kanın aktarılması üzerindeki çalışmalarıyla tanınmıştır. 1930'da Nobel Armağanı almıştır.

20. *Resimli Yeni Lügat ve Ansiklopedi* (*Ansiklopedik Sözlük*), mecaz-ı mürsel'i

Sayın Yargıç,

Ulusal duyguları zayıflatmak için propaganda yaptığım iddiasına genel olarak vereceğim cevap şundan ibarettir:

Dinlenen elliyi aşkın tanıktan, Lise Müdürü Ahmet Özbey dışında, hiç kimse bu iddiayı doğrulamamıştır. Öğrencilerin hepsi, bu konuda hiçbir şey bilmediklerini oybirliğiyle söylemişlerdir. Propagandanın öğrenciye yapıldığı ileri sürüldüğüne göre, öğrenci bu propagandanın yapıldığını bilmiyorsa, ortada propaganda da yok demektir.

Ulusal duyguları sarsmak için propaganda yaptığım iddiasını doğrulayacak hiçbir tanık bulunamamış olmasına karşılık, kişiliğim ve ulusal imanım için İstanbul Muallimler Birliği tanıklık etmektedir.

İstanbul Muallimler Birliği, Milli Eğitim Bakanına yazdığı açık mektupta şöyle demiştir:

> Sayın Milli Eğitim Bakanına açık mektup,
>
> Sayın Bakan,
>
> Birliğimiz üyelerinden olup şimdi biri Yozgat'ta, öteki Diyarbakır'da bulunan iki felsefe öğretmeni için özellikle dikkatinizi çekiyoruz. Kendilerini yakından tanıdığımız bu iki değerli genç, bulundukları okul çevresinde içten ve dıştan çirkin ve yersiz iftiralara uğramışlardır. Birlik kendisine üye edindiği bu elemanların kişiliklerini ve ulusal imanlarını çok iyi bilir. Bunun için rica ediyoruz: Şimdi üzüntü ve sıkıntı içinde bulunan bu iki genci, Sami Gürtürk ile Faik Muzaffer Amaç'ı, üzücü durumlarından hemen kurtarınız. Cevabınızı bekler, saygılarımızı sunarız.
>
> 2 Ağustos 1948
> İstanbul Muallimler Birliği[21]

şöyle tanımlamıştır: Anlama zarar gelmeyecek surette, bir şeyi, bir hali, cümlede gerektiği kelimeden başka bir kelimeyle ya da kelimelerle anlatma. Bu sözlükte, mecaz-ı mürsel için gösterilen örnekler şunlardır:
Sobaları yaktık.
Kalemi ile geçiniyor.
Trenle giderken kilometre işaretleri hızla geçiyordu.
Mecaz-ı mürsel'in Türkçe karşılığı: Ad değişimi'dir.

21. İstanbul Muallimler Birliği tarafından yayınlanan *Bilgi* dergisi, Sayı 15.

Sayın Yargıç,

Sözü uzatmayı gerekli bulmuyorum. Bu kısa savunmamdan da anlaşılıyor ki:

Bu dava, bilimsel gerçeklere aykırı olarak kanın asilliğini ileri sürmeye kalkışanların açtırdıkları bir davadır. Bu dava, Türkiye'de medeni cesaret sahibi yurttaşların yetişmelerini hoş görmeyenlerin hazırladıkları bir davadır. Bu dava, demokrasinin kendisinden değil kelimesinden bile korkarak ne yapacaklarını şaşırmış olanların başvurdukları bir davadır. Bu dava, ödevlerimiz yanında haklarımızın da bulunduğunun söylenmesini bile engelleyenlerin düzenledikleri bir davadır.

Mahkeme bu davada vereceği kararla yalnız bir suçsuzun beraatini sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda demokrasiye bağlı ve medeni cesaret sahibi yurttaşlar yetiştirmenin, bilimsel gerçekleri tekrarlamanın, ödevlerimiz yanında haklarımızın da bulunduğunu söylemenin bir suç olmadığını ve olamayacağını tam bir kesinlikle anlatmak suretiyle Türk Eğitimine de ışık tutacaktır.[22]

22 Aralık 1949
Eski Felsefe Öğretmeni
Faik Muzaffer Amaç

---

22. Bu dava, önce Diyarbakır birinci Asliye Ceza Mahkemesinin 1948/200 Esas sayısında kayıtlı bulunduğundan savunma da önce bu mahkemede yapılmış ve 10528 Sicil Sayılı Yargıç Seyfettin Tokbey, *Beraat* kararı vermiştir. Karar, Yargıtay'da görev bakımından bozulup dosya Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesine gönderilince bu mahkemedeki, 8515 sicil sayılı Savcı Yardımcısı Burhanettin Damar, Esas Hakkındaki Mütaleasında, suçluluğa kanıt olarak ileri sürülen olayları teker teker inceleyip çözümledikten sonra:
Suça konu olan olaylar, taşıdıkları anlam bakımından ulusal duyguları zayıflatacak hiçbir özellik taşımadıkları gibi dinlenen kamu tanıkları Kâmil Sungur, Ayten Olcay, Sami Akın, Eyüp Yardımcı, Sadık Sanlı vb soruşturmanın her safhasında alınan ifadelerinde, sanığın ulusal duyguları zayıflatmak için propaganda yaptığını hiç işitmediklerini bildirmelerine göre sanığın beraatine karar verilmesini isterim, demiştir.
Savcı Yardımcısının bu mütaleası o zaman Ankara'da çıkan *Kudret* gazetesinin 5/1/1951 günlü sayısındaki, "Faik Muzaffer Amaç, Diyarbakır'da beraat etti" başlıklı haberinde geniş bir şekilde yer almıştır.

3

Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesinin Kararı

Esas No: 1950/143
Karar No: 1950/134
Savcılık No: 1948/1215
Başkan: Ahmet Ata Dolmaç-789
Yedek Üye: Asliye Ceza Yargıcı Murat Yongaçoğlu-7407
Yedek Üye: Sulh Hukuk Yargıcı Rıfat Kösesoy-7988
C. Savcı Yardımcısı: Burhanettin Damar-8515
Kâtip: Refika Barut

Ulusal duyguları sarsmak ve komünist propagandası yapmak suçlarından sanık, İstanbul'un Üsküdar Toptaşı caddesinde 419 sayılı evde nüfus siciline kayıtlı; Diyarbakır'ın Hacı Büzrük Mahallesinde, Yazgan Sokak 6 numarada oturan Mahmut Şükrü oğlu, Hacer'den 1331'de doğma, öğretmen, sabıkasız Faik Muzaffer Amaç hakkında:

Önce, Asliye Birinci Ceza Yargıçlığınca yapılan duruşma sırasında yüksek Yargıtay 4. Ceza Dairesinin, 13/9/1950 gün ve 9195/9870 sayılı ilamında gösterilen: *142. maddenin 1. fıkrasının değişmiş şekline gore, görev ciheti gözetilmeden komünist propagandası suçundan duruşma yapılarak hüküm verilmesi yolsuz bulunduğu* şeklindeki, bozma sebebine uyularak verilmiş olan 24/10/1950 gün ve 200/530 sayılı görevsizlik kararına ilişik dava dosyası, Diyarbakır C. Savcılığının 25/10/1950 günlü kenar yazısı ile gönderilmekle sanığın yüzüne karşı ve herkese açık olarak yapılan yargılaması sonunda dosya incelenmiş, iddia ve savunma dinlenmiş, bu yönden hasıl olan kanaate göre aşağıdaki karar düzenlenmiştir.

Sanık hakkında ilk soruşturmayı yapmış olan Diyarbakır İli İdare Kurulu'nun 3/8/1948 gün ve 164 sıyılı kararında sanığın ulusal duyguları sarsıp komünist propagandası yaptığına kanıt olarak ileri sürülen maddi olaylar şunlardır:

1– Lise son sınıf sosyoloji dersinde Bakanlıkça kabul edilmiş olan ders kitabı dışına çıkarak din ve laiklik konusunda, öğrencilerine, kendine özgü inançlarını benimsettirircesine hareket etmek ve gene bu cümleden olarak, Muhmat Esat

Bozkurt'un, "Medeni Kanun Gerekçesi"nden bir parçayı yazdırıp öğrencilerine ödev olarak vererek açıklanmasını onlardan istemek, neticede din aleyhinde cevap yazan öğrenciye iyi not ve tersine cevap yazan öğrenciye de kötü not vermek suretiyle dinsizliği yaymak ve teşvik etmek.

2– Felsefe dersinde, Anayasa'nın 75. maddesini açıklarken *komünist ve sosyalist olmak suç değildir propagandasını yapmak suçtur*, diye söylemek suretiyle komünist mezhepten yana propaganda yapmak.

3– Komünist bir zihniyet ve görüşe sahip olan ilkçağ filozofunun *Eflâtun'un Devlet Görüşü* adındaki eserini öğrenciye yardımcı ders kitabı olarak salık verip sınıfta okutmak.

4– Derslerde: *Hiçbir şeyden korkmayınız, medeni cesaret sahibi olunuz. Sizi ileri demokrasiye götürmek istiyorum,* demek ve öğrencilerin de *ileri demokrasi nedir?* diye sanığa sormaları üzerine, sanığın bu fırsattan faydalanarak komünistlikten yana propaganda yapmak.

5– Öğrenciye yazdırdığı notlarda kan asaletini kabul etmemek.

6– Halkevi bahçesinde bir konuşma sırasında: *Amerikan mandasına girmektense Rus idaresine girmek daha iyidir,* demek ve sonuç bakımından bu idareyi övmek.

En son 6. paragraf altında isnat edilen fiilden başka fiillerin sanık tarafından işlendiği kendisinin açık ikrarı, soruşturma ve dava dosyaları içindeki yazılar ve yargılamadan hasıl olan sonuç ile anlaşılmışsa da sanık öğretmenin bu fiilleri, öğrencinin ulusal duygularını sarsmak ve onlara komünistlik aşılamak için işlediğine ve zaman zaman öğrencilerine komünistlik telkin edip bu yönden propaganda yaptığına mahkememiz kanaat getirmemiştir. Nedeni şudur:

Sanığa isnat edilen, yukarıda muhtelif rakamlar altında gösterilmiş olayların sanık tarafından ne zaman, nasıl bir ilişkiyle ve ne kasıt altında söylendiğinin çözümleme ve tartışılmasından sonra kendisinin ekonomik ve siyasal görüşleri hakkında ve yine propaganda yapıp yapmadığı noktasından hüküm vermek doğru bulunup yalnız olayları ele alıp onların nedenlerini araştırmadan değerlendirerek sanığın suçluluğuna hükmetmek adalet ve hukuk ilkelerine uygun düşmez.

Diyarbakır Lisesi Felsefe Öğretmeni bulunan sanığın uzun bir ders yılı içinde çeşitli konuları program gereği, bilgisi oranında öğrencilerine anlattığı kabul edilmelidir. Böylece bütün bir öğretim yılı içinde sanığın parça parça anlattığı bilgilerden belli kısımlarını çıkararak ve birbiri ardından sıralayarak bu fiilleri sürekli bir şekilde işlediğini ileri sürüp adı geçenin akidesini tayinde isabet olamaz. Bu cümleden olmak üzere bu olaylar birer birer ele alınıp, amaç, sebep ve illiyet bakımlarından incelenip çözümlendiğinde:

Sanığın, öğrencilerine dinsizliği telkin ve teşvik için verdiği ileri sürülen Esat Mahmut Bozkurt merhumun "Türk Medeni Kanunu"nun[23] gerekçesinden alınmış, şer'î hükümlerin bırakılması ve laik hukukun uygulanması hakkındaki *Toplum hayatı, her gün hatta her an esaslı değişikliklere uğrar,* şeklindeki parçayı sanık öğretmen, sosyolojinin laiklik konusunu öğrencisine okutup anlatırken vermiş ve ödev olarak istemiştir. Bu harekette menfur ve kötü bir kasıt bulmak mümkün değildir. Sanık öğretmenin, bu ödevi öğrencilerin din duygularını zayıflatmak için verdiğine dair elde hiçbir kanıt yoktur. Sonradan öğrencilere tayin ettiği notlara göre öğretmenin aleyhine sonuç çıkarmaya kalkışmak için de mantıka uygun bir neden bulunmamaktadır.

Her ne kadar kimi öğrenci velilerinin, kendilerine özgü düşüncelerle, Bakanlığa bu konuda şikâyette bulundukları anlaşılmışsa da bu kişiler yargılamada tanıklık ederlerken, şikâyetle ilgili kanılara nasıl vardıklarını açıklayamamışlardır. Hatta kimisi de şunun ya da bunun söylemesi üzerine şikâyet dilekçesini imzaladıklarını bildirmişlerdir.

Sanık Muzaffer'in okuttuğu derslerin konuları soyut ve anlaşılması güçtür. Bunun için bu soyut kavramları okutup anlatırken sanığın, öğrencilerine belletebilmesi için gerektiğinde ayrıntılara kaçması ve gerektiğinde de örnekler vermesi gerekli ve yararlıdır. Bundan ötürü, din ve laiklik konusunda ayrıntılara kaçmıştır, diye kendisini

23. Mahmut Esat Bozkurt, Adliye Vekilliği döneminde İsviçre Medeni Kanunu'ndan yararlanarak hazırlanan "Türk Medeni Kanunu" 17/2/1926'da yürürlüğe girmiştir.

kınamaya hakkımız yoktur. Bundan başka, sanığın, okuttuğu her konuyu öğrenciye körü körüne ezberletmeyip geniş ve tartışmalı bir şekilde anlattığına, dinlenen tanık öğrenciler tanıklık etmişlerdir. Yine aynı konuda olmak üzere, lise müfredat programının 12. maddesi uyarınca derste sanık hocanın olayları tabiat üstü kuvvetlerle açıklamanın bilim zihniyetine uygunsuzluğunu öğrencilerine anlatmak için, yeri ve sırası gelmişken haceri esvet'in düşmeden duramayacağını söylemiş olması, ilkeyi açıklamak için tipik ve kuvvetli bir örnek olup dinsizliği propaganda niteliğinde sayılmamalıdır. Yine konunun gereği olarak *Kuranıkerim*'in özel hukuk alanında bugünkü ihtiyaçlara cevap veremeyeceğine dair sanık öğretmenin öğrencilerine söylediği sözler bir gerçek olup, bunda fena bir kasıt aramak doğru değildir.

Sanık Muzaffer'in sınıfta öğrencilerine, *sosyalist ve komünist olmak suç değildir, propagandasını yapmak suçtur*, diye söyleyip bu mezhepten yana propaganda yaptığı iddiasına gelince:

Sanık tarafından bu sözler, durup dururken söylenmemiştir. Anayasa'nın ders icabı 75. maddesi açıklanırken, söz vicdan özgürlüğüne gelince bir öğrencinin bu konudaki sorusu üzerine söylenmiş ve ayrıca komünistliği yaymanın da suç olduğu uzun uzun anlatılmıştır. Böylece, sanığın uluorta komünistlik hakkında konuştuğuna dair ortada kanıt yoktur.

Gene sanığın, derslerinde, öğrencilerine: *Hiçbir şeyden korkmayınız, medeni cesaret sahibi olunuz. Sizi ileri demokrasiye götüreceğim*, diye söylediği ve böylece ileri demokrasi ismi ile komünist rejimi kastettiği, bu suretle demokrasi idealinin bu şekil bir demokrasi olduğunu propaganda ettiği ileri sürülmektedir.

Komünist rejime şark demokrasisi, emekçiler hükümeti, ideal demokrasi ve bazen de **İleri Demokrasi** dendiği olur. Ancak sanığın savunmalarında da belirtip kimi gazetelerden kesilmiş olarak mahkemeye verdiği örnekler uyarınca **İleri Demokrasi** adını solcu yayınla tanınmamış birçok yazarlar da kullanmışlardır. Bundan ötürü bu adı kullandı, diye sanığa komünist damgası vurmak adaletli bir hareket olamaz.

İştirakçi bir zihniyet ve fikir sahibi olduğu yaygın bulunan eski filozofun *Eflâtun'un Devlet Görüşü* adlı eserini sanığın öğrencilerine salık vermiş ve okutmuş olması eyleminde de suç unsuru görülememiştir. Zira bu kitap Kültür Bakanlığınca okullara salık verilmiş bir kitap olduğu gibi mahkemeye yaptırılan bilirkişi tetkikatı sonucunda verilmiş 24/3/1949 günlü raporda da kitabın zararlı yayınlardan değil, tersine ilgililerince salık verilmiş yardımcı kitaplardan bulunduğu tespit olunmuştur.

Tanık Hasan İlden ve diğer tanık Avukat Reşit ile birlikte Halkevi bahçesinde konuşurlarken sözün Amerikan yardımından açıldığı bir sırada sanığın Amerikan yardımı aleyhinde bulunup Rus idaresini övdüğü şeklindeki iddia, olayın iki tanığından Avukat Reşit tarafından doğrulanmışsa da bu sırada orada bulunduğu anlaşılan öteki tanık öğretmen Hasan'ın Çanakkale'de binniyabe alınan ifadesiyle doğrulanmıştır. Böylece, aydın ve toplumda mevki sahibi iki tanığın bu birbirini tutmayan tanıklıkları karşısında sanığın bu sözleri söylediğine mahkeme kanaat getirmemiştir.

Ayrıca yargılamada dinlenen bütün öğretmen ve öğrencilerden ibaret tanıklar da sanığın bu yönde herhangi bir propaganda yaptığını bilmediklerini söylemişlerdir. Bu suretle sanığın komünistlik propagandası yaptığına kanıt olarak ileri sürülen olaylarda –yukarıda 6. numarada gösterilen Rus idaresini övmekle ilgili husus hariç olmak üzere– isnat olunan suçun kasıt ve unsurları görülememiş ve sanığın başkaca, herhangi bir suretle, komünistlikten yana propaganda yaptığı ve ulusal duyguları sarstığı anlaşılamamış olduğundan isnat olunan suçtan BERAATINA Yargıtay yolu açık olmak üzere isteğe uygun olarak oyçokluğu ile karar verilerek verilen karar C. Savcısı, sanık ve tutanak yazarı huzurları ile açıkça anlatıldı.

27/11/1950[24]

Başkan:	Üye:	Üye:
Ahmet Ata Dolmaç	Murat Yongaçoğlu	Rıfat Kösesoy
789	7407	7988
Muhalifim.		

24. Bu karar, Savcılıkça temyiz edilmediğinden, kesinleşmiştir.

4
Başkan Ahmet Ata Dolmaç'ın Karara Muhalefet Şerhi[25]

Sanık öğretmen Faik Muzaffer Amaç'a isnat olunan suç milli hissiyatı inciten ve devletin müesses nizamını bozmayı ve yıkmayı istihdaf eden ve bugünkü siyasi ve içtimai ve iktisadi rejimi takbih ve Sovyet nizamını tahsin mahiyetinde propagandalar yapmaktan ibaret olup sanığın bu hareketleri ant içirilerek dinlenen tanık avukat Reşit İskenderoğlu'nun açık şahadeti ve diğer tanıkların bu şahadeti teyit eden ihbarları ve evvelce Milli Eğitim müfettişliğince yapılan tahkikat sırasında ifadeleri bizzat kendi el yazılarıyla yazılmış olan lise öğrencilerinin şahadetleri ve sanığın bu hareketlerinin mahkemece bilirkişiye tetkik ettirilmesine dahi lüzum görülmüş olması ile sanığın yukarıda yazılan hareketleri müspet iken, davanın mevzu ile uzaktan yakından ilgileri olmayan ve sanığın propagandalarını işitmemiş olan birçok öğrenci ile öğretmen ve diğer eşhas şahit gösterilmek suretiyle ve muhbirlerin ihbar ve şahadetlerini zayıflatmak ve talil etmek gayesini güden sanığın zikrolunan propagandalarının bir suç mahiyetinde olup olmadığına dair öğretmen Ekrem adında bir zat bilirkişi tayin edilerek bir öğretmenin öğrencilerine ders içinde ve dışında böyle sözler söylemesinin bir suç teşkil edemeyeceği hakkında alınan mütaleasına istinaden ve halbuki, sanığın zikrolunan hareketlerinin lise öğrenci

25. 3 dipnotta da belirtildiği gibi bu kitaba aktardığımız öteki yazıları dil bakımından sadeleştirdiğimiz halde başkan Ahmet Ata Dolmaç'ın muhalefet şerhinin bir harfine bile dokunmadık. Beraat kararına aykırı oy vermiş bulunan başkanı, okura, kendi dili ve üslubuyla tanıtmayı daha uygun bulduk.

Bu muhalefet şerhinde: Benim, davanın konusuyla ilgileri olmayan birçok öğrencileri, öğretmenleri ve başka kişileri tanık gösteridiğim; bu suretle Avukat Reşit İskenderoğlu'nun ve muhbir durumunda olan Ahmet Özbey'in tanıklıklarını zayıflatmak ve çürütmek amacını güttüğüm ileri sürülmektedir. Oysa bu davada ben, bir tek savunma tanığı bile dinletmiş değildim. Dinlenen tanıkların hepsi kamu tanığı idiler.

O yıllarda kimi yargıçların, 141 ya da 142. maddelere göre yargılanmakta olan sanıkları cezalandırmak için dava dosyalarındaki gerçekleri bile gizlemeye kalkıştıklarını ve beraat kararı vermemek için nasıl çabaladıklarını göstermesi bakımından, Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı Ahmet Ata Dolmaç'ın bu muhalefet şerhi tarihsel bir belge niteliğindedir.

ve öğretmenleriyle Milli Eğitim Müfettişliğince de suç olarak kabul ettikleri bu hareketin bir tek öğretmenin mütaleasına dayanarak sanığa isnat olunan sözlerin suç sayılamayacağından ve suçun tekevvün etmediğinden bahisle beraat kararı verilmesi kanuna uygun olmadığından, yukarıda bahsedilen şahadetle müspet ve öğretmen Ekrem'in bilirkişi sıfatıyla mütaleasında beyan ettiği, sanık Faik Muzaffer Amaç'a matuf sözleri bir felsefe öğretmeninin derste ve ders dışında öğrencilere ve öğretmenlere söylemesi bir suç teşkil edip etmeyeceğinin mahkemece yapıldığı gibi yalnız bir lise öğretmenine değil, Bakanlıkça tensip olunacak sahibi selahiyet zevata tetkik ettirilip mütalealeri alındıktan sonra buna göre sanığın hareketinin suç teşkil edip etmeyeceğini ve sevkte olduğu gibi Ceza Kanunu'nun 142. maddesinin veya bu kabil suçlarla ilgili Ceza Kanunu'nun diğer maddelerine temas edip etmediğinin, temas etmediği takdirde o zaman beraat kararı ile davanın neticelenmesi ve temas ettiği takdirde ve mesela suçun işlendiği tarihte mer'i olan ve sanığın sevk olunduğu Ceza Kanunu'nun 142. maddesinin hangi fıkrasına temas edeceği tetkik ve teemmül ve tespit edilerek bundan sonra da 4934 sayılı Kanun ile tadil edilen 142. maddenin 5677 numaralı Af Kanunu'nun şümulüne dahil olması itibarıyla buna göre kamu davasının ve fakat sanığın hareketinin sübutu halinde temas ettiği kanunun maddesi gösterilmek suretiyle ve şartıyla ortadan kaldırılmasına karar verilmesi gerekirken yukarıda yazılı şekilde ittihaz olunan karara bu sebeple muhalifim.

27/11/1950
Başkan
Ahmet Ata Dolmaç / 789

Milli Emniyet Dosyası[1]

Amaç ve *Milli Emniyet Dosyası* İçin

19 Ocak 1969 günü amaç ile Toptaşı Cezaevine gittik. Şadi Alkılıç'ı ziyaret etmek istiyorduk. Mümkün olmadı ve dertleşmek için benim fakirhaneye döndük. Hemen de meslek hayatında çektiklerimiz dolandı dilimize. Benim çektiklerim pek renksiz kalıyordu onun çektikleri yanında.

1915'te doğmuştu. 1937'de Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünü bitirip bir süre aynı Fakültede Psikoloji ve Pedagoji asistanlığı yapmıştı. Ondan sonra da sırasıyla Adana, Antakya, Zonguldak, Erzurum ve Diyarbakır Liselerinde Felsefe Öğretmenliği geliyordu. Sürgünler, hapisler, aç kalmalar, işsiz kalmalar bu arada ya da bundan sonraydı.

Eğitim Bakanlığından ve Milli Emniyetten çektiklerini o anlatırken, ürperiyordum. En ince ayrıntılarına kadar soruyordum. Hele Diyarbakır'da başına gelenler bir devrin içyüzünü ortaya çıkarıyordu. Derken elime bir dosya tutuşturdu: "Bunların hepsi burada var. Üstelik bizde Milli Emniyet dosyalarının ne kadar asılsız raporlarla şişirildiğini de saptadık" dedi.

Okumak için dosyayı aldım. Geç vakit, şöyle bir karıştırayım, dedim. Niyetim birkaç sayfa okuyup yatmak, ertesi gün devam etmekti. Zaten ev soğuk, sobada gaz kalmamış... Fakat ne göreyim, bir sayfa daha, bir bölüm daha derken dosyayı bitirdim gecenin yarısında. Heyecandan soluk alamaz duruma düşmüştüm. Şimdiye dek Kerime Nadir'lerin hıçkırttığı gençliği bundankelli yurdun en can alıcı gerçekleri mi heyecanlandıracak... diye düşündüm. Sevindim de. Bunca yıldır çeşitli kitaplar okurum. Romanlar dahil, hiçbirisi böylesine sürükleyip soğuk bir akşamda kendini bitirtmemişti bana...

1. Faik Muzaffer Amaç, *Milli Emniyet Dosyası*, Habora Kitabevi, Şubat 1966.

Başımı kaldırdığımda dünyam değişmişti sanki. Kafam allak bullak olmuştu. Okuduklarımın gerçekliğine bir türlü inanamıyordum. Bunlar gerçekse biz batmışız ülke olarak, diyordum. Bir yandan da Amaç'ın her satırını belgelere dayandırmış olması, onları baştan sona birbirine lehimlemesi, Milli Emniyet Raporlarının ne denli yalanlara dayandığının mahkeme kararı ile tescil edilişini saptamış olması, ne kadar korkunç gerçekler içinde yüzdüğümüzü gösteriyordu. Daha doğrusu, bizlerin iyi ya da kötü vatandaş olduğumuza, vatan haini olup olmadığımıza ve de işkence çekmemize Milli Emniyetçilerin uydurdukları asılsız raporlara göre karar veriliyordu. İşinizden oluyordunuz, olur olmaz zamanlarda hapse götürülüyordunuz, pasaport alamıyordunuz...

Amaç, bunların hepsini yaşamıştı. İşkence gören bazı aydınlardan ayrılan yanı ise, bitmez tükenmez mücadele gücü, akıl yolundan sapmaksızın gerçeğin dibini bulmak için yılmadan savaşması ve mevcut hukuk düzeni içinde bile bunun mümkün olduğuna inanmasıydı.

İşte bu inançladır ki, Türk Ulusu için öteden beri en önemli gerçek saydığım Milli Emniyet Balonuna iğneyi batırmıştır. Hazırlanan dosyaların yalanlığını, mahkeme kararlarına da dayanarak önümüze sermiştir.

Amaç'a bu dosyayı bastırması için yarından tezi yok yalvaracaktım.

Kitabın şaşılacak yanlarından biri de, en soğuk konulardan olan *Milli Emniyet Dosyası*'nın, değme romancının yapamayacağı bir örgüye vardırılıp çok canlı, akıcı bir üslupla verilmiş olmasıdır. Bunun sırrı, bir ömür boyu çekilen çilede, inançları uğruna her şeye katlanan kişiliktedir.

Daha önce *Laiklik İlkesi Sanık Sandalyesinde* ve "*Komünist Öğretmen!*" *Davası* adlı kitaplarıyla günümüz Türkiye'sinde ilerici öğretmenlerin çektiklerini anlatan Amaç, *Milli Emniyet Dosyası* ile aydınlara yapılan işkence mekanizmasının kapağını aralamış, o karanlık kuyuya ışık tutmuştur. Bu dosyayı hazırladığı için, gelecek kuşaklar ve de tarih, Amaç'ın hizmetini altın harflerle yazacaktır. Buna alışılmış bir laf olduğu için değil, gerçeği ifade

edebilmek için kullanıyorum. Öyle sanıyorum ki, okur söylediklerimi az bile bulacaktır...

Mahmut Makal

Sunuş

Hukuk devletinde bir kimsenin suçluluğuna sadece mahkeme karar verebilir. Mahkemece verilmiş bir hükümlülük kararı bulunmadıkça, hiç kimseye, hiçbir makam ve merci suçlu gözüyle bakamaz. Hukuk devleti olmanın ilk şartıdır, bu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin de bir hukuk devleti olduğu yazılıdır, Anayasası'nda. Ama suçların en ağırı ve en yüz kızartıcısı olan vatan hainliği damgasını mahkemeler değil, ne idüğü belirsiz gizli kuvvetler vurur, Türkiye'de gerçek yurtseverlerin alnına.

Gizli kuvvetler, hiçbir kanuna bağlı olmadan, sadece, efendilerinin emirlerine ve keyiflerine göre vurup dururlar damgayı, gerçek aydınlara.

Bu, eskiden de böyleydi. Bugün de böyle.

Nice değerler yitirmişizdir, bu yüzden. Daha ulusal Kurtuluş Savaşımızın ilk yıllarında başlanmıştır, değerlerin harcanmasına.

Örnek mi? İşte, hemen akla geliverenlerin sadece birkaçı:

YIL: 1921

Mustafa Suphi, Ethem Nejat, İsmail Hakkı, Kâzım Ali, Şefik, Topçu Hakkı ve bunların 9 arkadaşı 28-29 Ocak 1921 gecesi, Karadeniz'de Sürmene açıklarında öldürülüp denize atılmışlardır.

Antikomünizm taciri senatör Tevetoğlu, tarihe kapkara bir leke olarak geçen, bu cinayeti över; bütün Trabzonlularla Karadenizlilere mal eder; tarihin bir şeref armağanı, büyük bir milli emrin yerine getirilişi diye nitelendirir. Oysa o tarihte Türkiye'de resmen kurulmuş bir Türkiye Komünist Fırkası vardı ve bu fırkanın ileri gelenleri arasında Tevfik Rüştü Aras, Mahmut Esat Bozkurt, Yunus Nadi, Kılıç Ali, Hakkı Behiç de bulunuyordu.

Mustafa Suphi ve arkadaşları Bakû'den Türkiye'ye Atatürk'ün daveti üzerine, onunla görüşmek için gelmişlerdi.

Zira Atatürk, "Bakû'de Türkiye İştirakiyun komitesi Merkez Heyeti Reisi Mustafa Suphi Bey'e" gönderdiği 13 Eylül 1920 günlü yazısında şöyle demişti:

"Aynı hedefe yürüyen Türkiye İştirakiyun Teşkilatıyla tamamen işbirliği yapabilmek üzere Büyük Millet Meclisi nezdine tam selahiyeti haiz bir delege göndermenizi ve Büyük Millet Meclisi tarafından Azerbaycan hükümeti nezdine delege olarak Bakû'ye gönderilmiş Memduh Şevket Bey'le irtibat kurmanızı ve işbirliği yapmanızı rica ve bilvesiyle samimi hürmet ve selamlarımı takdim eylerim."

Kâzım Karabekir bile, 3 Ağustos 1920'de Büyük Millet Meclisi Başkanlığına gönderdiği bir yazısında, Türkiye'de komünist bir idarenin kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüş ve şöyle demişti:

"Bekir Sami ve Yusuf Kemal Beyler nezdimde iken istikbalimiz hakkındaki münakaşalarla ne Avrupa'nın, esasen bir türlü anlaşamadığımız, idare tarzında ve ne de çoktan modası geçmiş İslam veya Türk ittihadında bizim için bir selamet olmadığını ve mümkün olduğu kadar az zamanda bize tatbiki kabil bir Bolşevik idaresinin kabulü mecburiyetinde olduğumuzu ve bunun da mümkün olduğu kadar gürültüsüzce tesisini müttefikan muvafık bulmuştuk."

İşte Mustafa Suphi'yi ve 14 arkadaşını o günün bu şartlarına rağmen öldürtmüştü, ne idüğü belirsiz gizli kuvvetler.

YIL: 1938

Gizli kuvvetler, Nâzım Hikmet'in varlığından yine rahatsızlık duymaktadırlar. O'nu Türk halkının gözünden ve gönlünden ırak tutmanın yolu aranıyor. Bulunan çareyi Falih Rıfkı Atay şöyle anlatır:

"Bir gün, kulaklarımla, Meclis koridorunda şu sözü duydum:

Vesika yokmuş ha... Delil bulunamazmış ha... Biz onu Divanıharbe verelim de gününü görsün."

Tek başına, Falih Rıfkı Atay'ın bu sözü da anlatır ki: Nâzım Hikmet bir mahkeme tarafından değil ne idüğü belirsiz gizli kuvvetler tarafından mahkûm edilmiştir. Askeri Mahkeme'nin Nâzım Hikmet hakkındaki ilamı, gizli kuvvetlerin verdiği hükmün kâğıda geçirilmiş şeklinden ibarettir.

Mustafa Suphiler için kiralık katiller kullanılmıştı. Demek ki, Nâzım için de kiralık yargıç kullanılması uygun görülmüş.

YIL: 1945

Tan gazetesinde çıkmakta olan uyarıcı yazılardan dolayı gizli kuvvetler ateş püskürmektedir. Kanun, Sertel'lerin hakkından gelemiyorsa bu işi kazma, kürek ve balyoz görür.

Birkaç saat içinde makineler parçalanıyor, bina harabeye çevriliyor, her şey kırılıp sokağa dökülüyor. Ve de gizli kuvvetlerle efendileri *Tan*'dan kurtulmuş oluyor.

Yad ellere gitmek zorunda kalan Serteller zamanla, yurt özlemine dayanamayıp yurda dönmek istiyorlar. Ama Sabiha Sertel, bir yakınına yazdığı mektupta şöyle der:

"Galiba buluşmamız pek kısmet olmayacak. Pasaportumuzu tazelemediğimizi bahane ederek bizim gelmemize izin vermiyorlar."

Oysa Anayasamızın 18. maddesi şu hükmü taşır:

"Herkes, yurda girme ve yurtdışına çıkma hürriyetine sahiptir. Yurtdışına çıkma hürriyeti kanunla düzenlenir." Demek ki, Türklerin yurttan dışarı çıkma hürriyeti düzenlenebilir. Ama yurda girmenin hiçbir kaydı ve şartı yoktur. Kurucu Mecliste, Cahit Zamangil'in bir sorusuna komisyon sözcüsünün verdiği cevap bu gerçeği apaçık ortaya koyar:

"Maddenin son fıkrasına göre, Türklerin yurda girişi mutlak surette serbesttir. Ancak yabancı memleketlerde bulunan Türk vatandaşlarından kanunlarımıza göre memleketimize girmemeleri lazım gelenler bulunabilir." Böyle bir kanun varsa Anayasa'nın bu kanunla bağdaşması ne suretle olacaktır?

Komisyon sözcüsü Muammer Aksoy: "Türk vatandaşlarının dışarıya çıkmalarında bir tahdit düşünülebilir. Fakat yurda gelmeleri bakımından hiçbir tahdit bahis konusu olmamak gerekir. Bir Türk vatandaşının yurda dönmesini kayıtlara bağlamak vatandaşın hürriyeti ile ve en tabii haklarıyla bağdaşamayan bir fikir olarak tezahür ediyor. Hanedana mensup bazı şahısların yurda dönmesinden endişe ediliyorsa zaten bunlar vatandaşlık haklarından ıskat edilmişlerdir.

Bu sebeple hiçbir tehlike bahis konusu olamaz."

Anayasa'nın bu apaçık hükmüne rağmen Sabiha, Zekeriya, özlemini çektiği halkına ve yurduna kavuşamamıştır. Zeke-

riye Sertel'in de Türkiye'ye gelmesi hâlâ önlenebilmektedir.

Demek ki, gizli kuvvetler kendilerini kanundan değil Anayasamızdan da üstün görmektedirler.

YIL: 1948

Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes, Muzaffer Şerif Başoğlu bir yandan Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde öğrencilerini yetiştirmeye çalışırlarken bir yandan da yazılarını yayınlamaktadırlar. Haklarında, mahkemece verilmiş hiçbir hüküm yok. Ama gizli kuvvetler damgalamışlar bir kere. Bunların da harcanmaları gerek: Kürsüler lağvediliyor; okutanlar açıkta bırakılmış oluyor.

Gizli kuvvetlerin beğenmediği bu hocalar, yabancı üniversiteler tarafından kapışılıyor.

YIL: 1961

Aziz Nesin, Almanya'da oynanmakta olan piyesine davet edilmiştir; oraya gidecek.

Mahmut Makal da, modern teftiş tekniğini incelesin, diye İngiltere'ye gönderilecek, Milli Eğitim Bakanlığının kararıyla.

Ama, gizli kuvvetler Hayır, diyor. Aziz Nesin'e pasaport verilmişken pasaportu elinden geri alınıyor. Mahmut Makal'a pasaport verilmiyor.

Aziz Nesin'le Mahmut Makal'ın ve de daha birçoklarının yurtdışına çıkmalarını engelleyenler Pasaport Kanunu'nun 22. maddesine sarılmışlar; sözde buna dayanıyorlar:

"Yurtdışına çıkmasında siyasi güvenliği bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere pasaport verilmez."

Böylece, "Vatan hainlerine pasaport vermiyoruz." Demeye getiriyorlar gizli kuvvetler.

Bunun için gizli kuvvetlerin 1961 yılından sonra da Türkiye'de kimleri, kimleri vatan haini saydıklarını kolayca ortaya koymaktadır. Pasaport Kanunu'nun bu 22. maddesi.

Türk aydınları acele etsinler. Yurtdışına çıkmaya niyetli değillerse bile, bu madde kaldırılmadan, pasaport istesinler de görelim, bakalım: Yüzde kaçı kurtulabilmiştir, bu adamların damgasından.

Aziz Nesin der ki:

"Kafataslarının içindeki konserve et parçasıyla bu adamlar sanıyorlar ki, Türkiye sınırları dışında bir yerde bir düğme vardır. Bu düğmenin yerini yalnız dışarı çıkarılmayan aydınlar bilmektedir. Yurtdışına çıkarlarsa hemen gidip o düğmeye basacaklar, Türkiye'yi yok edecekler. Çünkü yalnız kendileri bu yurdu seviyorlar."

1961 Anayasası idarenin hiçbir eylem ve işleminin yargı denetimi dışında bırakılamayacağı hükmünü taşır. Bunun için gizli kuvvetler de artık vurdukları her damganın hesabını Danıştay'da vermek zorundadırlar.

Danıştay'da açılan bu çeşit davaların dosyaları artık göstermektedir ki:

Damgalanan yurttaşlar değil, asıl damgalayanların ta kendileridir, damgalanması gerekenler.

Ne var ki, bu dosyalar yayınlanıp, damgalayanların sorumluluk duygusundan yoksun davranışları kamuoyuna duyurulmazsa, davadan toplumsal bir yarar elde edilemiyor. Sonuç bireysel kalıyor. Çünkü kamuoyuna duyurmak, kötülükleri önleyebilmenin ilk şartıdır.

İşte, Pasaport Davası dosyasını Danıştay raflarında bırakmayıp bunun için karşınıza getirmiş bulunuyorum.

Avukat Faik Muzaffer Amaç
21 Şubat 1969

Pasaport Davası

Danıştay Dava Daireleri Kurulu Başkanlığına

Dosya No: 1968/468
Davacı : Avukat Faik Muzaffer Amaç.
Salihpaşa Caddesi No: 66 Gaziosmanpaşa / İstanbul

Davalılar : 1– İçişleri Bakanlığı
2– İstanbul Valiliği
Dava: Pasaport verilmemesine dair işlemin iptali davasıdır.
Konusu: 21 Şubat 1969 günkü duruşmada, davacı sıfatıyla, iddialarımın açıklanmasından ibarettir.

Sayın Başkan ve Sayın Üyeler,

Bu dava, Dava Daireleri Kuruluna gelinceye kadar çeşitli safhalardan geçmiştir. Bunun için, önce, bu davanın bugüne kadar ki durumunu özetleyeceğim; iddialarımı bundan sonra açıklayacağım.

Birinci Bölüm
Bu Davanın Dava Daireleri Kuruluna Gelinceye Kadar Geçirdiği Safhalar

I– BU DAVA NEDEN AÇILDI?

Pasaport almak için İstanbul Valiliğine usulünce dilekçe verdim. Dilekçem, Emniyet Müdürlüğü 4. Şubesinde 23/12/1966 gün ve 48907 sayı ile kaydedildi. 11/3/1967 günü, ilgili memur, bana pasaport verilemeyeceğini söyledi. Durumun yazılı olarak bildirilmesi için İstanbul Valiliğine başvurdum. Şu karşılık yazısını aldım:

T.C.
İSTANBUL İLİ
Emniyet Müdürlüğü
Şube: 4, A. 5. Tahdit 13/3/1967
Konu: Pasaport verilemeyeceği Hk.
Sayı: 6607
Faik Muzaffer Amaç
Avukat
Salih Paşa Caddesi No: 66
Gaziosmanpaşa

5682 Sayılı Pasaport Kanunu'nun 22. maddesine istinaden pasaport dileğinizin yerine getirilememiş olduğu 11/3/1967 günlü dilekçenize cevaben bildirilir.

Hadi Sağnak
Vali Muavini
İstanbul Vali Yardımcısı

Pasaport verilmesi hakkındaki dileğim yerine getirilmemiş olduğuna göre, pasaport için benden alınmış bulunan 195

liranın geri verilmesi gerekirdi. Yine, İstanbul Valiliğine bir dilekçe verdim; Pasaport verilmemesi nedeniyle Danıştay'da dava açma hakkım saklı kalmak üzere, 195 liramı geri istedim.

Aldığım karşılık şu oldu:

T.C. İSTANBUL İLİ
Emniyet Müdürlüğü
Şube: 4. A. 5. Tahdit 3/4/1967
Konu: Pasaport ve pul bedeli Hk.
Sayı: 8183
Faik Muzaffer Amaç
Avukat
Salih Paşa Caddesi No: 66
Gaziosmanpaşa

Bedelinin iadesini istediğiniz pasaportunuz adınıza yazılmış ve pullarının da iptal edilmiş bulunması dolayısıyla tarafınıza iadesi mümkün olamamıştır.

Pasaport almanızda bir sakınca kalmadığı takdirde dosyanızda mevcut bulunan pasaportunuz ikinci bir masraf yapılmadan tanzim edilerek tarafınıza verilecektir.

28/3/1967 günlü dilekçenize cevaben bildirilir.

Hadi Sağnak
Vali Muavini
İstanbul Vali Yardımcısı

Bu yazıdaki pasaport almanızda bir sakınca kalmadığı takdirde sözü beni umutlandırmıştı. Çünkü bu yazıdan, pasaport almamda bir sakınca kalmamasını sağlamak üzere benim tarafımdan yapılabilecek bir eylemin bulunduğu anlamını çıkarmıştım. Bu eylem ne olabilirdi?

Bu soruya karşılık bulabilmek için Pasaport Kanunu'nun 22. maddesini inceledim. Bu madde, kendilerine pasaport verilmeyecek kişileri şu 5 grupta toplamıştı:

1. Genel emniyet nezareti altında bulunanlar,
2. Yabancı memleketlere gitmeleri mahkemelerce yasaklanmış olanlar,
3. Yabancı memleketlerde geçinmek için uygun sebep ve şartlara malik olduklarını ispat edemeyenler,

4. Memleketten ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenler,
5. Vergi borcu olduğu, pasaport vermeye yetkili makamlara bildirilenler.

Ceza Kanunu'nun 28. maddesine göre genel emniyet nezareti altında bulundurulma, fer'i bir cezadır. Bu cezaya da esas ceza ile birlikte mahkemece karar verilir.

Hakkımda mahkemece verilmiş herhangi bir hüküm olmadığına göre, bu maddenin 1. ve 2. bentlerinin benimle bir ilgisi bulunamazdı.

Yurtdışına çıkmak için, pasaport aldıktan sonra, turist dövizi de almaya mecbur bulunduğumdan 3. neden de ileri sürülemezdi.

Şu halde bana pasaport verilmemesi, ya 4. ya da 5. nedene dayandırılıyordu.

Birbirinden büsbütün ayrı niteliklerde bulunan bu 4. ve 5. bentlerden hangisi yüzünden bana pasaport verilmemiş olduğunu bilmemin pratik yararı büyüktü. Çünkü benim bilmediğim bir vergi borcum varsa ve bu yüzden pasaport verilmemişse borcumu öder; hemen pasaportumu alabilirdim. Bu düşünceyle, durumu anlamak için, İstanbul Valiliğine yeni bir dilekçe verdim. Bu dilekçemde şöyle diyordum:

Siyasi güvenliğimiz, benim turist olarak yurtdışına çıkmamla bile zarara uğrayabilecek durumda ise, şüphesiz bu durumu gidermek benim elimde olan bir şey değildir ama vergi borcum olduğu ileri sürülerek bana pasaport verilmemişse nereye ve ne kadar vergi borcum olduğu bildirilince hemen ödeyebilirim.

Bu nedenle:

Pasaport almamdaki sakıncanın kalkmasını sağlamak üzere yapabileceğim bir eylem bulunup bulunmadığının belirtilmesi için:

Benim, vergi borcu olduğu bildirilen kişilerden mi; yoksa, memleketten ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilen kişilerden mi olduğumun açıklanmasını saygılarımla rica ederim.

Valilik 18/4/1967 gün ve 9145 sayılı karşılık yazısında, durumu açıklamaktan kaçınmış; sadece, Pasaport Kanunu'nun

22. maddesi gereğince pasaport verilmediğini tekrarlamakla yetinmişti. Bana, Valiliğin:

"Memleketten ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilen kişilerdensiniz" diye açık ve kesin bir karşılık vermesi gerçekten zordu. Böyle bir karşılık yüzünden belki Valilik, İçişleri Bakanlığınca kınanabilirdi. Valiliğin bu zor durumunu anlayışla karşıladığımdan dileğimi, karşılık verilmesi çok daha kolay bir biçime soktum ve kısaca, tekrar, şunu sordum:

Herhangi bir vergiden dolayı borçlu bulunduğuma dair Emniyet Müdürlüğü 4. Şubesine yapılmış bir ihbar bulunup bulunmadığı hususunun bildirilmesine delalet buyurulmasını dilerim.

Pasaport Kanunu'nun 22. maddesini yukarıda incelemiş ve bu maddeye göre, bana pasaport verilmemesinin ancak şu 2 nedenden birine dayandırılabileceği sonucuna varmıştık:

Vergi Borcu,

Siyasi Güvenlik.

Bu iki nedenden birincisinin söz konusu olmadığı anlaşılınca, ikinci nedene dayanılmış olduğu kendiliğinden ortaya çıkacaktı. Bu bakımdan yeni dilekçem ile önceki dilekçem sonuç bakımından aynı anlamda idi. Ama bu dilekçeme karşılık vermek daha kolay olmalıydı ki, Valilik şu açık ve kesin karşılığı verdi:

T.C. İSTANBUL İLİ
Emniyet Müdürlüğü
Şube: 4. A. 5. Tahdit 30/4/1967
Faik Muzaffer Amaç
Avukat
Salih Paşa Caddesi No: 66
Gaziosmanpaşa

Herhangi bir vergiden dolayı borçlu bulunduğunuza dair Emniyet Müdürlüğüne yapılmış bir ihbarın bulunmadığı 16/5/1967 günlü dilekçenize cevaben bildirilir.

Hadi Sağnak
Vali Muavini / İstanbul Vali Yardımcısı

Bu yazıdan anlaşılıyor ki: Ben, memleketten ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilen kişilerden sayılıyor ve bu yüzden pasaport alamıyordum.

Anayasamızda, özgürlüklerin Milli Güvenlik nedeniyle sınırlanabileceği yazılıdır. Siyasi Güvenlik deyimi Anayasa'da yoktur. Bunun için, Anayasa Mahkemesi, Pasaport Kanunu'nun 22. maddesindeki Siyasi Güvenlik kelimelerini Milli Güvenlik anlamına almıştır. Bu mahkemenin 29/4/1963 günlü 963/190-963/100 sayılı kararında şöyle denmiştir:

> Memleketten ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlerin yurtdışına çıkmalarına müsaade edilmemesi milli güvenlikle ilgilidir.
>
> İçişleri bakanlığı bu sınırlı yetkiye dayanarak bir kimsenin memleketten ayrılmasında milli güvenlik bakımından sakınca bulunup bulunmadığını tespit edecektir.[2]

Demek ki idare, bana pasaport verilemeyeceğini bildirirken, aynı zamanda benim yurtdışına çıkmamın milli güvenliğimiz bakımından sakıncalı olduğunu ileri sürmüş bulunmaktadır. Hukukçular, Milli Güvenlik'i şöyle tanımlıyorlar:

"Milli Güvenlik, memleketin genel menfaatini ve selametini, özgürlüğünü ifade eder. Mesela: Devletin ülke bütünlüğü aleyhine fiiller her rejim içinde milli güvenliği ilgilendirir." [3]

Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, bir kimsenin milli güvenlik için zararlı eylemlerde bulunduğunu ileri sürmek, o kimsenin vatan haini olduğunu söylemek demektir.

Görülüyor ki: İdarenin bana pasaport verilemeyeceği hakkındaki kararı, aynı zamanda benim vatan haini olduğum biçiminde iğrenç bir iftirayı da kapsamaktadır. Yurdunu seven bir kimsenin yurtdışına çıktığında milli güvenliğe zarar verici davranışlarda bulunacağı düşünülemez. Sadece vatan hainleri, yurtdışında milli güvenliğe zararlı olabilirler.

Vatan hainliği, suçların en ağırıdır. Suçluluk ise ancak mahkeme kararıyla sabit olur.

---

2. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 1, s. 202-212.

3. Dr. Çetin Özek, Pasaport Kanunu'nun 22. maddesi Anayasa'ya aykırı mıdır? *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 29, Sayı: 4, 1964 sayısından AYRI BASI.

Bunun için, vatan hainliği suçundan ceza kovuşturması altında bulunmayan bir kimsenin yurtdışına çıkmasını milli güvenlik bakımından sakıncalı imiş gibi görmek ve göstermek hukuk devleti anlayışı ile bağdaşamaz.

Eylemlerimiz kanunların sınırını aşmadığı sürece, kanunun tanıdığı özgürlüğü kullanıyoruz, demektir, ki bu gibi hallerin milli güvenlik için zararlı olabileceğini ileri sürmek kanunlara saygısızlık olur.

Kanunların sınırını aşmış olan eylemler ise suç sayılacağından bunu haber alan resmî makamların, keyfiyeti adalet mercilerine bildirmeleri gerekir. Böyle yapmayıp da suçluluk hakkında elde ettikleri delilleri ve hele vatan haini saydıkları kimselerin bu ihanetlerini belirten belgeleri gizli dosyalarda saklamaya kalkışanlar asıl kendileri vatan hainliği sıfatını hak kazanmış olurlar.

Bana pasaport verilmemesi, sonuç bakımından, bu derece iğrenç bir iftirayı da kapsamış olmasaydı bu davayı belki açmazdım. Açsaydım bile böyle önemsemezdim. Çünkü İdarenin tuttuğu yol yüzünden, bugün Türk Halkının yüzde doksan dokuzu, Anayasamızca kendisine tanınan insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesinden, sosyal güvenlik hakkından, tabbi bakım görme ve sağlık şartlarına uygun konutlarda yaşama hakkından, öğrenim ve eğitim görme hakkından, gereği gibi beslenme hakkından yoksun bırakılmış bulunmaktadır.[4]

---

4. Anayasamızın bu konularla ilgili maddeleri şöyledir:
Madde: 41/1 – İktisadi ve sosyal hayat, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir hayat seviyesi sağlanması amacına göre düzenlenir.
Madde: 48– Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak devletin ödevlerindendir.
Madde: 49– Devlet herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbi bakım görmesini sağlamakla ödevlidir.
Devlet yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır.
Madde: 50– Halkın öğretim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama, devletin başta gelen ödevlerindendir.
İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburidir ve devlet okullarında parasızdır.
Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yükseköğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla

Halkının yüzde doksan dokuzunun bu gibi hayati haklarından yoksun bırakıldığı bir ülkede, benim, bu haklar yanında lüks sayılabilecek olan, yurtdışına çıkma hakkım hiç de önemli değildir. Ama İdare bana pasaport vermeyişini benim vatan haini olduğum iftirasına dayandırıyor, ki asıl önemli olan budur.

Onun için, bu dava, bana sadece yurtdışına çıkma özgürlüğümü sağlamakla kalmayacaktır. Bu dava, yurtdışına çıkma özgürlüğümü gasp etmek isteyenlerin, yıllardan beri, gerçek yurtseverleri vatan haini diye tanıtmaya çalışmak suretiyle işledikleri büyük suçu da ortaya koyacaktır.

Bu davanın önemi işte buradadır.

II- DAVA DİLEKÇESİNİN ÖZETİ

Danıştay'ın 12. Dairesinde Esas: 1967/1218 sayıda kayıtlı olan 5 Haziran 1967 günlü dava dilekçesinde:

Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinde yer alan "memleketten ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere pasaport verilemez" şeklindeki hükmün Anayasa'ya aykırı olduğunu anlattıktan sonra[5] davanın esasına geçerek demiştim ki:

"Anayasa Mahkemesinin 29/4/1963 günlü oyçokluğu ile verdiği 1963/190-1963/100 sayılı kararında şöyle denmiştir:

> ... İdareye verilen bu yetki sınırlıdır. İçişleri Bakanlığı bu sınırlı yetkiye dayanarak bir kimsenin memleketten ayrılmasında milli güvenlik bakımından sakınca bulunup bulunmadığını tespit edecektir. Bakanlığın yapacağı bu tespit de yargı denetimine tabi olduğundan keyfî tasarruf endişesine de yer verilmemek gerekir.[6]

Aradan geçen süre içinde Anayasa Mahkemesinin, görüşünü değiştirmediği, bu kanun hükmünün Anayasa'ya uygun bulunduğuna yine karar vereceği farz edilirse, davamız bu kararın ışığı altında incelenecektir.

---

gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır (...)

Madde: 52- Devlet, halkın gereği gibi beslenmesini (...) sağlamak (...) için gereken tedbirleri alır.

5. Bu yazı, kısaltılarak bu bölümün sonuna konmuştur.

6. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 1, s. 202-212.

Buna göre, bana pasaport verilmemesinin haklı sayılabilmesi için İçişleri Bakanlığı, benim yurtdışına çıkmamda milli güvenlik bakımından sakınca bulunduğunu, birtakım cahil kimselerin uydurduğu indi ve keyfî raporlara dayanarak ileri sürmekle kalmamalı, bu sakıncayı olaylara ve kesin delillere dayanarak ispat edebilmelidir. Oysa olaylar, bana pasaport verilmesinde sakınca bulunduğunu değil, tersine, hiçbir sakınca bulunmadığını ispat eder niteliktedir. Çünkü İçişleri Bakanlığı 20 yıldan beri adım adım takip ettirdiği halde benim kanuna aykırı bir hareketimi tespit edememiştir. 1948 yılında Diyarbakır Lisesinde felsefe öğretmeni bulunduğum sırada, üst makamlara yaranmaktan başka bir şey düşünmeyen ve kendi çıkarı uğruna görevini kötüye kullanmaktan çekinmeyen Lise Müdürü Ahmet Özbey'in, gülünç iddialarla dolu jurnali üzerine Emniyetçe komünistlikten fişlendim. Milli Emniyet Teşkilatında görevli bulunan İrfan Temelevren adındaki cahil bir memur tarafından Diyarbakır'da adım adım izlendim. Hakkımdaki bu takibin 20 yıldan beri her gittiğim yerde devam ettiği resmî belgelerle sabittir.

Bu yirmi yıl içinde beni takiple görevli olanlardan kimisini yakından tanıdım ve gördüm ki: Bu adamlar sadece komünizm, sosyalizm, faşizm hakkında değil; uzun yıllar Anayasamızda devletimizin nitelikleri olarak gösterilen Halkçılık, Devletçilik, Laiklik gibi kavramlar üzerinde bile en basit bir bilgiye sahip bulunmayan; fikir hayatı bakımından kelimenin tam anlamıyla zavallı birer kişiydiler. İçişleri Bakanlığı, benim yurtdışına çıkmamda milli güvenlik bakımından sakınca bulunduğunu bu zavallıların cahilce raporlarına dayanarak tespit etmiş ise ben diyeceğim ki:

Milli güvenliğimiz için sakıncalı olan şey, benim yurtdışına çıkmam değil; birtakım cahillerin indi ve keyfî raporlarına dayanılarak bir vatandaşın Anayasa ile teminat altında bulunan özgürlüğünden yoksun bırakılmaya kalkışılmasıdır."

Dava dilekçesinin sonlarında da; Avukatlığın kamu hizmeti niteliğinde bir meslek olduğunu; mensubu olduğum İstanbul Barosunca hakkımda açılmış bir disiplin kovuşturması bulunmadığını belirttikten sonra şöyle diyordum:

"Anayasa'sında, bir hukuk devleti olduğu yazılı bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nde –meslekten çıkarılmasını gerekti-

ren bir takip altında bulunmadıkça- hiçbir avukat hakkında Pasaport Kanunu'nun sözü geçen hükmünün uygulanmaması gerekir. Çünkü yurtdışında milli güvenliğe aykırı eylemlerde bulunabilecek karakterdeki bir şahsın avukat olarak kalması ve böylece kanunların tam tatbiki ve adaletin tecellisi hususunda adli, askerî ve idari mahkemelere yardım etmekle görevlendirilmesi ve bu görevini yerine getirebilmek için de dava dosyalarında, devlet sırlarını ihtiva eden, gizli evrakı bile incelemek imkânına sahip kılınması aklın, mantığın ve hukukun kabul edebileceği bir hal değildir.

Bunun için, benim yurtdışına çıkmamda milli güvenlik bakımından sakınca bulunduğu hakkındaki iddia, hukuk devleti görüşüyle bağdaşamaz.

Hakkımdaki kararın iptali gerekir."

III- İÇİŞLERİ BAKANLIĞININ BİRİNCİ SAVUNMASI

Davama karşı, İçişleri Bakanlığı 5 Temmuz 1967 gün ve 79027 sayılı Birinci Savunmasında şöyle demiştir:

> Davacı Faik Muzaffer Amaç'ın geçmişteki durumuna, tutumuna ve dosya muhteviyatına istinaden yurtdışına çıkması siyasi emniyetimiz bakımından sakıncalı görüldüğünden kanunun verdiği yetkiye dayanılarak kendisine pasaport verilmesine imkân görülmemiş ve bu husus kendisine de tebliğ edilmiş bulunmaktadır.
>
> Davacı hakkında uygulanan işlemde kanuna aykırı herhangi bir husus bulunmadığından davanın reddi gerektiğini arz ederim.
>
> Yusuf Danışman
> Müsteşar Muavini
> İçişleri Bakanı Y.

IV- İÇİŞLERİ BAKANLIĞININ SAVUNMASINA VERDİĞİM KARŞILIK

İçişleri Bakanlığının savunmasına 30 Temmuz 1967 günü şu karşılığı verdim:

"Davalı, bana pasaport verilmemesini 1- Geçmiş durumu, 2- Tutumu, 3- Dosya muhteviyatı, diye üç gerekçeye dayandırmaktadır.

1– Geçmiş durumum

İçişleri Bakanlığı, bana pasaport vermemek için, geçmiş durumumu ileri sürmekle geçmişte uğradığım haksızlıkları bugün yeni bir haksızlığa gerekçe olarak göstermiş oluyor.

Geçmişte uğradığım haksızlıkları *Yön* dergisinin 22 Nisan 1966 günlü 160. Sayısında çıkan "Türkiye'de Nasıl Komünist İmal Edilir? başlıklı yazımda özetlemiştim.[7]

1948 yılında Diyarbakır Lisesi felsefe öğretmeni bulunduğum sırada hakkımda açılan ve neticede beraatime karar verildiği halde Emniyetçe komünistlikten fişlenmeme sebep olan davanın niteliğini de *"Komünist Öğretmen!" Davası* ve *Laiklik İlkesi Sanık Sandalyesinde* adlı bölümlerde anlattım.

İlişikte sunduğum bu basılı belgeler göstermektedir ki:

Geçmiş devirlerde çok önemli mevkilere hasbelkader yükselmiş, kimi cahil, ahlaksız, çıkarcı ve vatan haini kişiler; kendi çıkarlarına karşı gelen namuslu ve cesur aydınlara komünist damgası vurmak suretiyle görevlerini çok ağır bir şekilde kötüye kullanmışlardır. Ne yazık ki, İçişleri Bakanlığı teşkilatında bu çeşit kişilerin bugün de görev başında bulundukları, verilen cevaptan anlaşılmaktadır. Zira, namuslu bir aydına 20 yıldan beri reva görülen haksızlıkların bugün yeni bir haksızlığa gerekçe olarak gösterilmesi başka şekilde manalandırılamaz.

2– Tutumum

Bana pasaport verilmemesinin ikinci nedeni de tutumum imiş.

Bu derece yuvarlak bir kelimenin arkasına gizlenmeye kalkışan ve böylece davayı kazanacağını sanan davalı İçişleri Bakanlığı acaba 1961 Anayasası'nın 114. maddesinden habersiz midir?

Bu madde, İdarenin hiçbir eylem ve işlemi hiçbir halde yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz, hükmünü taşıdığına göre, davalı idare, savunmasını belli birtakım olaylara dayandırmak zorundadır. Olay zikretmeden tutumundan söz etmek, davalının davranışını kanuni değil keyfî olduğunun bir kanıtıdır.

7. Bu yazı kısaltılarak ek-IV, s. 101'e konulmuştur.

3– Dosya muhteviyatı

Davalı, bana pasaport verilmesine neden olarak dosya muhteviyatını ileri sürmekle kendisinin davalı mevkiinde olduğunu unutmuş; yargıç kürsüsünde bulunduğu sanısına kapılmıştır. Birtakım ahlaksızlıkların tertibi neticesinde hakkımda açılan ve cahil kişilerin kim bilir ne çeşit raporlarıyla şişirilen dosya muhteviyatının gerçekten delil niteliğini taşıyıp taşımadığının tespiti ancak yargı merciinin yetkisi dahilindedir.

Davalının, mücerret iddiası delil olarak kabul edilecek olsaydı, idarenin yargı denetimi altında bulunduğunu bildiren Anayasa Hükmüne lüzum görülmezdi.

Davalı, savunmasıyla ilgili bütün belgelerini ve delillerini duruşma gününden önce ibraz etmiş olmalıdır. Davalı, Danıştay Kanunu'nun 82/Son maddesini ileri sürerek[8] bu dosyayı ibrazdan çekinmek hakkını haiz değildir. Çünkü davalı bizzat kendisi savunmasını bu dosya muhteviyatına dayandırmıştır. Mahkemeye delil olarak ileri sürülen belgelerin münakaşa ve tahlil edilebilmesi için, ibrazı zorunludur. Davalı, bu dosyayı ibraz etmezse savunmasını dosya muhteviyatına dayandırdığı hakkındaki iddiasından vazgeçmiş sayılır.

Türkiye Cumhuriyeti, kendini bilmez kişilerin çiftliği değil "İnsan Haklarına dayanan bir hukuk devletidir."

---

8. 24/12/1964 günü kabul edilen 521 sayılı Danıştay Kanunu'nun 82. maddesi şöyledir:

"Madde: 82– Dava daireleri veya Dava Daireleri Kurulu, bakmakta oldukları davalara ait her çeşit incelemeleri kendiliklerinden yapabilecekleri gibi, tayin edecekleri süre içinde, lüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini taraflardan ve ilgili diğer yerlerden isteyebilirler. Bu hususdaki kararların, ilgililerce, süresi içinde yerine getirilmesi mecburidir. Haklı sebeplerin bulunması halinde bu süre, bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir.

Taraflardan biri ara kararının icaplarını yerine getirmediği takdirde bunun, verilecek karar üzerindeki etkisi daire ve kurulca önceden takdir edilir, ara kararında bu husus ayrıca belirtilir.

Ancak istenen bilgi ve belgeler Türkiye Cumhuriyetinin güvenliğine ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise, Başbakan veya ilgili Bakan gerekçesini bildirmek suretiyle, söz konusu bilgi ve belgeleri vermeyebilir."

İçişleri Bakanlığı, iddiasına kanıt saydığı dosyayı, 12. Dairenin Ara Kararı'na rağmen, bu 82. maddenin son fıkrasına dayanarak göndermemiştir. Bu dosyanın Danıştaya gönderilmeyeceği hakkındaki Bakanlık yazısının tamamı, bu bölümün VIII nolu başlığında verilmiştir. (s. 123).

Davalı, bu Anayasa hükmünü hiçbir zaman unutmamalı ve yargı mercileri önünde tahlil ve münakaşa yapılmayacak, ne idüğü belirsiz raporlarla namuslu vatandaşları karalamaya kalkışmanın suç sayılacağını artık anlamalıdır.

Son İstek:

1. Anayasa Mahkemesinin dört yıl önce vermiş bulunduğu karar, aynı konunun yeniden incelenmesine engel sayılamayacağından Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinin dava ile ilgili hükmünün iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulmasına;
2. Bu talebim kabul edilmediği takdirde, davalının savunmasıyla ilgili bütün delillerini duruşma gününden önce ibraz etmesine ve duruşma sonunda, bana pasaport verilmesi hakkındaki idari kararın iptaline karar verilmesi gerektiğini arz ederim.

IV-EK – "DAVACININ GEÇMİŞ DURUMU"

İçişleri Bakanlığı, savunmasında, bana pasaport verilmemesine gerekçe olarak "Geçmiş Durumu"mu ileri sürmüştür. Geçmiş durumumu *Yön* dergisinin 22 Nisan 1966 günlü 160. Sayısında "Türkiye'de Nasıl Komünist İmal Edilir?" Başlıklı bir yazımda belgelere dayanarak anlatmıştım. Bu yazıyı buraya kısaltarak alıyorum:[9]

9. *Yön* dergisinin bu yazıyı Sunuş'u şöyle idi:
Türkiye'de en çok kullanılan sözcük, artık, komünist'tir. Bir İçişleri Bakanı vardır ki, kendisine ne zaman sorulursa sorulsun komünistleri ezeceğiz, cevabını vermektedir. Adalet Bakanı da, İçişleri Bakanıyla rekabet halindedir. AP (Adalet Partisi) Müteahhitlerinin basını ise, yıllardır komünistlik üzerinde çalışmaktadır. Son zamanlarda artan sorgular ve tevkifler, müteahhit basında, büyük boy resimlerle "Komünistler Yakalandı" diye ilan edilmektedir. Orhan Kemal ve arkadaşları, komünist hücreleri kurmakla suçlandırılmaktadır! Müteahhit basın, geçen hafta, komünist hücre kurucuları yeni kişilerin adlarını yayınlamaktaydı. Komünist imalatı, böylece sürüp gidecektir. Bu, çok eski bir aydınları sindirme metodudur. Geçmişte aydınlar bu yüzden çok kurban vermişlerdir. Eski Felsefe Öğretmeni Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın tamamen vesikalara dayanan hayat hikâyesi, bu metodun tipik bir örneğidir. Genç neslin, yazıyı büyük bir hayretle okuyacağı inancındayız. Eskiden bu metotlar, maalesef geçerliydi. Fakat artık uyanık bir kamuoyu vardır, eski oyunlar sökmemektedir.

"Az çok sol eğilimli!"

17 yıl önce neden fişlendiğimi ve fişlerin bugünkü sonuçlarını, belgeleri konuşturarak özetleyeceğim.

1945 yılında Erzurum Lisesinde felsefe öğretmeni idim. Orada "Az çok sol eğilimli" görünüyormuşum. Bunun, Erzurum Lisesi Müdürlüğünün o yer Emniyet Müdürlüğüne yazdığı 7/2/1948 günlü ve 220 sayılı yazısından anlıyoruz. Erzurum Emniyet Müdürlüğünün 2/2/1948 gün ve Şube: 1, 135 sayılı sorusuna karşılık olarak gönderilen bu yazıda Lise Müdürü diyor ki:

O zamanki sınıf öğrencilerinin yazılı ifadelerinde, Felsefe Öğretmeni Faik Muzaffer Amaç'ın: Rütbe, şan, unvan hiçtir. İyi düşünün. Hakkı tutup kaldırın. Kıran da olsa kırıl düş fakat eğilme sakın, gibi sözler söylediği, soruşturma dosyasından anlaşılmaktadır.

Öğrenci ve öğretmenlere Sokrat'ın menfi sofizmini takip ettiği soruşturma evrakındaki kayıtlarda görülmektedir.

Yine o zamanki son sınıfların öğrencilerini Bakanlığa Turancı ve Irkçı diye şikâyette bulunmuştur.

Binaenaleyh az çok solcu eğilimli görülmektedir.[10]

1945'te "Az çok sol eğilimli" olan ben, 1948'de Diyarbakır Lisesi felsefe öğretmeni bulunduğum sırada artık ideolojimi iyice belli etmiştim. Bunu da Diyarbakır Lisesi Müdürü, Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne yazdığı Felsefe öğretmeni Faik Muzaffer Amaç'ın ideolojisi hakkındaki 9/1/1948 günlü ve 71 sayılı yazısında anlatıyor. Bu yazıda Müdür, ideolojimin kanıtlarını şöyle sıralıyor:

1947-1948 ders yılı içinde Faik Muzaffer Amaç; pansiyonda parasız biletçilik yapan arkadaşlara: Okul, size ücret vermek zorundadır. Hakkınızdır, isteyin, dedi. Bu konuşmayı kendim işittim, arkadaşlar da itiraf etmektedirler.

3/1/1948 gününde yapılan öğretmenler toplantısında, öğrencilerin okul dışı hayatının denetimi konusu görüşülürken öğrencilerin düşünce ve dilekleri sorulmuş, bu arada söz alan Faik Muzaffer Amaç: Nasıl sigara içen öğrenciye ceza veriliyorsa, devlet otomobili ile okula gelen öğrencilere de ceza vermek gerekir, diyerek ara sıra otomobille okula gelen

10. Bu yazının aslı, Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesinde Esas: 950/143 sayılı dosya içindedir.

Korgeneralin oğlunu kastetmiştir. Bunda hiç de içten değildir. Okul yöneticileriyle generalin arasını açmak amacıyla bu düşünce ortaya atılmıştır. Faik Muzaffer Amaç'ın bütün arzusu ve en büyük zevki, düzenle yürüyen işleri bozmak ve yukarıya karşı saygıyı azaltmak, iki taraf arasında kin ve küskünlük yaratarak çarpıştırmaktır.

Arkadaşın kasıtla ve bir amaçla bu işleri yaptığına tam kanaatim vardır. Ama elimde olumlu bir kanıt yoktur.[11]

Müdürün elinde olumlu bir kanıt yoktu ama Milli Eğitim Bakanlığınca gönderilen müfettiş, gerekli kanıtları toplamayı başarmış ve ben 30 Mart 1948 günü Bakanlık emrine alınmıştım. Ayrıca, düzenlenen evrak, hakkımda yargılamanın gerekliliği kararı verilmek üzere Diyarbakır İli İdare Kuruluna da gönderilmişti.

İl İdare Kurulu'nun, hakkımdaki 3 Ağustos 1948 günlü ve 164 sayılı yargılamanın gerekliliği kararında, 142. madde kapsamına giren eylemlerim şöyle sıralanmıştı:

Üstlerine ve kutsal kavramlara karşı saygıyı sarsmaya uğraştığı; Anayasa'nın 75. maddesini açıklayarak,[12] komünist ve sosyalist olmak suç değildir ama propagandasını yapmak suçtur, şeklinde komünizmin öğrencilerce kötü sayılmamasını sağlayıcı sözler söylediği; İstiklal Marşına saygı duruşunu yapan öğrencilerin önünden yürüyüp geçtiği ve bu davranışının öğrenciler üzerinde kuşku ve kırgınlık uyandırdığı; öğrencilere: Hiçbir şeyden korkmayın, medeni cesaret sahibi olun, ben sizi ileri demokrasiye götüreceğim, dediği; bu yersiz konuşma için gösterdiği nedenlerin anlamsız olduğu; öğrencileri kazanmak için yönetmeliğe aykırı davranışlarda bulunduğu; bol not verdiği; arkadaşları arasında solcu eğilimleriyle tanınmış olan son sınıf öğrencilerinden Hüseyin Sarıtaş üzerinde etki yaptığı; bu öğrenciye verdiği kitaplarla, onun fikir gelişmesini bu yola götürdüğü; öteki öğrenciler üzerinde de etki yapmak istemişse de tepkiyle karşılandığı; büyük filozofumuz ve düşünürümüz Ziya Gökalp'i ve eserini küçültücü sözler söylediği; devlet mekanizmasının

11. Bu yazının aslı, Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesinde Esas: 950/143 sayılı dosya içindedir.

12. O zamanki Anayasa'nın 75. Maddesinde şöyle deniyordu: "Hiçbir kimse mensup olduğu felsefi içtihat, din ve mezhepten dolayı kınanamaz."

her hareketini yanlış ve kusurlu göstermek istediği; asil kan deyimi uydurmadır edebiyattan başka bir şey değildir, diyerek Atatürk'ün, Türk Gençliğine Söylevini telmih ettiği; ulusal duyguları zayıflatmaya çalıştığı; kitap dışına çıkarak dine karşı gereksiz konuşmalarda bulunduğu; bütün bu davranış ve konuşmaları yüzünden öğrenciler arasında ve çevrede menfi düşünceli olarak tanındığı Milli Eğitim Bakanlığı müfettişlerinden Mesut Erginsav'ın yaptığı soruşturmadan anlaşılmıştır.[13]

Ağır Cezanın Kararı

Önce Diyarbakır Asliye Ceza Mahkemesinin Esas: 948/200 sayısına kaydedilip bakılan dava, sonra vazife bakımından bu yerin Ağır Ceza Mahkemesine gönderilmiştir. Bu mahkeme 27/11/1950 günü esas: 950/143, Karar: 950/134 sayı ile BERAAT kararı vermiştir.

Tevfik İleri'nin Yalanı

Mahkemede beraat etmiştim ama yeniden felsefe öğretmenliğine tayin edilemiyordum. Milli Eğitim Bakanlığına gönderdiğim birkaç dilekçem, hiçbir sonuç vermemişti. Bu konuda Cumhurbaşkanlığına gönderdiğim bir dilekçe üzerine, durumun Cumhurbaşkanlığınca Milli Eğitim Bakanlığından sorulmuş olmalı ki, Tevfik İleri beni öğretmenliğe tayin etmemekte kendini haklı göstermek için Cumhurbaşkanlığına yalan söylemekten bile çekinmemişti. Tevfik İleri, benim "Amerikan mandasına girmektense, Rus İdaresine girmek daha iyidir" dediğimin mahkeme kararı ile sabit bulunduğunu Cumhurbaşkanlığına yazmıştı. Bu, öyle bir kuyruklu yalandı ki, o tarihte CUMHURBAŞKANINI ALDATAN TEVFİK İLERİ HAKKINDA AÇIK MEKTUP'umu yayınlamak zorunda kalmıştım. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine gönderdiği 5314/11-22110 sayılı resmî yazıda şu yalanı yazabilmekteydi:

"Her ne kadar Faik Muzaffer Amaç'ın Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesinde verilen kararla beraat ettiği anlaşılmış

13. Bu yazının aslı, Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesinde Esas: 950/143 sayılı dosya içindedir.

ise de, mahkeme kararının 6. maddesinde belirtildiği gibi adı geçen öğretmenin aynen Amerikan mandasına girmektense, Rus idaresine girmek daha iyidir, sözlerini söylediğinin sabit olması dolayısıyla, bu zatın öğrenci karşısına çıkarılması ve okul çevresine sokulması zararlı ve sakıncalı görülmüştür."

Tevfik İleri'nin bu yalanı üzerine yazdığım, Başbakan Menderes'e hitap eden, açık mektubu şu sözlerle bitiriyordum:

"Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin sayın Başbakanı Adnan Menderes, size soruyorum: Cumhurbaşkanını aldatan Tevfik İleri hâlâ bakanlık mevkinde kalmalı mıdır?"

Bu mektubumda o derece haklı idim ki, mektup sebebiyle hakkımda adli kovuşturma yaptırılamadı. Ama felsefe öğretmenliğine tayinin büsbütün imkânsızlaşmıştı.

"Sen Komünistsen Komünistlik kötü değil."

Felsefeden aldığım diplomanın artık benim için işe yaramaz olduğunu epeyi zamandan beri anlamış, yedekte bulundurduğum hukuk diplomasından yararlanmak üzere 1951 yılında Mardin'de avukatlığa başlamıştım. Diyarbakır'da kazandığım FİŞ'in Mardin'e gelmesi gecikmedi. Polisler açıkça beni takip ediyorlar, benimle konuşanlara, bu adam komünisttir, onunla konuşmayın, diyorlardı. Serbest meslek faaliyetim de açıkça baltalanıyordu. Polisin baskısı o dereceye varmıştı ki, Mardin'de aydın geçinen hiç kimse benimle görüşmeye cesaret edemiyordu. Ama cahil dediğimiz halk, benimle görüşmeye devamda bir sakınca görmüyordu. Hatta bunlardan birkaçı bana şöyle demişti: Avukat Bey, sana komünist diyorlar. Bakıyoruz, sen çok iyi adamsın. Sen komünistsen, demek ki, komünistlik dedikleri gibi fena bir şey değil.

Mardin'de polisin bana yaptığı baskı eseri olarak halktan kişilerin söylediği bu sözler, sözümona, komünizmle savaşan zavallıların kulaklarına küpe olmalıdır.

Polis baskısının günden güne arttığını görmem üzerine önce Valiliğe bir dilekçe vererek Emniyetçe yapılan takibin beni rahatsız etmeyecek bir şekle sokulmasını istedim. Hiçbir fayda vermedi. Büyük Millet Meclisine bir dilekçe gönderdim. Dilekçede beni izlemekle görevlendirilen memurların, orada burada benim için, bu avukat komünisttir, dediklerini; bana bir dava dolayısıyla vekalet veren bir Jandarma Yüzbaşısı hakkında soruşturma açıldığını,

idarenin mesleki faaliyetimi baltaladığını, çalışma özgürlüğümün dışında, konuşma ve görüşme özgürlüğümün bile gasp edildiğini ve bütün bunların Anayasa'ya aykırılığını belirtmekteydim. Dilekçede komünistlikten takibata uğrayan fakat bunu, antikomünizm şampiyonluğu yaparak telafi eden Tevfik İleri'nin Meclis Kürsüsünden söylediği sözlere de yer veriyorum. Bakan İleri, aynen şöyle demişti: Birçok insanlar hakkında komünistlik şaibesiyle takibat yapılmıştır. Ben de vaktiyle, böyle bir şaibe ile takip edilmiş bir kimseyim. Fakat buna rağmen hiçbir mahkeme bana "Tevfik de komünisttir" diyerek yarım saatlik dahi ceza vermedi. Falan falan adamın arkasına polis koyarlardı. İnşallah bundan sonra olmaz. Bu, dünün sakim bir usulü idi. Takip ettirirler ve herhangi bir şüphe üzerine mahkemeye verirlerdi. Bu kısım bir şey ifade etmez.

Dilekçem, gasp edilen insanlık ve vatandaşlık haklarımın, gasplar elinden istirdadı için Meclis'in alâkasını beklerim, sözleriyle son buluyordu.

Bu dilekçem üzerine Arzuhal Encümeni'nin verdiği karar, benim insanlık ve vatandaşlık haklarından Iskat'a müstehak (!) olduğumu tevsik eden bir nitelikteydi. 24/1/1955 günlü 616 sayılı olan bu kararda şöyle deniyordu:

> Dilekçe sahibi, Mahkemece beraat ettirilmiş olmasına, seciye ve karakteri hakkında Baro tarafından edinilen müspet kanaat üzerine bu mesleğe dahi intisap etmiş bulunmasına rağmen Büyük Millet Meclisinin 14/7/1950 tarihli içtimaında sakim bir usul olarak tavsif olunduğu üzere kendisinin emniyet tarafından şeref ve haysiyeti ve mesleki faaliyeti kesrolunur bir şekilde takip edilmekte bulunduğundan şikâyet etmektedir.
>
> Dahiliye Vekilinin cevabi yazısında: Dilekçe sahibinin Erzurum ve Diyarbakır Liseleri felsefe öğretmenliğinde bulunduğu sıralarda yaptığı zararlı ve menfi telkinlerden, mahkemece delil kifayetsizliğinden beraat kararı verilmiş bulunduğu belirtilerek eski Jandarma Mülhakı (Emir subayı yardımcısı –y.h.n.) İsmet Vurgeç ile yine açıkta bulunan eski Jandarma Merkez Bölük Komutanları haklarında yapılan takibatın devlet sırrını ifşa etmiş bulunmalarından mütevellit olduğu bildirilmektedir.

Gereği düşünüldü: Vekâlet cevabına göre talep hakkında encümenimizce muamele tayinine mahal görülmediğine karar verildi.[14]

"6-7 Eylül Komünistlerinden"im

Küçük şehirlere göre büyük merkezlerde daha az rahatsız edileceğimi hayal ederek 1954 yılında İstanbul'a geldim. Serbest avukatlığa burada devam edecektim. Tam İstanbul'da işlerimi yoluna koyacağım sırada meşhur 6-7 Eylül olayları patlayıverdi.

12 Eylül 1955 tarihli *Zafer* gazetesi Müessif hadisenin tahrikçilerinden "İstanbul'da 43 kızıl yakalandı" başlığı altında şöyle yazıyordu:

> 6 Eylül hadiselerinin tahrikçileri arasında 43 komünistin bulunması dikkati çekmektedir. Bunlardan bir kısmı bundan bir müddet evvel meydana çıkarılan gizli Komünist Partisine mensup kimselerdir. Hadise gecesi Beyoğlu'nda bulundukları tespit edilen şahıslar halen nezaret altındadırlar. Siyasi polis tarafından yakalanan komünistlerden 7 tanesi evvelce muhtelif sol hareketlere iştirak etmekten sanık olarak birçok defalar cezaevlerine girip çıkmış kimselerdir. Yakalananlar şunlardır:
>
> Avukat Faik Muzaffer Amaç. Bidayette hocalık yaparken solcu teşekküllerle işbirliğinde bulunduğu tespit edilerek vazifesinden uzaklaştırılmıştır. Müteaddit defalar komünizm propagandası yapmaktan mahkemeye verilmiştir.

Görülüyor ki, vaktiyle Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesinin, hakkımda verdiği beraat kararı benim lehimde değil, aleyhimde kullanıyordu. Bu gazete için, mahkemede beraat kararı olup olmamasının önemi yoktu. Mahkemeye verilmiştim ya bu benim kızıl olduğuma yeter bir delildi.

Harbiye'nin taş hücresinde 4 ay sorgusuz sualsiz yatırıldıktan sonra, mahkeme huzuruna bile çağrılmadan tahliye edildim.

---

14. Bu karar, *TBMM Arzıhal Encümeni*, Devre: X, İçtima: 1, 25/3/955 günlü 8. sayısındadır.

Bu 4 ay içinde müvekkillerimden birçoğunun davası takipsizlik yüzünden kaybedilmişti. Yazıhaneme gidip tekrar avukatlığa başlamaya yüzüm yoktu.

İstanbul Barosu Başkanlığına verdiğim 17/1/1956 tarihli bir dilekçemde şöyle demiştim:

Yanlışlıkla değil, kasıtlı olarak mağdur edilmiş bir kimseyim. Avukat olduğum, yani hukuk bilgisine sahip bulunduğum halde, memlekette henüz hukuki devlet rejimi kurulmamış olduğu için beni kasten mağdur edenlerden Adalet huzurunda hesap soramıyorum.

Bugünkü şartlar dahilinde ben kendi hukukumu müdafaa imkânından mahrum edilmişken avukat olarak başkalarının hakkını korumak iddiasında bulunmayı gülünç sayıyorum.

Bunun için Levhadan kaydımın silinmesini istiyorum.

Baro Yönetim Kurulu, İktidardakilere karşı, benim yüzümden Hukuk Savaşına girecek değildi ya! 25/1/1956 tarihli ve 122 sayılı cevabında, Baro Başkanlığı bana şöyle diyordu:

17/1/1956 günlü dilekçe ile Baromuz Reisliğine yapmış olduğunuz müracaatın 19/1/1956 günlü oturumda incelenmesi sonunda adınızın Levhadan silinmesine karar verilmiştir.

Aramızdan ayrıldığınızdan ötürü duyduğumuz teessürü Baro ve şahsım adına bildirir bu vesile ile saygılarımı sunarım. Başkan Abdurrahman Yola.

Bu konuya, Bülent Ecevit 6 Mart 1956 tarihli *Ulus*'un 3. sayfasındaki Günün Işığında sütununda "Sıkıyönetim ve İnsan Hakları" başlığı altında şöyle dokunmuştu:

> Tanımadığımız bir avukattan gazeteye bir mektup geldi. Kendi hakkını bile koruyabilmekten ümit kestiği için avukatlık mesleğini bıraktığını yazıyordu.
>
> 6/7 Eylül hadiselerinden hemen sonra bu avukatı bir gece, gelip evinden almışlar. Şiltesi bile olmayan bir hücreye kapatmış, kimse ile konuşmasına izin vermemişler. Tevkif edildiğini ancak 20 gün sonra öğrenebilmiş. 3 ay sonunda serbest bırakıldığı zamansa ne tevkifinin, ne serbest bırakıldığının sebebini biliyormuş.
>
> Üzerine almış olduğu davaların bu yüzden yarım kaldığını, müvekkillerinin yüzlerine bakamaz olduğunu söyleyen avukat: Ben ki, diyordu, bu memlekette kendi hakkımı bile savunmaktan acizim, ne cesaretle artık ken-

dimde başkalarının haklarını savunma yetkisini görebilir, ne cesaretle avukatlık mesleğine devam edebilirim?

6-7 eylül'den sonraki aylar içinde İstanbul'da, bu avukatın başına gelenlerden de acı şeyler gelmiş olabilir. Ama en açık hakları koruyamamak gibi aciz içinde mesleğini bırakmak zorunda kalan bir avukatın dertlenişi, bir bakıma, hakları tanınmaz olmuş bütün insanların dertlerini özetliyor, sayılır.

Sonra, 27 Mayıs geldi.

Yıllardan beri hukuk devletinin kurulmamış olması yüzünden çok acılar çekmiştik. Ama işte artık 27 Mayıs 1960 sabahı, radyolarımızın başında, kara günlerin sona erdiğini sevinçle dinliyorduk. Halkın mağduriyetine sebep olanlardan, elbette yaptıkları haksızlığın hesabı sorulacaktı. Bu, mağdurların da mağduriyetlerine son verileceği umudunu doğuruyordu. Aradan üç dört ay geçtiği halde bu umudun gerçekleştiğini göremeyince 9/9/1960 sabahı radyolarımızın başında, kara günlerin sona erdiğini sevinçle dinliyorduk. Halkın mağduriyetine sebep olanlardan, elbette yaptıkları haksızlığın hesabı sorulacaktı. Bu, mağdurların da mağduriyetlerine son verileceği umudunu doğuruyordu. Aradan üç dört ay geçtiği halde bu umudun gerçekleştiğini göremeyince 9/9/1960 tarihinde Milli Birlik Komitesi üyelerinden birkaç tanesine FİŞLİ VATANDAŞLAR konusunda birer mektup gönderdim. Milli Birlik Komitesi üyelerinden biri bu mektubumu Dilekçe Komisyonu'na vermiş olmalı ki, iki buçuk yıla yakın bir zaman geçtikten sonra TBMM Dilekçe Karma Komisyonu'nun 17 Nisan 1963 tarihli kararı, bana tebliğ edildi. Kararda, Mesele Danıştayı ilgilendirir, Komisyonca yapacak bir iş yok, denilmekteydi.

Ama daha bu kararın, bana tebliğinden çok önce, benim, mektubu yazdığım tarihten bir iki ay sonra Emniyet 1. Şube memurlarından olduğunu söyleyen bir zat yazıhaneme gelerek, yazdığım mektuptan bahisle, artık vatandaşların fişli, fişsiz diye ayrıma tabi tutulmadığını, kanuni engeli olmayan herkesin memur olabileceğini İçişleri Bakanlığının emri gereğince bana tebliğle görevli olduğunu söyledi. Bu memur, tebliğ kelimesini kullanmasına rağmen bana yazılı bir şey

vermemişti. Ben yine de, 27 Mayıs Devrimi ile eski fişlerin gerçekten etkisiz kaldığı, kanısına kapıldım. Orman İşletmelerinden birine avukat olmak için müracaat ettim. Tayin ettiler. 28 Nisan 1961 tarihinde Orman İşletmesi avukatlığına başladım. Fakat fişlerim, yine gittiğim yere geliyordu. Benim avukat bulunduğum Sındırgı Orman İşletmesinin müdürü de fişimden haberdar olmuştu. Artık müdür bana düşman gibi bakıyor, her fırsatta beni küçük düşürmeye çalışıyordu. Nihayet aramızda geçen bir hadise, benim kendisine hakaret ettiğim iddiası ile Orman müfettişi tarafından soruşturma konusu olunca, müdür, müfettişin benim hakkımda Emniyetten bilgi edinmesini istedi. Orman müfettişi, müdürün isteğine uyarak hakkımda Emniyetten aldığı bilgi (!) üzerine fezlekesinde şöyle dedi:

Mumaileyhin şüpheli durumu yazı ile Sındırgı kaymakamlığından sorulmuştur. Yazıya alınan cevabi yazıda, Sındırgı Orman İşletmesi Avukatı Faik Muzaffer Amaç'ın komünistlikten şüpheli bulunduğu ve bu sebeple takip edilmekte olduğu ve hakkında dosya bulunduğu bildirilmektedir. Mumaileyhin komünist olduğu veya komünistliğe meyyal bulunduğu resmî kayıtlarla da sabit bulunduğuna göre, teşkilatta çalıştırılması zararlı ve mahzurlu görülmektedir. (...) Memleketimizde kanundışı edilmiş olan bir zihniyeti benimsemiş olan bir kimsenin devlet hizmetinde çalıştırılmasının doğru olmayacağı kanaatine varılmıştır. Mumaileyhin, uhdesine verilen vazife dolayısıyla köylülerle teması fazladır. Faik Muzaffer Amaç'ın, bu kötü zihniyetini, davalarda muhatap bulunan köylülere aşılaması her an mümkündür. Faik Muzaffer Amaç'ın tavır ve hareketleriyle işletmede otoriteyi sarstığı işletme müdürü tarafından başmüdürlüğe yazılmış olan yazıların üçüncü maddesinde belirtilmiştir.

Komünistler dünya çapında soğuk harp ismi ile huzursuzluk yaratmakta ve bu dünyanın sükûnunu bozmaktadırlar. Onların zihniyetini taşıyan Faik Muzaffer Amaç da işletmede ve kendi çapında aynı taktiği kullanmakta ve işletmenin huzurunu kaçırmakta, otoriteyi rencide etmektedir. Her gittiği yerde bu taktiği kullanacağı anlaşılan mumaileyhin teşkilattan uzaklaştırılmasının gerektiği kanaat ve neticesine varılmıştır. (...)

Mumaileyhin avukatlıktan ihraç edilerek teşkilattan uzaklaştırılmasının gerektiği (...) kanaat ve neticesine varılmıştır.[15]

Orman Genel Müdürlüğü, müfettişin bu kanaatine katılmamış ve benim ihracım yoluna gitmemiş ise de bu zihniyette adamların müfettiş bulunduğu bir teşkilatta daha fazla kalmayı doğru bulmayarak 28 Nisan 1964 tarihinde Orman İdaresi Avukatlığından istifa ile tekrar İstanbul'a dönmüş bulunuyorum.

Hayatımın son 17 yılının 142. madde ile ilgili olan bölümü üzerinde yaptığım bu özete son verirken şunu önemle belirtmeliyim ki:

Fişliler, bugün, gittikçe genişleyen dürüst ve uyanık çevrelerde hor görülmekten kurtulmuş, tersine, saygı görür olmuştur. Çünkü artık yurdumuzda GERÇEK AYDIN'la, FİŞLİ terimleri anlamdaş hale gelmiştirler.

V– İÇİŞLERİ BAKANLIĞININ İKİNCİ SAVUNMASI

Benim 30 Temmuz 1967 günlü karşılığıma, karşılık vermeyeceğini İçişleri Bakanlığı 25 Ağustos 1967 gün ve 102120 sayılı yazısında şöyle belirtmiştir:

> Davacı Faik Muzaffer Amaç tarafından yurtdışına çıkması için gerekli pasaportun verilmesine mütedair işlemin iptali talebiyle Bakanlığımız aleyhine açılan dava üzerine verilen cevap layihası incelendi.
>
> Dava konusu ile ilgili olarak daha evvel Bakanlığımızca dermeyan olunan 5/7/1967 gün ve 79027 sayılı savunmamıza ilave edilecek başka bir hususun bulunmadığı anlaşılmıştır. Arz ederim.
>
> Yusuf Danışman
> Müsteşar Muavini
> İçişleri Bakanı Y.

VI– 12. DAİREDE DURUŞMA

Dilekçeler ve savunmalar tamamlanmış, artık sıra duruşmaya gelmişti.

12 Şubat 1968 günü, Celal Göydün'ün Başkanlığında üyeler Kâzım Yenice, Mazhar Şener, Hikmet Müftügil ve Fethi

15. Bu fezlekenin tamamı, Sındırgı Sulh Hukuk Mahkamesinin Esas: 963/290 sayılı dosyası içindedir.

Tansuk'tan kurulu 12. Daire, yapılan duruşma sonunda şu ara kararı verdi:

Faik Muzaffer Amaç tarafından İçişleri Bakanlığı ile İstanbul Valiliğine karşı 5682 sayılı Kanun'un 22. maddesi gereğince kendisine pasaport verilemeyeceği hakkında Valilikçe müesses 13/3/1967 gün ve 6607 sayılı işlemin iptali dileği ile açılan bu davada esas hakkında daha sonra karar verilmek üzere:

Davacının yurtdışına çıkmasında siyasi emniyet bakımından sakınca bulunduğu yolundaki İçişleri Bakanlığı savunmasına mesnet alınan Milli Emniyet Raporlarını vesair belgeleri muhtevi işlem dosyasının kararın tebliği tarihinden itibaren 30 gün mehil verilerek adı geçen Bakanlıktan getirtilmesine, gereği yerine getirilmediği takdirde dosyada mevcut belgelere göre karar verileceği hususunun 521 sayılı Kanun'un 82. maddesi uyarınca davalılara tebliğine 12/2/1968 gününde oybirliği ile karar verildi.

VII– MİLLİ EMNİYET

12. Daire, benim hakkımdaki Milli Emniyet Raporlarının getirtilmesine karar vermişti. Bu kararın yerinde olup olmadığını anlamak için Milli Emniyetin görevleri üzerinde kısaca duralım:

Milli Emniyet Hizmetleri, 1926 yılında Atatürk'ün emriyle kuruldu. Milli Emniyet ve Hizmet kelimelerinin, eski yazıdaki harfleri olan MİM, ELİF ve HI birleştirilince MAH diye okunduğu için bu örgüt kısaca MAH adıyla anıldı. 17 yıl, bu örgütün adından ve varlığından hiçbir kanunda söz edilmedi. 23 Haziran 1943 günü kabul olunan 4443 sayılı Başbakanlık Teşkilat Kanunu'na bağlı cetvelde Milli Emniyet Hizmeti Reisi diye bir memuriyetin gösterilmesi suretiyle bu teşkilat ilk defa kanunla 1943 yılında tanınmış oldu. Sonra da 9 Mart 1954 tarihinde kabul olunan 6330 sayılı Başvekâlet Teşkilatı Hakkında Kanun'un 1. maddesinde daha açık bir şekilde anıldı. Bu madde şöyledir:

Madde 1– Başvekâlet teşkilatı, bir müsteşarın idaresi altında Milli Emniyet Hizmetleri Reisi ve müstehassıs müşavirlerle aşağıdaki dairelerden teşekkül eder...

Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığı hakkında başkaca bir kanun hükmü bulunmadığından bu örgüt, emirle kurulduğu tarihten itibaren 39 yıl süre ile görevini hep kanunsuz olarak yaptı.

Milli Emniyetin görevi, ilk defa 6 Temmuz 1965 tarihinde kabul edilmiş olan Milli İstihbarat Teşkilat Kanunu ile tespit edildi.

644 sayılı olan bu Kanun'un KURULUŞ başlığını taşıyan 1. ve 2. maddeleri şöyledir:

Madde 1 – Başbakanlığa bağlı Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) kurulmuştur.

Madde 2 – MİT, Müsteşarı tarafından idare edilir. MİT, Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığı (MAH), İstihbarat Başkanlığı (İB), Psikolojik Savunma Bakanlığı (PSB), İdari İşler Başkanlığı (İİB), Teftiş Kurulu Başkanlığı ve Hukuk Müşavirliği ile diğer dairelerden kurulur.

Kanunun 3. maddesinde de bu dairelerden her birinin görevleri ayrı ayrı sayılmakta ve bu arada Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığının görevleri şu cümle ile belirtilmiş bulunmaktadır:

> Milli güvenlik ile ilgili istihbarata esas olacak haberleri toplamak ve istihbarata karşı koymak.[16]

---

16. MİT Kanunu'nun 3. maddesinin tamamı şöyledir:
"Madde 3 – Milli İstihbarat Teşkilatının Görevleri:
Devletin milli güvenlik politikasıyla ilgili planların hazırlanmasında esas olacak askerî, siyasi, iktisadi, ticari, mali, sınai, ilmi, teknik, biyografik ve psikolojik ve milli güvenlikle ilgili istihbaratı Devlet çapında istihsal etmek, bu istihbaratı Başbakana, Milli Güvenlik Kuruluna ve gerekli resmî makamlara ulaştırmak, yaymak, istihbaratla uğraşan bütün daire ve kurumlar arasında koordinasyonu sağlamak, psikolojik savunma icaplarını yapmak ve istihbarata karşı koymaktır.
Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığının görevleri:
Milli Güvenlik ile ilgili istihbarata esas olacak haberleri toplamak ve istihbarata karşı koymaktır.
İstihbarat Başkanlığının Görevleri:
MAH ve PSB ile çeşitli devlet daireleri ve resmî kurumlar tarafından derlenen milli güvenliğe ait haber ve istihbaratı almak, devlet çapında yorumlamak, tasnif etmek, yaymak ve MİT içindeki istihbarat faaliyetlerini koordine etmektir.
Psikolojik Savunma Başkanlığının Görevleri:
Barışta ve savaşta milli bünyeye içten ve dıştan gelecek psikolojik tesirlere ait açık haberleri toplamak, yorumlamak ve karşı koymaktır.

İstihbarat ve İstihbarata karşı koymak terimleri kanunda tanımlanmış değildir. Bunun için bu terimlerin anlamlarını Parlamentodaki görüşmelerden çıkarmak zorundayız.

Millet Meclisi'nin Geçici Komisyon sözcüsü Balıkesir Milletvekili Süreyya Koç, Kanunun Millet Meclisindeki görüşülmesi sırasında haber ve istihbarat kelimelerini şöyle tanımlamıştır.

> Haber denilince, yani bu kanunda haber terimi geçtiği zaman anlaşılması lazım gelen mana şu olmalıdır.
>
> Düşman ve düşman olması muhtemel memleket ile hava ve arazi hakkında elde edilen her türlü bilgilerdir. Kısaca söylenmesi icap ederse, istihbarat için lüzumlu olan ham bilgilerdir. Bir misal vermek icap ederse: X devlet başkanı ile Y devlet başkanı gizli olarak yaptıkları toplantıda bilfarz şu mesele hakkında müşterek bir karara varmışlardır. Bu bir haberdir.
>
> İstihbarata gelince: İstihbaratın tarifini şu şekilde yapmak mümkündür. Herhangi bir konuda elde edilen haberlerin işlenmesi, kıymetlendirilmesi ve kullanılması ile nihai neticenin elde edilmesidir.[17]

Burada dikkati çeken nokta şudur:

Bu kanunda geçen Haber ve İstihbarat kelimeleri genel olarak konuşma dilinde anlaşıldığı manada değil, bir terim olarak kullanılmıştır. Terim olarak, haber dendiği zaman kendimiz hakkında değil, yalnız dış ülkeler hakkında bilgi anlaşılmaktadır. Haberin anlamı böyle tespit edilince, İstihbaratın da: Dış ülkeler hakkındaki haberlerin işlenmesi demek olduğu ortaya çıkar.

ç– İdari İşler Başkanlığının Görevleri:
Topyekûn istihbaratın sağlanması için gerekli destek görevlerini yapmaktır.
Teftiş kurulu Başkanlığının Görevleri:
MİT'in teftiş, denetim ve soruşturma işlerini yapmaktır.
Hukuk Müşavirliğinin görevleri:
MİT ile ilgili hukuki işleri yönetmektir.
MİT'e bağlı dairelerin bu ana görevler istikametinde tespit edilecek olan diğer görevleri Başbakan'ın onaylayacağı bir gizli talimatla belirtilir.
MİT'e bu görevler dışında hizmet yüklenemez ve bu teşkilat Devletin güvenliği ve milli politikası ile ilgili istihbaratın hizmetlerinden başka hizmet istikametlerine yükletilemez.

17. TBMM *Tutanak* Dergisi. Dönem 1, Toplantı: 4. Cilt: 37, s. 575.

Bu kanunun Cumhuriyet Senatosundaki görüşülmesi sırasında da aynı konu üzerinde önemle durulmuştur. Tabii Senatör Haydar Tunçkanat Senatoda bu terimleri şöyle tanımlamıştır:

> İstihbarat : Dış ülkeler hakkında bilgi toplamak.
>
> İstihbarata karşı koymak: Kendi sırlarımızı başkalarına kaptırmamak için gerekli güvenlik tedbirleridir[18]

Kendimiz hakkında da bilgi toplamanın istihbarat kavramı içine girmediğini belirtmek için Tunçkanat tekrar ediyor:

> Hayır arkadaşlar, İstihbarat: Bizden başkaları hakkında olan haberleri toplamak ve bunları kıymetlendirip bir aklıselime göre, bir mantıki muhakemeye göre netice çıkarmaktır. Ama kendimiz hakkında değil arkadaşlarım. Başkaları hakkında.[19]

Yanlış uygulamaların önlenmesi için Tunçkanat, İstihbarat ve İstihbarata karşı koyma terimlerinin kanunda tarif edilmesini istemiş ve şu önergeyi vermiştir:

> Aşağıdaki iki tarifin 1. maddeden önce konulmasını arz ve teklif ederim.
>
> Tarifler:
>
> İstihbarat: Düşman, tarafsız veya dost devletler hakkında milli ölçüde bilgi elde edilmesidir.
>
> İstihbarata karşı koyma: Kendi ülkemizin sırlarını koruma tedbirleridir.[20]

Gerçi, Tunçkanat'ın bu önergesi kabul edilmemiş ve bu tanımlar kanuna konmamıştır. Ama tanımların kanuna konmamış olması bunların doğruluklarından şüphe edildiği için değil, tersine, herkesçe bilinen şeyler olduğu kabul edildiği içindir.

Cumhuriyet Senatosu Geçici Komisyon Sözcüsü Tabii Senatör Sami Küçük: Haydar Tunçkanat'ın önergesi için şöyle demiştir:

18. Cumhuriyet Senatosu *Tutanak* dergisi. Dönem 1, Toplantı: 4. Cilt: 28, s. 28-29.
19. Cumhuriyet Senatosu *Tutanak* dergisi. Dönem 1, Toplantı: 4. Cilt: 28, s. 596-605.
20. Cumhuriyet Senatosu Tutanak dergisi. Dönem 1, Toplantı: 4. Cilt: 28, s. 596-605.

Arkadaşım Haydar Tunçkanat, tariflerden bahsetti. İstihbarat ve İstihbarata karşı koyma tarifleri harcıâlem olmuştur. Bu işlerle uğraşanlar veya biraz kültürü, biraz tahsili bulunanlar bunun ne mana ifade ettiğini anlamamaktadırlar. Bu itibarla burada, Madde içerisine girmesine lüzum yoktur.[21]

Başkanın:

Komisyon, Tunçkanat'ın önergesine katılıyor mu? Şeklindeki sorusuna da Komisyon sözcüsü:

Efendim, bu terimler, Ansiklopediler dışında, askerî talimatnamelerle ve bu müesseselerde çalıştırılan kimseler tarafından layıkı ile bilinmektedir. Lüzum hissetmiyoruz[22] cevabını vermiştir.

Demek ki Tunçkanat'ın önergesi, onun tanımları kabul edilmediği için değil, bu tanımlar harcıâlem olmuş bulunduğu için reddedilmiştir.

Bu tanımları Cumhuriyet Senatosunun da benimsemiş olduğunu belirten bir başka kanıt da şudur:

644 sayılı Kanun'un, Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığının göreviyle ilgili olan bendi Cumhuriyet Senatosuna geldiği zaman şöyle idi:

Milli güvenlik ile ilgili iç ve dış haberleri toplamak ve istihbarata karşı koymak.[23]

Bu bent, Cumhuriyet Senatosunda, şu şekilde değiştirilerek kabul edildi.

Milli güvenlikle ilgili istihbarata esas olacak haberleri toplamak ve istihbarata karşı koymak.

Önceki metinde, Milli Emniyetin toplamakla görevli olduğu haberler arasında İç Haberler de bulunduğu halde Cumhuriyet Senatosundaki görüşmeler ve özellikle Haydar

21. Cumhuriyet Senatosu Tutanak dergisi. Dönem 1, Toplantı: 4. Cilt: 28, s. 596-605

22. Cumhuriyet Senatosu *Tutanak* dergisi. Dönem 1, Toplantı: 4. Cilt: 28, s. 596-605

23. Cumhuriyet Senatosu *Tutanak* dergisi. Dönem 1, Toplantı: 4. Cilt: 28, Birleşim: 86 sonunda, Sıra Sayısı: 626, s. 9.

Tunçkanat'ın yaptığı açıklamalar sonucunda bendin değiştirilmiş olması ve kanun metninde İç Haberden söz edilmemesi, Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığına İç Haberleri toplama görevinin verilmemesi konusunda kanun koyucunun da Tunçkanat'ın görüşüne katılmış olduğunu gösterir.

644 sayılı Kanunda, genel olarak Milli İstihbarat Teşkilatının ve bu Teşkilatın ayrı ayrı her bir dairesinin görevlerini anlatan 3. madde incelendiği zaman görülür ki:

İç Haberleri toplamaya yalnız Psikolojik Savunma Başkanlığı'nın yetkisi vardır. Ama bu başkanlığın toplayacağı haberlerin de gizli haber olmadığını belirtmek için kanuna AÇIK HABER terimi özellikle konmuştur.

Bu konuda kanunun hükmü aynen şöyledir:

Madde : 3 – (...)

c– Psikolojik Savunma Bakanlığının görevleri:

Barışta ve savaşta milli bünyeye içten ve dıştan gelecek psikolojik tesirlere ait AÇIK HABERLERİ toplamak, yorumlamak ve karşı koymaktır.

Bu bent de Cumhuriyet Senatosuna geldiği zaman şöyle idi:

Psikolojik Savunma Başkanlığının görevleri: Barışta ve savaşta milli bünyeye ait içten ve dıştan gelecek psikolojik tesirlere ait haberleri toplamak ve istihbarat yapmak ve karşı koymaktır.[24]

Kanunla karşılaştırıldığında görülür ki, bu ilk metin Cumhuriyet Senatosunda şu iki bakımdan değişikliğe uğramıştır:

1. İlk metinde, toplanacak haberlerin açık haberler olduğu belirtilmediği halde kanunda bu, belirtilmiştir.
2. İlk metindeki İstihbarat yapmak terimi, kanunda Yorumlamak diye değiştirilmiştir.

Cumhuriyet Senatosundaki görüşmeler bu değişikliğin nedenlerini çok güzel açıklamaktadır.

Tekirdağ Senatörü Cemal Tarlan, Metne, Açık kelimesinin eklenmesi için Cumhuriyet Senatosunda şöyle demişti:

Maddede iltibasa mahal verecek bir nokta vardır. Bunu gidermek maksadıyla bir de önerge takdim etmiş bulunuyorum. Maddenin başında diyor ki:

24. Cumhuriyet Senatosu *Tutanak* dergisi. Dönem 1, Toplantı: 4. Cilt: 28, Birleşim: 86 sonunda, S. Sayısı: 626, s. 9.

Milli bünyeye içeriden ve dışarıdan gelecek tesirlere ait haberleri.

Şimdi bu haber tabirinden gizli haberler manasını da çıkarmak mümkündür. Halbuki, Psikolojik Savunma Başkanlığı münhasıran açık haberleri toplayacak ve mukabil açık propagandada bulunacaktır. Arkadaşlar, onun için buraya:

Psikolojik tesirlere ait AÇIK haberleri toplamak

Kaydını koymak suretiyle maddeye vuzuh vermek daha yerinde olur, kanaatindeyim.

Geçici Komisyon Sözcüsü Sami Küçük de bu görüşü benimseyerek şöyle demiştir:

Hakikaten Psikolojik Savunma Başkanlığı açık propagandaya karşı açık propaganda faaliyetinde bulunacaktır. Yarın memlekette bir Propaganda Bakanlığı kurulursa ağlebi (çoğu -y.h.n.) ihtimal bu Başkanlık oraya devir edilecektir.

İlk Metindeki "İstihbarat Yapmak" terimi yerine "Yorumlamak" kelimesi de Kocaeli Senatörü Lütfü Tokoğlu'nun verdiği bir önerge ile sağlanmıştı.

Bu önergede Tokoğlu, İstihbarat'ın gizli bir faaliyet olduğunu halbuki Psikolojik Savunma Başkanlığının açık haberleri toplayacağını; bu sebeple İstihbarat yapmak yerine Yorumlamak teriminin kullanılmasının daha doğru olacağını bildirmişti.[25]

Bu görüşler Kanun koyucu tarafından da benimsenmiş olduğundan Tasarı bu tekliflere uygun olarak değiştirildi.

Özet olarak diyebiliriz ki:

Milli İstihbarat Teşkilat Kanunu'na göre bu örgütün Psikolojik Savunma Başkanlığı adlı yalnız bir tek dairesi iç haberleri de toplamaya yetkilidir ama onun da toplayacağı haberler sadece açık haberlerdir. Bu Daire gizli haberler toplayamaz ve gizli faaliyette bulunamaz.

Genel olarak Milli İstihbarat Teşkilatının gizli çalışan öteki dairelerinden hiçbirinin ve bu arada Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığının, kendimiz hakkındaki haberleri toplamaya yetkisi bulunmadığına göre yurttaşları izlemeye onlar hakkında gizli dosyalar, fişler düzenlemeye hiç yetkisi yoktur.

25. Cumhuriyet Senatosu *Tutanak* dergisi, Dönem 1, Toplantı: 4, Cilt: 28, s. 596-605.

Ama, dediğimiz gibi, Milli Emniyetin görevi ancak 644 sayılı Kanun'la 6 Temmuz 1965 günü tespit edilmiştir. Ondan önce Milli Emniyetin görevini belirleyen hiçbir kanun hükmü bulunmadığından Milli Emniyet, İktidar partileri tarafından, gerçekte kendisinin asla karışmaması gereken pek çok işlere karıştırılmış bulunmaktadır. Çok partili rejime girildikten sonra Türkiye Büyük Millet Meclisinde de bundan acı acı şikâyet edilmiş olduğu Büyük Millet Meclisi *Tutanak* dergisi koleksiyonları incelendiğinde görülmektedir.

Mesela 1950 yılında Af Kanunu'nun görüşülmesi sırasında, kimi suçların affın kapsamı dışında bırakılıp bırakılmaması tartışılırken birçok milletvekilleri bu konuya temas etmişlerdir.

18 yıl savcılık ve yargıçlık yapmış bulunan ve mesleğinde Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığına kadar yükselmiş olan Gümüşhane Milletvekili Kemal Yörükoğlu şöyle demiştir:

Biz Doğu Emniyetinin ve Milli Emniyetin nasıl işlediğini yakından biliriz. O muhitte çok bulunduk. Binaenaleyh uydurma raporları sırf mensup oldukları teşkilat amirlerinin gözüne girmek için vererek birçok masum vatandaşları lekelemişlerdir.

Meclisin aynı birleşiminde, Erzurum Milletvekili emekli yargıç, Avukat Mustafa Zeren de:

> Askerî Mahkemeler de daha çok Milli Emniyetin raporunu kendi kararlarına gerekçe addetmişlerdir... Memlekette Doğu Emniyetinin de, Milli Emniyetin de ne olduğunu biliyorsunuz[26] demiştir.

Erzurum Milletvekili Emrullah Nutku da şu cümleleriyle öteki milletvekillerinin sözlerini doğrulamıştır:

> Bu memlekette, yaşadığımız devrin, otoriter devrin icabı olarak hükümeti tenkide kalkan her vatandaş hakkında en ufak bir itiraz sebebiyle komünist fişi tanzim edilmiştir.[27]

644 sayılı Milli İstihbarat Teşkilat Kanunu'nun görüşülmesi sırasında da buna benzer şikâyetler tekrarlanmıştır.

26. TBMM *Tutanak* dergisi, Dönem: 9, Toplantı: Olağanüstü, Cilt: 1, s. 692.
27. TBMM *Tutanak* dergisi, Dönem: 9, Toplantı: Olağanüstü, Cilt: 1, s. 631.

Mesela CHP Grubu adına konuşan Eskişehir Milletvekili Şevket Asbuzoğlu demiştir ki:

> Milli Emniyet Reisliği, teşekkül tarzı itibarıyla elemanlarını çeşitli kaynaklardan temin etmek zorunda kaldığından bu mühim hizmetin zaman zaman aksaklıklar arz ettiği esefle müşahade edilmekte idi. (...) Bundan da acıklı olan taraf; çok ulvi gayelerle teşkil edilen bu hizmet mensuplarının belli bir kanunları olmadığı için, bu görevin zaman zaman ehliyetsiz ellere teslim edilmiş olmalarından dolayı tamamen gayenin dışına çıkılmış olduğunu da üzüntü ile müşahade etmiş bulunuyoruz. (...) Zaman zaman ehliyetsiz ellere bu teşkilatın teslim edilmiş olduğunu, bir kanunu olmadığı için bu işin böyle yapıldığını arz ettim. (...) Ehliyetsiz ellere verilmiş olmasının misallerini izin verin de açıklamayayım. Bunları o günleri yaşamış olan bütün arkadaşlarımız bilirler.[28]

Tabii Senatör Haydar Tunçkanat da şöyle demişti:

> Bizim Milli Emniyet Teşkilatına bir göz attığımız zaman karşılaştığımız manzara şudur: Ankara'da en yüksek seviyede bir kuruluş. Sonra yine yurtiçinde geniş bir teşkilat. Yurtdışında da âdet yerini bulsun diyerek veyahut da birkaç memuru taltif için birkaç sefaret ve konsoloslukta cılız kollar. Halbuki diğer milletler bunun aksini Dışişleri Bakanlığının bünyesine yerleşip dış ülkelerdeki sefaret ve konsolosluklarında geniş kadrolarla çalışmaktadırlar.
>
> Cumhuriyet rejimi yeni kurulduğu zaman düşmanları çok olduğundan İçişleri Bakanlığının asli vazifelerinden olan rejimin güvenliği görevi Milli Emniyet Başkanlığına da verilmişti. Fakat aradan geçen uzun zaman içerisinde jandarma ve polis teşkilatımız genişlemiş ve kuvvetlenmiştir. Rejim oturmuştur. Şayet bu rejimin, Anayasa düzeninin güvenliğini İçişleri Bakanlığının yüz bine yaklaşan polis ve jandarma kuvvetleri, yüzlerce milyonluk Bütçeleri ile yapamayacaklarsa, 3-5 milyonluk bütçesi ve 500-600 personeli ile hem istihbarat, istihbarata karşı koyma ve hem de rejimin güvenliğinin temini görevini Milli Emniyet Teşkilatının nasıl başarabileceğinin sırrını bilmek elbette faydalı olacaktır.

28. TBMM *Tutanak* dergisi, Dönem: 1, Toplantı: 4, Cilt: 37, s. 540-543

Buradan şu gerçekler ortaya çıkmaktadır:

Mevcut Milli Emniyet Başkanlığının kuruluş ve teşkilatı modern gelişmelere maalesef ayak uyduramamış ve diğer milletlerdeki benzeri teşkilatlarla kıyaslanamayacak kadar geri kalmıştır. Kuruluşundan bu yana hemen hemen hiçbir inkişaf kaydetmeyen bu teşkilatın gelişmemesinin sebeplerini şöyle özetleyebiliriz. Başlangıçta rejimin güvenliği görevini de üzerine alan bu teşkilat zamanla benzeri teşkilatlar gibi değişen şartlar karşısında genişleyip inkişaf edeceği yerde rejimin güvenliği konusuna daha fazla önem vererek teşkilatın büyük bir kısmını yurtiçine yaymış ve iktidarın güvendiği bir Başkanın emri altında Ordu ve Emniyet Kadrolarından ödünç alınan personelle, kendisine verilen gizli tahsisatla ayakta zorla kalabilmiş ve dışta teşkilatlanmayı ise asgarî ölçüde tutmuştur.

İhtilalden sonra, Sovyet Rusya'da kurulan İstihbarat Teşkilatı başlangıçta rejimin güvenliği için çalışmış ve bu yüzden müessir bir teşkilat haline gelememişti. Sonraları, değişen şartlar karşısında bu görevi başka teşekküllere devrederek vazifesine dönmüş ve kısa zamanda dünyanın en müessir istihbarat teşekküllerinden biri haline gelmiştir.

Bizim Teşkilatımız ise iktidarlara yaranma, nabza göre şerbet verme açısından hareket etmeye başlamış ve rejimin güvenliği yerine iktidarların, iktidarda kalmalarının güvenliği ile kendini sorumlu kılmıştır. Bu devrede iktidarlar muhaliflerini susturmak için Milli Emniyet Başkanına hazırlattıkları, hukuki mesnetten yoksun, raporlarla siyasi şantajlara girişmişlerdir. Her iki taraf için de kolay ve kârlı gibi görünen bu alışverişten zarar etmiş ve inkişaf edememiştir.

Bu devrede Müttefikimiz Amerika'nın CIA İstihbarat Teşkilatının da gelip Milli Emniyetin içine yerleşmesi ve bizim hakkımızda elde etmek istedikleri siyasi, sınai, sosyal ve diğer önemli istihbaratı yine bizim teşkilatımız aracılığı ile kendi paraları ile sağlamaları da Milli Emniyet Teşkilatını dış istihbarattan ziyade iç güvenlik faaliyetlerine zorlamış ve bunda da başarı sağlamıştır. Bilhassa Teşkilatta önemli mevkiler işgal edenlerin, Amerikalılar tarafından tertiplenen dış seyahatlere katılmaları ve hibe

şeklindeki bazı yardımlar Amerikalıların bu teşkilatın sırtından kendi milli güvenliğimiz aleyhine geniş imkânlar sağlamalarına sebep olmuştur.

27 Mayıs İhtilalinden sonra Milli Emniyet teşkilatımız, bünyesindeki yabancı unsurlardan temizlenmiş ve bu teşkilata yeni bir düzen verilmeye çalışılmıştır. İhtilalin o günkü zor şartları içinde dahi yeni bir teşkilat Kanunu hazırlanması için emir verilmiş ve personel arasında tensikata geçilmiştir.

Rejimin güvenliği ile ilgili görevlerin İçişleri Bakanlığına devri kararlaştırılarak kanun tasarısına ithal edilmişti. Bugün huzurunuza gelen Kanun Tasarısı o zamandan beri birçok tadillere uğradıktan sonra bugünkü şekli ile huzurunuza gelmiş bulunmaktadır. Bundan sonra bu tasarı ile arzu ettiğimiz teşkilatı kurabilecek miyiz? sorusuna şimdi daha kolay cevap verebileceğimizi tahmin ediyorum.

Ben Yüksek Heyetinizin bazı maddelerde yapacağı tadillerle bu kanun tasarısı ile Modern İstihbarat ve İstihbarata karşı koyma teşkilatının kurulabileceğine inanıyorum.[29]

Maddeler üzerindeki görüşmeler bitince de Haydar Tunçkanat şöyle konuşmuştur:

Muhterem arkadaşlarım, bu kanunun kabulü ile memleketimizde milli bünyemize uygun son terakki ve gelişmeleri takip edebilecek ve planlayıcılarımıza ve yüksek kademedeki memurlarımıza ve hükümet erkânına her bakımdan faydalı olabilecek bir istihbarat teşkilatı kurulmuş olacaktır. Kanun gerçekte arzu ettiğimiz şekilde mükemmel derecede çıkmıştır, denilemez. Fakat hiç olmazsa bu, teşkilata hangi yönlerden çalışacağını gösteren önemli bir kanundur. Bundan sonra ümit ederiz ki MİT Teşkilatı kendisinin asli vazifeleri üzerinde daha verimli bir şekilde çalışıp yeni baştan teşkilatlanıp, yeni elemanlarla takviye edildikten sonra memleketimize daha hayırlı hizmetler göreceğinden şüphemiz yoktur. Kanunun hayırlı olmasını temenni ederim. Hepinizi hürmetle selamlarım.[30]

29. Cumhuriyet Senatosu *Tutanak* dergisi. Dönem 1, Toplantı: 4. Cilt: 28, s. 28-29.
30. Cumhuriyet Senatosu Tutanak dergisi, Dönem 1, Toplantı: 4. Cilt: 28, s. 701.

VIII– MİLLİ EMNİYET RAPORLARI

Bundan önceki ayrımda 644 sayılı MİT Kanunu'nun hükümlerini, Parlamento'daki görüşmelerin ışığı altında incelediğimizde görmüştük ki:

Milli İstihbarat Teşkilatının ve bu Teşkilatın bir dairesi durumunda bulunan Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığının, yurttaşları izlemeye, fişlemeye, onlar hakkında gizli dosyalar düzenleyip bu dosyaları birtakım jurnallerle şişirmeye yetkileri yoktur.

Ancak Mit Kanunu 6 Temmuz 1965 tarihinde kabul edilip, 22 Temmuz 1965 tarihinde yürürlüğe girdiği ve ondan önce, Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığının görevlerini tespit eden bir başka kanun bulunmadığı için, Milli Emniyet'in 1965 yılından önceki çalışmalarını eleştirirken hukuka bağlı devlet kavramını ölçü olarak almak gerekecektir.

Benim hakkımdaki Milli Emniyet Raporlarının İçişleri Bakanlığından getirtilmesine Danıştay'ın 12. Dairesince karar verilmiş olmasından da açıkça anlaşılıyor ki:

Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığının, bazı kimseler hakkında gizli birtakım dosyalar düzenlemiş olduğunu; birtakım muhbir ve ajanların bu kimseler hakkında raporlar verdiğini; o kimselerin bu raporlara göre bir kısım özgürlüklerinden bugün de yoksun bırakılmak istendiğini Danıştay kesinlikle biliyor. Zaten, İdare de, inkâra lüzum görmeyip bunu apaçık itiraf ediyor.

12. Dairenin Ara Kararı'na, karşılık teşkil eden 24 Haziran 1968 gün ve 87969 sayılı, İçişleri Bakanı Doktor Faruk Sükan'ın imzasını taşıyan yazıda şöyle denmiştir:

Davacı hakkında tesis edilen işlemin dayandırıldığı Milli Emniyet raporlarını vesair belgeleri muhtevi işlem dosyasında, davacıdan başka şahıslar ve olaylarla ilgili bilgilerin, muhbir ve ajanların kimliklerinin bulunması ve bunlar ile dosya muhteviyatının ifşası milli güvenliğimiz bakımından sakıncalı görüldüğünden dosya 521 sayılı Danıştay Kanunu'nun 82. maddesine istinaden gönderilememiştir. Arz ederim.

Milli Emniyet'in, bazı kimseler hakkında birtakım muhbir ve ajanlar tarafından düzenlenen raporları gizli dosyalarda sakladığı İçişleri Bakanlığının bu yazısından anlaşılınca şu soruya karşılık bulmak gerekiyor:

Milli Emniyet'in bu hareket tarzı, hukuka bağlı devlet kavramına uygun mudur?

Bu sorunun karşılığını bulabilmek için Milli Emniyet raporlarını özleri bakımından şu iki gruba ayırmak mümkündür:

1. İzlenen kimsenin suç niteliğinde bulunmayan birtakım eylemlerini tasvir ve hikâye eden Milli Emniyet Raporları.
2. İzlenen kimsenin suç sayılan eylemlerini tespit eden Milli Emniyet Raporları.

Bu iki gruptan her biri üzerinde ayrı ayrı düşünelim:

1. İzlenen kişinin suç niteliğinde bulunmayan eylemlerini anlatan Milli Emniyet Raporları:

Bu raporların gizli dosyalarla saklanması şu anlama gelir: Kanunun tanıdığı birtakım özgürlüklerin kullanılmasında Milli Emniyet sakınca görmektedir. Oysa, özgürlüklerimiz ancak kanunla sınırlanır. Milli Emniyet, kanunun çizdiği sınırı fazla geniş ve tehlikeli bulup da bunu daraltmaya kalkışırsa kanuna karşı saygısızlık etmiş olur. Bunun için Milli Emniyetteki gizli dosyalarda, kişilerin suç niteliği taşımayan birtakım eylemlerini tasvir ve hikâye eden raporların saklanması hukuka bağlı devlet anlayışıyla bağdaşamaz.

2. İzlenen kişinin suç niteliğindeki eylemlerini tespit eden Milli Emniyet Raporları:

Bu çeşit raporların, gizli dosyalarda saklanmasının hukuka bağlı devlet kavramıyla bağdaşıp bağdaşmayacağını belirtmek için bunları da izlenen kimselerin kimliklerine göre iki grupa ayırmak mümkündür:

a– Türk Adalet Mercilerinin kovuşturma yapmaya yetkili bulunduğu kimselerin suç niteliğindeki eylemlerini tespit eden Milli Emniyet Raporları.

b– Türk Adalet Mercilerinin kavuşturma yapmaya yetkili bulunmadığı kimselerin suç niteliğindeki eylemlerini tespit eden Milli Emniyet Raporları.

Bu iki grup üzerinde de ayrı ayrı düşünelim:

a– Türk Adalet Mercilerinin kovuşturma yapmaya yetkili bulunduğu kimselerin suç niteliğindeki eylemlerini tespit

eden Milli Emniyet Raporlarının gizli dosyalarda saklanmayıp Adalet Mercilerine gönderilmesi gerekir.

Sözgelimi, gizli dosyalarda saklanmakta olan bir Milli Emniyet Raporunda herhangi bir yurttaşın Milli Güvenliğe aykırı hareketlerde bulunduğunun, casusluk yaptığının, vatan haini olduğunun yazılı bulunduğunu farz edelim. Böyle bir faraziye karşısında insanın aklına ister istemez şu soru geliyor:

İleri sürülen bu iddialar neden adliyeye intikal ettirilmemiştir de gizli dosyalarda saklanmıştır?

Bir suçun işlendiğini haber alan resmî makamlar durumu hemen adliyeye bildirmek zorundadırlar. Milli Emniyet bir kimsenin milli güvenliğe zarar verici eylemlerde bulunduğuna, casusluk yaptığına dair raporlar almış, buna rağmen bu raporları adliyeye intikal ettirmemiş ise bunların asıl ve esastan yoksun olduğunu bizzat kendisi de kabul etmiş demektir. Başka türlü düşünmek bu teşkilatın, suçu haber aldığı halde gizlediği anlamına gelir ki bu, suç ortaklığı sayılır.

Bir fiilin suç sayılıp sayılmadığına ve suç sayılan fiilin sanık tarafından gerçekten işlenmiş olup olmadığına karar vermek yetkisi sadece yargıca aittir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 11. maddesinde de şu hüküm vardır:

Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu açık bir yargılama ile kanunen suçlu olduğu tespit edilmedikçe masum sayılır.

Şu halde Türk Yargıçları tarafından yargılanmaları mümkün olan kişiler hakkında, Milli Emniyetin gizli dosyalarında birtakım raporların saklanmasını hukuk devleti kavramıyla bağdaştırmak imkânsızdır.

b– Türk Adalet Mercilerinin kavuşturma yapmaya yetkili bulunmadığı kimselerin suç niteliğindeki eylemlerini tespit eden raporlara gelince:

Bu çeşit raporların düzenlenmesinin, gizli dosyalarda saklanmasının Hukuka Bağlı Devlet anlayışıyla çatışan bir yanı yoktur.

Bilindiği gibi, Türkiye'de yaşamakta olup diplomatik dokunulmazlığı bulunan kişiler, Türkiye'de suç işleseler bile bunlar hakkında Türk Adalet Mercilerince kovuşturma yapılamaz.

Türk Adalet Mercilerince kovuşturulmaları mümkün olmayan bu gibi kişileri Milli Emniyet'in izlemesi; onların milli güvenliğimize zarar verici hareketlerde bulundukları kuşkusunu uyandıran davranışlarını gizli raporlarla belgelendirmesi; bu raporları özenle saklaması pek tabiidir. Bunun hukuka bağlı devlet anlayışıyla çatıştığını söyleyebilecek aklı başında hiç kimse bulunamaz.

Diplomatik dokunulmazlıkları bulunmayan kimi Amerikalıların da çok sıkı bir biçimde izlenmeleri ve milli güvenliğimize zarar verici davranışlarının sürekli raporlarla tespit edilmesi Milli Emniyetin başta gelen görevlerinden biri olmalıydı. Ama ne yazık ki, biz, Türkiye'deki Amerikalıları gözaltında bulunduracağımız yerde, devlet dairelerimizin hemen hemen hepsine uzman adıyla casuslarını sokmak suretiyle Türkiye'deki Amerikalılar bizi gözaltına aldılar.

Milli Emniyet Teşkilatı, Türkiye'deki Amerikalıların milli güvenliğimize zarar verici davranışlarını tespit etmedi; tersine Amerika'nın CIA Teşkilatıyla işbirliği yaparak namuslu yurttaşları fişlemeyi kendisine başlıca iş edindi.

1948 yılında, Milli Emniyetçe fişlendiğim zaman, Anayasamız, İdarenin her eylem ve işlemini yargı denetimi altında bulundurmuyordu. Bunun için o zaman Milli Emniyet Teşkilatının benim hakkımda gizli dosyalar düzenlemesinin hukuk devleti anlayışına aykırı bulunduğunu anlatabileceğim bir merci yoktu. Ama bugün, 1961 Anayasası'ndan aldığım hakka dayanarak diyorum ki:

Milli Emniyet Teşkilatında beni 20 yıldan beri adım adım izleyen, hakkımdaki jurnalleri gizli dosyalarda saklayıp bu jurnallere dayanarak Milli Güvenlik teranesiyle benim birçok özgürlüklerimi gasp etmeye kalkışan yetkililer görevlerinin ve yetkilerinin sınırını aşmıştırlar. Çünkü hiçbir kanun yurttaşları fişlemek hakkını onlara vermemiştir.

Namuslu yurttaşları milli güvenliğimiz adına kanunsuz olarak fişlemiş ve bu fişi sürdürmüş olanlar şayet gerçekten milli güvenliğimize bağlı olsalardı, bunlar yabancı bir devlete ait istihbarat teşkilatının, gelip Milli Emniyet'in içine yerleşmesine razı olmazlar; sırlarımızı öğrenmek için Milli Emniyet Teşkilatımızı alet olarak kullanmaya kalkışan Amerikalılarla işbirliği yapmaya, her ne pahasına olursa olsun,

karşı koyarlardı. Bunu yapmadan milli güvenlikten söz etmek, yurttaşın özgürlüklerini yabancıların çıkarları uğruna gasp etmekten başka bir anlam taşımaz ki bu da herhalde yurtseverlikle bağdaşamaz.

IX– EMNİYETİN, MAHKEME İLAMIYLA SABİT OLMUŞ YALANLARI

Danıştay'ın 12. Dairesi, hakkımdaki Milli Emniyet Raporlarının getirtilmesine, duruşmadan sonra karar vermekle, beni bu raporları eleştirme hakkımdan da yoksun bırakmış oluyordu.

İçişleri Bakanlığı, istenen dosyayı Danıştay'a göndermiş olsaydı 12. Daire bu dosyayı kendi başına inceleyecek; bunu eleştirmem için bana imkân sağlamadan son kararını verecekti. Çünkü bir kere duruşma yapılmıştı ve ikinci bir duruşma söz konusu değildi.

Böylece 12. Daire, vereceği son kararını, baştan başa yalanlarla dolu birtakım yazılara dayandırmış olacaktı. Demek ki, İdarenin her eylemini ve işlemini denetlemekle görevli bulunan Danıştayın bir Dairesi birtakım muhbir ve ajanların gizli jurnallerini, doğruluğundan kimsenin şüphe edemeyeceği birer belge niteliğinde görüyordu.

12. Daire bu görüşünde yanılmıştı. Çünkü bu çeşit gizli yazılar içinde baştan başa yalanlarla dolu olanlarının da bulunduğu mahkeme ilamlarında bile yazılıdır. Bu konuda vereceğimiz bir örnek dikkat ve ibretle okunmaya değer niteliktedir:

Eskiden siyasi davalarda sanıkların "İdeolojilerini" emniyetten sormak savcıların hemen hemen daima başvurdukları bir usuldü. Hukuk Devleti anlayışına aykırı olan bu usul yargıçları polis jurnallerinin etkisi altında bırakır ve birçok mağduriyetlere yol açardı.

Ama, emniyetteki gizli dosyaların yalanlarla nasıl doldurulduğu, kimi kere yargıçların da gözünden kaçmaz ve hatta bunun da ilama geçirildiği olurdu. 1950 yılındaki Barışseverler dosyasında da böyle olmuştu.

23 Temmuz 1950 günü, Bakanlar Kurulu, Kore'ye 4.500 kişilik bir askerî kuvvet gönderilmesine karar vermişti. Türk Barışseverler Derneği, 27 Temmuz 1950 günü yayınladığı bir

Beyanname ile, bakanlar kurulunun kararını eleştirdi. Eleştiri, Milli Menfaatlerimize aykırı görülerek Dernek kurucuları hakkında soruşturmaya başlandı. Soruşturmayı yürüten Ankara Garnizon Komutanı Tümgeneral Selahattin Selışık 24/8/1950 gün ve 950/28176-48 sayılı yazı ile sanıkların ideolojilerinin ve gizli faaliyette bulunup bulunmadıklarının tespitine ihtiyaç olduğunu ileri sürerek İstanbul Emniyet Müdürlüğünden sanıklar hakkında bilgi istedi. Sözü geçen Müdürlük bu yazıya 11/9/1950 gün ve 11085/12384 sayı ile karşılık verdi. Bu karşılık yazısında sanıkların ideolojileri hakkında derlenen bilgiler aşağıdaki maddelerde gösterilmiştir, denilerek sanıklardan her birinin ideolojileri ve geçmişleri hakkında birtakım iddialarda bulunulmuştu. Adnan Cemgil hakkında da şöyle deniyordu:

Abdullah Adnan Cemgil: Babası: Cemil, 1325 İstanbul doğumludur. Atatürk Lisesi Felsefe Öğretmeni iken Bakanlık emrine alınmıştır. Göztepe Ortanca sokak no: 25'te eşiyle birlikte oturmakta idi. Yedek Subay Okulu içinde okul subaylarıyla yaptığı münakaşa yüzünden subaylık hakkını kaybederek çavuşlukla kıtaya sevk edilmiştir. Sola mütemayil bir kimse olarak tanınmakta olup Bakanlar Kurulu kararı ile kapatılan *Görüşler* dergisinde ve hükümeti tenkit mahiyetinde ve komünistlik lehinde yazılar yazdığı görülmüştür. Komünist olarak tanınan kimselerle temasını devam ettirmektedir.

Bugün olduğu gibi o devirlerde de namuslu öğretmenlerin Bakanlık emrine alınması, kişilik sahibi kimselerin Yedek Subay Okulundan çavuş çıkarılması sık sık rastlanan olaylardandı.

Bir dergide yazı yazmak ve hükümeti tenkit etmek her yurttaşın o zamanki Anayasa ile de tanınmış haklarındandı. Yazıların komünistlik lehinde olup olmadığına ise emniyet müdürlüğü değil ancak yargıçlar karar verebilirdi.

Onun için, bir azıcık hukuk bilgisi olan kimseler, Emniyet Müdürlüğünün bu cevabından, Adnan Cemgil aleyhine bir sonuç çıkaramazlardı. Ama mahkeme heyetinde sadece bir kişi hukukçu idi. Öteki ikisi hukuk bilgisi ile hiçbir ilgisi bulunmayan askerî kişilerdi. Emniyetin bu cevabı onlar üzerinde olumsuz bir etki yapabilirdi. Bu düşünce ile, Adnan Cemgil, Emniyet Müdürlüğünün iddialarının baştan başa yalan olduğunu ispatlamayı yararlı gördü.

Emniyet Müdürlüğü, onun öğretmenlikten Bakanlık emrine alınmış olduğunu ileri sürüyordu; oysa bakanlık emrine alınmış değildi. Emniyet müdürlüğü, Adnan Cemgil'in, Yedek Subay Okulundan çavuş çıkarıldığını söylüyordu; o, çavuş çıkarılmamış askerlik görevini subay olarak yapmıştı.

Adnan Cemgil, bu hususları Askeri Mahkemede belgelere dayanarak ispat etti. Böylece İstanbul Emniyet Müdürlüğünün yalan söylediği mahkemece de anlaşıldığından bu husus Ankara Mahkemesinin 30/12/1950 günlü, Esas: 950/14, Karar: 950/15 sayılı ilamında şu şekilde belirtildi:

İstanbul Emniyet Müdürlüğünün gönderdiği ve sanıkların geçmiş durumlarına ait 11/9/1950 gün ve 11085/12384 sayılı, gizli yazısına karşı Adnan Cemgil, birer sureti alınıp dosyaya konmuş olan tasdikli vesikalarla itiraz etmiş ve bu itirazları heyetçe tamamen, yerinde görülmüştür. Sanıkların geçmişteki durumları hakkında kanaat edinilmesi arzusu ile istenilen bilginin bu suretle ve hakikate mugayir olarak verilmesi iyi bir nazarla karşılanmamakla beraber bundan sonra buna benzer işlemlere meydan verilmemesi için bu olayın burada zikredilmesinde fayda görülmüştür.

Gizli, polis jurnalcilerinin güvenilir birer belge niteliğinde bulunduğunu sananlar ilamdaki bu satırları okuyunca iyi niyetleri yüzünden fena halde yanılmış olduklarını üzüntü ile öğrenmiş bulunacaklardır.

X– 12. DAİRE BAŞKAN VE ÜYELERİNİN DAVAYA BAKMAKTAN ÇEKİNMESİ

Bir mahkeme ancak davanın sonucuna etkili olabilecek delilleri toplar. Sonuç üzerinde etkisi olmayacak bilgileri toplamak bahanesiyle işi sürüncemede bırakmaya hiçbir yargıcın hakkı yoktur. Şu halde, Milli Emniyet Raporlarının getirtilmesine karar vermekle 12. Daire; bu raporların davayı etkileyebilecek nitelik taşıdıkları kanısında olduğunu belirtmiştir. Milli Emniyet Raporlarında böyle bir nitelik bulunduğu kanısı ise hukuka bağlı devlet kavramı ile bağdaşamaz. Bunun için 12. Daire'nin Ara Kararı Anayasamıza aykırıdır.

Böyle bir Ara Kararı vermiş bulunan 12. Daire Başkan ve Üyelerinin bu davaya bakmaktan çekinmelerinin uygun olacağı kanısına vardım. Bu kanıyla, 30 Mart 1968 günü 12.

Daire Başkanlığına gönderdiğim bir yazıda, Ara Kararını Danıştan Kanunu'na ve Anayasa'ya aykırı bulduğunu belirterek Sayın Başkanla üyelerin bu davaya bakmaktan çekinecekleri umudunda olduğumu arz ettim.

Bu yazım üzerine Başkan Celal Göydün ile üyelerden Aydın Tuncay, Orhan Özdeş ve Kâzım Yenice'nin verdikleri Ara Kararında şöyle deniyordu:

Dilekçenin yazılı olmadığı anlaşılmakta, mumaileyhin bir talebi varsa bu talebini açıkça ve usul hükümleri dairesinde bildirmesi gerektiğinin kendisine tebliğine 4 Nisan 1968 tarihinde oyçokluğu ile karar verildi.

Üye Mazhar Şener ise bu karara, karşı olduğunu şöyle belirtmişti:

Davacı 30 Mart 1968 tarihli dilekçesinde, Dairemiz Başkan ve üyelerinin istinkâf edecekleri umudunda olduğunu belirtmek suretiyle Dairemizin işe bakmaktan istinkâfını talep etmekte, böyle bir talebe ise gerek 521 sayılı Danıştay Kanunu gerekse bu kanunun 88. Maddesi delaletiyle Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun hükümleri muvacehesinde yetkisi bulunmamaktadır. Ancak sözü geçen dilekçeyi, ret talebini de kapsamak maksadıyla vermiş olabileceğinden bu hususun sarih olarak davacıdan soruḷması gerektiği görüşü ile çoğunluk kararına karşıyım.

Önceki yazımın açık olmadığının belirtilmesi dolayısıyla, bu sefer, 12. Dairenin Başkanıyla üyelerine güvenimin sarsılmış olduğunu daha kesin bir biçimde belirtmek zorunda kalmıştım. 20 Mayıs 1968 günlü bu yazımda şöyle diyordum:

"Bana Pasaport verilmeyeceği hakkındaki kararın iptali için açtığım davada: Hakkımdaki Milli Emniyet Raporlarının getirtilmesine ilişkin bulunan 12/2/1968 gün ve Esas: 967/1218 sayılı Ara Kararımızın Danıştay Kanunu'na ve Anayasa'ya aykırı düştüğü kanısındayım. Beni bu kanıya ulaştıran nedenlerden dördüncü 30/3/968 günlü yazımda belirtmeye çalışmıştım. Bunlardan sadece bir tanesinin bile YARGICI RET NEDENİ sayılabileceği görüşündeyim.

Çünkü Daireniz, Milli Emniyet Raporlarının getirtilmesine ilişkin kararı ile bu raporlara hukuki bir değer vermiş bulunmaktadır. Bu, Türkiye Cumhuriyetinin hukuka bağlı bir devlet olduğunu belirten Anayasa hükmüne aykırıdır.

Sözgelimi, Milli Emniyet Raporlarında benim milli güvenliği sarsmak için çalışmakta olduğum, casusluk yaptığım, vatan haini olduğum şeklinde iğrenç iftiralar bulunsa bir hukuk devletinde bu iftiraların ne değeri olabilir? İçişleri Bakanlığı, aleyhimde, hukuken muteber belgelere sahip olsaydı hakkımda ceza kovuşturmasına geçilebilmesi için bu belgeleri adalet makamlarına vermekle görevli idi. Oysa hiçbir cezai kovuşturma altında bulunmadığım gibi mensubu olduğum İstanbul Barosunca da hakkımda açılmış herhangi bir disiplin kovuşturması yoktur.

İdarenin her eylem ve işlemini denetleyip hukuka bağlı devlet ilkesini gerçekleştirmekle görevli bulunan Danıştay'ın yargıçları pek iyi bilirler ki: Hukuka bağlı bir devlette özgürlükler polis jurnalleriyle kısıtlanamazlar. Bu yargıçlar bakmakta oldukları bir davada polis jurnallerini nihai karara dayanak olmaya elverişli birer hukuk belgesi niteliğinde görür ve bunların getirtilmesine karar verirlerse bu karar, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 29. maddesinin 6. bendinde yazılı umumiyetle yargıcın tarafsızlığından şüpheyi mucip önemli nedenlerden sayılır.

İşte yalnız bu nedenle bile ben, bu davada yargıcı ret dileğinde bulunmaya haklı olduğum kanısındayım. Ama Dava Daireleri Kurulunun bu dileğimi kabul etmemesi, binde bir de olsa ihtimal dahilindedir. Çünkü hukuki kanılarda yüzde yüz kesinlik bulunamaz. Bunun için en yüksek yargı mercileri bile kararlarını, çok kere, oybirliği ile veremez. Hukuki gerçeklerin meydana çıkması ve hakların tam olarak korunabilmesi için hukuki görüşlerin serbestçe ortaya atılması; bir dilekçe sahibinin o dileği yüzünden hiçbir ceza tehdidi altında bulundurulmaması gerekir. Anayasamızın 31. maddesi de bunu emreder. Oysa, Usul hükümleri, yargıcı ret dileğinde bulunanları, Anayasa'ya aykırı olarak, ceza tehdidi altında bulundurmaktadır.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 22/11/1967 gün, E: 4/688, K: 564 sayılı kararında: Beş kişilik bir yargı kurulunun reddi hakkındaki dileğin kabul edilmemesi halinde, ret dileğinde bulunmuş olan kimseye, 7.500 –yedi bin beş yüz– lira para cezasının takdirinde isabetsizlik bulunmadığı belirtilmiştir.

Demek ki bugün, Yargıtayın ya da Danıştayın bir Dairesini reddeden kimse 7.500 liralık bir para cezasının tehdidi altındadır. Bunun açık anlamı şudur: Beş kişilik bir yargı kurulunu ret dileğinde bulunabilmek ancak çok zengin kimselerin kullanabilecekleri bir haktır.

İşte bu nedenledir ki:

Dairenizi reddetmeye haklı olduğum kanısında bulunmama rağmen bu hakkımı kullanamadım.

Taraflardan birinin açık güvensizliğine rağmen davaya bakmak, kimi yargıçların vicdanlarına ve adalet duygularına ağır geliyor; onlar güvensizlik karşısında davaya bakmaktan istinkâf ediyorlar. Durumu öğrenince Daireniz yargıçlarının da bu davaya bakmaktan istinkâf edeceklerini ummuştum. İstinkâfınızı talep etmeye hakkımın bulunmaması, istinkâf edeceğinizi ummama ve umudumu duyurmama engel değildi.

Açık olmadığı bildirilen 30/3/1968 günlü yazıyı, bu umudumu sizlere duyurmak maksadıyla yazmış olduğumu saygılarımla arz ederim."

Bu dilekçem, yeterince açık bulunmuş olacak ki, Başkan Celal Göydün, 23/5/1968 günü imzalayıp dava dosyasına koyduğu kâğıda şöyle yazmıştı:

30/3/1968 ve 20/5/1968 tarihli dilekçelerin mahiyetine ve kullanılan elfaza göre davaya bakmaktan istinkâf ediyorum.

Üyelerden Kâzım Yenice, Mazhar Şener ve Hikmet Müftügil de, her biri ayrı ayrı, istinkâf ediyorum, diye yazmak suretiyle aynı kâğıdı imzalamışlardı.

23/5/1968 günkü Görüşme Tutanağında da:

521 sayılı Danıştay Kanunu'nun 89/3. Maddesi gereğince [31] dosyanın Dava Daireleri kuruluna tevdiine oybirliği ile karar verildiği yazılıdır. Bu tutanakta başkan Celal Göydün, üyeler Orhan Özdeş, Kâzım Yenice, Mazhar Şener, Hikmet Müftügil'in adları vardır. Raportör ise: Figen Molu'dur.

Böylece dava dosyası, Dava Daireleri Kuruluna gelerek burada 1968/468 Esas numaraya kaydedilmiş ve duruşmasının 21 şubat 1969 gününde yapılacağı hakkında davetiyeler taraflara tebliğ edilmiştir.

---

31. Danıştay Kanunu'nun 89/3. maddesi şöyledir: "Başkan ve üyelerden ikiden fazlası davaya bakmaktan çekinirlerse, Dava Daireleri Kurulunda işin esası tetkik edilerek karara bağlanır."

İkinci Bölüm
Dava Hakkındaki İddialarımız

I- ESAS BAKIMINDAN

İçişleri Bakanlığı, benim yurtdışına çıkmamda siyasi güvenliğimiz bakımından sakınca bulunduğunu ileri sürerek bana pasaport vermemiştir.

12. Daire, Bakanlığa: Delillerini gönder,[32] demiş; Bakanlık bu sefer de; delilleri göndermek milli güvenliğimiz için sakıncalıdır, karşılığını vermiştir.[33]

Böylece idarenin benim hakkımdaki iddiası hiçbir delile dayandırılmamış; sadece sözde kalmıştır.

Milli Güvenlik bahanesiyle de olsa, İdare kendisini yargı mercilerinin denetimi dışında bırakamaz.[34] Yargı mercileri de, İdarenin hiçbir delile dayanmayan iddialarına değer veremez.

Bu durum karşısında, davanın esası hakkında benim hiçbir açıklama yapmam gerekmez. Çünkü savunma delilden yoksun olduğundan davalı hiçbir savunma yapmamış demektir.

Bu nedenle:

İdarenin, hakkımdaki işleminin iptali hukuki bir zorunluluktur.

II- PASAPORT KANUNU'NUN ANAYASA'YA AYKIRILIĞI BAKIMINDAN

İdare, bana pasaport verilmemesi hakkındaki işlemini Pasaport Kanunu'nun 22. Maddesindeki bir hükme dayandırmıştır. Bu hüküm şudur:

"Memleketten ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere pasaport verilemez."

Bu hüküm, Anayasa'ya aykırı olduğundan bunun, iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulması gerekir.

---

32. 1. Bölümün VI nolu başlığına bakınız, s. 111.

33. Bakanlığın bu yazısının tamamı 1. Bölümün, VIII nolu başlığındadır, s. 123.

34. Anayasamızın 114. maddesi şöyledir: "Madde: 114. İdarenin hiçbir eylem ve işlemi, hiçbir halde, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz. İdarenin işlemlerinden dolayı açılacak davalarda süre aşımı, yazılı bildirim tarihinden başlar. İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür."

A– Eski Karar, Bu Konunun Anayasa Mahkemesine Götürülmesine Engel Değildir

Anayasa Mahkemesi, evvelce, bu hükmün Anayasa'ya aykırı bulunmadığına 29/4/1963 gün ve 963/190-963/100 sayı ile karar vermiştir. Ama bu karar aynı konunun yeniden incelenmesine engel değildir. Zira:

Anayasa Mahkemesinin kararları nitelik bakımından iki gruba ayrılır:

1– İptal Kararları,

2– Davanın veya itirazın reddi kararları.

Bu mahkeme, incelediği kanun hükmünü Anayasa'ya aykırı bulursa iptal kararı; aykırı bulmazsa, davanın veya itirazın reddi kararı verir.

Birincilerle ikinciler arasında kesinlik ve bağlayıcılık bakımından çok büyük bir fark vardır. Bu farkı belirtmek için bu iki çeşit kararlar üzerinde biraz durmak yararlı olacaktır.

1– İptal Kararları

Anayasamızın 152. maddesinde, "Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar" diye nitelendirilen kararlar, yalnız iptal kararlarıdır. Davanın veya itirazın reddine ilişkin kararların bağlayıcılık nitelikleri yoktur. İptaline karar verilmiş olan bir hüküm, Anayasa Mahkemesinde hiçbir sebeple yeni bir inceleme konusu olamaz. Anayasa Mahkemesi, iptal edilmiş bir hükmün başka bir davaya da konu olduğunu görürse o hükmü hiç incelemeden, evvelce iptal edilmiş olduğunu belirtir; "yeniden karar verilmesine mahal olmadığına" karar verir.

Mesela, 3499 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 144. maddesinde, Haysiyet Divanı tarafından verilen kararlar aleyhine hiçbir mercie baş vurulamayacağına ilişkin hüküm Anayasa Mahkemesince, Anayasa'ya aykırı görülerek 965/75-963/129 sayılı kararla iptal edilmiştir.[35] Aynı hüküm hakkında bir iptal davası daha açılmış olduğundan Anayasa Mahkemesi 963/161-964/11 sayılı kararında şöyle demiştir:

> "3499 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 114. maddesinin son fıkrasında yer alan, aleyhine hiçbir mercie başvurulamaz" şeklindeki hüküm mahkememizce iptal edilmiş

35. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 1, s. 254-258.

olduğundan bu hüküm hakkında yeniden karar verilmesine yer olmadığına karar verildi.[36]

2– Davanın veya itirazın reddi kararları

Anayasa Mahkemesi, davaya veya itiraza konu olan bir kanun hükmünü Anayasa'ya aykırı bulmaz da davanın veya itirazın reddine karar verirse bu karar kesin değildir. Bu nedenle:

Anayasa Mahkemesi, Anayasa'ya aykırı bulunmadığına evvelce karar verdiği bir kanun hükmünü bir başka dava dolayısıyla yeniden inceler ve yeni incelemede Anayasa'ya aykırı bulup o hükmün iptaline karar verebilir.

İptal kararlarıyla ret kararları arasında kesinlik ve bağlayıcılık bakımından bu şekilde fark bulunmasının nedenini Anayasa Mahkemesi 28/6/1966 günlü ve 965/42-966/30 sayılı kararında şöyle açıklamıştır:

> Anayasa'nın 152. maddesi uyarınca, Anayasa Mahkemesinin iptal kararları, karar tarihinde ve eğer ayrıca yürürlük günü belirtilmiş ise o günde, iptal edilen hükümleri yürürlükten kaldırır. Bu yolla yürürlükten kaldırılmış olan hükümlerin de Anayasa Mahkemesince yeniden incelenmesi düşünülemez.
>
> Davanın veya itirazın reddiyle sonuçlanan kararların, birincilerden farklı nitelikte olduğu meydandadır. Bunlara konu olan hükümler, yürürlükte kalmış ve kararlar belirli durumlara ve şartlara dayanmakta bulunmuştur. Durumların ve şartların değişmesi halinde sonucun da değişik olması gerekir. Böyle bir değişmenin bulunup bulunmadığının da ancak inceleme sonucunda anlaşılabileceğinde şüphe yoktur. Kaldı ki incelenecek olan, eski dava ve itiraz değil, yeni bir dava ve itirazdır. Aksini düşünmek bile bir kısım hükümleri imtiyazlı duruma getirmek; ilgililerin bunlar aleyhine dava açma yetkisini önlemek; hukuki görüşleri dondurup ebedileştirmek olur. Daima ileriyi ve ilerlemeyi hedef tutan Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın böyle bir ereği bulunduğu düşüncesini destekleyecek, doyurucu bir kanıtın ileri sürülmesi mümkün değildir.[37]

36. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 2, s. 54.
37. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 4, s. 181-182.

Bu kararında belirttiği gibi iptal kararları kesin ve bağlayıcı oldukları halde bir kanun hükmünün Anayasa'ya aykırılığı iddiasının reddine dair olan kararlar bu nitelikte değildirler. Bunun için, Anayasa Mahkemesi bir kanun hükmünün Anayasa'ya aykırı bulunmadığına karar verdikten sonra da aynı hükmü ikinci, üçüncü... kereler esas bakımından inceleyip yeni kararlar vermektedir. Bu konuda pek çok örnekler vardır. Biz sadece iki örnek vermekle yetineceğiz.

Birinci Örnek: Türk Parasının kıymetini Koruma hakkındaki 1567 sayılı Kanun'un 1. ve 3. maddelerinin Anayasa'ya aykırı bulunmadığına Anayasa Mahkemesince önce, Ankara 3. Asliye Ceza Mahkemesinin başvurması üzerine 963/4-963/71 sayı ile karar verilmiştir.[38]

İzmir 1. Ağır Ceza Mahkemesi de aynı itirazda bulununca Anayasa Mahkemesi, konuyu esas yönünden yeniden incelemiş fakat önceki "görüşü değiştirecek yeni bir durum bulunmamıştır", gerekçesiyle bu maddelerin Anayasa'ya aykırı olmadığına ikinci bir kere karar vermiştir.[39]

Bu maddelerin Anayasa'ya aykırılığı iddiası bir kere de Adalet Partisi tarafından ileri sürülmüştür. Anayasa Mahkemesi bu konuyu evvelce iki kere karara bağlamış bulunduğu halde aynı konunun yeniden esas yönünden incelenebileceğini 963/101-964/49 sayılı kararında şöyle belirtmiştir:

> Mahkemelerce daha önce başvurulması üzerine iptali istenen 1567 sayılı Kanun'un 1. maddesiyle 3. maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığından itirazların reddine mahkememizce evvelce karar verildiğinden bu hükümlerin bir daha incelenerek bir karara varılması gerekip gerekmediği görüşülmüş ve bir kanun hükmünün Anayasa'ya aykırılığı iddiasının daha önce reddedilmiş olmasının aynı hükmün işbu dava sebebiyle yeniden incelenerek bir karar verilmesine engel olmadığı kararlaştırılmıştır.[40]

İkinci Örnek: 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 28. maddesinin Anayasa'ya aykırılığının CHP tarafından ileri sürülmesi üzerine Anayasa Mahkemesi bu

38. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 1, s. 132-151.
39. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 1, s. 155-159.
40. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 2, s. 154.

maddenin Anayasa'ya aykırı olmadığına 963/133-964/19 sayı ile karar vermiştir.[41]

Aynı maddenin Anayasa'ya aykırılığı Arguvan Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından da ileri sürülmüş olduğundan Anayasa Mahkemesi, bu konuyu yeniden incelemiş fakat: "Arguvan Asliye Hukuk Mahkemesinin itirazında ileri sürülen gerekçe, önceki kararı değiştirecek nitelikte bulunmamış olduğundan" bu maddeye yöneltilen itirazın reddine 1964/13-1964/43 sayı ile karar vermiştir.[42]

Üçüncü kere de Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu aynı itirazda bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi bu konuda: "Önceki dava ile itirazın evvelce Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiş olması, Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulunca yapılmış olan işbu itirazın esas yönünden incelenerek yeniden karara bağlanmasına engel olmayacağı"nı kararlaştırıp konuyu üçüncü kere esas yönünden incelemiş fakat: "Evvelki kararlarda varılan sonuçlarda değişiklik yapılmasını gerektiren bir hal ve şart bulunmadığından" itiraz konusu olan maddenin Anayasa'ya aykırılığı itirazının reddine 964/43-965/5 sayı ile karar vermiştir.[43]

Örnekleri çoğaltmak mümkün ama gereksizdir. Bu iki örnek de gösteriyor ki:

Anayasa Mahkemesi, bir kanun maddesinin Anayasa'ya aykırı olmadığına karar verdikten sonra da maddeyi başka davalar sebebiyle ikinci üçüncü... kereler incelemekte ve yeniden kararlar vermektedir.

Verdiğimiz örneklerde, Anayasa Mahkemesi, ikinci ve üçüncü davalar nedeniyle yaptığı incelemeler sonucunda: Önceki görüşünü değiştirecek yeni bir durum, bir hal ve şart, yeni davalarda ileri sürülen yeni gerekçelerin önceki kararları değiştirecek nitelikte olmayışı gibi nedenlerle dava konusu olan hükümlerin yine Anayasa'ya aykırı bulunmadığına karar vermiştir. Demek ki:

Yeni bir durum, yeni bir hal ve şart bulunduğu takdirde, yahut da yeni davalarda davacının veya itiraz yoluyla aykırılık iddiasında bulunan mahkemenin ileri sürdüğü gerekçeler ön-

41. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 2, s. 71-77.
42. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 2, s. 124.
43. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 3, s. 20-21.

ceki kararı değiştirecek nitelikte olursa Anayasa Mahkemesi, evvelce Anayasa'ya aykırı bulmadığı bir kanun hükmünün Anayasa'ya aykırılığına ve iptaline karar verecektir.

Anayasa Mahkemesinde çoğunluğun benimsediği bu usule, üyelerden Muhittin Gürün aykırıdır. Muhittin Gürün, çoğunluğun görüşünü tenkit ederken bu usulün sonucunu gayet açık olarak şöyle belirtmiştir:

> Mahkememizin benimsediği bu usule göre, müzakereye katılan üyelerde değişiklik olması veya üyeler aynı kalsa dahi düşüncelerde değişiklik meydana gelmesi gibi sebeplerle konuları aynı olan kararların farklı hükümlerle neticelenmesi de imkân dahiline girmiş bulunmaktadır. Yani Anayasa Mahkemesinin, bu kabil müracaatlar neticesinde, evvelce Anayasaya uygunluğuna karar verdiği bir kanunu ve hükmü, kısa veya uzun bir süre sonra Anayasanın aynı hükümlerine aykırı görerek iptal etmesi mümkün olabilecektir.[44]

İşte Anayasa Mahkemesi kararlarından aldığımız bu satırlar açıkça gösteriyor ki:

Kurulunuz, konuyu Anayasa Mahkemesine gönderdiği takdirde bu mahkeme Pasaport Kanunu'nun 22. maddesindeki memleketten ayrılmalarında siyasi emniyet bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere pasaport verilmez, hükmünü yeniden ve esas bakımından inceleyecektir. Şunu da ekleyelim ki:

Biz, önceki davadaki gerekçeden başka bir gerekçeye dayanmış bulunuyoruz. Anayasa Mahkemesi kararından sonraki uygulamalar da yeni bir durum ve şart niteliğindedir.

Bunlar, eski kararı değiştirecek ağırlıktadır.

B– Pasaport Kanunu'nun Anayasa'ya Aykırılığı Hakkındaki İddianın Gerekçesi

Pek çok hukuk otoritesi, Pasaport Kanunu'nun davamızla ilgili bulunan hükmünü incelemiş ve bu konu hakkındaki görüşünü çeşitli vesilelerle belirtmiştir.

Biz, bu kesimde, kendimizden hiçbir şey katmaksızın, bu incelemelerden birkaçını tekrarlamak ve belirtilen görüşlerin tamamına katıldığımızı kayıt etmekle yetiniyoruz.

44. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 1, s. 202-212.

1– Kurucu Meclisin Anayasa Komisyonu sözcülerinden Prof. Bahri Savcı'nın görüşü

Prof. Bahri Savcı, Kurucu Mecliste Anayasa Komisyonunun sözcülüğünü yapmıştı. Bugün de Anayasa Hukuku Profesörüdür. Bunun için Bahri Savcı'nın bu konudaki görüşünün çok büyük bir önem taşıyacağını düşünerek kendisine 27/1/1968 günü bir mektup yazmış; davamıza konu olan kanun hükmü hakkındaki görüşünü öğrenmek istemiştim.

Bu mektubuma karşılık olarak, göndermek lütfunda bulunduğu yazılı mütalaasında Anayasa Komisyonu sözcüsü Profesör diyor ki:

> Anayasa'nın 18. maddesi, seyahat serbestliğini koyar. Fakat aynı zamanda, bunun tahdit edilebileceği şartları da hemen zikreder. Buna göre seyahat serbestliği ancak:
>
> a– Milli Güvenliği sağlama amacıyla;
>
> b– Salgın hastalıkları önleme amacıyla, ve;
>
> c– Ancak kanunla sınırlanabilir.
>
> Görülüyor ki burada, seyahat hürriyetini sınırlayacak kanun da, serbest bırakılmamıştır. Kanunun getireceği sınır ancak iki noktada olabilir: a) Milli güvenliğin, b) Salgın hastalıkların söz konusu olduğu zaman bir tahdit konulabilecektir.
>
> O halde mesele basitleşiyor: Milli Güvenliğin, salgın hastalıkların seyahat hürriyetini ne zaman etkilediğini tespit etmek gerekir. Çünkü ancak o zaman bir tahdit mümkün olabilecektir.
>
> Milli güvenliğin, salgın hastalıkların, seyahat hürriyetini etkileyeceği şartları tayin yetkisini de "İdare"ye bırakmak, bir hukuk devletinde mümkün olamaz. Çünkü idare, bu işi ancak "İdare" yani zabıta yoluyla tespit ve takdir edebilir. Bu da sübjektif bir tespit ve takdir olur. 1876 Kanunu Esasi'nin meşhur 113. maddesinin "Zabıta tahkikatı" ile "sürgün"e gönderme yetkisini İdareye verişi gibi.[45] Oysa bir hukuk devletinde "keyfilik" yoktur. Yani,

45. 1876 Kanunu Esasi'nin 133. maddesi şöyle idi: "Madde: 113– Mülkün bir cihetinde ihtilal zuhur edeceğini müeyyit âsar ve emarat görüldüğü halde hükümet-i seniyenin o mahalle mahsus olmak üzere muvakkaten idarei örfiye ilanına hakkı vardır. İdarei örfiye, Kavanin ve nizamatı mülkiyetinin muvakkaten tatilinden ibaret olup İdarei örfiye tahtında bulunan mahallin sureti idaresi nizamı mahsus ile tayin olunacaktır. Hükümetin emniyetini

keyfilik teşkil edebilecek sübjektivite yolları kapanmıştır. O halde, milli güvenliğin, salgın hastalıkların seyahat hürriyetini etkileyeceği şartları da bizzat kanunun tayin ve tespit etmesi gerekir ki, İdareye ancak her münferit hadisede kanunun tespit ettiği "Bu şartlar hasıl olmuş mudur, olmamış mıdır?"ı tespitten ibaret basit bir işlem kalmış olsun.

Oysa Pasaport Kanunu'nun 22. maddesi; milli güvenliğin, salgın hastalıkların, seyahat hürriyetini etkileyeceği şartları tespit ve tayin etmemiştir. Bu noktayı da, Kanunu Esasi'nin 113. maddesinden de daha indi ve keyfî usullerle, hareketini serbest bıraktığı, "zabıtaya" bırakmıştır. Bu itibarla, bu noksan ve ihmali ile; bir "hukuk devleti" ve hukuk devleti içinde kişi dokunulmazlığı ve serbestliği prensibini koymuş olan; ayrıca devleti de, "Temel hak ve hürriyetleri, hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasi" engelleri kaldırma ve yükümlü kılan Anayasamızın 2. ve 10., 18. maddelerine ve tüm prensiplerine aykırıdır.

Pasaport Kanunu'nun hükmü, Anayasa'nın 10. maddesine aykırıdır. Bu madde, seyahat hürriyetini, hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi engelleri, yani suiistimali pek mümkün olan, eski, zabıtaca tahkik usullerini kaldırmayı emrederken, şimdi Pasaport Kanunu'nun bu hükmü bizzat keyfilik istidadını ve kaynağını vermektedir. Anayasa'nın tüm prensiplerine de aykırılık vardır. Çünkü bu Anayasa,

a– Hürriyetleri esas almaktadır. b– Hürriyetlerin de ancak kanunda gösterilen şartlar içinde kısılmasına imkân vermektedir. Oysa, 22. madde, hürriyetlerin kısılma şartlarını göstermiyor, bir zabıta takdirinden başka bir hususa

---

ihlal ettikleri idarei zabıtanın tahkikatı mevsukası üzerine sabit olanları memalik-i mahrusa-i şahaneden ihraç ve teb'id etmek münhasarın zat-ı hazret-i Padişahinin yed-i iktidarındadır.

Bu madde bugünkü dille şöyle çevrilebilir: Yurdun bır yerinde ihtilal olacağını belirten eserlerin ve emarelerin görülmesi halinde hükümet o yerde geçici olarak sıkıyönetim ilan edebilir. Sıkıyönetim, kanunların ve nizamların geçici olarak tatili demektir. Sıkıyönetim altında bulunan yerin idare şekli özel olarak tayin olunacaktır. Hükümetin güvenliğini bozdukları zabıtanın soruşturmasıyla sabit olanları yurtdışına çıkarmaya padişah yetkilidir.

dayanmayan idareye "alel ıtlak" kısma yetkisi tanıyor. Bu hal Anayasa'nın bizzat 18. maddesine de aykırıdır. Kanun Sözcüsü 18. maddede bahis konusu olan "kayıtlamanın, kanunla olacağı"nı, yani hangi hallerde milli güvenliğin söz konusu olabileceğini ve binaen aleyh seyahat hürriyetinin hangi hallerde kısılmış olabileceğinin ancak kanunla gösterilmesi gerektiğini; bunun bir idare yolla takdir edilemeyeceğini söylemiştir.[46]

b– Ayrıca, 22. madde Anayasa'nın 114. maddesine de aykırıdır. Bu 114. madde, idari eylem ve işlemi, yargı denetimine tabi tutar. "Yargı" neyi denetleyecektir. Yargı, idari eylem ve işlemde hukukça muteber bir sebep olup olmadığını denetleyebilir ancak. Oysa, Pasaport Kanunu'nun 22. maddesi, idareyi tasarrufunu böyle bir "sebep"e dayatma mecburiyetinden kurtarıyor. İdare, kendi yapacağı basit ve tek taraflı bir zabıta tahkikatı ile (tıpkı Kanuni Esasi'nin 113. maddesine dayanılarak Mithat Paşa hakkında yapıldığı üzere) "Siyasi güvenlik bakımından sakınca vardır" diyerek, hukukça geçerli sebepler gösterme ihtiyacında olmadan, eylem ve işlemde bulunulacaktır. Bu da yargı denetiminden kaçma olacaktır. O halde, 22. maddede hukuk devletinin ve Anayasa'nın istediği deneti bertaraf eden; "hükümet tasarrufu" geleneğine bağlı kalan bir mahiyet taşır; bu mahiyeti ile de Anayasa'ya aykırıdır. Bu Anayasa, milli güvenlik sebebiyle dahi olsa, denet dışılık, yani hükümet tasarrufu mahiyetini reddetmektedir.

Ayrıca, Anayasa, "Milli Güvenlik" dolayısıyla bir sınırlamadan söz açıyor. Bu, tüm milli hayatı tehdit eden bir tehlikeden başkası olamaz. Pasaport Kanunu ise "siyasi güvenlik"ten söz ediyor. Siyasi güvenlik; bir iktidar partisinin koyduğu ve devam ettirdiği bir politik durumun güvenliğini akla getirir. Bu elbette, milli çapta bir güvenlik değildir. Bu itibarla, bu 22. madde milli çapa yükselmemiş bir endişe ile seyahat hürriyetini tahdit edişi ile, Anayasa'nın ancak milli çapta bir endişe ile seyahat hürriyetini tehdit eden 18. maddesine aykırıdır.

---

46. Bkz. *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, İzahlı, gerekçeli, Ana belgeli ve maddelere göre tasnifli bütün tutanakları ile*, T. İş Bankası Yay., 1966, Cilt: II, s. 1325, satır: 3.

2. Doçent Dr. Çetin Özek'in Görüşü

"Pasaport Kanunu'nun 22. maddesi Anayasa'ya Aykırı mıdır?" başlıklı bir inceleme yazısında Dr. Çetin Özek, bu maddenin davamızla ilgili hükmü hakkında şöyle diyor: [47]

a– Pasaport Kanunu'nun bu hükmünü, bir hürriyetlerin tanziminde mevcudiyeti şart olan saikler bakımından inceleyecek olursak, hükmün Anayasa'nın 11. maddesine aykırı olduğunu görürüz.

Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinin Ç bendinde siyasi güvenlikten bahsedilmektedir. (...) Siyasi güvenlik ile milli güvenlik mefhumlarının aynı anlama geldiği iddia edilemez. Milli güvenlik, siyasi güvenlik tabirine oranla daha geniş bir anlam taşımaktadır. Milli güvenlik, o memleket üzerinde hangi siyasi rejim olursa olsun, siyasi iktidarın tutumu dışında memleketin genel menfaatini ve selametini, özgürlüğünü ifade eder. Siyasi güvenlik ise, o memlekette mevcut siyasi rejimi, iktidarın şekillenmesi biçimi bakımından söz konusu olan güvenliktir. Bir fiil, siyasi rejimlerin değişik şekline göre, siyasi güvenlik aleyhine olur veya olmaz. Buna karşılık, mesela devletin ülke bütünlüğü aleyhine fiiller, her rejim içinde milli güvenliği ilgilendirir. (...) Siyasi güvenlik ile milli güvenlik aynı anlama gelmediğine, Anayasa'nın 11. maddesinde de, siyasi güvenlikten bahsedilmediğine göre, Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinin Ç bendi sebepten yoksun kalmaktadır. Anayasa'nın 11. maddesinin göstermediği bir sebebe dayanılarak bir hürriyet alanı tahdit edilmiş olmaktadır. (...) Siyasi iktidara, seyahat hürriyetinin tahdidi imkânını veren bu hüküm tamamıyla faşist kanunların ve görüşün bir ifadesidir. Demokratik devletler ve hukukçular böyle bir hükmün, politik sebeplerle seyahat hürriyetinin tahdidi imkânının idareye verilmesini hürriyete aykırı bulmaktadırlar. Nitekim İtalyan hukuku, politik sebeplerle bir kimseye Pasaport verilmemesi halini reddetmektedir. Politik sebeplerle kendisine pasaport verilmeyen kimsenin pasaportsuz yurtdışına çıkışını dahi suç olarak kabul et-

47. Dr. Çetin Özek, Pasaport Kanunu'nun 22. maddesi Anayasa'ya aykırı mıdır? *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 29, Sayı: 4, Sene: 1964 sayısından ayrı bası.

memektedirler. Bu şekildeki bir tahdit, milli mevzuatların dışında, beynelmilel Anayasalara, mesela, İnsan Hakları Beyannamesinin 13. maddesine dahi aykırı olarak kabul edilmektedir. Yurtdışına çıkış, sübjektif bir hakkın ifadesidir. Politik sebeplerle bu hakkın kısıtlanması, bu sübjektif hakkın inkârı anlamına gelecektir. Bizatihi böyle bir maksatüla vaki sınırlama suç teşkil edecektir.

Hemen hemen Anayasamızın 18. maddesindeki hükmün aynısını teşkil eden İtalyan Anayasası'nın 16. maddesinin hükmü karşısında, politik sebeplerle pasaport verilmemesi halinin Anayasa'ya aykırı olduğu da açıkça ifade edilmiştir. Aynı şekilde, politik sebeplerle seyahat hürriyetinin tahdidi, Anayasamızın 12. maddesine tekabül eden İtalyan Anayasası'nın 3. maddesine aykırı görülmüştür. Politik tahditlerle, siyasi endişelerle vatandaşlar arasında eşitliği bozduğu ifade olunmuştur. Nitekim aynı sonuca Anayasamız bakımından da varmak mümkündür. Anayasamızın 12. maddesi "Herkes... siyasi düşünce... ayrımı gözetilmeksizin, kanun önünde eşittir" hükmünü taşımaktadır. Pasaport Kanunu'nun 22. maddesi ise belirli siyasi düşüncedeki kimseleri, siyasi güvenliğe aykırı olarak damgalamak ve bunun neticesinde de yurtdışına seyahate çıkma hürriyetini sınırlamak kudretini idareye tanımıştır. Bu durumda da, siyasi düşünce, vatandaşlar arasında ayrım yapılması sonucunu doğurmuş olmaktadır; kanun hükmünün Anayasa'nın 12. maddesine aykırı olduğu aşikârdır. Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinin Ç bendindeki hükmün kabulündeki sebep, Anayasamızın 10. maddede "kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasi ve sosyal bütün engelleri kaldırır" hükmünü koymak suretiyle, devlete bir borç yüklemiş bulunmaktadır. Nitekim Anayasa gerekçesinde de 10. maddenin devlete genel bir emir verdiği ve iktidarların hürriyetleri sınırlamasını önlemek amacı taşıdığı belirtilmektedir. Pasaport kanunu hükümleri, özellikle Ç bendi fert huzurunu ihlal edici bir mahiyet taşıdığı gibi, hukuk devleti ilkeleriyle de bağdaşamayacak mahiyette, hürriyeti sınırlayan bir hüküm meydana getirmektedir.

Netice olarak, yurtdışına çıkışın politik sebeplerle tahdidi gerek doktrin, gerek Anayasamız hükümlerince kabul edilmemektedir. O kadar ki, devletin politik sebeple bir kimseye pasaport vermemesi halinde, ferdin pasaportsuz yurtdışına çıkması halinin suç teşkil etmeyeceğini kabul edenler ve bu hususu hâkimin tetkik etmesi gerektiğini belirtenler mevcuttur; bu sonuca tabiatıyla, demokratik devletler bakımından varılabilmektedir. Yurtdışına çıkabilmek muhakkak ki sınırlandırılabilecektir fakat bu sınır demokratik esasları aynı zamanda da Anayasa hükümlerine uygun olmalıdır.

b– Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinin Ç bendini, seyahat hürriyeti bakımından inceleyecek olursak, hükmün hürriyetin özünü ihlal ettiği sonucuna varabiliriz.

Hürriyetlerin, Anayasa tarafından kabul edilmiş esaslara uygun olarak sınırlandırılması mümkündür. Fakat (...) tahdit edici hukuk prensibinin belirli bir gruba veya şahsa değil herkese kabili tatbik olması gereklidir. (...) Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinin Ç bendi ise, objektif ve umumi bir kaide koymakta, belirli kimselere keyfî olarak tatbik edilir bir mahiyet taşımaktadır...

Düzenleme ve sınırlandırma mefhumları, bir hürriyetin kayıtlandırılmasını ve fakat belirli sınırlar içinde kullanılmasını ifade eder. Ç bendi ise ferdi o hürriyeti hiçbir şekilde kullanamamak durumuna, devamlı bir şekilde düşürmektedir. Ç bendinin, hakkında tatbik edildiği kimse, hiçbir şekilde, şarta bağlı olmaksızın, seyahat hürriyetinden mahrum kalmaktadır. Bu durum da hürriyetin özünün dahi kaldırıldığı ortadadır. Anayasamızın 11. maddesi objektif ve umumi hukuk kaideleri ile dahi bir hürriyetin tamamen yok edilmesine imkân vermezken, hangi saikle olursa olsun, sübjektif ve kişisel uygulamalarla, belirli kimselerin hürriyetlerinin özlerinin yok edilmesine cevaz vermeyeceği aşikârdır. 18. madde yurtdışına çıkmayı, vatandaşlar için hürriyet olarak kabul etmiştir. Bir kimsenin yurtdışına çıkması, devamlı ve sübjektif bir tasarrufla engellenirse o hürriyetin yok edilmiş olduğu anlaşılabilir.

Hürriyetin özünün yok edilmesi halinin tahakkuku için hürriyetten istifade hakkının herkes tarafından kullanılamaması şart değildir. Tek tek belirli kişilerin dahi o haktan istifadesine mutlak olarak mani olan kanun veya tasarruf hürriyetin özünü yok etmiş demektir.

c– Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinin Ç bendini, hürriyetleri tanzime yetkili organlar ve tasarruflar bakımından inceleyecek olursak, mezkûr hükmün bu bakımdan da Anayasa'ya aykırı olduğu sonucuna varmamız gerekmektedir.

Anayasamızın 11. maddesinde ve seyahat hürriyeti ile ilgili 18. maddesinde hürriyetin ancak kanunla düzenlenebileceği açık bir şekilde ifade olunmuştur. Hürriyetin düzenlenmesinin kanuna ait olması demek, sadece kalıpların tayini ve bu kalıplar içinde idarenin takdiri ile istenilen kimsenin hürriyetinin sınırlanabileceği demek değildir. İdarenin takdir yetkisinin mevcudiyeti, keyfiliğe ve gerçekte düzenlemenin idare tarafından yapılması anlamına gelir. (...)

Anayasa gerekçesinde, açık bir şekilde, idari tasarrufların ve takdirin hürriyetin özünü ihlal ettiği ve Anayasa'nın bu imkânı yok edici ruh ile düzenlendiği belirtilirken, 22. maddenin Ç bendi, sadece siyasi güvenliği zedeleyecek kimselerin yurtdışına çıkamayacaklarını tespit etmiştir. Siyasi güvenliğin ne şekilde ve hangi halde zedelendiği kanunlarımızda belirtilmediğine ve belirli fert için de bu konuda adli hüküm aranmadığına göre, siyasi güvenlikten maksadın ne olduğu ve kimlerin bu güvenliği zedelediği hususunun tayini tamamıyla İçişleri Bakanlığının takdirine kalmaktadır. (...)

Hürriyet, vatandaşın dışarıya çıkması için pasaport verilmemesi ile kısıtlandığına ve bu hususta da takdir ve karar yetkisi idareye ait olduğuna göre, hürriyeti düzenleyen, kanun hükmü değil, doğrudan doğruya idare olmaktadır. Demek ki, dışa seyahat edebilmek hürriyetini tahdit, yasama tasarrufu ile değil, icra tasarrufu ile olmaktadır ve sonuç Anayasamıza taban tabana aykırıdır. Nitekim, İtalyan Doktrininde de, İdarenin bu konuda yetkili oluşunun Anayasa'ya ve demokrasi prensiplerine

aykırılığı açık şekilde ifade edilmektedir. Hele İdarenin takdir yetkisi politik nedenlere dayandığı hallerde tasarrufun Anayasa'ya aykırılığı hususunda şüphe dahi edilmemekte ve bu yetkileri İdareye veren kanunun veya hükmün Anayasa ile zımnen ilga edilmiş olduğu belirtilmektedir. (...)

Bir kimsenin hürriyeti iki şekilde tahdit ve tanzim olunabilir: Kanunların koyduğu objektif ve genel kaidelerle ve ferdi, sübjektif bir tahdit olan hâkim kararı ile. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu iki yolun da müşterek karakteri hürriyetin özünü yok edecek mahiyette olmamasıdır. Şimdi, siyasi güvenlikten maksadın ne olduğu ve kimlerin bu güvenliği ihlal ettiği kanunlarca gösterilmediğine göre, idarenin kararı objektif ve umumi bir tahdit olmamakta ve fakat sübjektif ve kişisel kalmaktadır. Yani, ferdi ve sübjektif bir kararla seyahat hürriyeti kısıtlanmaktadır. Tasarrufun mahiyeti, ilmi bir görüşle bakıldığı takdirde, ortaya çıkmaktadır. Tasarrufun mahiyeti, ferdi ve sübjektif olunca da Anayasamızın 14. maddesine göre sadece bu şekilde kayıtlamalar hâkim kararıyla olabileceğine göre, idarenin bu yapıdaki tasarrufu Anayasa'ya aykırı olmaktadır. Anayasa Mahkemesi kararında her hürriyetin kayıtlanmasının hâkim kararına bağlı bulunmadığı belirtilmektedir. Gerçekte ise, kişi hürriyetleri ile ilgili hürriyetlerin sübjektif ve ferdî olarak ancak hâkim kararı ile bağlanabileceği 14. maddede açıkça belirtilmiştir. Seyahat hürriyeti ise, Anayasa'nın sistematiğinden de belli olduğu üzere kişisel bir hürriyettir. Nitekim doktrin dahi, seyahat hürriyetinin kişi hürriyetlerinin tamamlayıcısı olduğu, sübjektif haklar doğurduğu kanaatindedir. Bu bakımdan hâkim kararı olmaksızın seyahat hürriyetinin kısıtlanması mümkün değildir. (...) Hürriyetin sınırlanmasının hâkim kararına bağlı olması mecburiyeti, Anayasamızın 14. ve 18. maddelerine eş maddeleri kabul etmiş bulunan İtalyan Anayasası'nın 13. ve 16. maddeleri bakımından da ifade edilmektedir. Ferdi hürriyetlerin bir tamamlayıcısı, bir sübjektif hak olarak kabul edilen seyahat hürriyetinin ancak hâkim kararı ile tahdit edilmesi gerektiği kanaatine ittifak halinde varılmaktadır. (...)

Netice olarak, Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinin (...) Ç bendinin Anayasa'ya aykırı olduğu (...) kanaatinde olduğumuzu (...) belirtmek isteriz.

3– Anayasa Mahkemesi Üyesi İsmail Hakkı Ülkmen'in Görüşü

Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinin Anayasa'ya aykırı bulunmadığı hakkında Anayasa Mahkemesince verilen karara muhalif kalmış olan üyelerden İsmail Hakkı Ülkmen diyor ki:[48]

5682 sayılı Pasaport Kanunu, 9 Temmuz 1961 tarihli ve 334 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'ndan önce yürürlüğe konmuş olan bir kanundur. Bu kanunu Anayasa'nın koyduğu temel ilkeler göz önünde tutularak tedvin edilmiş saymak mümkün değildir. Bu kanun tedvin edildiği devrin anlayışına ve zihniyetine göre hazırlanmıştır. Bu sebeple kanunun 22. maddesi Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olmayan bazı tahditlere yer vermiştir. (...)

İsmail Hakkı Ülkmen, Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinde Anayasa'ya aykırı olan fakat davamızla ilgili bulunmayan bir hükmü inceledikten sonra davamıza konu olan hüküm hakkında da şöyle diyor:

Pasaport Kanunu'nun Anayasa'ya aykırı hükümlerinden ikincisi de 22. maddesinde yer alan "memleketten ayrılmalarında siyasi emniyet bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere" pasaport verilmemesi hakkındaki hükümdür.

Çok elastiki ve her tarafa çekilebilecek nitelikte olan bu hüküm dahi seyahat hürriyetinin özüne dokunan bir sınırlama teşkil etmektedir. Her ne kadar fıkrada İçişleri Bakanlığına bu hususta bir takdir yetkisi verilmeyip bu hükme dayanılarak bir ferdin seyahat hürriyetini takyit edebilmek için yurttan ayrılmasında siyasi emniyet bakımından mahzur bulunduğunun tespit edilmesi hükmü vaaz edilmiş ise de siyasi emniyet bakımından mahzurun kanunda vazıh bir ölçüsü konulmamış olduğundan uygulama nihai olarak yine İçişleri Bakanlığının takdirine dayanmaktadır.

48. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 1, s. 202-212.

İçişleri Bakanlığının bu hususstaki karar ve tasarrufunun idari dava konusu olabilmesi bu hükmün Anayasa'ya aykırı olmadığını kabul etmek için yeter bir sebep teşkil etmez. Eğer idare dava konusu olabilen her hükmün Anayasa'ya aykırı olmadığı görüşü kabul edilecek olsaydı, kanunların Anayasa'ya uygunluğunu denetlemekle görevli bir Anayasa Mahkemesi kurulmasına pek de lüzum kalmazdı. Zira Anayasa'nın 114. maddesinde idarenin hiçbir eylem ve işleminin hiçbir halde yargı denetiminin dışında bırakılamayacağı açıklanmış ve 132. maddesinde de hâkimlerin Anayasa'ya, kanuna, hukuka ve vicdani kanaatlerine göre hüküm verecekleri tasrih edilmiş olduğuna ve 8. maddesinde kanunların Anayasa'ya aykırı olamayacağı, Anayasa hükümlerinin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını bağlayan hukuk kuralları olduğu belirtilmiş bulunduğuna göre bilfarz ileride yargı yolunu kapayan bazı kanunların Anayasa'nın yukarıda zikredilen hükümleri karşısında mahkemeleri bağlamayacağı tabiidir. Bu itibarla bir kanun hükmüne dayanılarak yapılacak idari tasarrufların idari davaya konu olabilmesi karinesiyle o hükmün Anayasa'ya aykırı olmadığı sonucuna varmak mümkün değildir.

Öte yandan Pasaport Kanunu'nun bu güne kadar cereyan eden uygulamalarında bu hükmün pek çok keyfî kararlara yol açtığı görülmüştür. Raporun 18. maddeye ait gerekçesinde "Kanunun koyacağı sınırların demokratik esaslara uygun olacağı ve bu hürriyetin kullanılmasını tamamen idari makamların takdirine (keyfine) bırakmak suretiyle onun özünü yok edemeyeceği de şüphesizdir" denilmek suretiyle dış seyahat hürriyetinin sınırlanmasında idari makamların takdiri ölçü olarak alınamayacağı açıkça belirtilmiştir.

Anayasa'nın 18. maddesine göre sınırlamasının genel mahiyeti haiz olması gerektiği halde Pasaport Kanunu'ndaki sınırlama tamamıyla şahsi bir mahiyet arz etmektedir.

Hiç şüphesiz milli güvenlik mülahazaları dış seyahat hürriyetinin sınırlanmasını da gerektirebilir. Ancak bu sınırlama objektif, vazıh ve müstekar ölçülere bağlanarak

yapılması ve idari makamların sübjektif görüş ve anlayışlarına bağlı tutulmamalıdır. Anayasa'nın maksat ve amacı da bunu sağlamaktır. Henüz sosyal devlet kavramı ile sosyalist devlet kavramının ayırt edilmediği bir ülkede idari makamların takdiri ile dış seyahat hürriyetinin kayıtlanmasına cevaz verilmesi keyfî ve indi uygulamalara yol açan bir esas olmak itibarıyla Anayasa'nın 11. ve 18. maddelerinin sözüne ve ruhuna aykırıdır ve seyahat hürriyetinin özüne dokunmaktadır. Yeni Anayasa karşısında Pasaport Kanunu'nun bahse konu 22. maddesi yeniden düzenlenmek icap eder.

Yukarıda belirtilen gerekçelere binaen çoğunluk kararının bu kısımlarına muhalifim.

4– Anayasa Mahkemesi Üyesi Ekrem Korkut'un Görüşü

Anayasa Mahkemesi üyelerinden Ekrem Korkut da Pasaport Kanunu'nun 22. maddesindeki hükümlerden üçünün bu arada davamıza konu olan hükmün, Anayasa'ya aykırı olduğu görüşündedir.

Ekrem Korkut, Anayasa Mahkemesinin, bu konudaki çoğunluk kararına neden muhalif kaldığını şöyle belirtmiştir:[49]

Çağdaş Anayasaların hemen hepsinde fertlerin temel hak ve hürriyetleri birer birer gösterildiği ve koruyucu hükümler sevk edildiği halde bunların birçoğunda seyahat hürriyetinden ayrı olarak yurtdışına çıkma hürriyetinden bahsedilmiş değildir. Buna rağmen bu memleketlerin her birinde yurtdışı seyahat hürriyeti aleyhinde bir görüş ve takibata yer verilmemiş bunun hak olduğundan şüphe edilmemiştir. Bu hakkın bir başka esasi haktan, bilhassa memleket içinde dolaşma hürriyetinden yahut kişi hürriyetinden kendiliğinden çıktığı ve bu hürriyetlere dahil bulunduğu neticesine tereddüt edilmeden varılmıştır. Kanunlarında dış seyahat hürriyeti hakkında sarahat bulunmayan memleketlerde bu hürriyet, muhtevasına dahil bulunduğu kabul edilen hürriyete tanınan hudut içinde tatbik edilmiştir. Diğer bir deyişle Anayasa, seyahat hürriyetini veya şahıs hürriyetini hangi sebep ve

49. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 1, s. 202-212.

zaruretlerle takyit etmiş ise dış seyahat hürriyeti de aynı kayıtlara tabi tutularak uygulanmıştır.

491 sayılı Teşkilat Esasiye Kanunu'nun yürürlüğü sırasında durum bizim için de aynı idi. Zikri geçen kanunun 78. maddesinde ıtlak ile seyahat hürriyetinden bahsedilmiş, yurtdışına çıkma hürriyeti bunun içinde mütalaa olunmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın bu sahada tamamen yeni hükümler getirdiği ve ileri bir görüşü benimsediği görülmektedir. Filhakika Anayasa'nın 18. maddesi seyahat hürriyetinden ayrı olarak yerleşme ve yurtdışına çıkma hürriyetlerini açıkça belirtmiş ve bunları ayrı hükümlere bağlamıştır.

Madde hükümlerine göre seyahat hürriyeti "Milli Güvenliği sağlamak, salgın hastalıkları önleme, kamu mallarını koruma, sosyal ve tarımsal gelişmeyi gerçekleştirme" zorunluğu ile sınırlanabilecek ve fakat yurtdışına çıkma hürriyeti ise "kanunla düzenlenecektir" Görülüyor ki, Anayasa koyucusu seyahat ve yurtdışına çıkma hürriyetleri arasında açık bir hüküm ayrılığı ihdas etmiş; biri hakkında "sınırlama"dan bahsederken diğeri için "düzenleme" tabirini kullanmıştır.

Anayasa, hürriyetlerin kısıtlanmasında daima "sınırlama"ya işaret etmekte ve bunun sebep ve şartlarını tahdiden tasrih eylemektedir. Böyle olunca, düzenleme tabirini, sınırlama dışında bir anlam olarak kabul etmek icap edecektir.

Seyahat hürriyetinin iki sebeple kayıtlanabileceği hakkında açık hüküm sevk eden kanun yazınının dış seyahat hürriyetinin başka sebeplerle de sınırlanabileceğine işaret etmek istediği görüşü, düzenleme teriminin lügat delaleti dışında, aşağıdaki sebeplerle varit görmek mümkün olamayacaktır çünkü:

491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda dış seyahat hürriyeti, seyahat hürriyetine dahil sayılmış ve 78. madde gereğince ancak "seferberlikte, sıkıyönetim halinde veya salgın hastalıklardan dolayı kanun gereğince alınacak tedbirlerin gerektirdiği kısıtlamaların dışında hiçbir kısıtlamaya tabi" tutulamayacağı esası konulmuştu. O halde, eski kanun zamanında dış seyahat hürriyetinin bu sebepler dışında-

ki takyidi Anayasa'ya aykırı idi. Buna rağmen Pasaport Kanunu'nda, Anayasa dışı kayıtlamalar yapılmış olmasının bir değeri yoktu. Yargı denetimi cereyan etmediği için kanunun aynen uygulanmasında mecburiyet vardı. Fakat bu tatbikat, hiçbir zaman, Pasaport Kanunu'nun Anayasa'ya uygunluğu manasına gelmiyordu. Böyle olunca demokratik hukuk devletini kurma amacını güden ve hürriyetlerin özüne dokunulmasını reddeden Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın, hürriyetleri kayıtlama bakımından, mülga Teşkilatı Kanunu'ndan ileri gitmiş olabileceğini düşünmemek lazımdır. Esasen memleket içi seyahatlerde bile milli güvenliği koruma ve salgın hastalıkları önleme dışında bir kayıtlamayı kabul etmeyen Anayasamızın yurtdışı seyahatler hakkında daha geniş bir kayıtlamayı arzulamış olması için haklı ve makul bir sebep yoktur.

Pasaport Kanunu'nun 22. maddesine göre: "(...) yurtdışına çıkmasında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilmiş bulunanlara" idare makamları, pasaport vermeyebileceklerdir. Bu suretle dış seyahat hürriyetinin bu sebeplerle kayıtlanması yolundaki ilk karar, idare tarafından alınacak ve tatbik olunacaktır. Halbuki seyahat hürriyeti, kişi hürriyeti ile yakından alakalı olduğundan, önceden verilmiş bir hâkim kararının mevcudiyeti Anayasa'nın 14. maddesinin gerektirdiği bir mecburiyetin icabı olmaktadır.

İdarenin Pasaport verilmemesi hakkındaki kararı denetime tabidir. Alakalıların idari kazaya başvurma ve iptal isteminde bulunma hakları vardır. Ancak bu hakkın tanınmış olması, peşin bir idare kararı ile Anayasa hürriyetinin kayıtlanmasını ne mazur ve ne de haklı göstermez. (...)

Siyasi Emniyet terimi, Anayasa'nın hürriyetlerin sınırlandırılması sebebi olarak kabul ettiği milli güvenlik ile alakası yoktur ve aynı anlama gelmemektedir.

Siyasi Emniyet, muayyen bir suçluluk durumunun da karşılığı değildir. Siyasi emniyetin başlangıcı ve sonu kanunda tespit edilmediği gibi, herkesçe anlaşılacak şekilde de açıklanmamıştır. Öyle bir hal bahis konusudur ki, alakalı vatandaş bir suç isnadıyla yargı mercileri önüne getirilmemekte ve fakat idarenin takdiriyle bir Anayasa

hakkından mahrum bırakılmaktadır. Böyle bir durumu demokratik devlet anlayışı ile olduğu kadar Anayasa'nın ruhu ve lafzıyla da bağdaştırmaya imkân yoktur.

Nitekim 4 Nisan 1951 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan İlim Komisyonu antidemokratik kanunlar üzerinde yaptığı incelemede "siyasi hakları, amme haklarını ve insan haklarını lüzumsuz yere tahdit eden veya kaldıran hükümleri ihtiva ettikten sonra (...) siyasi emniyet mülahazası ile Pasaport verilmeyeceği hakkındaki hükmün kaldırılmasını tavsiye etmiş bulunmaktadır.

Siyasi emniyet bakımından mahzurun mevcudiyeti tamamen idarenin takdirine bağlı olduğuna göre, idari kazanın bu sahaya müdahalesi de –diğer iptal sebepleri dışında– mümkün olamayacaktır. (...)

Yukarıda açıklanan gerçekler ile bu kısıtlama sebebinin Anayasa'nın 11., 14. ve 18. maddelerine aykırı olduğu kanaatindeyim.

5– Anayasa Mahkemesi Üyesi Celalettin Kuralmen görüşünü şöyle belirtmiştir.[50]

5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinde Pasaport ve vesika verilmesi memnun olan haller arasında memleketten ayrılmalarında siyasi emniyet bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere pasaport veya vesika verilemeyeceği zikredilerek, bu hal yurtdışına çıkma hürriyetini kayıtlayan bir sebep olarak kabul edilmiştir. Siyasi Emniyet tabiri, muayyen bir suçu ifade etmediği gibi kapsamının sınırları da kanunla açıklanmış ve tayin edilmiş bulunmadığından idarenin mücerret bir takdiriyle, vatandaşı bir Anayasa hürriyetinden mahrum eden veya binnetice bu hürriyetin özünü kaldıran bir durum doğmaktadır. Bu kararın idari yargı denetimine tabi olabilmesi, böyle bir kararın bir Anayasa hürriyetini kayıtlamasını haklı göstermez. Bu durum, demokratik bir devlet anlayışına olduğu kadar Anayasa'nın ruh ve lafzına da aykırıdır.

Nitekim; yurtdışına çıkma hürriyetinden bahseden Anayasa'nın 18. maddesinin gerekçesine "Kanunun ko-

50. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı: 1, s. 202-212.

yacağı sınırların demokratik esaslara uygun olacağı ve bu hürriyetin kullanılmasını tamamen idari makamların takdirine bırakmak suretiyle onun özünü yok edemeyeceği 11. madde hükmü icabından bulunduğu" belirtilmektedir. Antidemokratik kanunlar üzerinde inceleme yapmak üzere Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan komisyon da; yurtdışına çıkma hakkını kısıtlayan bu hükmün kaldırılmasını tavsiye etmiştir. Bu sebeplerle Anayasa'nın 11. ve 18. maddelerine aykırı bulunduğu kanaatinde olduğum 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun 22. maddesinin yukarıda kaydolunan bendinin iptali lazım geldiği reyindeyim.

C– Pasaport Kanunu'nun, Anayasa'nın Hangi Maddelerine Aykırı Olduğu

Bundan önceki (B) kesiminde Pasaport Kanunu'nun Anayasa'ya aykırılığını, değerli 5 hukuk adamının görüşlerini ayrı ayrı nakletmek suretiyle belirtmiştik.

Bu kesimde, o görüşleri birleştirerek Pasaport Kanunu'nun, Anayasa'nın hangi maddelerine aykırı bulunduğunu daha açık bir biçimde ortaya koyacağız.

"Memleketten ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere pasaport verilmez" hükmü:

1– Anayasa'nın 2. maddesine aykırıdır.

Zira bu maddede Türkiye Cumhuriyetinin bir hukuk devleti olduğu yazılıdır. Hukuk devletinde, özgürlükler ancak kanunla sınırlanır. Özgürlüğün kanunla sınırlanması demek, sınırlayıcı şartların teker teker kanunda yazılması demektir. Hangi hallerin siyasi güvenlik bakımından sakıncalı sayılacağı Pasaport Kanunu'nda yazılmış olsaydı, idareye sadece "Bu şartlar hasıl olmuş mudur, olmamış mıdır?"ı tespitten ibaret basit bir işlem kalırdı ve idarenin takdiri söz konusu olmazdı. Oysa iptalini istediğimiz hükümde bu şartlar sayılmamış, şartları tayin yetkisi idareye bırakılmıştır. Bunun için burada özgürlük kanunla değil idarenin takdiriyle sınırlanmıştır.

1876 Kanunu Esasiye'nin meşhur 113. maddesindeki "hükümetin güvenliğini bozdukları zabıtanın soruşturma-

sıyla sabit olanları yurtdışına çıkarmaya padişah yetkilidir" hükmü ile iptalini istediğimiz hüküm nitelik bakımından birbirine benzemektedir. Onda, zabıtanın soruşturmasıyla sabit olanlar, bunda İçişleri Bakanlığınca sabit olanlar, özgürlüklerinden yoksun bırakılıyor. İçişleri Bakanlığı da tespit işlemini zabıta vasıtasıyla yapacağına göre Pasaport Kanunu, 1876 Kanunu Esasi'sinin padişaha tanıdığı yetki cinsinden bir yetkiyi idareye tanımış oluyor. İdareye böyle bir yetki veren kanun hükmünü hukuk devleti kavramıyla bağdaştırmak mümkün olamaz.

2– Anayasa'nın 10. maddesine aykırıdır.

Zira, bu maddeye: Kişinin temel hak ve hürriyetlerini hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasi engelleri devletin kaldırması gerekir. Bu maddenin gerekçesinde: "Temel hakların gerçekleştirilmesi devlet için bir vazife olarak ilan edilmiştir" deniyor. Demek ki, yurtdışına çıkma özgürlüğünü, hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasi engelleri –yani kötüye kullanılması pek mümkün olan, eski, zabıtaca soruşturma usullerini– kaldırmak devletin görevidir. Oysa Pasaport Kanunu'nun hükmü, yurtdışına çıkma özgürlüğünü, hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak şekilde sınırlayan siyasi engeller koymuş bulunmaktadır.

3– Anayasa'nın 11. maddesine aykırıdır.

Bu maddede, özgürlüklerin sınırlanış nedenleri arasında siyasi güvenlik'ten değil milli güvenlik'ten söz edilmiştir. Siyasi güvenlik, bir iktidar partisinin koyduğu ve devam ettirdiği politik düzenle ilgilidir. Oysa, milli güvenlik, siyasi iktidarın tutumu dışında, memleketin genel menfaatini ve selametini, özgürlüğünü ilgilendirir. Bir fiil, siyasi rejimlerin değişik şekline göre siyasi güvenlik için sakıncalı olur veya olmaz. Buna karşılık mesela devletin ülke bütünlüğü aleyhine fiiller her rejim içinde milli güvenliğe zarar vericidir.

Anayasamızın 11. maddesi özgürlüklerin sınırlanma nedeni olarak milli güvenlikten söz ettiği halde Pasaport Kanunu'nun, yurtdışına çıkma özgürlüğünü siyasi güvenlik nedeniyle sınırlaması Anayasa'nın 11. maddesine aykırıdır.

Ayrıca, Anayasa'nın 11. maddesinde, Milli Güvenlik nedeniyle de olsa bir özgürlüğün özüne dokunulmayacağı yazılıdır. Düzenleme ve sınırlama kavramları, bir özgürlüğün kayıt ve şart altında kullanılmasını ifade eder. Oysa Pasaport Kanunu'ndaki hüküm, bazı kimselerin yurtdışına çıkma özgürlüklerini hiçbir zaman ve hiçbir şekilde kullanamamaları sonucunu doğurur ki bu da özgürlüğün özüne dokunmak demektir.

4– Anayasa'nın 18. maddesine aykırıdır.

Bu maddede, yurtdışına çıkma özgürlüğünün kanunla düzenleneceği yazılıdır. Bu maddenin gerekçesinde şöyle denir:

Ancak kanunun koyacağı sınırların demokratik esaslara uygun olacağı ve bu hürriyetin kullanılmasını tamamen idari makamların takdirine (keyfine) bırakmak suretiyle özünü yok edemeyeceği şüphesizdir ve 11. maddenin hükmü icabıdır.

Oysa, Pasaport Kanunu'nun, iptalini istediğimiz hükmü yurtdışına çıkma özgürlüğünü idarenin takdirine bırakmış bulunmaktadır.

Hürriyetin düzenlenmesinin kanunla olması demek sadece kalıpların tayini ve kalıpların içinde, idarenin takdiri ile, istenilen kimsenin hürriyetinin sınırlandırılabileceği demek değildir. İdarenin takdir yetkisinin mevcudiyeti, keyfiliğe ve gerçekte düzenlemenin idare tarafından yapılması anlamına gelir. Bunun için Pasaport Kanunu'nun hükmü Anayasa'nın 18. maddesine aykırıdır.

5– Anayasa'nın 114. maddesine aykırıdır.

Bu maddeye göre: İdarenin hiçbir eylem ve işlemi yargı denetimi dışında bırakılamaz. Oysa siyasi güvenlik gerekçesiyle pasaport vermeyen idare, bu konuda kendisinden delil istendiği zaman, delillerini ibraz etmesinin de milli güvenliğe zarar vereceğini Danıştay Kanunu'nun 82. maddesinin son fıkrasına dayanarak, ileri sürmekte ve böylece yargı denetiminden kaçınmaktadır.

Demek ki, Pasaport Kanunu'nun hükmü, Anayasa'nın istediği yargı denetimini ortadan kaldıran hükümet tasarrufu geleneğine bağlı kalan bir nitelik taşır. Oysa, Anayasamız, milli güvenlik nedeniyle de olsa İdarenin, yargı denetimi

dışında bırakılamayacağı esasını kabul etmiştir. Bu sebeple, Pasaport Kanunu'nun hükmü Anayasa'nın 114. maddesine aykırıdır.

D– Pasaport Kanunu'nun Uygulanışındaki Ölçüsüzlük ve Keyfilik

Kanunlarımızda, siyasi güvenliğin tanımı yapılmamış, bunun ölçüsünün neden ibaret bulunduğu belirtilmemiştir. Bunun için, kimi yurttaşları yurtdışına çıkma özgürlüğünden, siyasi güvenlik gerekçesiyle yoksun bırakmaya İçişleri Bakanlığını yetkili kılan Pasaport Kanunu, bu Bakanlığın ölçüsüz ve keyfî işlemlerine dayanak olmaktadır.

Pasaport Kanunu'nun kendisine verdiği yetkiyi, idarenin hiçbir ölçüye dayanmadan, tamamıyla keyfî bir şekilde kullanmakta olduğu İstanbul Valiliğinin bir yazısından da dolaylı olarak anlaşılmaktadır.

Birinci Bölümün Birinci Ayrımında belirtildiği gibi, ödemiş olduğum pasaport harcının geri verilmesini istemem üzerine bu Valilik, gönderdiği karşılık yazısında, şöyle demiştir:

Pasaport almanızda sakınca kalmadığı takdirde dosyanızda mevcut bulunan pasaportunuz ikinci bir masraf yapılmadan tanzim edilerek tarafınıza verilecektir.

Demek ki, siyasi güvenlik gerekçesiyle bana bugün pasaport vermeyen idare bu sakıncanın yarın ortadan kalkmış sayılabileceğini ve pasaport almamın mümkün olabileceğini şimdiden bildirmektedir. Öyle ise İdarenin anladığı anlamda siyasi güvenlik, ölçüsü ve sınırı bellisiz, bugünden yarına değişebilen bir kavramdır. Bunun için de İdare dün, yurtdışına çıkmasını siyasi güvenlik bakımından sakıncalı bulduğu kişilere bugün pasaport verdiği gibi bugün pasaport vermediği kimseye de yarın verebilecektir. Bu, Pasaport Kanunu'ndaki hükmün, keyfî uygulamalara ne kadar elverişli olduğunu gösteren kuvvetli bir delildir. Bu çeşit uygulamalara pek çok örnekler gösterilebilir. Biz, bunlar içinde, basında en fazla tepki yaratmış olanlardan sadece ikisini hatırlatmakla yetineceğiz.

1– Aziz Nesin 1950'de Pasaport istemiş; yurtdışına ancak 1965'te çıkabilmiştir.

Aziz Nesin, yurtdışına çıkmak için 1950 yılında müracaatta bulunmuş. Hemen pasaport vermişler. Ama kendisinin hacı adayı olmadığı anlaşılınca pasaportu geri alınmıştır. Onun yurtdışına çıkmasına ancak 1965 yılında izin verilmiştir. Aziz Nesin, bu 15 yıllık gecikmeden sonra pasaport alabilişini şöyle anlatır:

> 1965 tarihine kadar pasaport alamadım. Her defasında birtakım aksiliklerle karşılaştım. Kimi seferinde verdiler fakat daha sonra vazgeçip verdikleri pasaportu geri aldılar. İlk defa 1950 tarihinde başvurdum. O tarihte yürürlükte olan kanuna göre yirmi dört saatte pasaport alabilmek mümkün oluyordu. Şu şansa bakın ki, ben de müracaatımdan yirmi dört saat sonra pasaport alabildim. Galiba beni hacca gideceklerden, hacı adaylarından zannetmişlerdi. Çünkü müracaatımı hacılarla beraber yapmıştım. Ama sevincim fazla uzun sürmedi. Hacı olmadığımı, Aziz Nesin olduğumu sonradan fark ediverdiler. Pasaportumu elimden aldılar, çıkışıma engel oldular.
>
> Buna benzer bir başka olayla 1961 tarihinde karşılaştım. Almanya'da oynayan piyesime davet edilmiştim. Müracaat ettim, iki üç gün sonra evime telefon edip pasaportumun hazır olduğunu bildirdiler. Evime telefon etmeleri, böyle bir zahmete katlanmaları karşısında pek sevindim; birazcık da şaşırdım.
>
> Daha sonra biraz daha şaşırdım. Çünkü tam uçağa girmek üzereyken verdikleri pasaportu geri alıverdiler. Bu olay üzerine İçişleri Bakanlığına müracaat edip durumu bildirdim.
>
> – Biz karışmayız, Sıkıyönetim Komutanlığının işidir bu, dediler. 1965 tarihinde bir kez daha teşebbüse geçtim. "Antifaşist Yazarlar Konferansı" için davet almıştım. Pasaport alabilmek için Ürgüplü'ye de telgraf çektim. Telgrafım olumlu netice verdi; pasaport alabildik. Bundan daha önemlisi, uçağa binebildim. Bu işe, uçak havalanıncaya kadar pek inanmadım. "Polisler ha geldi, ha gelecek" diye bekledim, durdum. Ama uçak havalandı. Pek şaşırdım.[51]

51. Aziz Nesin, *Aziz Nesin Poliste*, Tekin Yay., 1967, s. 108-109.

Aziz Nesin'in siyasi görüşünde 1950 ile 1965 arasında bir değişme olmamıştır. O, nabza göre şerbet verenlerden olmadığından düşüncelerini siyasi iktidarların gidişine uydurma eğilimini hiçbir zaman göstermemiştir. Şu halde onun yurttan ayrılması 1950 yılında, siyasi güvenlik bakımından sakıncalı görüldüğü halde 1965 yılında böyle bir sakıncanın bulunmadığı kanısına varılmışsa bu, Aziz Nesin'in siyasi görüşünün değişmiş olduğunu değil, siyasi güvenlik kavramının sağlam ve değişmez bir ölçüsü bulunmadığını ispatlamaktadır.

2– Mahmut Makal'ın Pasaport Serüveni

Milli Eğitim Bakanlığı; modern teftiş tekniğini incelesin diye, müfettiş Mahmut Makal'ı 4489 sayılı yasa uyarınca 1961 yılında İngiltere'ye göndermeye karar verir. Ama İçişleri Bakanlığı pasaport vermez. Makal, bu konuda Cumhurbaşkanı Gürsel'e, Başbakan Yardımcısı Fahri Özdilek'e ve Meclis Başkanlığına telgraflar çeker.

Makal'a Pasaport verilmediği hakkındaki haber basında büyük tepkiler yaratır. O günlerde yazarların çoğu, yazılarında bu konuyu işler. Mesela, 7 Kasım 1961 günkü *Akşam*'da Vecihi Ünal şöyle yazmıştı:

> Geliniz, şu haberi birlikte ve ibretle okuyalım: "Roman yazarlarımızdan Mahmut Makal; Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı ve Başbakan vekiline ilgi çekici bir telgraf göndermiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişi Mahmut Makal, Bakanlıkça İngiltere'ye gönderilmek üzere İçişleri Bakanlığına müracaat etmiş fakat dosyası Milli Eğitim Bakanlığından İçişleri Bakanlığına gönderildiği ve Bakan Ahmet Tahtakılıç da aracılıkta bulunduğu halde pasaportunu alamamıştır. Arkadaşlarının yarım saat içinde pasaport aldıklarını söyleyen Makal, kendisinin 20 gündür beklediğini belirtmiştir.
>
> Makal'ın Türkiye'nin en yüksek üç makamına çektiği telgrafta:
>
> "Anayasa ve öteki kanunlarla teminat altına alınmış olan vatandaşlık haklarımı kullanmam istenmiyorsa, bu memlekette normal vatandaş olarak kabul edilmiyorum demektir. Öyleyse çok sevdiğim memleketimde yaşamam şüphe ile karşılanıyor, bana doğru gözle bakılmıyor.

Bu durum karşısında ya vatandaşlık haklarımın alınmasını ya da bir an önce pasaportumun verilmesini saygılarımla dilerim" denilmektedir.

(...) Diyelim ki, romancı ve ilköğretim müfettişi Mahmut Makal komünisttir. Biz böyle kabul edelim ve yürürlüğe girmiş olan Anayasamızın yapraklarını çevirelim.

"Madde: 20– Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlerini, söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir.

Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz."

"Madde: 18– Herkes seyahat hürriyetine sahiptir; bu hürriyet ancak milli güvenliği sağlama ve salgın hastalıkları önleme amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir...

Türkler; yurda girme ve yurtdışına çıkma hürriyetine sahiptir. Yurtdışına çıkma hürriyeti kanunla düzenlenir."

Açıkça görülüyor ki, Türk vatandaşı hem dilediği şekilde düşünmekte serbesttir ve hem de milli güvenliği sarsmak ve salgın hastalığa müptela olmamak şartıyla gezi hürriyetine sahiptir.

Peki Mahmut Makal'ın durumu nedir?

Yurtdışına çıkması milli güvenliği mi sarsacaktır. Olamaz. Zira Milli Eğitim Müfettişliği milli güvenliği sarsacak nitelikte bir adamın uhdesine verilemez. Tifoya, tifüse veya koleraya mı müpteladır? Allah korusun, böyle bir raporu da yoktur.

(...) Bir türlü kavrayamıyorum. Eğer demokrasinin ana prensiplerini anlayamıyor ve ideal hukuka uygun yasaları uygulayamıyorsak kabahat demokratik hukuk devleti düzeninin mi yoksa bizim midir?

Aynı gün, Nevzat Üstün de *Yeni Tanin*'de bu konuya şöyle değinmişti:

Mahmut Makal, bu yurdun yüzünü ağartan insanlardan biridir. Yazdığı kitaplarla yurtiçinde, yurtdışında haklı bir üne kavuşmuştur. Bütün bunların dışında yıllarca öğretmenlik etmiş, köy çocuklarıyla uğraşmış, onlara yazı yazmayı, okumayı öğretmiş, yetiştirmiş bir aydındır.

Şimdiki görevi ise İlköğretim Müfettişliğidir. Milli Eğitim Bakanlığının açtığı kursu başarı ile bitirmiş, Bakanlıkça İngiltere'ye gönderilmesi kararlaştırılmış.

Buraya kadar olanların hepsi iyi, güzel. İşin bundan sonrası bir parça karışık.

Mahmut Makal, pasaport almak için İçişleri Bakanlığına başvurmuş. Anayasa'nın kendisine verdiği haklara güvenerek yapmış bunu.

Herkesin bir iki saat içinde aldığı pasaport 20 gündür Mahmut Makal'a verilmiyormuş. Makal, bu durum karşısında Bakanlığa bir telgraf çekmiş; "Ya benim haklarımı tanıyın ya da beni vatandaşlıktan ayırın" diye.

Mahmut Makal gibi bir insanı böyle bir duruma düşürmek, onun yolunun üstüne güçlükler çıkarmak, bütün hayatını köylerine, topraklarına verdiği bir ülkeden, vatanından bezdirmek hangi aklın işidir bilinmez.

Elimizde beş on tane olumlu insan var. Bunları ürkütmenin, bunları bu topraklara küstürmenin amacı ne?

Döviz kaçakçılarının ellerini, kollarını sallaya sallaya çıkıp girdikleri Türkiye'de Mahmut Makal gibi bir yazarı insan haklarından ayırmanın anlamı ne?

Mahmut Makal zararlı bir insansa, Milli Eğitim Bakanlığının Müfettişlik kadrosunda işi ne?

Kaldı ki, Mahmut Makal bu yurda, ona pasaport vermek istemeyenlerden bir parça daha yararlı bir insandır gibime geliyor.

Kim kime ve ne için pasaport vermiyor?

(...) Mahmut Makal'ın yurtdışına çıkabilmesi için Milli Eğitim Bakanı Ahmet Tahtakılıç da aracılık etmiş. Sonuç: Sonuç mu? Yine pasaport yok.

Ben, İçişleri Bakanından hemen bir açıklama bekliyorum. Bizim tanıdığımız Mahmut Makal'ın dışında başka bir Mahmut Makal olmalı. Kanlı katil, döviz kaçakçısı bir adam. Yoksa, bilinen Mahmut Makal'ın böyle bir isteğini İçişleri Bakanlığı sevgi ile saygı ile yerine getirirdi. Gideceği yerdeki bütün işleri buradan görülür, eline gereken mektuplar verilirdi.

Aklıma başka bir şey daha geliyor. Belki de İçişleri Bakanlığı Anayasa'yı iyice okumamıştır. Eğer böyle ise hemen okusunlar.

Değerlerimizi yok etme hastalığından artık vazgeçelim. Hem görev verip, hem kanına ekmek doğrama hastalığından sıyrılalım.

Bu çok eski bir hastalıktır. Bu modası çoktan geçmiş, kötü bir geleneğin, kötü bir devamıdır. İçişleri Bakanlığına, daha yığınla, pasaport vermeyen görevli gelir gider.

Ama bir Mahmut Makal her zaman gelmez.

Hikâyeyi bilirsiniz, Alman İmparatorlarından biri Berlin yakınındaki av köşkünün çevresini genişletmek ister. Bu arada bir köylünün kulübesini de yıkmak isterler. Köylü yıktırmaz. İmparatorun emri olduğu söylenince köylü: "Üstüme varmayın, gider Berlin'deki yargıçlara söylerim haa..." der.

Bizi yargıca göndermeden gelin şu pasaportu verin.

Çetin Altan da 8 Kasım 1961 günkü *Milliyet*'te aynı konuda demişti ki:

(...) Eserleri bütün dillere tercüme edilmiş bir Mahmut Makal'a, İngiltere'ye gitmesi için pasaport vermeyen zihniyetin hesabını kimse sormaz. Ama derebeyliğini sağlamlaştırmak için bir milletvekili, yanına bir de ağa alarak basın toplantısı yapar.

Çünkü aslında Mahmut Makal, Türk köyünün gerçek durumunu yazdığı için ağalığa karşıdır. Politikacı, Makal'ı tutmaz, ağayı tutar.

Memleketini sevenler, milletini millet olarak görmek isteyenler daima bu adi kombinezonların çarkları arasında kaybolmuşlardır.

Sömürmek, vermeden almak ve bunun sistemini demokrasi bahanesiyle daha da perçinleştirmek... Bu dalavereyi sezenleri ezmek, ağalarla ortaklık etmek...

Makal'lara pasaport vermeyin ve ağalar için basın toplantısı yapın. Sonra da bunun demokrasi olduğunu söyleyin. Bu böyle devam etmez ama korkarız ki kurunun yanında yaş da yanacak ve sonunda kabak hepimizin başına patlayacak.

O zamanlar *Öncü*'de yazan Aziz Nesin de 8/11/1961 günkü yazısını aynı konuya ayırmıştı:

CHP'nin iktidar günlerinde bu bozuk işlerin düzelmesini, insan haklarına saygı duyulmasını istedik, bu özlemi duymaktaydık, olmadı, olmadı, olmadı...

DP iktidarında olacak diye avunduk; devlet olarak imzalanan uluslararası anlaşmaların gerektirdiği insan haklarının tanınacağını umduk, olmadı, olmadı, olmadı...

27 Mayıs, bir şu dağın ardında kalmış son umudumuzdu. O günlerde sevinçten ağladık; yazık gözyaşlarımıza. Bağışladığımız yüzükler, yüreklerimizden koparılarak hakka adadığımız semboldü. Tek maddi varlığım olan ALTIN PALMİYE'mi verebilmek için kırk dakika bağışçılar kuyruğunda beklerken, yüzüklerini, küpelerini, bileziklerini vermek için sıraya girmiş, saatlerdir bekleşen, yaşlısıyla, genciyle kadını, erkeğiyle o insanların bilinçli duygululuklarını gözlerimden yaş olup akmıştı; kendimi yeryüzünün en mutlu insanı saymıştım. Uygar uluslar arasında başımızı eğmeden, alnımız yukarıda, biz de gezebilecektik. İnsan hakları yol keçesi olmaktan kurtarılacaktı.

Kırk altı yılımın tek ama tek biricik sevinci olmuştu 27 Mayıs. Yirmi yılın sipsivri kalemi ilk onlara yumuşadı. Kalemimin ilk övgüsü 27 Mayısçılar içindi. Sonsuz iyimserliğim içinde, adımın reklam içinde bile radyolarda söyletilmemesine aldırmadım, Sayın Gürsel'in yazılarımı kötü niyetli bulup beni azarlamasına –gerçek bir gün anlaşılır diye– gücenmedim. Emniyet Müdürlüğünde bir yarbayın, kaşlarını çatıp, tıpkı eski günlerdeki gibi, mahkeme karar vermeden beni mahkûm eden acı sözlerine aldırmadım. Elli gün cezaevinde tutuklu kalışıma bile kırılmadım. Bir ömür boyu zor kavuştuğumuz umudu yitirmek istemedik. İyi olacaktı, insan hakları, anlayışsızlığın ayakları altında paspas olmaktan kurtulacaktı. Oysa, kahırlı bir ömür boyu bir kere bile sevinmek hakkımız değilmiş; olmadı, olmadı, olmadı...

Şu olanların, olmakta bulunanların ağır baskısı, ak umutlarımızı silindir ağırlığıyla ezip çiğneyip geçmektedir. Beni kara üzünce düşüren bir sürü olay var, bunlardan biri Mahmut Makal'a pasaport verilmemesi. CHP iktidarında böyle olmuştu, DP iktidarında böyle oldu, şimdi yine böyle oluyor, vah kara başımıza...

Başkalarına yapılan haksızlık, başkalarının çiğnenen hakkı, o kişiyi sevmesek de, düşünceleri bize aykırı da gelse, kendimize yapılmışçasına bizi de tedirgin etmiyorsa, kendimizi uygar insan sayamayız. Diyelim, her yönden tüm karşısında olduğum Başgil'e yapılan bir haksızlık, beni üzmüyor bende tepki yaratmıyorsa, ben nasıl uygar bir kişi olduğumu söyleyebilirim?

CHP iktidarında, DP iktidarında, şimdi Milli Birlik iktidarında kimlere, kimlere, kimlere pasaport verildi de, yurtsever bir aydına, eserleri yabancı dillere çevrilmiş, ünü sınırları aşmış bir yazara insan hakları çiğnenerek gezi özgürlüğü tanınmıyor. Pekiyi, demokrasi için uğraştıklarını söyleyen, AP'liler, YTP'liler partisizler, yansızlar nasıl anlaşabiliyorlar? Haksızlığa susmak, haksızlığı hak tanımak, ilerde kendimize de yapılabilecek haksızlıkları şimdiden benimsemek demektir.

Sayın Milli Birlik Komitesi üyelerine 27 Mayıs'tan sonra şöyle sorulsaydı:

– Yönetiminiz altında, bütün yurttaşlara tanınan gezi hürriyeti bir yazara da tanınacak mı? Bu hak çiğnenecek mi?

Ne derlerdi? Gülerler:

– Artık böyle şeyler olmayacak! Derlerdi.

İşte oldu, işte oluyor, işte olmakta.

Her yıl, bir iki uluslararası sanat örgütünden çağrı alıyorum. Daha geçenlerde uluslararası Mizahçılar Derneği on beş gün için konukları olmamı istedi. Nasıl gideyim? Vermeyeceklerini bildiğimden, hiç olmazsa kendi gözümde haysiyetimin kırılmaması için pasaport bile istemiyorum. Yabancılara da yurdumda insan haklarının çiğnendiğini duyurmamak için, türlü bahaneler uyduruyorum.

Bana sık sık soranlar olur:

– Hiç yurtdışına çıktınız mı? Avrupa'da bulundunuz mu? Amerika'ya gittiniz mi?

– Hayır...

– Yazık, çok yazık...

Samatyalı Ermeni yurttaşın "Pariz'i görmeyen eşşektir" demesine getirirler.

Bu güzelim yurdu bir hapishaneye çevirenler, insan haklarını hiçe sayanlar, Anayasa'yı çiğneyenler, Makal'a pasaport vermeyenler kimlerdir? Açıkça, yiğitçe çıksınlar ortaya! Makal'ın, daha başkalarının yurtdışına çıkarılmama gerekçelerini, gördükleri sakıncayı ulusa duyursunlar. Pasaport verilmeyenlerin korkuları yok; onlar da yaptıkları işin doğruluğuna inanıyorlarsa, çıksınlar ortaya, konuşsunlar. Suratlarını görelim, seslerini duyalım, bakalım in mi cin midirler?..

Kafataslarının içindeki konserve et parçasıyla bu adamlar sanıyorlar ki, Türkiye sınırları dışında bir yerde bir düğme vardır. Bu düğmenin yerini yalnız dışarı çıkarılmayan aydınlar bilmektedir. Yurtdışına çıkarlarsa, hemen gidip o düğmeye basacaklar, Türkiye'yi yok edecekler. Çünkü yalnız kendileri bu yurdu seviyorlar. Makal gibiler, yurtlarını sevmedikleri için mi, Türk halkının yararına kalemlerini kullanarak, rahat lokmalarını kendilerine zehrediyor, çırpınıyor, anlayışsızlar elinde kahrolup duruyorlar?

Yazık! CHP iktidarında böyle oldu, DP iktidarında böyle oldu, yine de böyle oluyor.

Olmadı, olmadı, olmadı... ama bir gün olacak. Fikret'in yarım yüzyıl önce özlediği sabah bir gün memlekette de elbet doğacak... İçimizde o mutlu ve önlenemez umut da olmasa düşünmek boşuna, yazmak hiç... Yemek yenilmez, hava alınmaz, ört ki ölem... Ama umutlarımızı yitirmedik.

Sabah olacak.

İçişleri Bakanlığı, o tarihte ancak basının bu tepkisi sayesinde yanlışını düzeltebilmiş ve Mahmut Makal'a pasaport vermemekten vazgeçmiştir. Bu tepkiden sonra, Makal'a pasaport verilişini 15 Kasım 1961 günkü *Vatan*'da Burhan Arpat, çok yerinde bir görüşle şöyle yorumlamıştır:

Cumhuriyet gazetesinin 14 Kasım günlü sayısının 7. sayfasında tek sütunluk küçük bir haberde: "İngiltere hükümetince kendisine burs verilen *Bizim Köy*[52] yazarı öğretmen Mahmut Makal'a pasaportu verilmiştir" diye yazılı. Bu küçük haberin taşıdığı önemi kavramak için, geçen hafta bazı gazetelerde çıkmış olan bir başka haberi

52. Mahmut Makal, *Bizim Köy,* Varlık Yay., 1950. (y.h.n.)

hatırlamalı. Bunu sağlasın diye, *Vatan*'ın 6 Kasım günlü sayısının birinci sayfasında çıkan metni olduğu gibi aşağıya aktarıyorum:

"Roman yazarlarından Mahmut Makal, Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı ve Başbakan vekiline ilgi çekici bir telgraf göndermiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılan kursu bitiren İlköğretim Müfettişi Mahmut Makal, Bakanlıkça İngiltere'ye gönderilmek üzere İçişleri Bakanlığına müracaat etmiş fakat dosyası Milli Eğitim Bakanlığından İçişleri Bakanlığına gönderildiği ve Bakan Ahmet Tahtakılıç da aracılıkta bulunduğu halde pasaportunu alamamıştır. Arkadaşlarının yarım saat içinde pasaport aldıklarını söyleyen Makal, kendisinin yirmi gündür beklemekte olduğunu söylemiştir. Makal'ın Türkiye'nin en yüksek üç makamına çektiği telgrafta:

Anayasa ve öteki kanunlarla teminat altına alınmış olan vatandaşlık haklarını kullanmam istenmiyorsa, bu memlekette normal vatandaş olarak kabul edilmiyorum demektir. Öyleyse, çok sevdiğim memleketimde yaşamam şüphe ile karşılanıyor ve bana doğru gözle bakılmıyor demektir. Bu durum karşısında ya vatandaşlık haklarımın alınmasını ya da bir an önce pasaport almamın sağlanmasını dilerim, denilmektedir.

İşte o küçük haberin önemi böylesine büyük. CHP'nin tek parti yönetimi yıllarında *Bizim Köy*'le ortaya atılıp memleket insanlarının yüzde sekseninin yüz kızartıcı durumunu apaçık açıklamak yürekliliğini gösteren, Demokratlar iktidara geldikten bir süre sonra da "Köy ve Eğitim" konusundaki uyarıcı yazıları hoş görülmeyen Mahmut Makal'a, 27 Mayıs 1960'dan sonra da kuşkuyla bakılıyor. Polis deyimiyle: SAKINCALI KİŞİLERDEN. Poliste ve Emniyet Müdürlüğünde koskoca bir dosyası var! Dosya öylesine kalın ki, İngiltere hükümetinin daveti, Milli Eğitim Bakanının aracılığı bile yetmiyor. Yurttaş Makal umutsuzlaşıp yurttaşlıktan çıkarılmasını isteyince pasaport alabilir ancak... Oysa o dosya yine yerinde duruyordur, bence. Makal'ın sık sık karşısına çıkacaktır. Zira o dosya, şu veya bu politikacının hoşuna gitmeyen bir davranışından, tutumundan ötürü bir defa açılmıştır.

Dosyaya birtakım kuşkulu ve üstü kapalı deyimlerle dolu yazılar, polis raporları girmiştir. Sözün kısası Makal, baştakiler için SAKINCALI KİŞİ olmuştur, bir kez. Makal veya daha yüzlerce aydın, ileri düşünceden ve memleket insanlarının daha iyi yarınlara kavuşmasından yana sanatçı, düşünür ve yazar için son yirmi beş yılda "ilgili", "yetkili" makamların düzenlediği daha neler vardır.

Günlük gazetelerden aldığımız bu yazıların da belirttikleri gibi, Makal'a önce pasaport verilmediği halde sonra verilmiştir. Mahmut Makal'ın yurtdışına çıkmasının siyasi güvenliğimiz bakımından önce sakıncalı görülmesi; ama sonra, onun Cumhurbaşkanına, Başbakan yardımcısına, Meclis Başkanlığına telgraf çekmesi ve gazetelerin tepki göstermesi üzerine, kendisine pasaport verilmesinde bir sakınca görülmemiş olması da ispat eder ki:

İçişleri Bakanlığı siyasi güvenlik bakımından sakınca konusunda sağlam ve değişmez bir ölçüye sahip değildir. Siyasi güvenlik kavramı ile iktidar koltuğunun güvenliği birbirine karıştırılmaktadır.

E– Anayasa Mahkemesi Kararının Eleştirilmesi

Pasaport Kanunu'nun 22. maddesindeki, "Memleketten ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere pasaport verilemez" hükmünü Türkiye İşçi Partisi Anayasa'ya aykırı görmüş ve bunun iptali için 1963 yılında Anayasa Mahkemesine başvurmuştu. Anayasa Mahkemesi bu hükmün Anayasa'ya aykırı bulunmadığına 28/4/1963 günü 1963/196-1963/100 sayı ile karar verdi.

Üyelerden İsmail Hakkı Ülkmen, Celalettin Kuralmen ve Ekrem Korkut'un muhalefetleriyle, o zamanki Başkan Sünuhi Arsan ve Üyelerden Tevfik Gerçeker, Osman Yeten, Rıfat Göksu, Lütfü Akadlı, Şemseddin Akçaoğlu, İbrahim Senil, İhsan Keçecioğlu, Ahmet Akar, Muhittin Gürün, Lütfü Ömerbaş ve Ekrem Tüzemen tarafından verilmiş olan bu kararın gerekçesi şöyledir:

Memleketten ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit

edilenlerin yurtdışına seyahatlerine müsaade edilmemesi milli güvenlikle ilgili bulunmaktadır.

Bir kimsenin Anayasa'nın 18. maddesinin 1. fıkrası uyarınca yurtiçinde seyahatinin milli güvenliği sağlama amacıyla sınırlanması mümkün olduğu halde böyle bir kişiye yurttan çıkma müsaadesi verilmesi, hareket ve faaliyetlerinin tamamen denetim dışında kalması ve zararlı sonuçlar doğurması gibi sakıncalar sebebiyle, caiz görülemez.

Kaldı ki, İdareye verilen bu yetki sınırlıdır. İçişleri Bakanlığı bu sınırlı yetkiye dayanarak bir kimsenin memleketten ayrılmasında milli güvenlik bakımından sakınca bulunup bulunmadığını tespit edecektir.

Bakanlığın yapacağı bu tespit de yargı denetimine tabi olduğundan keyfî tasarruf endişesine de yer verilmemek gerekir.[53]

Anayasa Mahkemesince oyçokluğu ile verilen bu kararın hukuk devleti anlayışı ile tam bir çelişki halinde bulunduğunu hukukçu olmayanların bile anlayabilecekleri bir biçimde belirtmek için, biz, bir faraziye yapmayı gerekli ve yararlı buluyoruz.

Diyelim ki: Yurtiçinde yolculuk yapma özgürlüğünü, Anayasamızın 18. maddesinin 1. fıkrası uyarınca sınırlamak maksadıyla, Yurtiçi Yolculukların Kanunu adıyla bir kanun kabul edilmiştir. Bu kanunda şu hükümler vardır:

1– Yurtiçinde yolculuk yapmak isteyen kimseler, bulundukları yerlerin valiliğinden Yurtiçi Yolculuk İzni Belgesi almak mecburiyetindedirler.

2– İllerinden ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere Yurtiçi Yolculuk İzin Belgesi verilemez.

Şimdi, Pasaport Kanunu'ndaki hükmün Anayasa'ya aykırı bulunmadığı hakkındaki Anayasa Mahkemesi kararının gerekçesi ışığı altında bu, Yurtiçi Yolculukları Kanunu'nun Anayasa'ya aykırı olup olmadığını inceleyelim:

Anayasamızın 18. maddesinde, Yurtiçinde yolculuk yapma özgürlüğünün de milli güvenlik nedeniyle sınırlanabileceği

53. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* Dergisi, Sayı: 1, s. 202-212.

yazılıdır. 18. maddede bu, yazılı olmasaydı bile Anayasamızın 11. maddesine göre, öteki bütün özgürlükler gibi yurtiçinde yolculuk yapma özgürlüğü de milli güvenlik nedeniyle sınırlanabilecekti.

Anayasamızın ne 18. maddesinde ve ne de öteki maddelerinde yurtiçinde yolculuk yapma özgürlüğünün yurtdışına çıkma özgürlüğünden daha az sınırlanacağına ilişkin bir hüküm yoktur. Tersine, Anayasamız, yurtiçi seyahat özgürlüğünün sınırlanmasından, yurtdışına çıkma özgürlüğünün ise düzenlenmesinden söz etmiştir ki bu, yurtdışına çıkma özgürlüğü lehine bir farktır.

Anayasamızın 18. maddesinin, yurtiçinde yolculuk yapma özgürlüğü ile ilgili 1. fıkrasında da, yurtdışına çıkma özgürlüğü ile ilgili son fıkrasında da bu özgürlüklerin sınırlanmasının ya da düzenlenmesinin ancak kanunla olacağı belirtilmektedir.

Şu halde, "Memleketten ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere pasaport verilmez" hükmünün Anayasa'ya aykırı bulunmadığı hakkındaki Anayasa Mahkemesi kararını Yurtiçi Yolculukları Kanunu için de uygulamada yapacağımız iş sadece karardaki memleketten kelimesini illerinden, Pasaport kelimesini de Yurtiçi Yolculuk İzin Belgesi kelimeleriyle değiştirmekten ibaret olacaktır.

Anayasa Mahkemesi Kararının asıl şeklini, kabulünü farz ettiğimiz Yurtiçi Yolculukları Kanunu'na uyguladığımız şekli ile karşılaştırınca göreceğiz ki: Eğer Anayasa Mahkemesi kararı doğru ise, bu uyguladığımız şeklin de doğru olmaması için hukuki ve mantıki hiçbir sebep yoktur.

Şimdi, Anayasa Mahkemesi kararını cümle cümle ele alıp söylediğimiz uygulamayı yapalım:

Pasaport Kanunu'ndaki "memleketten ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere pasaport verilemez" hükmünün Anayasa'ya aykırı olmadığını belirtmek için Anayasa Mahkemesi diyor ki:

Memleketten ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlerin

yurtdışına seyahatlerine müsaade edilmemesi milli güvenlikle ilgili bulunmaktadır.

Kabulünü farz ettiğimiz Yurtiçi Yolculukları Kanunu'ndaki "İllerinden ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere Yurtiçi Yolculuk İzin Belgesi verilmez" hükmünün Anayasa'ya aykırı düşmeyeceğini belirtmek için biz de diyeceğiz ki:

İllerinden ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlerin yurtiçi seyahatlerine müsaade edilmemesi milli güvenlikle ilgili bulunmaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin cümlesi doğru ise bizim bu cümlemizin de doğru olduğunu kabul etmek hukuki ve mantıki bir zorunluluktur.

Anayasa Mahkemesi, kararında, şöyle devam ediyor:

Bir kimsenin, Anayasa'nın 18. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, yurtiçinde seyahatinin, milli güvenliği sağlama amacıyla sınırlanması mümkün olduğu halde böyle bir kişiye yurtdışına çıkma müsaadesi verilmesi, hareket ve faaliyetlerin tamamen denetim dışında kalması ve zararlı sonuçlar doğurması gibi sakıncalar sebebiyle caiz görülemez.

Bu cümlenin yalnız birinci kısmı yurtiçi yolculuklarını ilgilendiriyor. Cümlenin ikinci kısmının, kabulünü farz ettiğimiz kanunla ilgisi yoktur. Bunun için cümlenin ilk kısmını biz de aynen tekrarlayarak diyoruz ki:

Bir kimsenin, Anayasa'nın 18. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, yurtiçinde seyahatinin Milli güvenliği sağlama amacıyla sınırlanması mümkündür.

Bu cümlemiz Anayasa Mahkemesinin kararındaki cümlenin ilk kısmının aynen tekrarından ibaret bulunduğuna göre: Anayasa Mahkemesi kararına, "doğru"; bizimkine "yanlış" demek çelişkiye düşmek olur.

Yine Anayasa Mahkemesi, Pasaport Kanunu'ndaki hükmün Anayasa'ya aykırı olmadığını belirtmek için, kararında diyor ki:

Kaldı ki, idareye verilen bu yetki sınırlıdır. İçişleri Bakanlığı bu sınırlı yetkiye dayanarak bir kimsenin memleketten ayrılmasında milli güvenlik bakımından sakınca bulunup bulunmadığını tespit edecektir.

Pasaport Kanunu'ndaki hükmün, idareye verdiği yetki ne derece sınırlı ise, bizim kabulünü farz ettiğimiz kanunla da idareye verilen yetki aynı derecede sınırlıdır. Çünkü bizim kanunumuzdaki hüküm de Pasaport Kanunu'ndakine paralel bir biçimde düzenlenmiştir. Onun için biz de kendi kanunumuzu savunmak için, Anayasa Mahkemesinin sözlerini, sadece Memleketten kelimesi yerine ilinden kelimesini koymak suretiyle, tekrarlayacağız:

Kaldı ki, İdareye verilen bu yetki sınırlıdır. İçişleri Bakanlığı bu sınırlı yetkiye dayanarak bir kimsenin ilinden ayrılmasında milli güvenlik bakımından sakınca bulunup bulunmadığını tespit edecektir.

Anayasa Mahkemesi Kararı'nın bu konu ile ilgili son cümlesi de şudur:

Bakanlığın yapacağı bu tespit de yargı denetimine tabi olduğundan keyfî tasarruf endişesine de yer verilmemek gerekir.

İçişleri Bakanlığı bir kimseye Yurtiçi Yolculuk İzin Belgesi vermezse, idarenin bu işlemine karşı da Danıştay'a başvurabileceği tabiidir. Çünkü Anayasamıza göre: İdarenin hiçbir eylem ve işlemi yargı denetimi dışında bırakılamaz. Bunun için, Anayasa Mahkemesi kararının bu cümlesini, içinden bir tek kelimeyi bile değiştirmeden biz de aynıyla tekrarlayabiliriz.

İşte, Pasaport Kanunu'ndaki hükmün Anayasa'ya aykırı bulunmadığını ispat etmek için Anayasa Mahkemesinin ileri sürdüğü kanıtlar bunlardan ibarettir.

Belirttiğimiz gibi, bu kanıtlar, kabulünü farz ettiğimiz, Yurtiçi Yolculukları Kanunu hakkında da uygulanabilir.

Bundan çıkacak sonuç şudur:

Pasaport Kanunu, 22. maddesindeki hükmüne rağmen Anayasa'ya aykırı değilse, "illerinden ayrılmalarında siyasi güvenlik bakımından sakınca bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere Yurtiçi Yolculuk İzin Belgesi verilmez" hükmünü taşıyacak bir kanun da Anayasa'ya aykırı sayılamayacaktır.

Demek ki, siyasi iktidarlar, iki maddelik bir kanun çıkartarak, yurtiçinde yolculuk yapma özgürlüğümüzü kısıtlama yetkisini de İçişleri Bakanlarına verebileceklerdir.

Böyle bir kanun çıkınca:

İçişleri Bakanlığı, Pasaport konusunda olduğu gibi bu yetkisini de kötüye kullanacak; mesela, bana müvekkilimin Yargıtaydaki müdafaasında bulunmak üzere İstanbul'dan Ankara'ya gitmem için izin vermeyecektir. Ancak İdarenin bu işlemi de yargı denetimine tabi olduğundan ben yine Danıştay'da dava açabileceğim. Ama İçişleri Bakanlığı bu sefer de Danıştaydaki duruşmaya gelmeme engel olabilecek ve hatta vekil edeceğim avukatlarımın da İstanbul'dan ayrılmalarını siyasi güvenlik bakımından sakıncalı bulup, onların da beni Danıştayda temsil etmelerini önleyebilecektir.

İşte bu gülünç, daha doğrusu korkunç sonuçlar, Pasaport Kanunu'nun 22. maddesindeki hükmün Anayasa'ya uygun olduğu görüşünden zorunlu olarak doğmaktadır.

Varılan bu sonuçları, değil Anayasa Mahkemesinin, hiçbir hukuk bilgisi olmayan kimselerin benimseyemeyeceği ortadadır.

Yurtdışına çıkma özgürlüğü de yurtiçinde seyahat özgürlüğü gibi, KİŞİNİN TEMEL HAKLARI'ndan olduğu ve her ikisinin de ancak kanunla sınırlanabileceği Anayasamızda yazılı bulunduğu halde, acaba neden Pasaport Kanunu'ndaki hüküm Anayasa Mahkemesince bile yadırganmamıştır da yurtiçi yolculukları konusunda buna benzer bir hükmün hukuk devleti kavramı ile bağdaşamayacağını hukukçu olmayanlar bile görebilmektedir?

Bu sorunun cevabını, İnsanın Tabiatı'nda bulmak mümkündür.

İnsanlar, alışılagelmişin etkisinden kolay kolay kurtulamıyor. Hayatımızın hemen hemen her safhasında; kararlarımıza ve eylemlerimize akıl, mantık ve ilmî bilgiden çok alışkanlıklarımız etken oluyor. Yanılmalarımızın en önemli nedenlerinden biri budur. Anayasa Mahkemesi üyeliğine ve hatta Başkanlığına seçilmeyi haklı kılacak derecede yüksek bir kültür seviyesi bile insanı alışılagelmişin etkisinden kurtarmaya yetmiyor.

İşte Pasaport Kanunuyla ilgili davada Anayasa Mahkemesinin yanlış kararının nedenlerinden biri, bence budur. Pasaport Kanunu, yıllardan beri sürüp giden uygulamalarıyla bizde bir alışkanlık yaratmıştır. Ama buna benzer bir

hükmün yurtiçi yolculuklarına da uygulandığı farz edilince, alışılmamış bu durum karşısında yanlışlık birdenbire göze çarpar bir hal alıyor.

Anayasa Mahkemesinin, Pasaport davasında doğru bir sonuca varamamış olmasının nedenlerinden biri de o sıralardaki çalışma temposunun anormalliğidir.

Bilindiği gibi, bu mahkemenin göreve başladığının *Resmi Gazete*'de yayınlanması 28 Ağustos 1962'dedir. Anayasa'nın Geçici 9. maddesi, bu tarihte yürürlükte olan kanunlar hakkında iptal davası açılması için 6 aylık bir süre tanımıştır. Partilerin çoğu, o tarihte yürürlükte bulunan kanunlardan Anayasa'ya aykırı gördüklerini bu sürenin son günlerinde açmışlardır. Türkiye İşçi Partisi de böyle yapmıştır. Çünkü bu sürenin bitmesine birkaç gün kalıncaya kadar, bu partinin Parlamento'da üyesi yoktu. Ancak son günlerde, Senatör Niyazi Ağırnaslı'nın Türkiye İşçi Partisi'ne girmesiyle bu parti, iptal davası açma hakkını kazanmış oldu. İşte, bu dava da bunun için 1963 yılının Şubat ayının son günlerinde açılabildi.

Bu nedenlerle:

Anayasa Mahkemesi, 1963 yılında, açılmış pek çok iptal davası karşısında, anormal bir tempo ile çalışmak zorunda kaldı. Anayasa Mahkemesinin Pasaport Kanunuyla ilgili kararının tarihine ve sayısına bakacak olursak görürüz ki, 29/4/1963 günlü olan bu kararın K. sayısı: 963/100'dür. Demek ki 1963 yılı başından itibaren dört aylık bir süre içinde Anayasa Mahkemesi 100 adet davayı karara bağlamıştır. Sonraki yıllarda çıkarılan karar sayısı ile bu sayı karşılaştırıldığında görülür ki 1963 yılında çıkarılan karar sayısı anormal denecek derecede çoktur. 1963 yılının ilk dört ayında 100, on iki ayında 296 karar çıktığı halde sonraki yıllarda bu sayı azalmaya başlamıştır. Mesela 1964 yılında: 77, 1965 yılında: 67, 1966 yılında: 47, 1967 yılında: 47 karar çıkmıştır.

Görülüyor ki Anayasa Mahkemesi, dava kalabalığından kurtulup normal bir tempo ile çalışma imkânını ancak 1965'den sonra bulabilmiştir. İşte, 1963 yılında Anayasa Mahkemesinin çalışmasındaki olağanüstü hız da Pasaport Kanunu ile ilgili kararın kusurlu çıkmasında etken olmuştur.

F– Sonuç

Anayasa Mahkemesi de öteki mahkemeler gibi ancak önüne getirilmiş olan bir davaya bakabilir. Pasaport Kanunu, Türkiye İşçi Partisinin açtığı dava ile 1963 yılında bu mahkemenin önüne getirilmiş; fakat çeşitli nedenlerle, yanlış bir sonuca bağlanmıştı.

Anayasa Mahkemesi o kararının yanlış olduğunu anlamış bulunsa bile bunu kendiliğinden düzeltemez. Çünkü bugün, önünde bu konuda açılmış bir dava yoktur. İdareyi ilgilendiren kanunlar konusunda Anayasa Mahkemesine, içtihatlarını yenileme ve eski yanlışlarını düzeltme imkânını sağlayacak olan, sadece sizlersiniz, Pasaport Kanunu'nun umumi mahkemelerde bir dava konusu olmasına imkân bulunmadığına göre Danıştay, bu kanunu Anayasa Mahkemesinin önüne götürmezse o yüksek mahkeme vaktiyle yapmış bulunduğu büyük yanlışı hiçbir zaman düzeltemeyecektir.

Anayasa Mahkemesi belki 1963 yılında yaptığı yanlışın farkına varmış; bunu düzeltebilmek için kendisine imkân verilmesini Danıştay'ın 12. Dairesinden beklemiş durmuştur. 12. Dairenin vermediği bu imkânı Anayasa Mahkemesine, şimdi sizler vereceksiniz.

Pasaport Kanunu'nun 22. maddesindeki, şimdiye kadar söz konusu ettiğimiz, hüküm; bu Bölüm'ün B ayrımında belirtildiği gibi: Anayasamızın 2., 10., 11., 14., 18., 114. maddelerine ve tüm prensiplerine aykırıdır. Bunun için iptali gerekir.

Bu iddiamızın Anayasa Mahkemesine iletilmesini ve böylece o mahkemeye, Türkiye Cumhuriyetinin bir hukuk devleti olduğu hakkındaki Anayasa hükmünü zedeleyen yanlış bir kararını düzeltmesi için imkân sağlanmasını dilerim.

Çayan Davası[1]

Faik Muzaffer Amaç'ın, Çayan davası dosyasına girmiş olan belge ve dilekçelerden derlemesi

Sunuş

Memleketin en aydın gençlerinden yüzlercesi idam talebiyle Sıkıyönetim Mahkemelerinde yargılanıyor. Şahsi hiçbir çıkarları olmadan, sadece yurdu ve halkı sevdikleri için işledikleri birtakım suçlar yüzünden idamları istenen bu gençlerin davaları, şüphesiz kamuoyunu çok yakından ilgilendiriyor. Oysa, özellikle son günlerde, ne TRT ve ne de Basın bu davaların duruşmalarını kamuoyuna önemiyle orantılı bir biçimde duyuramıyor.

Mahkemeler sanıkları yargılarken Millet de Mahkemeleri yargılayabilmelidir. Çünkü Mahkemeler yargı yetkilerini Türk Ulusu adına kullanırlar. Yargılamaların açık yapılmasının Anayasal bir zorunluk olması: Milletin, Mahkemeleri yargılayabilmelerini sağlamak içindir.

Bir yerde, TRT ve Basın duruşmaları Türk Ulusu'na tam bir tarafsızlık içinde duyuramıyorsa orada yargılamaların gerçek anlamda açık yapıldığı söylenemez.

Bu kitap, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesinde Esas: 971/26 sayı ile 26 genç hakkında açılmış bir davada aleniyeti sağlamak amacıyla çıkıyor. Söz konusu davanın 1 numaralı sanığı Mahir Çayan olduğu için kitaba *Çayan Davası* adını koyduk.

Çayan Davası'nın bu birinci kitabı, **Polisteki İşkenceler ve Hâkimlerin Reddi** konularına ayrıldı.

Bu kitapta konuşan biz değiliz, Mahkeme dosyasıdır. Çünkü kitapta duruşma tutanaklarıyla duruşmalarda okunup dava dosyasına konmuş olan dilekçe ve yazılardan başka bir şey yok.

1. Faik Muzaffer Amaç, *Çayan Davası*, Yücel Yay., Ekim 1971.

Bu kitaba bizim bir katkımız olmadığı için onun üzerinde adımız bulunmamalıydı. Ama ilgililer –Basın Kanunu'nun 30. maddesindeki açık hükme rağmen– bu kitap için bir sorumlu aramaya kalkışırlarsa bizim yüzümüzden başkalarının başı ağrımasın, diye kitaba adımızı koymak zorunda kaldık.

27 Eylül 1971
Av. Faik Muzaffer Amaç

Birinci Bölüm
İşkenceler Üzerine-I

Sanıkların İşkencelere İlişkin Sözlü ve Yazılı Açıklamaları

1. Necmi Demir

1944 doğumlu, İstanbul İktisat Fakültesi 7-8. sömestrde öğrenci. Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. maddesine aykırı hareketten sanık.

Sanık Necmi Demir'in (...) 1/6/1971 tarihli ifadesi okundu.

Sanık: Poliste kendisine işkence yapıldığını; okunan bu ifadenin polisin tazyiki neticesi alındığını; bu itibarla kabul etmediğini; iddianamenin ise bu beyanlara dayanıp ciddi olmaktan uzak bulunduğunu; her ne kadar alınmış ise de, kendisine polis tarafından dayak atılmış olduğunun tespitinde –iddianamenin hazırlanmasına esas olan ifadelerin ciddiyeti yönünden– fayda bulunduğunu bu itibarla Adli Tıbba sevkini talep ettiğini (...) ifade etti (...).

Av. Yılmaz Dereli, Faik Muzaffer Amaç, Necdet Sağır, Yalçın Öztürk ve Sadık Akıncılar tarafından imzalanmış el yazılı bir dilekçe ile *Necmi Demir'e Yapılan İşkence* başlığını taşıyan iki sayfadan ibaret bir yazı ve Avukat Faik Muzaffer Amaç imzasını taşıyan 25/8/1971 tarihli iki sayfadan ibaret *İlkay Demir'in Emniyetteki İşkenceler Hakkındaki Yazısının Örneğidir* başlığını taşıyan yazılar verildi.

Dilekçede, Necmi Demir ile İlkay Demir'in verdiği notların birer örneğinin ilişikte mahkemeye sunulduğu, bu not-

ların bu davayı ve özellikle Necmi Demir ile İlkay Demir'in savunma hakkını yakından ilgilendirdiği kanısında oldukları için, mahkeme ayrı bir kanıda olsa bile, hangi kanının doğru olduğu ancak Yargıtayda çözümleneceğinden bu notların okunarak dosyasına konulmasının talep edilmekte olduğu görüldü. Okunan Notlar ve Dilekçe dava dosyasına konuldu.[2]

Okunup dosyasına konulduğu belirtilen Notlar'dan Necmi Demir'e ait olanı şudur:

Necmi Demir'in, kendisine yapılan işkencelere ilişkin notları:

27 Mayıs 1971 akşamı nezarete alındım. Emniyet 1. Şubede telefonlu hücre diye adlandırılan yere attılar. Bir iki saat bekledikten sonra tekme tokat Emniyet Müdürü Muzaffer Çağlar'ın karşısına çıkarıldım. Yanında bir General vardı. Söyledikleri çok kısa oldu: "Gebertin şunu."

Daha sonra 1. Şube Müdürü Ilgız Aykutlu'nun karşısına çıkarıldım. Yanında bir Binbaşı bir de Yarbay vardı. Dediği şu oldu: "Burada artık Anayasa ve İnsan Hakları Beyannamesi yoktur. Biz istediğimiz şeyi senin ağzından alacağız." Yine yukarıda adı geçen hücreye çıkardılar. İşkenceye başladıkları andan ertesi günün saat 12.00'sine kadar geçen zaman içinde, hücreye devamlı olarak beşerli onarlı polisler geldiler. Hücrenin içine girenlerden bir kişi devamlı vuruyordu. Onların deyimi ile bu "Operasyon" 14 saat sürdü. Daha sonra daha sistemli bir operasyona karar kılmış olacaklar ki, 28 Mayıs saat 12.00 sıralarında 2. Şube 1. Kısım'a indirildim. Falakaya yatırıldım. O sırada odada 10 kişi kadar vardı. Tanıyabildiklerim; 2. Şube Komiserlerinden olduğunu zannettiğim Dursun diye biri, yine 2. Şube Komiserlerinden Cazip Işık ve işkenceyi yürüten Kel Zekeriya dedikleri, sonradan soyadının Aydın olduğunu öğrendiğim biri. İşkence sırasında tek söyledikleri şey: "Konsolosu ben öldürdüm diyeceksin" ve "Silahı nereye koyduğunu söyleyeceksin." Daha sonradan da öğreniyorum ki aynı anlarda yani bana işkence ettikleri anlarda arkadaşım İrfan Uçar ile Necati Sağır'a da işkence ediyorlar ve aynı şeyi söylemesini istiyorlar.

İşkence saat 12.00'den 18.00 sularına kadar sürdü. Her yorulan işkencecinin yerine bir yenisi geçiyordu. Bu arada

2. Duruşma Tutanakları, s. 33.

sadece ayaklarımın altına vurmakla kalmıyorlar, ellerim arkadan kelepçeli olduğu halde, yüzüme, gözüme, kaburgalarıma tekme atıyorlardı. Bir kişi de ağzıma ayağını basmış vaziyette duruyordu. Bu işlem hiç fasılasız biçimde sürdü, bir süre sonra ayaklarımın altı patladı. Ayaklarımdan sıçrayan kanı görünce, kan içtikçe coşan vampirler gibi daha hırsla vurmaya başladılar. Koridora çıkardılar, içinde tuzlu su bulunan kovaya soktular ayaklarımı. Oturacak vaziyette bile değildim. Ve kovayı devirdim. "Niye kovayı devirdin" diye bir daha yumruklamaya başladılar. Ayaklarımı bir beze sardılar. Yukarıda adı geçen hücreye attılar. İki gün hiç bakılmadan ve ayağa kalkamadığım için, tuvaletimi hücreye yaparak kaldım. Daha sonra, ayaklarımdaki yaranın uzun süre geçmeyeceği endişesi ile olsa gerek, eşim İlkay Demir'in pansuman yapmasına müsaade ettiler. Orada kaldığımız sürece birkaç kere de 2. Şubeden, isminin Cafer olduğunu zannettiğim, bir polis pansuman yaptı. Yakalandığımızın 18. gününe tekabül eden 13 Haziranda Harbiye nezarethanesine götürüldüm. Orada kaldığımız hücrede bir Doktor Teğmen gözetiminde Sıhhiye Başçavuşu devamlı pansuman yaptı. 18 Haziranda yine Harbiye'de hâkim huzuruna çıkartılarak tutuklandım. Zor yürüyordum. İrfan Uçar ve Jülide Zaim arkadaşlarım hiç yürüyemiyordu. Onları da, Mahkeme hücrelerde kurularak, tevkif ettiler. 30 Haziran akşamı İrfan Uçar, Jülide Zaim, Kadriye Deniz Özen ve ben, "Bin Yataklı Haydarpaşa Askeri Hastanesi"ne götürüldüm. Orada 20 gün kaldım. 20 Temmuzda ayaklarım iyice düzeldiğine kanaat getirildikten sonra, Maltepe Askeri Ceza ve Tutukevine getirildim. Halen yakalanmamın üzerinden 87 gün geçmesine rağmen ayaklarımda işkence izleri vardır. Sağ ayağımın baş ve ikinci parmağının tırnağı işkence sırasında düşmüştü. Yine sağ ayağımın üstü, kemiğe kadar yarılmıştı. İzi halen mevcuttur. Sol ayağımın başparmağının tırnağı sonradan düştü. Diğer tırnaklarımın içine kan oturmuş durumdadır.

Söz alan Avukat Yılmaz Dereli; Necmi Demir tarafından Adli Tıbba sevki hususunda ileri sürülen talebe kendilerinin de iştirak ettiğini, ayrıca diğer sanıklardan bu şekilde talepte bulunacak olanların da çıkabileceğini belirtti. Müdafi avuka-

tın konuşmasını müteakip sanıklardan Abdullah Ceceloğlu, Rasim Özkan, İrfan Uçar, Necati Sağır, Ömer Erim Süerkan, Jülide Zaim, Kadriye Deniz Özen, Yüksel Erdoğan; Necmi Demir tarafından serdedilen bu talebe iştirak ettiklerini keza kendilerinin de polis tarafından işkenceye tabi tutulduklarını ve bu itibarla tespiti için Adli Tıbba sevklerini istediklerini belirttiler.[3]

2. İlkay Demir

1946 doğumlu. İstanbul Tıp Fakültesi 5. sınıfta öğrenci. Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. maddesine aykırı hareketten sanık.

Emniyette ifadem alınırken 1. Şube Müdürü Ilgız Aykutlu tarafından tehdit edildim. Jülide Zaim ile Kadriye Deniz Özen, dayak atılmış vaziyette, bana gösterildiler. Kadriye'nin, Konsolosun kaçırılma olayına iştirak ettiği (...) söylettirilmek isteniyordu (...).

Emniyette ifadelerimiz alınırken yakalananlar arasında ismi en çok lanse edilmiş olan İrfan Uçar, Konsolosu öldürme olayının faili şeklinde kabul ettirilmek istendi; kendisi bunu kabul etmeyince Ilgız Aykutlu'nun emri üzerine aşağıdaki işkence odasına gönderildi. Buna rağmen İrfan Uçar, öldürme olayını kabul etmedi. Ilgız Aykutlu, yukarıda, tanımadığım biri ile telefonla konuşurken: "Tamam, hepsi yakalandı. Öldürülen Ankaralı" diyerek Konsolosu öldürenin İrfan Uçar olduğunu peşinen kabul etmişti. İrfan Uçar, yapılan işkenceye rağmen öldürmeyi kabul etmediğini bildirince, ikinci önemli kişi olarak bu defa eşim Necmi üzerinde duruldu. Kendisi aşağıdaki işkence odasına götürüldü. Ayrıca, ben de bilahare aynı yere götürüldüm. Eşim Necmi Demir'e, Konsolosu kendisinin öldürdüğü zorla kabul ettirilmiş. Bana sordular. Ben: "Hayır" dedim. Beni falakaya yatırdılar. Bu durumda Necmi, kendisinin öldürdüğünü tasdik etmemi istedi. Ben de: "Necmi öldürdü." dedim. (...) Nitekim, daha sonra gazetelerde, öldürenin Necmi Demir olarak geçtiğini gördüm. Fakat bilahare Maltepe'de Mahir ve Hüseyin kuşatılınca bu konuda, yani Konsolosun Necmi Demir tarafından öldürülüp

3. Duruşma Tutanakları, s. 34.

öldürülmediği konusunda bana bir şey sormadılar. Bu mevzu polis tarafından bu şekilde halledilmiş oluyordu. Yakalanan bütün arkadaşlardan, öldürenin Mahir olduğunu söylemesi isteniyordu.[4]

İlkay Demir'in, 25 Ağustos 1971 günlü aleni duruşmada okunup dava dosyasına konan EMNİYETTEKİ İŞKENCELER'E İLİŞKİN NOTLARI şöyledir:

1– Yakalandığımız gece (27 Mayıs), ben, Ilgız Aykutlu'nun odasındayken, Aykutlu; Adli Müşavir Albay ile telefonda konuşuyordu: İrfan, Necmi, Necati ve benden bahisle:

"Resimlerini çektik. Artık operasyona sokacağız. Operasyondan sonra gazetelere resim verecek halimiz olmaz. İsterseniz haberle birlikte hemen resimlerini de verelim" dedi.

Albay tasvip etmiş olacak ki, Aykutlu resimleri derhal göndereceğini bildirdi (Gazetelerde gerçekten, bahsettiği resim çıktı sadece).

Bu telefon konuşmasında odada bir Jandarma Albay da bulunuyordu. Kendisiyle bu konuda tartıştık. Albay cevap vermedi, önüne baktı. Aykutlu, Anayasa'ya ve bize küfretti.

2– İlk günler 1. Şubede hücremin gözetleme penceresinden içeri 1.000'e yakın polis ve emniyet görevlisi küfretti, tükürdü. Bana nasıl tecavüz edeceklerini en iğrenç ayrıntılarıyla anlatıyorlardı. Bazıları içeri girip tekme atıyorlardı.

Bütün bunlar 48 saat sürdü. Öteki hücrelerdeki arkadaşlarım ve bu arada eşim Necmi bütün bunları duydular.

3– 28 Mayıs akşamüstü Ilgız Aykutlu beni 2. Şubeye indirdi. Bir odada Necmi'yi gösterdiler. İşkenceden yeni çıkmıştı. Bir sıranın üzerine yatırılmıştı, kanayan ayaklarını bağlıyorlardı. Koridor kan gölü halindeydi (Sonradan bunların Necmi ile birlikte İrfan'ın da kanı olduğunu öğrendim). Bir kadın, yıkaya yıkaya bitiremiyordu kanı.

Beni falaka odalarından birine aldılar. Bütün 2. Şube işkencecileri, 2. Şube Şefi olduğunu sandığım Cemal, 2. Şubeden Laz Polis Dursun, bazı 1. Şube polisleri vardı. Falaka için yatırdılar. Ayağımı geçirdiler alete. Ancak o sırada Necmi'yi getirdiler ve Necmi: Konsolosu kendisinin öldürdüğünü söylememi istedi. Onun isteğini kabul etmek zorunda kaldım.

4. Duruşma Tutanakları, s. 45-46.

Bu yüzden falakadan vazgeçtiler (Ama, ben kabul etmek istemeseydim bunu falakada kabul ettirmeye kararlıydılar).

4– İrfan Uçar'ı 28 Mayıs günü sabah saat 9.00'dan akşam 5.00'e kadar dövmüşler (Aynı gün Necmi de bir yandan dövülüyordu). O günden, Harbiyeye nakledildiğimiz 12 Hazirana kadar İrfan'ın durumunu bütün ayrıntıları ile biliyorum. Gerçekten ölüm tehlikesi geçirdi. Günlerce hücresinde taş zemin üzerinde kıpırdamadan yattı. Sürekli sayıklıyordu. Nefesi çok sıklaşmıştı. Zorla bir şeyler içiriyorduk. İdrarını biz döküyorduk. 15 gün kadar idrarı kıpkırmızı, kanlı idi. Ayağına ilk pansumanı ben yaptım. Yarayı tamamen biliyorum.

5– 27-28 Mayıs günleri Ilgız Aykutlu'nun odasında iki kere Kadriye Deniz Özen'i, bir kere Jülide Zaim'i gördüm. Beni yıldırmak için Ilgız çağırttı. İkisinin de ayakları şiş ve sarılıydı. Perişan bir haldeydiler.

6– Birkaç gün sonra Rasim Özkan ve Alptekin yine çok işkence gördüler. Onlara da bir kere pansuman yaptım.

İrfan, Necmi, Rasim ve Cihan'a şimdi Kartal'da tutuklu olan Savaşkan Oral şahittir. Ayrıca İTÜ'den Nadir Özal, Tektaş Ağaoğlu da gördüler. Daha pek çok kimse gördü. İsimlerini hatırlamıyorum.

Ilgız Aykutlu'nun arkadaşı olan Çapa 2. Dahiliye Kliniğinde baş (?) asistan Garabet Arman; İrfan Uçar ile Necmi'yi benim yanımda, Jülide ve Kadriye Deniz'i de ayrıca muayene etti. Ayaklarına baktı, 3 pomad yazdı bana pansuman yapmamı söyledi. Ben birkaç gün pansuman yaptım.

İrfan kötüleşince, iki kere daha bizim ısrarımız üzerine Ilgız bu doktoru çağırttı.

Yakındaki bir hastahane veya klinikten getirtilen sarışın, kısa saçlı bir hasta bakıcı (veya hemşire) bütün arkadaşlara günlerce pansuman yaptı. İki polis pansuman yapıyorlardı, isimlerini Necmi bilir belki.

7– (...)

8– 18 Haziran günü İrfan Uçar ve Jülide Zaim ayak yaraları geçmediği için yürüyemediklerinden 3 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesinin kurulduğu Harbiye'deki salona götürülmediler. Mahkeme heyeti hücrelerin bulunduğu yere geldi. Orada İrfan'ı ve Jülide'yi sandalyeye oturtarak tutuklama kararını bildirdiler. İki arkadaş da Adli Tıbba sevklerini istedi.

Yargıçlar daha sonra bütün hücreleri dolaşıp, pencerelerinden baktılar içeri.

Merkez Komutanı General, hücreye, sürekli gelip halimizi gördü.

9– 27 Haziran Pazar günü Savcıların yanına İrfan Uçar'ı sedye ile götürdüler (İşkencenin tam birinci ayı dolduğu halde yürüyemiyordu).

10– 28 Haziran günü beni Savcıya götürdüklerinde Naci Gür'e ve Sözer'e bütün işkencelerden bahsettim. Bunların zapta geçmesini söyledim. Reddetti zapta geçirmeyi. Bunlar zapta geçmez, dedi (Doğrudan ifademle ilgili olan Necmi'nin işkencesini ve benim falakada konuşturulmamı geçirtmek istedimdi).

Bu suretin aslına uygun olduğunu Avukatlık Kanunu'nun 56/2. maddesi uyarınca tasdik ederim.

25/8/1971

İlkay Demir müdafii, Av. Faik Muzaffer Amaç

3. Kadriye Deniz Özen

1948 doğumlu. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 3. sınıf öğrencisi. Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. maddesine aykırı hareketten sanık.

17 Mayıs 1971 tarihinde polis tarafından Emniyet Müdürlüğüne götürüldüm. Burada 27 gün kaldım. Muhtelif şekillerde işkenceye tabi tutuldum. Polisin yaptığı işkence, kim olduğunu bilmediğim bir subay tarafından yönetiliyordu. İsrail Başkonsolosunun kaçırılmasından sonra da kaçırıldığı yer ve kaçıranlar hakkında benden bilgi alınması için muhtelif işkenceler yapıldı. Bilahare 6 gün müddetle Harbiye'de hücreye kapatıldım. Tutuklandığım tarihe kadar hücrede geçen süre ise 19 günden ibarettir. İlk defa ifadem Askeri Savcı tarafından Emniyette Emniyet mensuplarının yanında alındı. 1. Şube Müdürü Ilgız Aykutlu, Adli Müşavirin yanında beni tahkir ve tehdit etti. Hiçbir ilişkim olmadığı halde 2. Şube Müdürlüğüne teslim edildim. Bir gün, emniyete gelen Sıkıyönetim Komutanı benim Emniyetteki durumumu bizzat görmüştür. Bilahare Hastaneye kaldırıldım. Askeri

Savcı tarafından burada ifadem alındı. Bu itibarla Emniyette ve savcılıkta alınan ifadelerimi kabul etmiyorum, (...) dedi.[5]

Soruldu: Emniyette ifadem alınırken Ömer Erim Süerkan da yakalanmıştı. Kamuoyuna bizim önemli kişiler olduğumuz lanse edilmişti. Bu itibarla, üzerinde Türkiye Halk Kurtuluş Partisi ve Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi yazılı bulunan kâğıdın Necmi Demir tarafından verildiğini söylediğim halde, Ömer Erim tarafından verilmiş olduğu hususunda ısrar ettiler. Beni Ömer Erim'in yanına götürdüler. Ona daha fazla işkence edilmesini önlemek için bu yazıların Ömer Erim tarafından bana verildiğini söyledim, dedi.

Askeri Savcı tarafından tespit olunan 17/7/1971 tarihli ifadesinde de kâğıdın Ömer Erim Süerkan tarafından kendisine verildiğini beyan etmiş olması sebebiyle soruldu: Askeri Savcı tarafından ifadem Hastahanede alındı. Savcı tarafından bana baskı ve işkence yapılmadı. Fakat iki memurun kolunda gelecek kadar halsizdim. Şuursuz vaziyette idim. Ömer Erim ile Necmi isimlerini tefrik edecek durumda değildim, dedi.

Askeri Savcıya ifade verirken, Askeri Hastanede, zaman zaman Emniyet Mensupları tarafından yapılan işkencenin tesiri altında idim, (...) dedi.[6]

Avukat Faik Muzaffer Amaç, müvekkilim Kadriye Deniz Özen 17/5/1971 günü polis tarafından nezaret altına alınmıştır. İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'un kaçırılması sebebiyle İstanbul'da Sıkıyönetim Komutanlığınca yapılan genel aramanın tarihi ise 23/5/1971'dir. Bugüne ait yapılan işlemler sonucunda, ertesi günü *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan Sıkıyönetim Komutanlığının 12 No'lu bildirisinde ise, Elrom'un kaçırılması ve öldürülmesi olayı ile ilgili olarak Kadriye Deniz Özen, Ömer Erim Süerkan ve Jülide Zaim'in yakalandıkları belirtilmektedir. Müvekkilim, bu genel aramadan bir hafta önce polis tarafından yakalandığına göre Sıkıyönetim Komutanlığının haber bültenindeki malumat gerçeğe uymamaktadır. Bu durumda dosya içinde bulunan bilgi ve belgelerin ne derece sıhhatli olduğu şüphelidir. Bu

5. Duruşma Tutanakları, s. 50.
6. Duruşma Tutanakları, s. 51.

itibarla Sıkıyönetim Komutanlığının 12 no'lu bildirisinde, müvekkilimle ilgili olan malumatın Komutanlığa kimler tarafından verildiğinin tahkikini talep ederim; ayrıca müvekkilim Kadriye Deniz Özen'in bana polis tarafından, kendisine yapılan işkenceyle ilgili olarak vermiş olduğu notları da mahkemenize tevdi ediyorum, dedi.

1/9/1971 tarihli ve Faik Muzaffer Amaç imzalı dilekçe mahiyetindeki yazı okundu. Bu yazıda, ayrıca Kadriye Deniz Özen'in Avukat Faik Muzaffer Amaç'a vermiş olduğu notların da okunarak dosyasına konulması ve bunun müdafaa hakkına taalluk ettiğinin belirtildiği görüldü.

Sanık müdafii tarafından dilekçeye ilişik olarak sunulan 6 sayfadan ibaret (Kadriye Deniz Özen tarafından verilen notlar) başlıklı yazı okunarak dosyasına kondu.[7]

Okunarak dosyasına konduğu bildirilen dilekçe şudur:

İSTANBUL SIKIYÖNETİM 3 NUMARALI
ASKERİ MAHKEMESİNE

1– Müvekkilim Kadriye Deniz Özen 17 Mayıs 1971 günü yakalanmıştır. İstanbul'da umumi arama 23 Mayıs 1971'de Elrom'un öldürülmesi ise 22 Mayıs 1971'de olmuştur. Demek ki Elrom'un öldürülmesinden ve umumi aramadan bir hafta önce müvekkilim yakalanmıştır.

Böyle olduğu halde 24 Mayıs 1971 günkü gazetelerde ve bu arada *Cumhuriyet* gazetesinde şunu okuyoruz:

Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığının 12 numaralı haberi şöyledir:

1– Sıkıyönetim Komutanlığınca 23 Mayıs 1971 günü saat 1.00'den itibaren İstanbul İl Hudutları içinde yapılan büyük çapta arama tarama tatbikatı 23 Mayıs saat 15.00'te sona ermiştir.

2– Bu tatbikat sonunda:

a) İsrail Başkonsolosunun kaçırılması ve öldürülmesi olayı ile ilgili olarak Kadriye Deniz Özen, Ömer Erim ve Jülide Zaim yakalanarak haklarında kanuni kovuşturmaya geçilmiştir.

7. Duruşma Tutanakları, s. 52.

Görüldüğü gibi, gazeteye göre Sıkıyönetim Komutanlığı haberinde: Kadriye Deniz Özen'in Arama tarama sonunda yakalandığı bildirilmiştir. Bu, gerçeğe uymamaktadır. Sıkıyönetim acaba gerçekten böyle bir bildiri yayımlamış mıdır yoksa yanlışlık gazeteye mi aittir. Bunun bilinmesi çok önemlidir. Sıkıyönetim böyle bir bildiri yayımlamış ise:

Kadriye Deniz'in Elrom'un öldürülmesinden bir hafta önce yakalanmış olmasına rağmen o, Elrom öldürüldükten sonra yakalanmış gibi gösterilmek suretiyle Kamuoyu kasten yanıltılmak istenmiştir. Bunu Sıkıyönetim Komutanlığının yapmış olması bu dava dosyasındaki hiçbir belgeye güven bağlanmamasını gerektirir.

Bunun için:

Sıkıyönetim Komutanlığının 12 numaralı haber bülteninde gerçekten böyle bir haber varsa bu yanlış haberin Sıkıyönetim Komutanlığına kimler tarafından ve ne maksatla verildiğinin araştırılmasına karar verilmesini;

II– Kadriye Deniz Özen Emniyette, diğer sanıklar gibi çok ağır işkencelere maruz kalmıştır. Bu hususta kendisinin verdiği notlar ilişikte sunulmuştur.

Bu notların, müvekkilimin savunması ile çok yakından ilgisi olduğu kanısında bulunduğumuzdan okunarak dosyasına konmasını dileriz.

1/9/1971

Kadriye Deniz Özen vekili Av. Faik Muzaffer Amaç

Bu dilekçedeki 1 numaralı dileğimiz üzerine Mahkeme şu ara kararını vermiştir:

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ: İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığının 12 numaralı bültenindeki, yakalanan şahıslara ilişkin haberin tarihleri itibariyle gerçek durumu aydınlatmadığı; bu bakımdan Elrom öldürüldükten sonra bazı sanıkların yakalanmış gibi gösterilmek suretiyle Kamuoyunun kasten yanıltılmak istendiği ve bunu Sıkıyönetim Komutanlığının yapmış olmasının bu dava dosyasındaki hiçbir belgeye güven bağlanmamasını gerektirdiği Avukat Faik Muzaffer Amaç tarafından iddia olunmuştur.

Dava dosyasında bulunan yazılı belgelerin nelerden ibaret olduğu, mahiyet ve münderecatları ve dava konusu olayla

irtibatlarının nelerden ibaret bulunduğu duruşmanın safahatı itibariyle belli değildir. Kaldı ki, her delil Askeri Mahkemece Usul Kanunlarının çizdiği hudutlar ve ölçüler içinde değerlendirilir. Bu itibarla Sıkıyönetim Komutanlığının 12 numaralı bildirisi dosya içinde mevcut ise bunun da diğer deliller muvacehesinde ve kanuni ölçüler içerisinde tetkik edilip kıymetlendirileceği açıktır. Bu maksatla şu anda bahis konusu edilen bildiri ile ilgili olarak herhangi bir işlemi gerektiren durumun mevcut olmadığına (...) oybirliği ile karar verilip açık olarak tefhim edildi.[8]

Kadriye Deniz Özen'in kendisine yapılan işkenceye ilişkin notları:

1– 17 Mayıs 1971 günü yakalandım. Yani Sıkıyönetim bildirisinde belirtildiği gibi büyük arama günü değil, ondan 6 gün önce alınıp Emniyet 1. Şubeye götürüldüm.

2– 18 Haziran 1971 günü Mahkemece tutuklandım. Yani Sıkıyönetim kanunlarına göre bir ay olan gözaltına alınma süresi benim için 33 gün oldu.

3– Bulunduğum cezaevine 20 Temmuz 1971 günü getirildim.

4– Cezaevine getirilmeden önce:

a) 17 Mayıs 1971-12 Haziran 1971 tarihleri arasında İstanbul Emniyet Müdürlüğü 1. Şubede tutuldum.

b) 12 Haziran 1971-30 Haziran 1971 tarihleri arasında Merkez Komutanlığında hücrede tutuldum.

c) 30 Haziran 1971-20 Temmuz 1971 tarihleri arasında Haydarpaşa Askeri Hastahanesinde tedavi için tutuldum.

d) 20 Temmuzdan bu yana Maltepe Askeri Cezaevinde bulunmaktayım.

5– Yakalandığım 17 Mayıs tarihinden 12 Haziran gününe kadar gözaltında bulunduğum Emniyet 2. Şubede maddi, manevi her türlü işkence ve baskıya maruz kaldım.

17 Mayıs gecesi, hakkımda tutulmuş, birçoğu gerçekdışı olan bir takip raporu üzerine Emniyet 1. Şubede elektrik işkencesi yapıldı. Bu işlem, gözlerim bağlı olarak yapıldığından bu sırada içeride kimlerin bulunduğunu göremedim. Ancak sonradan seslerinden tanıdığım 1. Şube Müdürü Ilgız

8. 1/9/1971, Duruşma Tutanakları, s. 60-61.

Aykutlu, yine 1. Şubeden Komiser Fahrettin, Sıkıyönetimden görevli (gözüme bağlanan örtünün altından görebildiğim) subaylar, MİT'ten görevliler vardı.

Bu işlem, dozu arttırılmak suretiyle iki kere yapıldı. Elektrik önce bacaklarımdan, kollarımdan geçirildi. Sonra başımda yoğunlaştırıldı. Ellerindeki aleti, sanki yararcasına başımın üstünde gezdiriyorlardı. Bununla da yetinmeyerek bir ara soyunmamı bile istediler. Ben buna kesin olarak karşı koydum ve sonuna kadar direttim. Benimle ilişkisi olmayan konuları reddettiğim için, çok sinirlenen bir subay tarafından başıma en az on beş tane yumruk yedim. Yine bir ara: "Enjektörü getirin" gibi laflar ettiler. Sonra Ankara'dan ailemi getirip onlara işkence edeceklerini söylediler. Bunun için içeriden birisini, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına bildirmesi için dışarı gönderdiler. Daha sonra bacaklarımda, başımda, el ve kollarım üzerinde nokta nokta kan aktığından, bu işi şimdilik bırakalım dediler. Yine gözlerim bağlı olarak kolumdan tutan bir polis memurunun yardımı ile odadan çıkarıldım. Bir müddet, bu işlemin yapıldığı yeri hatırlamamam için koridorlarda dolaştırıldıktan sonra bir yere götürüp bıraktılar.

18 Mayıs günü evimde yapılan aramadan sonra, ele geçirilen bazı vesikalar üzerine Emniyet Müdürü Muzaffer Çağlar'ın odasına götürdüler. Burada bana, konsolosu kimlerin kaçırdığı ve nereye götürdüğü soruldu. Bunu açıkladığım takdirde beni serbest bırakacaklarını, aksi halde benim için hiç de iyi şeyler düşünmediklerini, söylediler. Sonra tekrar yukarı aldılar. Bir müddet sonra Sıkıyönetim Mahkemesinde görevli olan bazı subayların önüne çıkarıldım. Onlar da aynı şeyi söylediler. Bense bilmediğimi söyledim. Buna çok kızan Ilgız Aykutlu, "götürün şunu, birazdan bülbül gibi söyleyecek" diyerek beni odasından çıkarttı. Bir müddet sonra beni 2. Şube Cinayet Masasına götürdüler. Götürüldüğüm oda çok kalabalıktı. Önce işe küfürle başladılar ve sonra duvarda asılı, daha önce işkence gören kimselerin resimlerini göstererek "seni de bu hale getirmeyelim. Bildiklerini olduğu gibi söyle" dediler. Duvarda asılı resimler arasında, Ömer Ayna ve Salman Kaya'nın resimleri vardı. Ben yine bilmediğim konusunda ısrar ediyordum. Çünkü gerçekten de bilmiyordum. Bu arada içeri giren iriyarı birisi hiçbir şey söylemeden suratıma

çok şiddetli bir tokat vurdu (Sonra bu tokat yüzünden suratımın bir tarafı uzun süre şişti). Küfürler devam ediyordu. Bunlar şimdiye kadar duymadığım ve söyleyemeyeceğim kadar çok çirkin laflardı. Yine, beni, ırzıma geçmekle tehdit ettiler. Cinayet masası şefi de bu arada elindeki sopayı sallayarak aynı şekilde tehditti bulunuyordu. Ve benim için hemen bir pantolon bulmalarını istedi. Biraz sonra, büyük bir pantolon getirerek giymemi istediler. Ben direttiysem de buna mani olamazdım. Çünkü etrafımda en az on kişi vardı ve hepsi birden küfretmeye devam ediyorlardı. "Yıkın şunu yere" diye bir ses duydum ve kendimi yerde buldum. Ayaklarımdan tutup falakaya geçirdiler. İki kişi falakayı tutuyordu. Birisi ayağı ile omuzuma bastı, diğerleri hem küfür ediyor hem de "Konsolos nerde" diye bağırıyorlardı. Bilmediğimi söyledikçe sopa daha hızlı inip kalkıyordu. Sonra ifade için kaldırdılar. Evde çıkan kâğıtlarla ilgili sorgu yapıldı. Bu arada tekrar dayağa yatırılacağımı, onun için düşünüp Konsolosun nerede olabileceğini söylememi istediler. Bu arada Erim Süerkan'ı getirip falakaya yatırdılar. Onu döverken bana göstermek için yanına götürdüler. Ayrıca, falakaya yatırılan yeğenimi bana gösterdiler. Ayakları patlamış üstü başı perişan bir haldeydi. Halbuki kendisinin hiçbir şeyle ilişkisi yoktu. Sonra beni tekrar falakaya yatırdılar. Bu sefer gözleri hiçbir şey görmüyordu. Durmadan vuruyorlardı. Hâlâ yalan söylemekte direttiğimi ama ergeç söyleyeceğimi; söylemediğim takdirde falakada beni öldüreceklerini söylüyorlardı. "Bundan kimse sorumlu tutulmayacak; ordu da, iktidar da bizden" diyorlardı. Artık ayaklarımdan kan akmaya başlamıştı. Fakat vurmaya devam ediyorlardı. Bunun üzerine, yalan söylemek zorunda kaldım. Alakasız bazı evler gösterdim. Tabii, hiçbir şey ele geçiremediler. Bunun üzerine daha da sinirlenerek beni tekrar falakaya yatırıp bu sefer öldürünceye kadar vuracaklarını, kendilerini yalan söyleyerek oyaladığımı bildirdiler. Sonra bir çember yaparak beni ortaya aldılar; patlayan bacaklarımın üstüne sopa ile, tekme ve yumrukla vurarak koşturuyorlar ve bir yandan da ahlaksızca tehditler ve küfürler savuruyorlardı. Ayakta duramaz hale gelmiş ve belime yediğim tekme nedeniyle duramaz olmuştum. Bunun üzerine beni başka bir odaya aldılar. Ayaklarımı tuzlu

suya soktular. Akşam, indirdikleri 2. Şubede sabaha kadar kaldım. Artık yürüyebilmeme imkân kalmamıştı. Onun için 2. Şubede görevli Cafer isminde bir memur, beni kucağına alarak 1. Şubedeki Halkla İlişkiler Bürosuna götürdü. Buranın kalabalık olması nedeniyle, yine başka bir görevli kucağına alarak, (B) grubuna naklettiler. Vücudumdaki sulardan dolayı, değil yatmak oturamıyordum bile. Kendimi şöyle bir yokladığımda gözümün sol tarafında, belimde gözle görülecek şekilde şişkinlikler, vücudumda yer yer morluklar meydana gelmişti. Ayakları ile bastıklarından sağ kolumu kaldıramıyordum. Falaka sırasında, parmaklarını kıracağız diyerek geriye gerip kıvırdıklarından sağ el ortaparmağım şişmiş ve kan oturmuştu. Bu arada ayaklarım çok fazla şişmiş ve altları kan toplamıştı. Bundan bir gün sonra Sıkıyönetim Komutanı Faik Türün gelip beni gördü ve söylememekte diretirsem, konsolosu kaçıranlar yakalanamadığı takdirde beni asacaklarını söyledi. Yine Sıkıyönetimden gelen bir Albay da, "kökünüzü kurutacağız, kazıyacağız, bu memleketi sizin gibi serserilere bırakmayacağız" dedi. Ilgız Aykutlu da bizim hiçbir değerimiz olmadığını 36 milyonda 1 milyonu rahatlıkla harcayabileceklerini söylüyordu.

Bana yapılan işkencelere tanık olanlar bulunduğu gibi ben de birçok kişilere şahit oldum.

Daha sonra 12 Haziran gecesi Harbiye'deki Merkez Komutanlığındaki hücrede kapatıldık. Aynı gün, Emniyette Sıkıyönetim Savcısı tarafından hüviyet tespitinden sonra, "Emniyetteki ifadem tamamdır" şeklinde kısa bir yazı imzalatıldı.

Buraya getirildikten birkaç gün sonra yapılan baskı ve işkenceler nedeniyle bünyemde bazı arızalar çıkmaya başladı. Daha önce zaman zaman varolan gastrit ağrısı çok şiddetlenmiş, mideme giren ani sancılarla baygınlık geçirir hale gelmiştim. Ayaklarımın altındaki yaralar, henüz geçmemiş ve yatmaktan dolayı yeniden şişmeye başlamıştı. Talimatnameye göre rahatsız olanlar hücrelerinde tedavi ediliyorlardı. Tedavi ise bir Astsubay tarafından yapılıyordu. Savcı tarafından ifadeye çağrıldığımda, yürüyemeyeceğim için gidemedim. Hatta Merkez Komutanı, 1. Şube Başkanı olan Albay gelip ayaklarımın altına baktı ve ifade için zorlanma-

mamı söyledi. Nihayet 30 Haziran gecesi işkence gören 3 kişi ile beraber Haydarpaşa Askeri Hastahanesine kaldırıldık. Hastahaneye ayaklarım sargılı olarak getirildim. Burada kaldığım süre içinde konulan teşhis üzerine had safhada anemi, gastirit ve işkenceden yüzeyde kalan arızalar tedavi edildi. Aslında bu fizyolojik rahatsızlıkların asıl nedeni, yapılan işkence ve baskılardı. Savcı, hastahaneye ifade için geldiği zaman, henüz ayakta duracak durumda değildim. İfadeye bir asteğmen ve bir görevli polis memurunun yardımı ile götürüldüm. İfademde itiraz edeceğim bazı konular vardı. Rahatsızlığım nedeniyle bunlara itiraz edecek gücü kendimde bulamadığımdan ifademi kabul etmek zorunda kaldım. Henüz tedavim tamamlanmadan Maltepe'ye getirildik. Yardımsız yürüyemediğimden bir Albay kolumdan tutarak merdivenleri çıkmama yardım etti. Rahatsızlığım hâlâ devam ediyordu. Geldikten birkaç gün sonra ani bir rahatsızlıkla, gece yeniden hastaneye kaldırıldım. Cumartesi olduğundan, mütahassıs doktor bulunamadığından ağrıyı hafifletici bir iğne yapıp geri gönderdiler. Halen tedavi altındayım.

İşkencede bulunanlar ve buna şahit olanlar:

1– Elektrik işkencesi sırasında:

Ilgız Aykutlu, Komiser Fahrettin (1. Şube K. Grubunda), Sıkıyönetimden görevli bir subay (gözlerim bağlı olduğundan başka kimler olduğunu bilmiyorum).

2– Falaka işlemi sırasında:

Sopayı vuran Cinayet Masası şefi Zekeriya Aydın, 1. Şubeden Komiser Nuri Korkut, yine Emniyette görevli bir bayan komiser (ismini bilmiyorum), 2. Şubeden Komiser Cafer (soyadını bilmiyorum).

Daha isimlerini bilmediğim birkaç kişi.

Daha sonra durumuma şahit olanlar:

Yine benim gibi işkence gören Erim Süerkan, Jülide Zaim, diğerleri: İlkay Alptekin, İlkay'ın annesi ve babası. Güzel Sanatlar Akademisinden Yücel Gürsel, Levin Özgen, Bursin Tümay, Kimya Fakültesinden Mustafa Kaşılayan, PTT santralından Esin, Işıl Gürsoy, Afitap Purut, Hafize İpekten,

Çapa'dan Safa Tarhan, kız kardeşim Mualla Özen, yeğenim Dinçer Tüzün, Rüçhan Manas, Tülay Tad.

Emniyet Görevlilerinden:

Başkomiser İsmail Taşbilek, Komiser Nuri Korkut, Komiser Cevdet Demirel, Başkomiser Fahrettin, Komiser M. Faruk Çirçi, Komiser Lerzan Yıldız, Memur Mustafa Kalaycı, Adnan Güneysu, Baki Güler, Şaban Cebeci, Aktan Tufan (3. Şube), Füsun Erdöl (Kadıköy Emniyet Amiri), Rana Aral (Üsküdar Emniyet Amiri).

Harbiye Merkez Komutanlığında:

Hemşire Güler (Gümüşsuyu Askeri Hastanesinden), Sıhhiye Assubay Macit Aybar, 1. Şube Başkanı olan Albay, Merkez Komutanı, Yüksek rütbeli bazı subaylar, Gardiyanlar: Selami, Ali, Hakkı.

Haydarpaşa Askeri Hastanesinde:

Başhekim dahil olmak üzere bütün mütehassıs doktorlar, özellikle bize bakan Dahiliye Mütehassısı İsmail Bey, Hemşireler: Nedret Aktok, Sevim Uğurlu, Selma Hemşire; Hastabakıcı Ahmet, Asteğmen Aydın.

Bu suretin aslına uygun olduğunu avukatlık kanun hükümlerine göre tasdik ederim.

Kadriye Deniz Özen Müdafii, Av. Faik Muzaffer Amaç

4. Rüçhan Manas

1945 doğumlu. Ankara Sosyal Hizmetler Akademisi 3. Sınıf Öğrencisi. Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. maddesine aykırı hareketten sanık.

Okunan 2/6/1971 tarihli hazırlık ifadesi sebebiyle sanıktan soruldu:

Poliste bana maddi olarak bir tazyikte bulunulmadı. Dayak atılmadı ancak manevi bir baskı altında idim. Bu da bana tecavüz edileceği endişesinden doğmakta idi. Nitekim Kadriye Deniz Özen ve Tülay Tad ile birlikte bir odada kaldığımız zaman, bize bakan Şaban Cebeci ismindeki bir şahıs bana tecavüze yeltenmiştir. Ben bu korku içinde polisin dediklerini kabul ettim. Aslında bu ifadeleri kabul etmiyorum.[9]

9. Duruşma Tutanakları, s. 54.

Askeri Savcı tarafından bana bir baskıda bulunulmadı. Fakat poliste alınan ifademi reddettiğim takdirde gideceğim yerin gene orası olduğu kanaatiyle ve endişesiyle hareket ettim. Bu bakımdan Askeri Savcıya da bu tesir altında ifade verdim, dedi.

Sanığın 175 sıra numarada bulunan diğer bir ifadesi okundu. Sanık: Bu ifadeyi Askeri Savcı, Emniyete gelerek almıştır. Kabul etmiyorum, dedi.[10]

5. Jülide Zaim

1950 doğumlu. İstanbul Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü 8. Sömestr öğrencisi. Memuriyet görevini kötüye kullanmaktan ve örgütün eylemlerini bildiği halde hükümete bildirmemekten sanık.

1 Eylül 1971 günlü duruşmada tahliye edilmiştir.

Avukat Aykut Ergil, Müvekkili Jülide Zaim'in, Polis tarafından alınan ifadesinin işkence sonucu olduğunu, hatta ifadesinin altı imza ettirilirken bir başkası tarafından eli tutulup yardım edilmek suretiyle zaptın altını imzaladığını kendisine söylediğini, müvekkilinin halen tedavi görmekte olduğunu, işkence gördüğüne dair iddianın Askeri Savcıya duyurulmasına rağmen, Askeri Savcı tarafından herhangi bir şekilde işlem yapılmamasından dolayı iddia makamından çekilmesini talep ettiğini söyledi.[11]

Jülide Zaim, sorgusunda:

Tedavi maksadıyla gittiğim hastaneden 22/5/1971 tarihinde[12] polis tarafından alınarak Emniyet 1. Şube Müdürlüğüne götürüldüm. Şube Müdürü Ilgız Aykutlu dahil olmak üzere tekme tokat bana işkencede bulundular. Bilahare 2. Şube Müdürlüğüne götürdüler. Orada Zekeriya Aydın bizzat falakaya yatırdı. Birçok şekilde işkence gördüm. Bu arada beni, öldürebileceklerini ve intihar etti, diye pencereden

10. Duruşma Tutanakları, s. 55.

11. Duruşma Tutanakları, s. 4.

12. Jülide Zaim, 22 Mayıs 1971 günü hastaneden, polis tarafından alınıp Emniyet Müdürlüğüne götürüldüğü halde, Sıkıyönetim Komutanlığının 12 numaralı haber bülteninde, onun 23 Mayıstaki genel arama sırasında yakalandığı bildirilmiştir.

atacaklarını söylediler. Ayrıca tecavüz edilme tehdidine de maruz kaldım. Sıkıyönetimden geldiğini söyleyen, soyadını bilmediğim Necati ismindeki bir Binbaşı polislerin yanında onların işkencelerini tasvip eder mahiyette konuştu. Bilahare Ilgız Aykutlu: 36 milyon için 1 milyon insanın feda edilebileceğini, belirtti. Sonra, Merkez Komutanlığına götürüldük. Burada Necmi Demir, Kadriye Deniz Özen ve İrfan Uçar'ın feci şekilde işkenceye maruz kalmış olduklarını gördüm. Emniyette iken, Hasan Çetin ismindeki işkence görmüş şahıs bana gösterilerek: "Eğer konuşmazsan seni bundan daha beter hale getirecekler" dendi. İşkence gören diğer arkadaşlarımla birlikte 1. Şubede iken, sık sık baygınlık geçirdiğim için, bir bayan ve bir erkek doktor tutmuşlar; beni muayene ettiler. Yazdıkları ilaç reçetesi bendedir. Şimdi huzurda gördüğüm Askeri Savcı, Emniyete gelerek benim ifademi aldı. Kolumu tutarak imza attırdılar. Çünkü sağ kolum, dayak sebebiyle, arızalı idi. Bilahare Askeri Hastaneye de sevk edildim. Kansızlık teşhisini koydular. Merkez Komutanlığında bulunurken Mahkemece ifademizin alınacağı söylendi. Bu sırada İrfan Uçar'la ben yürüyemeyecek durumdaydık. Bizi hücrelerimizin biraz ilerisindeki bir yere çıkardılar. Burada şimdi huzurda gördüğüm heyet cübbesiz olarak bize 146. maddeyi ihlal suçundan dolayı tevkif edildiğimizi söyledi. Ben, işkence gördüğümden bahsettim ise de, o zaman: İleride bu konular hakkında konuşabileceğim söylendi. İfademiz şimdiye kadar bu şekilde alınmıştı. (...)

Ben polis ve Askeri Savcı tarafından alınan ifademi kabul etmiyorum, dedi.[13]

6. Necati Sağır

1947 doğumlu. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 2. sınıf öğrencisi. Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. maddesine aykırı hareket etmekten sanık.

Emniyette diğer arkadaşlarım gibi ben de işkence gördüm. Elrom'u kaçıran kişiler olarak bazı isimler sıralamak zorunda kaldım. Fakat durum her değiştiğinde yeniden ifademi alıp eskilerini yırttılar. Dosyada bulunan ve polisçe alınan

13. Duruşma Tutanakları, s. 56.

ifadem en son durum hakkındadır. Değişen her durum karşısında: "Demek sen bize yalan söyledin." diyerek her defasında beni falakaya yatırmışlardı. Polisteki ifademin tümünü reddediyorum. İlk ifademiz Emniyet Müdürlüğünde Askeri Savcılar tarafından alındığında aynı tehditleri onlar da savurmuşlardı. Onların aldığı ifadeleri de kabul etmiyorum. Ben ilk defa Mahkeme huzurunda beni bağlayan geçerli bir ifade veriyorum.[14]

Dün de belirttiğim üzere benim bu ifademden önce polis tarafından alınan ilk ifadem yırtıldı. Ben onlardan birinde Konsolosun benim tarafımdan öldürüldüğünü, bir diğerinde Ertuğrul Kürkçü tarafından öldürüldüğünü beyan ediyordum, (...) dedi.[15]

Söz alan Sanık Necati Sağır, Müdafii Avukat Necdet Sağır: Polis tarafından savcı tarafından alınan ifadeler gayri ciddidir. (...) Poliste ne derece baskıya maruz kaldıkları sanıklar tarafından belirtilmiştir. Ortaçağ metotları ile alınan bir ifade, aleyhe delil olamaz. İtiraf şeklinde alınan bu ifadelerin aleyhe bir delil olarak kabulü imkânsızdır. Ben de müvekkilim Necati Sağır'ın bu konudaki notlarını tevdi ediyorum, dedi.

3/9/1971 tarihli ve avukatın imzasını taşıyan yazıya ilişik iki sayfadan ibaret "Özü: Emniyet Müdürlüğünde gördüğüm işkenceye dairdir" başlığını taşıyan bir yazıyı tevdi etti. (...) Okunup dosyasına kondu.[16]

Okunup dosyasına konduğu belirtilen bu yazı şöyledir:

Necati Sağır'ın, Emniyet Müdürlüğündeki işkenceye ilişkin notları:

27 Mayıs 1971 tarihinde Necmi Demir, İlkay Demir ve İrfan Uçar'la birlikte yakalanıp Emniyet Müdürlüğüne götürüldüm. Önce, beni Emniyet Müdürü Muzaffer Çağlar'ın karşısına çıkardılar. Orada yüksek rütbeli subaylar da vardı. İstanbul Emniyet Müdürü ilk sözüne, "kökünüzü kazıyacağız, ulan orospu çocukları" diyerek başladı. Daha sonra 1. Şube Müdürü'nün odasına götürdüler. Burada yakalarındaki işaretlerden Askerî Savcı ve Hâkim olduklarını anladığım

14. Duruşma Tutanakları, s. 59-60.
15. Duruşma Tutanakları, s. 63.
16. Duruşma Tutanakları, s. 66.

sıkıyönetim subayları beni sorguya çektiler ve 1. Şube Müdürünün, memurlara: "Operasyon hazır mı?" dediğini de duydular. Sonra bu subaylar bana dönerek: "Bak gerçeği söylemezsen ameliyat edileceksin" dediler. İddia makamı ne kadar yalanlarsa yalanlasın işkenceler onların da bilgisi içinde yapılmıştır, bunu şahitlerle ispat edebiliriz.

Yukarıda belirttiğim ufak sorgudan hemen sonra işkence uzmanlarının hazırladığı, kendi deyimleriyle operasyona yatırıldım. Saat gecenin 12.00'si idi. Falakada kıyasıya dövmeye başladılar. Söyletmeye çalıştıkları şey: "Konsolos öldürüldü. Öldürenlerden biri sensin. Ötekileri say."

Her ne kadar: "Ben yokum" dedimse de işkence altında bunda diretmenin imkânsızlığını gördüm ve ilgisiz bir sürü isim saydım. Bunun gibi kabul ettirmeye zorladıkları bir sürü şeye cevap verdiriyorlardı. Cevaplar hoşlarına gitmediği takdirde, tekrar falakaya yatırıyorlardı. Falakadan şişen ayaklarımı iğneli sopa ile patlatıyorlardı. Sonra yerde yürütüyorlardı. Arada bir sopayı makadıma sokuyorlardı. Bu işlem sabaha kadar aralıksız sürdü. Üç gün konuşamaz halde idim. Bu durumda bile polis memurları hücremi açtıklarında, her defasında on beş, yirmi dakika beni ayaklarının altına alıp çiğneyip gidiyorlardı. Tuvalete girebilmek için iki kişinin yardımını istemek zorunda kalıyordum. Tam 15 gün ayaklarımın üzerine dikilemedim. Emniyete gelen bir hemşire, kanayan ayaklarımı tedavi etti. Beni diğer arkadaşlarımla birlikte Harbiye'ye yolladılar. Harbiye'ye gitmezden önce, biz işkence görmüş vaziyette iken, Emniyete gelmiş olan Sıkıyönetim Savcıları, Polis memurlarının yanı başında ifadelerimizi almışlardı. Bu iddia makamı savcıları bizlerin işkence görmüş halimize tanık olmuşlardır. Tutuklandığımız ilk mahkemeye: Savcılığa Emniyette ifade verdiğimizi ve bunun geçerli olmadığını söyledik. Bunun üzerine perişan ve bitkin düşmüş bir vaziyette Harbiye'de Sıkıyönetim savcılığına tekrar ifade verdik. Bana, Savcı: "Sen, yalan söylüyorsun. bu kadar namussuzluk olmaz. Sana Emniyette az işkence ettiler anlaşılan" diyerek kabul ettirmeye çalıştığı şeyler için tehdit ediyordu. Daha sonra, Savcılar: "Sen ne kadar inkâr edersen et. Biz ne yapıp yapıp aleyhinde delil yaratacağız" şeklinde konuşmuştur.

Biz bunları anlatmakla Mahkeme Heyetinin acıma duygusuna hitap etmiyoruz. Biz burada demokrasinin olmadığını, hâkim sınıfların kendi yasalarını bile hiçe saydıklarını kamuoyuna duyurmaya çalışıyoruz. Hepsi bu kadar.

Gördüğüm maddi işkencelere, o tarihlerde Emniyette gözaltına alınmış olanlar ve Maltepe Askeri Tutukevinde bulunup da beni görenler tanıktırlar. Gerektiğinde tanıklık etmeye hazırdırlar.

7. Ayşe Emel Mesçi

1950 doğumlu. İstanbul Şehir Tiyatrolarında Harbiye Bölümünde Aktrist. Örgüte silah gizlemekten sanık.

Askeri Savcı tarafından ifadem alınırken, ben, Emniyetteki ifademi kabul etmediğimi; bana baskı yapıldığını belirttim. Buna rağmen Emniyetteki ifadem Askeri Savcılarca zapta geçirilmiştir. Ben, Mahkemede her şeyi anlatacağımı kendilerine söyledim. Bundan dolayı bir gün Maltepe Merkez Binasında bulunduğum bir sırada, bir tanesi Binbaşı Necati ismindeki şahıs olduğu halde üç subay yanıma geldiler. Bana karşı baskı yapmak istediler. Yanlış oldu: İsminin Binbaşı Necati olduğunu bildiğim subayın yanındaki şahıslar subay olmayıp iki Emniyet görevlisi idi. Bana bazı tekliflerde bulundular. Tutuklamadan önce bir Albay, iki Binbaşı gelmişlerdi. Bana, her şeyi söylersem bir şey yapmayacaklarını, beni uzun müddetten beri takip ettiklerini belirttiler. Hakkımda birçok uydurma sözler söylediler.

Evime gelen subaylar: "Sen bir sanatçısın, istikbal sana açıktır. (...) Şayet sen her şeyi söylersen senin için iki yol vardır. Bunlardan bir tanesi: Seni hiç görmemiş olacağız ve bu böylece kapanıp gidecektir. İkincisi de: Yalan söylemezsen, bizim söylediklerimizin doğru olduğunu söylersen senin için iyi olur. Şayet inat edecek olursan, şimdi seni aldığımız gibi Emniyete götürürüz. Birtakım baskıların altında nasıl olsa söyletiriz" dediler.

Ben: "Hiçbir zaman yalan söylemedim. Şayet bir suç işlemişsem kabul ederim. Fakat ben suç olarak kabul etmiyorum hiçbir şeyi. Suçlu isem cezamı çekmek isterim" dedim. Bunun üzerine beni Emniyete götürdüler. Emniyette iki gece

devamlı sorguya çektiler. Daha önce birçok arkadaşımın itiraf ettiklerini, onların operasyondan geçtiklerini söyleyerek bana yapmadığım şeyleri kabul ettirdiler. Ilgız Aykutlu, beni devamlı olarak işkenceye yatıracağını, K2 operasyonu dediği falakaya yatıracağını her gün söyledi. Bir gün bana: "Konuşacak mısın yoksa haber vereyim mi?" dedi. Ben de konuşacak bir şeyim olmadığını söyledim. Bunun üzerine zile basıp bir memuru çağırdı: "Falaka odasını hazırlayın" dedi. Yanımda bulunan bir doktora da: "Bu da biraz sonra operasyona yatacak. Kendisiyle görüşün" dedi. Doktor, bana, daha önce bir rahatsızlık geçirip geçirmediğimi sordu. İki sene önce sürmenaj geçirdiğimi söyledim. Bu konuda raporun var mı? dedi. Evet, dedim. Ilgız Aykutlu ile Doktor, aralarında bir şey konuştular. Beni falakaya yatırmadılar. Fakat bana: "Senin sürmenaj raporun var. Seni camdan aşağı atarız, sonra da çıldırdı intihar etti, deriz" dediler.

Beni her karşılarına alışlarında işkence yaptıkları kimseleri gösteriyorlardı. Cihan Alptekin'i gösterdiler. En sonunda 9 kişi bir odaya alınarak karşılaştırma ve yüzleştirme yaptılar. Rasim Özkan tutulan zaptı imza etmek istemeyince, seni tekrar falakaya yatırırız, dediler. Rasim Özkan'a ifadeyi, elleriyle çekerek zorla imza ettirmişlerdir. Bilahare Selimiye'de merdiven altında bir odaya kapatıldım. Bu itibarla ifadelerimi kabul etmiyorum, dedi.[17]

(...) Emniyette alınan ifadeleri, yani Emniyette baskı ile alınan ifadeleri Askeri Savcılar zapta geçirmişlerdir. Bunları kabul etmiyorum, dedi. (...) Askeri Savcılar bana herhangi bir baskıda bulunmadılar. Fakat Rasim Özkan'ın ifadesi alınırken, Rasim'e: "Emniyette diretmişsin, yine diretecek olursan sizin hepinizi birden Emniyete tekrar göndereceğim, dediğini Rasim'in ifadesi alınırken ben duydum. Bundan dolayı Savcının altığı ifadeye o zaman itiraz edemedim, dedi[18]

8. İrfan Uçar

1947 doğumlu. Ankara Ortadoğu Teknik Üniversitesi Makine Mühendislik Bölümü son sınıf öğrencisi. Örgütün eylemlerini bildiği halde, hükümete haber vermememekten sanıktır.

17. Duruşma Tutanakları, s. 67.
18. Duruşma Tutanakları, s. 68.

Geçen oturum hazır bulunmayan sanık İrfan Uçar'a Askeri Mahkeme Kurulu tanıtılarak, davaya bakmaya engel halleri hakkında bir istemi bulunup bulunmadığı soruldu.

Sanık İrfan Uçar: Askeri Mahkeme Kuruluna karşı itimadım bulunup bulunmadığını söylemeyeceğim. Zira, başlangıçtan beri poliste işkence gördüğümü, iddia makamını işgal eyleyen şahıslara bildirdiğim halde Adli Tıbba sevk edilmedim. Bu hususa Mahkeme de muttalidir. Bu itibarla, Askeri Mahkeme Kurulunu bu davaya bakmaktan çekilmeye davet ediyorum, dedi.[19]

Söz alan İrfan Uçar: Bana da aynı şekilde işkenceler yapılmıştır. Bu konuda Savcılığa dört defa müracaatta bulundum, vücudumda muhtelif tahribatlar vardır. Hatta; tutuklandığım, bana heyetinizce tebliğ olunduğu zaman, işkencenin eserleri üzerimde vardı. Ben bu polis tazyikini Mahkemenize bildirdiğimde, o zaman, ilgili makamlara ihbar ve şikâyet hakkım olduğu anlatıldı. Ancak yapılan işkenceler, alınan ifadelerle ve dolayısıyla dava ile ilgilidir. Bu itibarla Adli Tıbba sevkimi ben de talep ediyorum, dedi.[20]

27 Mayıs 1971 tarihinde, kalmakta olduğum Yüzbaşı İlyas Aydın'ın evinde yakalandım. Emniyete götürüldüm. Orada başta Emniyet Müdürü Muzaffer Çağlar, 1. Şube Müdürü Ilgız Aykutlu ve onların emrinde bulunan personel tarafından, devamlı şekilde işkencelere maruz bırakıldım. Emniyet Müdürü Çağlar'ın yanında Sıkıyönetim Başsavcısı da vardı. Özellikle benden olaylar hakkında bir ifade vermem isteniyordu. Bu şekil ifade vermeyince beni devamlı olarak falakaya yatırıp dövdüler. Ayaklarım parçalandı. Tuzlu suya sokup gene dövdüler. İfadem alınmak istenildiğinde ben onlara Marksist ve Leninist olduğumu ve işçi sınıfının ideolojisi olan Bilimsel Sosyalizme inandığımı söyledim. Ancak bunun dışında benden, somut bir eyleme katıldığım hakkında ifade alamayınca, müthiş şekilde işkenceler devam etti. Emniyete beraber getirildiğimiz Necati Sağır, Necmi Demir ve İlkay Demir de işkenceye tabi tutuldu. Özellikle İsrail Başkonsolosu Elrom'un benim tarafımdan öldürüldüğüne dair bir itiraf

19. Duruşma Tutanakları, s. 10.
20. Duruşma Tutanakları, s. 34.

alınmak isteniyordu. Ben, dediklerini yapmayınca işkenceye devam edildi. Bir ara Necmi Demir Elrom'u kendisinin öldürdüğünü, işkenceler sebebiyle söylemiş. Bu husus bana nakledildiğinde benim de bunu teyit etmem istendi. Ancak ben işkenceye rağmen böyle bir şey söylemedim. Emniyet Müdürlüğünde bulunduğum sırada Ahmet Çoker, Hasan Çetin ve Sarp Kuray ismindeki şahısların da işkenceye tabi tutulduğuna şahit oldum. Özellikle Kel Zekeriya denilen şahıs tarafından falaka tatbik ediliyordu. Benim ağzımdan istedikleri itirafı alamamak oradaki polisleri kızdırdı. Fakat hiçbir şekilde istedikleri ifadeyi vermedim. Çağrılan Garabet Arman ismindeki bir tabib beni muayene etti. Bu muayene dayaktan üç gün sonra olmuştu. Ayaklarımın kangren olması tehlikesi belirdi. Emniyetteki işkencelerden sonra Merkez Komutanlığına götürüldük. Tuvalete bile arkadaşlarımın yardımı ile gidiyordum. Orada bize iyi muamele ettiler. Önce bir doktor ve sağlık astsubayı benimle ilgilendi. Bu arada İlkay, Emniyet Müdürlüğünde ayaklarımı tedavi ile meşgul olmuştu. Sabriye ismindeki bir hemşire de tedavimle ilgilendi. Kaldırıldığım Askeri Hastahanede: Siyasi fikirler ne olursa olsun biz doktoruz, zihniyeti ile bana ilgi gösterildi. Ben hastahanede bulunduğum sırada Necmi Demir, Jülide Zaim ve Kadriye Deniz Özen de oraya getirilmişlerdi. Askeri Savcı gelerek ifademi aldı. Savcı Yüzbaşı, önce bana: "Daha önce bize intika! etmiş olsaydı işkenceye mahal bırakmazdık" şeklinde konuştu. İfademi tespit etti. Ben, Savcıya: Benim işkence gördüğümü öğrendiklerine göre gerekli işlemi yapmalarını, bunun bir mazeret olmadığını, eski müracaatlarıma rağmen de Adli Tıbba sevk edilmediğimi bildirdim.[21]

Benim Merkez Komutanlığında bulunduğum sırada tevkif talebi üzerine sorgum, şu andaki Mahkeme Kurulu tarafından yapıldı. Üzerinizde cübbeleriniz yoktu. Ben, muhataplarını sorduğum zaman Sıkıyönetim Mahkemesi Kurulu olduğunuzu ve tutuklama talebiyle ilgili işlemi yapmak üzere geldiğinizi belirttiniz. Ben işkence gördüğümü, Adli Tabibe sevkimi istediğimi bildirince tutuklandığımı tebliğ ettikten sonra, bu konuda Askeri Savcılığa dilekçe verebileceğimi, avukat tutabileceğimi ve ailem ile temas edebileceğimi söylediniz.

21. Duruşma Tutanakları, s. 70.

Adli Tıbba sevkime dair dilekçe verdiğim halde bir işlem yapılmadı. Ayrıca 80 gün süre ile ailemle ve avukatlarımla görüştürülmedim.[22]

Sanık İrfan Uçar vekili Avukat Aykut Ergil: Sanık İrfan Uçar'a Emniyette uygulanan işkence bir yüz karasıdır, dedi.[23]

Sanık müdafii Aykut Ergil, ayrıca: "İstanbul Sıkıyönetim 3 Numaralı Askeri Mahkeme Başkanlığına" hitabını taşıyan 3/9/1971 tarihli bir yazı ile müvekkiline yapılan işkenceye ait notları da tevdi edeceğini kaydederek (İrfan Uçar) imzalı iki sayfadan ibaret bir yazıyı tevdi etti. Okunarak dava dosyasına konuldu.[24]

Okunarak dosyasına konduğu belirtilen, işkenceye ilişkin yazı şudur:

İrfan Uçar'a İstanbul Emniyeti'nde yapılan işkence:

Ben 27 Mayıs 1971 günü akşamı İstanbul'da tutuklandım. İstanbul Emniyet Müdürlüğü 1. Şube ve 2. Şubede sabaha kadar dövüldüm. Sabahleyin 08.00'de beni 2. Şubeye getirdiler. Ellerimi kelepçeyle arkadan, ayaklarımı da bir sopaya bağladılar. Sırtüstü yere yatırdılar, ayaklarımı yukarı kaldırdılar. Ve iddia makamı tarafından iddia olunan eylemlere katıldığımı ikrar için sabahleyin saat 8.00'den akşamleyin 17.30'a kadar onar dakikalık fasılalarla sürekli olarak üç kişi ayaklarıma sopa ile vurdu. On dakikalık fasılalarda 2. Şube Müdürünün makam odasında yere dökülen tuzlu su üzerinde yürüttüler. Bu sırada ben, sırtüstü yerde yatarken bir kişi sağ kolumun bir kişi de sol kolumun üzerine basıyordu. Diğer bir kişi ağzıma basıyordu. Dördüncü bir şahıs da falakaya bağlı olan ayaklarımı oynatmamam için arkamı copla zorluyordu.

Öğle yemeğine kadar hiç ara verilmedi, ayaklarım şişti. Öğle yemeğinde kendileri yemeğe gitmek için ara verdiler. Beni de bir köşeye oturttular. Ayaklarımı tuzlu su dolu kovaya soktular. Öğleden sonra saat 13.00'te aynı işkence tekrar başladı. Ve 15.00 sıralarında ayaklarım parçalandı. Ayaklarımın parçalanması ile yetinmeyen ilgililer "Mutlaka bu eylemlere katıldığını sana ikrar ettireceğiz ve hazırladığımız ifadeyi im-

22. Duruşma Tutanakları, s. 71.
23. Duruşma Tutanakları, s. 72.
24. Duruşma Tutanakları, s. 73.

zalatacağız" dediler. Ben hazırlanan ifadeyi imzalamadığım ve arzu edilen şekilde beyanda bulunmadığım için parçalanmış olan ve kan akan ayaklarım üzerinde aynı işkenceye devam ettiler. Bu işkence aynı gün 17.30'a kadar devam etti.

Saat 17.30 sıralarında ayaklarım tamamen parçalandığı, kemikler gözüktüğü ve her sopa vuruluşta kendi üzerlerine kan sıçradığı için beni baygın vaziyette hücreye attılar. Ayaklarımı bir paçavra ile sardılar. Üç gün hiçbir tıbbi müdahalede bulunulmadan beton zemin üzerinde sadece su ve ayran içirilerek beklettiler. Üç günün sonunda arkadaşım İlkay Demir'in (Tıp Fakültesi öğrencisi) ayaklarıma pansuman yapmasına müsaade ettiler. Ve kangren olma ihtimali ortaya çıkınca Çapa Hastahanesinden olduğunu ve isminin Garabet Arman olduğunu zannettiğim bir doktor getirttiler.

Bu doktor, kendi branşı dışında olduğu için hiç müdahalede bulunmadı. Sadece kan kaybından doğan tansiyon düşüklüğünü giderici ilaçlar verdi. Bir de "Nerenden şikâyetçisin?" diye sordu. Arkamdan, sağ kaburga kemiklerimden ve göğüs kafesimden ıstırap duyduğumu söyledim. Ağrı dindirici haplar verdi. Ayrıca ülser ilacı verdi. Ben ülser değilim, arkamdan duyduğum ıstırabı gidermek maksadıyla verdiğini zannediyorum. Makadım tahriş olmuştu, kanamayı durdurmak için verdiğini zannediyorum. Kendisi de bu şekilde beyanda bulundu. Ayaklarıma herhangi bir müdahalede bulunamadığı için orada görevli bulunan polis memurlarından ismini bilmediğim birisi berber makası ile ayaklarımdan iltihap toplayan ve şişen yerleri kesti. Mikrop kapmaya karşı da tuvalet ispirtosu kullandı. Bundan sonraki günlerde dışarıdan polis memurlarına kendi paramız ile aldırdığımız pansuman malzemeleri ile tedavimi arkadaşım İlkay Demir yaptı. Daha sonra isminin Sabriye olduğunu zannettiğim bir bayan Hemşire geldi. Haziran ayının 13'üne kadar Emniyet Müdürlüğü en üst katında 1. Şubede, Telefonlu Hücre tabir edilen hücrede beton üzerinde yatıp kalkarak tedavim devam etti. Bu süre içerisinde yerimden hiçbir şekilde kıpırdayamadığım için küçük tuvaletimi arkadaşlarımın temin ettiği küçük kutulara yaptım. Büyük tuvaletim için üç dört günde bir arkadaşlarım kucaklarında tutarak götürdüler. Ayın 13'ünden sonra Harbiye Garnizonu olduğunu zannettiğim yere getirildim.

Buraya da kucakta götürüldüm. Burada kapalı bir hücrede kaldım. Yalnız, bu hücrede yatacak bir yer vardı ve her gün yemek getiriliyordu.

Burada bir Doktor ve bir Astsubay nezaretinde tedavim yapıldı. Aradan bir ay geçmesine rağmen ayaklarımdaki derin yaralar kapanmadığı ve yürüyemediğim için 1.000 yataklı Haydarpaşa Askeri Hastahanesine nakledildim. 1 Temmuzdan itibaren burada tedavim yapıldı. Ayaklarımdaki yaralar kısmen kapandıktan ve yürüyebilir hale geldikten iki gün sonra taburcu edildim. 12/8/1971 günü Ankara Kapalı Cezaevine nakledildim.

9. Ömer Erim Süerkan

1946 doğumlu. İstanbul Hukuk Fakültesi 2. sınıf öğrencisi. Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. maddesine aykırı hareketten sanık.

18 Mayıs gecesi beni Emniyete götürmüşlerdi. Bana ilk sordukları şey: Konsolosun nerede olduğu idi. Ben, haberim olmadığını söyledim. Israrla bu konuyu soruyorlardı. Eğer Konsolosun bulunduğu yeri söylersem idamdan kurtulacağım hususu telkin ediliyordu. Hatta bir ara Emniyete gelen Sıkıyönetim Komutanı da benimle bu konuda konuştu. Ben, bildiğim bir şey olmadığını söyleyince bana işkenceler yapıldı. İşkence, Emniyete gönderildiğim günden beri yapılmaya başlanmıştı. 26/5/1971 tarihli gazetelerde Konsolosun kaçırılması ile ilgili olarak Kadriye Deniz Özen, Jülide Zaim ve benim yakalandığım açıkça belirtiliyordu. Yani Konsolosu kaçıranlar bilahare tutulmasaydı fail olarak bizler lanse edilmiş olacaktık[25] (Sayfa: 74).

Sanığın (...) Polis tarafından alınan ifadeleri okundu.

Okunan 20/5/1971 tarihli ifadesi sebebiyle soruldu: Sanık cevaben, Ben bu ifadeyi işkence altında verdim. Hukuki değeri yoktur. Tünden reddediyorum, dedi.[26]

25. Duruşma Tutanakları, s. 74. Ömer Erim Süerkan, 18 Mayıs 1971 gecesi yakalandığı halde, Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 12 numaralı haber bülteninde, onun 23 Mayıs 1971 günü İstanbul'da yapılan genel arama sırasında yakalandığı bildirilmiştir.

26. Duruşma Tutanakları, s. 75.

Okunan 29/6/1971 tarihli ifade sebebiyle sanıktan soruldu. Cevaben, Ben Askeri Savcıya ifade verirken Askeri Savcı: "Emniyette, anlaşılan az işkence görmüşsün" tarzında konuştuğu için psikolojik bakımdan normal durumda değildim, dedi.[27]

10. Abdullah Ceceloğlu

1942 doğumlu. Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. maddesine aykırı hareketten sanık.

Ben, iddianameye esas olan ifadelerin tümünü reddediyorum. Gerçekdışıdır. Asılsızdır. İşkenceyle alınmıştır, dedi. (...)

Ankara'da yakalandım. İstanbul'a getirildim. Sıkıyönetim Adli Müşavirliğinde bulunan bir Deniz Subayı durumumu sordu. Herhangi bir suçum olmadığını belirtmeme rağmen beni Emniyete gönderdi. Emniyette ne gibi işkenceler yapıldığını bildiğim için bir taksinin plakasını değiştirdiğim hususunu kabul ettim. Ayrıca kaçırma ile ilgili paraların numaraları yazılı olduğu söylenen kâğıdı Ziya'ya benim verdiğim şeklinde ifadem alındı. Bir taksinin Erenköy'e kimin tarafından geçirildiği, tespit edilememişti. Bu arabayı da bizzat benim kullanarak karşıya geçirdiğim söylendi. İşkence görmemek için kabul ettim. Bana, Emniyette büyük işkenceler yapıldı. Daha fazla işkence görmemek için söylediğim bu hususları bizzat yapmışcasına kabul etmek mecburiyetinde kaldım. Askeri Savcılar tarafından ifadem alınırken de birisi, tekrar Emniyete gönderileceğimden bahsederken diğeri sigara ikram etti. Bir Savcı, Şimdi İddia Makamında bulunan Yarbay: "Ben bilseydim işkence göreceğinizi Emniyete göndermezdim" dedi. Aslında bunlar aynı sınıfın, yani emperyalizmin menfaatini savunan işbirlikçilerinin menfaatini savunan kimselerdir. Bu bakımdan Askeri Savcılara da Emniyette verdiğim şekilde ifade verdim. Haddizatında, para numaralarını muhtevi kâğıdı iş ortağım Ziya'ya ben vermedim. Amerikalı'ya ait otomobili ben karşıya geçirmedim. Ve bir otomobil plakasını ben değiştirmedim. Evvelce Fatsa'da TİP üyesi olarak faaliyetim vardı. Devrimcilere karşı saygı duyarım. Fakat bana isnat olunan suçları işlemedim, dedi.[28]

27. Duruşma Tutanakları, s. 76.
28. Duruşma Tutanakları, s. 77-78.

Benim ifadem, idam talebiyle mahkemenize sevk edilen on arkadaştan sonra alındı. Benden önce alınan ifadelerdeki duruma göre benim ifadem monte edildi. İşkence altında alınmıştır. Kabul etmiyorum, dedi.[29]

Abdullah Ceceloğlu söz alarak: "Bana işkence yapıldığı hususunu Askeri savcıya söylemiştim (Dayak atıldığını bilseydim Emniyete göndermezdim), dedi. Adli Müşavirlikte bulunan bir Deniz Subayına da dayak atıldığı hususunu söyledim. Bu konuda Sıkıyönetim Komutanlığına da şikâyet dilekçesi verdim. Ayrıca tutuklanmam sebebiyle, Heyetiniz karşısına çıktığım zaman ayaklarımda Tokyo terlikleri vardı. Hangi makam bizim dayak yememizle ilgilenecektir?

Atatürkçülükten, milliyetçilikten bahsediliyor. Bu durumda silahlı eyleme girilmekten başka ne yapılabilir?" dedi.[30]

Abdullah Ceceloğlu'nun sorgusundan sonra, müdafii Avukatı Sadık Akıncılar, müvekkiline yapılan işkenceleri belirten bir yazıyı, bir dilekçeyle birlikte Mahkeme'ye verdi. Dilekçede, savunma hakkını ilgilendirdiği için ilişikte sunulan yazının okunup dosyasına konması istenmekteydi.

6 Eylül 1971 günkü duruşmada okunup dosyasına konmuş olan[31] *bu yazı şöyle idi:*

Abdullah Ceceloğlu'nun kendisine yapılan işkencelere ilişkin notları:

18 Haziran 1971 tarihinde Ankara'da yakalandım. 12 gün Ankara Yıldırım Tutukevinde gözaltında tutuklu kaldım. 13. gün İstanbul'a getirildim. Selimiye'ye teslim edildim. Bir gece Selimiye'de kaldıktan sonra sabahleyin Adli Müşavirliğe çıkarıldım. Adli Müşavirlikte bulunan Deniz Albayı bana sorular yöneltti. Sorularına doğru cevap verdiğim halde tatmin olmayarak, "Biz hepsini biliyoruz. Sen doğrusunu Müdüriyette söylersin" dedi. Beni bir polisle Müdüriyete sağlam olarak teslim etti.

Müdüriyette beni teslim alan 2. Şube 1. Kısımda Tahkikat Komiseri Dursun Karaduman, bana sorulan soruları, geçmiş olaylar hakkındaki bilgilerimi doğru olarak anlattığım

29. Duruşma Tutanakları, s. 79.
30. Duruşma Tutanakları, s. 34.
31. Duruşma Tutanakları, s. 82.

halde bir türlü tatmin olmadı. İlk fasıl olarak tekme tokat, yumruk, ana avrat küfür, vatan hainliği gibi işkencelerden sonra tekrar soru sordular. Yine bildiklerimi doğru olarak anlattığım halde tatmin olmadılar. Ve beni falakaya yatırdılar. Falakaya yatırdıkları vakit iki tane polis falakayı tutuyordu. Dört tane komiser sıra ile ayaklarıma sopa ile vuruyorlardı. Dört tane polis de, can acısı ile bağırdığım vakit bağırmamam için tekme ile ağzıma basıyorlar, sopa acısından kıvranınca başka yerlerimi tekmeliyorlardı.

Beni sopa ile döven komiserlerin isimleri: Zekeriya Aydın, Dursun Karaduman, Cemal (soyadını bilmiyorum), bir de adını bile bilmediğim kır saçlı patlak gözlü şişman bir komiser daha...

Zekeriya Aydın, ilk değneği vurmadan önce ayaklarım falakada askıda iken, bir nutuk çekti başucumda: "Vatanın selameti ve milletin bütünlüğü için dövmeye başlıyoruz" dedi ve dayak başladı. Doğruları söylediğim halde, bir türlü doymak bilmeyen bir iştiha ile beni dövmeye devam ettiler. Bunların birer işkence uzmanı, insanlıktan çıkmış zavallı birer sadist, ruh hastası olduklarını kısa bir süre sonra kavradım ve her dediklerine: "Evet, dediğiniz gibi" şeklinde cevaplar verdim ve kendilerince hazırlanan fezlekenin altını okumaya bile gerek duymaksızın imzaladım.

İfadem alındıktan sonra üç gün Müteferrikada alıkonuldum. Üçüncü gün Müdürlüğün en üst katında bulunan 1. Şube hücrelerine konuldum. Orada kendi paramla aldırttığım ilaçlarla ve orada tanıdığım arkadaşım Osman Saffet Arolat'ın yardımı ile parçalanmış ayaklarımın pansumanını yapmaya çabaladım.

Bana işkence yapıldığına dair o sırada 1. Şubede gözaltında bulundurulan görgü tanıkları şunlardır: Osman Saffet Arolat, Cihan Alptekin, Tayfun Cinemre, Masis Kürkçügil, Rasim Özkan, Şafak Morgül, Ali Aydın Çığ, Rıfat Güney, Osman Bahadır ve adlarını bilmediğim ve hatırlayamadığım birçok arkadaş.

Dört gün 1. Şube hücrelerinde maddeten tahrip edilmiş vaziyette bekletildikten sonra Selimiye'ye getirildim. Selimiye'de bir gün merdiven dibindeki rutubetli hücrede yatırıldım. Dört gün tuvaletin bitişiğindeki hücrede yatırıl-

dım. Pazara rastlayan altıncı gün, Savcı ifademi aldı. Emniyet Müdürlüğünde vermiş olduğum ifade ile savcıya vermiş olduğum ifade arasında pek büyük bir fark yoktu. Sebebine gelince, beni Müdürlüğe gönderen de bir hukuk adamı idi. Emniyette vermiş olduğum yanlış ifadeyi değiştirmeye kalksaydım, yeni ifademi almakta olan Savcının tekrar beni Emniyete göndermeyeceğini bilemezdim. Ve adli müşavirin bir hukuk adamına yaraşmayan tavrını gördükten sonra bir başka askerî hukuk adamına (Savcıya) güvenmek için hiçbir sebep göremezdim.

İfade verdikten sonra sıhhi durumum çok bozuk olduğu için Sıkıyönetim Komutanlığına bir dilekçe verdim, sıhhi muayeneden geçirilmem için, dilekçeme şu âna kadar herhangi bir cevap verilmemiştir.

Selimiye'den Kartal Maltepe'deki Askeri Ceza ve Tutukevine nakledildim. Emniyet Müdürlüğündeki köpek ruhlu işkencecilerin dayaklarından dolayı sakatlanan belimin tedavisi için Tutukevi doktoruna üç defa başvurdum. Hastahaneye yollamaktan vazgeçti ve her muayene sonunda üç ayrı ilaç verdi. Kobay olmadığım için kullanmadım.

Gördüğüm işkencelerden artakalan iz olarak: Düşmüş iki üç tırnağım, durmadan sancıyan belim ve şu anda elinizde bulunan bir yazılı ifadem var.

Ve ben bu şartlar altında verdiğim ifadeye dayandırılarak "idam talebiyle" yargılanmaktayım.

Görgü şahitleri ve imzaları:

Osman Saffet Arolat (imza), Tayfun Cinemre (imza), Rasim Özkan (imza), Ali Aydın Çığ (imza), Osman Bahadır (imza), Cihan Alptekin (imza), Masis Kürkçügil (imza), Şafak Morgül (imza), Rıfat Güney (imza), Metin Eşrefoğlu (imza).

11. Tülay Tad

1941 Doğumlu. Hemşire. Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. maddesine aykırı hareketten sanık.

Polis tarafından herhangi bir şekilde işkenceye ve baskıya maruz bırakılmadım. Ancak yakalanıp Sıkıyönetim Komutanlığına getirildiğim zaman Adli Müşavirlikte bu-

lunan bir Deniz Albayı bana, Bingöl Erdumlu'nun nerede bulunduğunu söylememi ve müteakiben çıkıp gideceğimi söyledi. Ben, nerede bulunduğunu bilmediğimi söyleyince yan odada bulunan Emniyet Müdür Muavini Kenan Koç'a gönderdi. Kenan Koç, tehditler savurarak aynı şeyleri sordu. İfademi almak istedi. Ben herhangi bir şey söylemeyince Emniyet Müdürlüğüne gönderildim. Orada, Erdumlu'nun yerini söyletmek için uğraştılar.[32]

Askeri Cezaevine gönderildikten sonra bir Askeri Savcı tarafından Selimiye'ye çağrıldım. Askeri Savcı Naci Gür'ün yanında Müdür Muavini Kenan Koç da vardı. Kenan Koç, bana hitaben: "Parayı nereye götürdün, kime verdin" diye sordu. Ben hayretimi belirtince, Mahir Çayan'ın bu hususu itiraf ettiğini söyledi. Önüme bir ifade sürdüler, ilgili kısımları okudum. Kenan Koç: "Şayet Emniyete gitmek istemiyorsan doğru söyle" dedi ve ayrıldı. Askeri Savcı Naci Gür, bana sigara ikram etti. Şiddet taraftarı olmadığını söyledi. Kenan Koç ayrılmadan önce, beni günlerce ve gecelerce uykusuz bırakabileceklerini, dayak atabileceklerini söyledi. Askeri Savcı ifademi bu şekilde, yani benim Kenan Koç tarafından tehdit edilmem üzerine almıştır. Beni Kenan Koç'la birlikte Mahir Çayan'ın yanına götürdüler. Kenan Koç, Mahir Çayan'a: "Paraları Tülay'a verdiğini söyle" dedi. Mahir'in yüzü bembeyazdı. Yataktaydı. Müspet cevap verdi. Ben, Mahir'e hayretimi beyan edince gözlerini kapadı. Beni dışarıya çıkardılar. Herhalde Mahir ile bir müddet konuştular. Askeri Savcı ifademi alırken kız kardeşimin ve babamın da celp edileceğini; onların da tevkif edilebileceğini bildirdi. Ben bunun üzerine bu ifadede belirtildiği şekilde bir hikâyeyi uydurdum, dedi.[33]

12. Ömer Güven

1948 doğumlu. İstanbul Tıp Fakültesi 3. Sınıf Öğrencisi. Örgütün eylemlerini bildiği halde hükümete bildirmemekten sanık.

Bana ve arkadaşlarıma işkence yapılmıştır. Rasim Özkan, işkenceye tabi tutulmuştur. Başbakan demeç vermiş ve Dev-

32. Duruşma Tutanakları, s. 84.
33. Duruşma Tutanakları, s. 85.

let Teşkilatının bütünlüğe kavuştuğundan bahsetmiştir. Bu bütünlük Devlet Mekanizmasının işkence yapması bütünlüğüdür. Emniyet Müdür Muavini Salih Bora gazetecileri Emniyete almamıştır. Bize yapılan işkencelerden İddia Makamının haberi ve malumatı vardır. Bu itibarla İddia Makamını teşkil eden iki Askeri Savcıyı komplocu olarak vasıflandırıyorum. İddia Makamından çekilmelerini istiyorum. Bizler hakkında siyasal iktidar tarafından karar verilmiştir. Demokrasi oyunu içinde usuli muameleler, söz almalar ve söz vermeler şekli cereyan etmektedir. Biz bu işkenceleri, merhamet uyandırmak için söylemiyoruz. Mevcut siyasal iktidarın ve onun emrindeki kuruluşların demokrasi oyununu bozmak ve onu meydana çıkarmak için söylüyoruz, dedi.[34]

13. Oğuz Öder

1945 doğumlu. Şişli Özel İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi son sınıf öğrencisi. Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. maddesine aykırı hareketten sanık.

17/7/1971 günü Selimiye'ye getirildim. İfademi Savcı Naci Gür aldı. Birkaç satır ifade aldıktan sonra ifadeyi kesti. Kendi istediği gibi ifade aldıktan sonra ifadeyi kesti. Kendi istediği gibi ifade vermediğim takdirde polise göndereceğini bunun için de önce Askeri Cezaevine gönderip oradan polise havale ettireceğini beyan etti. Sonradan isminin Kenan Koç olduğunu öğrendiğim polis de aynı şekilde tehditte bulundu. işkence gören arkadaşlarımın durumunu dikkate almamı istedi. Savcı beni odadan çıkartıp dışarıdaki bir banka oturttuğu zaman Kenan Koç yanıma gelmişti. O sırada Cihan Alptekin ve arkadaşları orada bir yerde oturuyorlardı. Kenan Koç, onları göstererek benim, istedikleri şekilde ifade vermediğim takdirde, onlar gibi işkence göreceğimi söyledi. İfadem bu şartlar altında alınmıştır. Ben, polis tarafından sorguya çekilmedim. İfadem yalnız Askeri Savcı tarafından alınmıştır.[35]

34. Duruşma Tutanakları, s. 5.
35. Duruşma Tutanakları, s. 92.

14. Mustafa Coşkun

1947 doğumlu. İstanbul Şehir Tiyatrolarında görevli, Örgüt için silah gizlemekten ve ruhsatsız silah bulundurmaktan sanık.

Bir gün işimden çıkmıştım. Rumelihisarındaki bir kahveye gitmiştim. Esasen o semtte otururum. 30 Haziran 1971 günü, buradan, polisler tarafından, beni çok ama pek çok seven halkın içinden alınarak götürüldüm. Önce bir karakola götürdüler. Evimde arama yapıldı. Bu, yılların hatta yüzyılların ezikliğini taşıyan bir işçi eviydi. Polisin birisi kitaplıktan Bektaşiliğe ait bir kitap çekip de üzerinde konuşunca o anda aile efradım dahi benim durumumu unutup kendilerinden endişelenmeye başladılar.

Götürüldüğüm Emniyet Müdürlüğünde tehditlerle karşılaştım. Elif ismindeki bir arkadaşa intihar edeceğimi söyledim. "Çünkü bana ajanlık teklif ediyorlar" dedim. Orada büyük baskılara maruz kaldım. Falakaya yatıracakları sırada Binbaşı olduğunu öğrendiğim birisi: "Sen şunları, şunları yaptın. Söyle" şeklinde telkinde bulunmak istedi.

Orada Emel Mesçi arkadaşımı gördüm. Avni Yalçın'ı gördüm. Feci vaziyette idiler. Hatta Emel Mesçi: "Daha fazla dayanamayacağım. Silah ve mermi şeklinde bir iddiaları var. Sen de kabul et" tarzında konuştu. Emniyet Müdürlüğünde, bir gencin boynunu polis: "Niye Ermenisin?" diye sıkarken gördüm. Bu şartlar altında Emniyet Müdürlüğünde bulundum. Bilahare Selimiye'ye Sıkıyönetim Komutanlığına getirildik. Bir duvarın dibine dizildik. Önceleri kurşuna dizecekler zannettim. Rasim Özkan ayakta duracak durumda değildi. Fakat subaylar, tahkir ederek kendisini kaldırdılar. Bilahare Askeri Savcının huzuruna çıkarıldım. Bana müstehzi tavırlarla hitap etti. İfademiz alındı. Sonradan tutuklama talebiyle bir mahkemenin huzuruna çıkarıldım. İtirazda bulunmak istedimse de, Mahkemeye geldiğimizi kapının önündeki levhadan anlamıştım. Birtakım şeyler konuşunca Hâkim bana: "Kes, sonra itiraz edersin" dedi. Ve tutuklandığımı bildirdi. Aslında ben, iddianamede belirtilen örgüte silah ve mermi temin etmek suçlarını işlemiş değilim. Benim ve diğer arkadaşlarımın davaya dahil olunmasının sebebi şudur: Bir örgüt tespit olunuyor. Bu üç beş kişiden ibaret olamaz.

Miktarın büyümesi lazımdır. Bizler sosyalist tanındığımız için bu bakımdan örgütle aramızda irtibat kuruluyor. İddia Makamının kıymetlendirmesi budur.[36]

Poliste alınan ifadem işkence ile alınmıştır. (...) Bu bakımdan polisin almış olduğu ifademi kabul etmiyorum. (...) Savcı ile ilk tanıştığımız gün Savcı Naci Gür bana yumruğunu sıkarak: "Ulan Alevi, sana göstereceğim, demek sen Alevisin" demişti.[37]

15. Avni Yalçın

1945 doğumlu. İstanbul Şehir Tiyatrolarında aktör. Örgüt için silah gizlemekten ve ruhsatsız silah bulundurmaktan sanık.

Emniyette ve Savcılıkta bizlere karşı yapılan muameleler arkadaşlarım tarafından anlatıldığı için ben tekrar bunlara değinmeyeceğim. Bu ortaçağ metotları ile alınan ifadeleri reddediyorum. Zira yirminci yüzyılda yaşıyoruz.[38]

Askeri Savcı Sayın Naci Gür, bizi 9 kişi olarak karşısına dizdi: "Emniyette verdiğiniz ifadeleri burada da tekrarlayacaksınız; yoksa sizi teknik operasyona tabi tutacağım" dediği için Askeri Savcıya da Emniyetteki ifadeyi verdik, dedi. (...)

Askeri Mahkemede (tutuklanmam sırasında) ifade verirken, Emniyete tekrar geri gönderilebileceğim endişesi içerisindeydim. Çünkü tevkif edildikten sonra Maltepe'den Emniyete getirilmiş dört tane işçi vardı. Kendilerine Emniyette işkence yapılmamış olsa bile 19 gün orada kalmaları bir işkencedir. Kaldı ki onlara ayrıca işkence yapılmıştır, dedi. (...)

Söz alan Avukat Ali Yaşar: Müvekkilim dört Ereğlili işçinin tevkif edildikleri halde tekrar Emniyete götürüldüklerini söylemiştir. Bunların isimlerinin de sorulmasında fayda olur, dedi.

Sanıktan soruldu: Sina Çıladır, soyadını bilmediğim Salih'tir. İki kişinin ismini bilmiyorum, dedi. Bunların isimlerinin Sina ve Salih'ten öğrenilebileceğini belirtti.[39]

36. Duruşma Tutanakları, s. 100.
37. Duruşma Tutanakları, s. 101.
38. Duruşma Tutanakları, s. 103.
39. Duruşma Tutanakları, s. 104.

16. İsmail Yüksel Erdoğan

1943 doğumlu. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 4. sınıf öğrencisi. Örgüt için silah gizlemekten sanık.

Emniyette bana baskılar neticesi bir ifade dikte ettirilmiştir. Askeri Savcılığa geldiğimizde keza Emniyete gönderileceğimiz ve özel bir operasyona tabi tutulacağımız tehdidiyle Askeri Savcı Naci Gür tarafından ifademiz alınmıştır. Sayın Savcı duruşmalardan birinde bize karşı özel muamele yapıldığını söylemiştir. Bu özel muamele, özel operasyondan geçirilmemiz anlamında tarafımızdan kabullenilmektedir. (...).

Ben, Emel Ayşe Mesçi ve Necati Sağır'la birlikte Ortaköy'de bir gazinoya gittiğimizi ve bilahare Abdurrahman Türe ismindeki şahısla tanıştığımızı Emniyette anlatmıştım. Fakat onlar istedikleri şekilde ifade aldılar; bu hususu yazmadılar. İfademin alınması sırasında bana, işkence görmüş olan Rasim Özkan'ı gösterdiler. Ben de aynı duruma düşmemek için kendi ifade ettikleri hususları kabul ettim. Ve imzaladım. Emniyetteki şahıslar bana: "İstediğimiz şekilde ifade ver. Seni kurtarırız." demişlerdi.[40]

17. Rasim Özkan

1950 doğumlu. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 2. sınıfta öğrenci. Örgüt için silah gizlemekten sanık.

Yakalandıktan sonra, yani 4 Haziran 1971 günü Emniyet Müdürlüğünde 6 saat süreyle devamlı işkenceye tabi tutuldum. Ayaklarımın altı patladı. Açık bir pencere önünde tutuldum. Elinde makineli tüfekler bulunan şahıslar: "Seni tarayalım mı yoksa pencereden atalım mı?" diye tehditte bulundular. Ben, yasalara aykırı olarak 37 gün süre ile gözaltında tutuldum. Anayasa'nın 14. maddesine aykırı olarak işkence gördüm. Bu şartlar altında ifadem tespit olundu.[41]

Ben Emniyet 1. Şubede ve Savcılıkta alınan ifadeleri reddediyorum. Bunların hiçbir hukuki değeri yoktur. Bunlar maddi ve manevi işkence altında alınan ifadelerdir. 1. Şubede

40. Duruşma Tutanakları, s. 105.
41. Duruşma Tutanakları, s. 106.

bana yapılan işkencelere dayandım. Selimiye'ye geldiğimizde toplu halde Savcının karşısına çıkarıldık. Askeri Savcı, bize: "Emniyet 1. Şubede verdiğiniz ifadeleri inkâr etmeye kalkmayın. Sizi tekrar gönderebilirim. Hatta özel operasyona tabi tutturabilirim" dedi. Daha sonar, Savcı Naci Gür tarafından ifadem alındı. Ben, mermi işiyle ilgim olmadığını söyledimse de Naci Gür, önce ayaklarıma baktı. Ayaklarım sarılı vaziyette idi. "Seni Emniyette az bile dövmüşler" dedi. Sonra da: "Söyle, sana yapılan isnatları kabul ediyor musun yoksa bodrumda bulunan özel operasyon odasına seni göndereyim mi?" diye sordu. 1. Şubede 37 gün süren işkencelere tabi tutulduğumdan artık dayanacak durumum kalmamıştı. Bundan dolayı Savcının isteklerini kabul ettim, dedi.[42]

Avukat Salim Yavuz: Sanık sandalyesinde bulunan şahıslara işkence yapılmıştır. İfadeleri kerhen ve tazyik altında alınmıştır. Müvekkillerimden Rasim Özkan, 20/7/1971 tarihinden tutuklanıncaya kadar 36 gün müddetle poliste işkence görmüştür. Halen işkence gördüğüne dair darp izlerini ayaklarında taşımaktadır. Gerek işlemin yapılması için İstanbul C. Savcılığı vasıtasıyla Sıkıyönetim makamlarına müracaatta bulundum. Gereken işlem yapılmadı. Müvekkilim Rasim Özkan'ın tabi tutulduğu işkence sebebiyle ayaklarında bulunan araz halen sıhhatini tehdit etmektedir. Bu itibarla, bir hastaneye kaldırılması, tedavi görmesi ve ayrıca Adli Tıptan müvekkilimin işkenceye tabi tutulduğuna dair rapor alınmasını ve bir suretinin tarafımıza verilmesini yüksek mahkemenizden talep ederim, dedi.[43]

18. Abdurrahman Türe

1950 doğumlu. Beşiktaş Işık Özel Yüksek Mühendislik ve Mimarlık Bölümü 2. sınıf öğrencisi. Örgüt için silah gizlemekten sanık.

Emniyet Müdürlüğünde çağdışı işkencelere maruz kaldım. İfadem bu şekilde alındı. (...)

Askeri Savcının huzuruna 9 kişi olarak çıkarıldık. Bize, Emniyetteki ifademizden döndüğümüz taktirde, bizi tekrar

42. Duruşma Tutanakları, s. 107.
43. Duruşma Tutanakları, s. 4.

Emniyete göndereceğini ve burada, yani Selimiye'de özel operasyon odasına göndereceğini söylemişti. Ertesi günü ifademizi aldı. Polisteki iadeyi yeni bir ifade şeklinde monte etti. Bu itibarla şimdi okuduğunuz bu ifadeyi kabul etmiyorum, dedi.

Soruldu: Ben Selimiye'de özel operasyon odası diye bir odanın varlığından haberdar değilim, böyle bir odayı görmedim. Ve herhangi bir şahsın böyle bir odada işkenceye tabi tutulduğunu da duymadım. Fakat Askeri Savcı konuşması sırasında özel operasyon odasından bahsetmişti, dedi.[44]

Sanık Avni Yalçın: "Sayın Savcı, bizi 9 kişi olarak karşısına aldığı zaman, Emniyetteki ifadelerinizi tekrarlayın, dedi ve özel operasyona tabi tutulacağımızı söyledi. Yoksa özel operasyon odasından bahsetmedi" dedi.[45]

19. Muharrem Yanar

1950 doğumlu. İstanbul Hukuk Fakültesi 4. sınıf öğrencisi. Örgüt için silah gizlemekten ve ruhsatsız silah bulundurmaktan sanık.

10 Eylül 1971 günlü duruşmada tahliyesine karar verilmiştir.

Benim, iddia olunan hadiselerle bir ilişkim yoktur. Mustafa Aynur ismindeki arkadaşımın evimizde kalmasından dolayı suçlu olarak karşınızda bulunuyorum. (...) 2/7/1971 günü ben evde, bir odada ders çalıştığım sırada Mustafa Aynur'u polisler evimize getiriyorlar. Mustafa Aynur, ben buraya bir kitap paketi bırakmıştım, diyerek bir paketi evimizden alıp polislere teslim ediyor. (...) Benim ders çalıştığım odaya da geldiler. Mustafa Aynur tarafından evimize getirilen kitaplardan bahsettiler. Ben bilgim ve alakam olmadığını söyledim. Buna rağmen Emniyet Müdürlüğüne götürüldüm. Malumatım olduğu iddiasıyla orada bulunan polisler, tokat tekme bana giriştiler. Malumatım olmadığını söylemekte ısrar edince dövülmüş vaziyetteki Rasim Özkan'ı gösterdiler. Ayrıca, paketlerin bulunduğu evin reisi olan babamla annemi de nezaret altına alacaklarını ifade ettiler. Haddizatında be-

44. Duruşma Tutanakları, s. 108.
45. Duruşma Tutanakları, s. 109.

nim, Mustafa Aynur tarafından evimize getirilen paketlerle bir alakam yoktur.[46]

Emniyette ifadem alınırken bana: "Türkiye neden geri kalmış?" dediler. Ben de yabancı devletlerin sömürüleri ve Türkiye'deki toprak ağalarının buna sebep olduğunu söyledim. "Bundan nasıl kurtulunur?" şeklindeki soruya da: "Halkın bilinçlenmesi ve devrimci bir iktidarın işbaşına geçmesi halinde kurtulur" şeklinde cevap verdim. Benim bu ifademi polisler zabıtta olduğu gibi ideolojik bir veçheye büründürmüşler, dedi. (...)

Askeri Savcı tarafından ifadem alınırken Emniyette verdiğim ifadeden farklı ifade verdiğim takdirde tekrar Emniyete gönderileceğim söylendiği için ve Askeri Savcı, Mustafa Aynur'un ifadesini okuyarak: "Mustafa Aynur evinize iki defa paket getirdiğinden bahsediyor. Birincisinde sen evdeymişsin ve diğerinde yokmuşsun" dediği için, benim de bu şekilde ifade etmemi söylediği için ben de onun istediği şekilde ifade verdim, dedi. (...)

Emniyet Müdürlüğünde K grubunda bulunan memurlar tarafından bana, poliste verdiğim ifademi ileride Savcılıkta ve Mahkemede de değiştirmemem gerektiği, aksi takdirde cezaevinden dahi Emniyete geri getirilebileceğim söylendiği için ve ayrıca bana bu konuda polisler tarafından örnek de gösterildiği için endişe etmem sebebiyle Mahkemede sorgum yapılırken de (tutuklanmam sırasında) evvelki ifadelerime uygun beyanlarda bulundum, dedi.[47]

20. Mustafa Aynur

1944 doğumlu. Beşiktaş Özel Işık Yüksek Mühendislik ve Mimarlık Okulu son sınıf, İnşaat Gündüz Bölümünde öğrenci. Örgüt için silah gizlemekten sanık.

Yakalandığım gün beni Emniyette K grubuna götürdüler. 5-6 polis sille tokat giriştiler. Bilgim ile ilgili olmayan muhtelif sorular soruyorlardı. (...) Poliste alınan ifadem 5-6 gün süre ile bana yapılan işkenceler sonucu alınmıştır. Doğru değildir. (...) dedi.

46. Duruşma Tutanakları, s. 110.
47. Duruşma Tutanakları, s. 111.

Askeri Savcı tarafından tespit olunan (...) ifadesi okundu:

Okunan bu ifadeyi, sanık kabul etmedi. Çünkü: bizi Emniyetten, Askeri Savcılığa gönderirlerken, eğer Savcılıkta ve Mahkemede ifadelerinizi değiştirirseniz sizi tekrar Emniyete getireceğiz demişlerdi. Buraya geldiğimizde Savcı Naci Gür, bizi odasına çağırdı. Bir sürü tehditler savurdu. Beni dört defa özel olarak odasına çağırdı. Bana, ifadeni reddedecek, değiştirecek olursan sana özel operasyon tatbik ederiz, dedi. Buna benzer bir sürü laflar söyledi. Ben bundan dolayı böyle bir tesir altında kalarak böyle bir ifade verdim, dedi.

Polis tarafından alınan ifademin doğru olmadığını söyledimse de: Seninle oynayacak zamanım yok, şimdi seni bodruma indiririm, gibi tehditler savurdu. Bundan dolayı bu ifadeyi vermek zorunda kaldım, dedi.[48]

Sorguya karşı daha önce ifadeleri tespit edilmiş bulunan diğer sanıklardan bir diyecekleri bulunup bulunmadığı soruldu.

Sanık Mustafa Coşkun: Emniyette Mustafa Aynur'u gördüğüm zaman dövülmüş olduğu bariz bir şekilde anlaşılıyordu, dedi.

Sanık Ömer Güven: Emniyette bana muhtelif işkenceler yapılmıştı. Bundan sonra Harbiye Merkez Komutanlığına nakledildim. Askeri Savcı ifademi alırken: Bu ne biçim ifade? dedi, 14 Mayıs 1971 tarihinde beni tekrar Emniyete gönderdi. Orada bana gene türlü işkenceler yapıldı, dedi.

Askeri Savcı: Ömer Güven'in ifadesi 29/6/1971 tarihinde alınmıştır. Ondan önce Savcılığımızda ifadesi alınmamıştır, dedi. (...)

Söz alan Ömer Güven: Harbiyede Merkez Komutanlığında benim ifademi alan, bu davanın Savcısı Naci Gür ve Ülgen Sözer değildi. İsmini, kim olduğunu bilmiyorum, dedi.[49]

21. Erdoğan Kamışoğlu

1946 doğumlu. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 4. sınıf öğrencisi. Örgüt için silah gizlemekten sanık.

48. Duruşma Tutanakları, s. 113.
49. Duruşma Tutanakları, s. 114.

Emniyette alınan ifadem, diğer arkadaşlarım gibi, işkence altında alınmıştır. Tümünü reddediyorum, dedi.[50]

Öteki Beş Sanık

Bu davanın 26 sanığından 21'inin, Polisteki işkencelere ilişkin sözlü veya yazılı açıklamalarını Mahkeme dosyasından aynen aktarmış bulunuyoruz. Öteki 5 sanığın durumuna gelince:

Ulaş Bardakçı, Kâmil Dede ve Ziya Yılmaz'da da Polisteki işkencelere ilişkin notlar mevcut ise de bunlar Mahkemeye tevdi edilememiş ve duruşmalarda okunamamış olduğundan buraya alamadık.

Mahir Çayan, yaralı olarak yakalandığından ifadesi hastahanede alınmıştır.

Sanıklardan Hava Üsteğmeni Mehmet Balaban'ın ifadesi doğrudan doğruya Askeri Savcılıkca alınmıştır.

İddianameye göre, bu 5 sanığın meslek durumları ve haklarında uygulanması istenen kanun maddesi şöyledir:

Mahir Çayan: 1946 doğumlu. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi son sınıf öğrencisi. Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. maddesine aykırı hareketten sanık.

Ulaş Bardakçı: 1947 doğumlu. Ankara Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fizik Bölümü 3. sınıf öğrencisi. Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. maddesine aykırı hareketten sanık.

Kâmil Dede: 1949 doğumlu. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi 2. sınıf öğrencisi. Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. maddesine aykırı hareketten sanık.

Ziya Yılmaz: 1938 doğumlu. Yüksek Ticari ve İktisadi İlimler Akademisi mezunu. Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. maddesine aykırı hareketten sanık.

Mehmet Balaban: 1945 doğumlu. Hava Ulaştırma Üsteğmeni. Türk Ceza Kanunu'nun 146/3. maddesine aykırı hareketten sanık.

50. Duruşma Tutanakları, s. 115.

Birinci Bölüm-II

Askeri Savcının Mütalaası

Bir kısım müdafiler ve sanıklar tarafından dermeyan olunan (...) İşkence yapıldığı ve bunun tespiti (...) ve diğer hususlardaki talepler hakkında (...) iddia makamından mütalaası soruldu.

Askeri Savcı: Sanıklara, tarafımızdan alınan ifadeleri sırasında herhangi bir tazyik ve cebirde bulunulmadığı gibi başka bir makam tarafından işkence yapıldığı hususunda da muttali değiliz. Sorguları serbest olarak yapılmıştır, (...) dedi.[51]

25/8/1971 günkü duruşmada Abdullah Ceceloğlu, Rasim Özkan, İrfan Uçar, Necati Sağır, Ömer Erim Süerkan, Jülide Zaim, Kadriye Deniz Özen ve Yüksel Erdoğan; Necmi Demir'in talebine katılarak poliste gördükleri işkencenin tespiti için Adli Tıbba sevk edilmelerini isteyince:

Bu konuda mütalaası sorulan Askeri Savcı Kıdemli Binbaşı Naci Gür: Bu konuda evvelce vaki talep üzerine Mahkememizce bir karar verilmiştir. Şayet halen arazları bulunduğu iddiası ile kendilerine işkence yapıldığı iddiasında iseler ilgilileri şikâyet babında yetkili mercilere ihbar ve müracaatta bulunabilirler, dedi.[52]

Mahkemenin Kararları

Sanıklar ve müdafileri tarafından sanıklara işkence edildiği iddia olunmaktadır. Bu iddianın gerçeklik payı şu anda dosyada mevcut belgeler muvacehesinde belli değildir. Ancak her şeyden önce, şunu belirtmek gerekir ki: Askeri Mahkemeler, hükümlerini duruşmadan edindikleri vicdani kanaatlerine göre verirler. Bu itibarla ileri sürülen iddiaların resen devama konusu ile ilişkisi mevcut değildir. Sanıklar bu iddialarını ve ihbarlarını ilgili makamlara duyurmakta muhtardırlar. Askeri Mahkemece, sanıkların işkenceye tabi tutulup tutulmadıkları, cihetinin tahkiki yoluna gidilse dahi ve bir an için bu iddianın gerçek olduğu sübut bulsa dahi, bu tesir ve tazyikin gerçeği söyletmek gayesine matuf olarak mı yoksa şu veya bu şekilde ifade almak maksadıyla mı yapıldığının tespitinin imkân dahilinde bulunmaması ve delillerin serbestçe takdiri

51. 16/8/1971, Duruşma Tutanakları, s. 5.
52. Duruşma Tutanakları, s. 34.

yönünden herhangi bir etkisi olmaması sebebiyle bu konuya ilişkin itirazların ve taleplerin REDDİNE oybirliği ile karar verilip açık olarak tefhim edildi.[53]

23/8/1971 günkü duruşmada İrfan Uçar; poliste işkence gördüğüne Mahkeme Heyetinin de muttali bulunduğunu, bu itibarla Askeri Mahkeme kurulunu davaya bakmaktan çekilmeye davet ettiğini beyan edince:

Sanığın Askeri Mahkeme Kurulunu davadan çekilmeye davet etmesi üzerine keyfiyet tezekkür edildi.

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ: Geçen oturumda da bazı sanıklar ve müdafiler tarafından polisçe kendilerine işkence yapıldığı ileri sürülmüş ve bir kısmının tabibe veya Adli Tıbba sevk edilmeleri istenmiştir. Bu konuda alınan ara kararında da belirtildiği üzere sanıkların veya Türkiye'de yaşayan her şahsın kanundışı bir işleme maruz kalmaları halinde kanunun tayin etmiş olduğu tahdid (zabıtta "tahdid" diye yazılı olan bu kelimenin doğrusu herhalde "tahkik" olacak) ile mükellef ilgili ve yetkili makamlar vardır. isteyen her şahıs bu konuda ihbar veya şikâyette bulunmaya muhtardır. Sanıklardan bir kısmına tazyikte bulunulduğu iddiası, ikame olunan dava ile resen ilgili bulunmamaktadır. Zira Mahkemeler yargılamadan edindikleri vicdani kanaatle hüküm verir ve delilleri serbestçe kıymetlendirirler. Geçen oturumda alınan ara kararında da belirtildiği üzere sanıklardan bir kısmına tazyikte bulunulmuş olduğu sübuta erse bile bunun gerçeği söyletmeye matuf olarak mı yoksa polisin kendi istediği şekilde ifade vermelerini temin için mi yapıldığının şu anda sanıkların sevk edileceği tabipler tarafından tespitine imkân yoktur. Ayrıca Mahkememiz yetkisini kanunlardan alan ve yalnızca Türk Milleti adına yargılama yapan bağımsız bir teşekküldür. Kuvvet ve kudretini Anayasa'dan alan bir organdır. Şu anda tarihî mahiyeti haiz olan bu davada sanıklar ve bazı müdafiler tarafından bu iddianın ısrarla ortaya konması şayet dayak atıldığı iddiasını davaya vitrin yapmak şeklinde ve davanın kanuni ve hukuki usulü sebebine (tutanaktan aynen alınmıştır) engellemek şeklinde bir maksada matuf değil ise

53. 16/8/1971, Duruşma Tutanakları, s. 7.

sanıklar tarafından serdedilen ve sübut derecesi mahkemece meşkûk bulunan bu iddia sebebiyle Askeri Mahkeme Kurulunun davadan çekilmeye gerek kanuni ve gerekse vicdani en küçük bir sebep bulunmadığına oybirliği ile karar verildi.[54]

25/8/1971 günkü duruşmada da işkence konusu, evvelkilere benzer gerekçelerle Mahkemece şöyle karara bağlanmıştır:

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ: Sanıklar tarafından kendilerine işkence yapıldığı iddiası daha önceki oturumlarda da ileri sürülmüş, bir tabip veya Adli Tıp tarafından bu hususun tespiti talep edilmiş idi. Bu konuda evvelce alınan kararda da belirtildiği üzere sanıklar hakkında açılan dava iddianamede ileri sürülen vakalardan ibarettir. Sanıklara polis tarafından işkence yapılmış olması dava konusu olayla resen ilgili bulunmamaktadır. Kaldı ki keza eski ara kararında da belirtildiği üzere sanıklara polis tarafından dayak atılmasının delillerin şu veya bu yönde hazırlanmasını temine matuf olup olmadığının tespitine imkân mevcut değildir. Sanıklardan bir kısmı ve özellikle İrfan Uçar tutuklama sırasında da polisin tazyikine maruz kaldığını belirtmiş ve bu husus zabıtnamelere derç edilmiştir. Ayrıca sanıkların ifadeleri Askeri Savcılıkça da alınmıştır. Duruşmada da sorguları icra edilmiştir. Ve edilecektir. Bütün bu durumlar delillerin serbestçe takdiri ile ilgilidir. Müdafiler tarafından dosyasına konulmak üzere verilen dayak iddiasına ait Necmi ve İlkay Demir'in notları dava dosyasına konmuştur. Belirttikleri gibi ilerde Temyiz tetkikatında nazara alınması her zaman için mümkündür. Bunun dışında sanıkların veya herhangi bir şahsın işkenceye veya başka bir şekilde haksızlığa maruz kaldıklarına dair iddianın tahkik ve ihbar makamı Askeri Mahkeme değildir. Müdafileri bulunan avukatlar da bu konuda nereye müracaatta bulunmaları gerektiği hususunda müvekkillerine talimat verebilir veya yardımda bulunabilirler. Bu itibarla geçen oturumlarda da belirtildiği üzere sanık ve müdafiler tarafından dermeyan olunan talebin REDDİNE (...) oybirliği ile karar verilip tefhim edildi.[55]

54. 23/8/1971, Duruşma Tutanakları, s. 10.
55. 26/8/1971, Duruşma Tutanakları, s. 34-35.

İkinci Bölüm-I

Hâkimleri Ret Dileği Üzerine

Ceza Yargılamaları Usulü Kanunu'nun 116. maddesindeki, tutuklunun demire vurulmasıyla ilgili, 2. fıkra; Anayasa'nın, kimseye eziyet ve işkence yapılamayacağını belirten 14/3. maddesine aykırıdır.

Anayasa Mahkemesinin 15/6/1967 günlü, E. 966/34 K. 967/18 sayılı kararı.

Tutuklu hakkında ancak tutuklama ile gözetilen amacı ve tutukevinin düzenini sağlayacak kadar kayıtlamada bulunulur.

353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu, madde: 76, fıkra: 2.

Tutuklu, müdafii ile her zaman görüşebilir ve haberleşebilir.

353 sayılı Kanun, madde: 91, fıkra: 1.

Tutanak; sanığın, tanık ve bilirkişilerin evvelce bir hâkim tarafından alınmış ifadeleri yoksa ağızlarından çıktığı gibi, davayı aydınlatmaya yarayan sözlerini (...) kısacası duruşmada geçen bütün vakaları kapsar.

353 sayılı Kanun, madde: 178.

Memurlardan biri görevini yaptığı sırada, memuriyetine müteallik olarak resen kovuşturma yapılmasını gerektiren bir suça vâkıf olup da ait olduğu daireye haber vermekte ihmal ve terahi ederse (...) cezalandırılır.

Türk Ceza Kanunu, madde: 235.

Tarafsızlığını şüpheye düşürecek sebeplerden dolayı bir hâkimin reddi, yeni çıkan sebeplerden dolayı, duruşma bitinceye kadar istenebilir.

353 sayılı Kanun, madde: 40.

Ret Dileğinden Önceki Durumlar

1. Çayan'ın Demire Vurulması

Avukat Sadık Akıncılar: Sanıklardan Mahir Çayan, duruşmaya getirilmesinden 2 saat öncesine kadar, demire vurulmuştur, dedi. (...)

Adı geçen Avukat, zincire vurulma mevzuunda iki sayfadan ibaret bir dilekçe ile ilişiği olarak Anayasa Mahkemesi Kararının yayınlandığı 26/1/1968 tarihli *Resmi Gazete*'yi tevdi etti. Dosyasına kondu.[56]

A) Dilekçe:

Aleni duruşmada okunup dava dosyasına konmuş olan bu dilekçe şöyle idi:

Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesi Başkanlığına

Müvekkilim Mahir Çayan'ın bildirdiğine göre: Kendisi 10 gün öncesine kadar, her gün, günün 24 saatinde, bileklerinden demirle karyolaya bağlı durumda bırakılmıştır. Bu işkence, 10 günden beri gündüzleri uygulanmamaktadır. Ama müvekkilimin saat 18.00'den sabaha kadarki yaşantısı bugün de aynı şekilde sürdürülmektedir.

Gerçi, 353 sayılı Kanun'un 76. maddesinin 3 ve 4. fıkralarında, tutukluların bazı hallerde, mahkeme kararıyla demire vurulabilecekleri yazılıdır. Ama bu fıkra sadece şekil bakımından yürürlükte olup Anayasa Mahkemesinin bir kararı uyarınca hukuki muhtevasını tamamen kaybetmiştir.

Çünkü Anayasa Mahkemesi 15/6/1967 günlü, Esas: 966/34, Karar: 967/18 sayılı kararıyla, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 116. maddesinin 2. fıkrasını Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir. Bu iptal kararının yayımlanmış olduğu 26 Ocak 1968 gün ve 12810 sayılı *Resmi Gazete*'yi ilişikte mahkemenize sunuyorum.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda Anayasa'ya aykırı görülerek Anayasa Mahkemesince iptal edilmiş bulunan 116. maddenin 2. fıkrası bilindiği gibi, şöyle idi:

"Mevkuf, tevkifhanede ancak ciddi bir tehlike teşkil ettiği ve bilhassa diğer mevkufların emniyeti için zaruri görüldüğü veya intihara veya kaçmaya teşebbüs ettiği, yahut bu hususta hazırlıkta bulunduğu takdirde demire vurulabilir."

Bugün, sadece şekil bakımından yürürlükte kalmış olan 353 sayılı Kanun'un 76/4. fıkrası ise, bilindiği gibi şöyledir:

"Tutuk, tutukevinde ancak ciddi bir tehlike teşkil ettiği ve bilhassa diğer tutukluların emniyeti için gerekli görüldüğü

56. Duruşma Tutanakları, s. 4.

veya intihara veya kaçmaya kalkıştığı, yahut bu hususta hazırlıkta bulunduğu takdirde demire vurulabilir."

Görüldüğü gibi Anayasa Mahkemesince iptal edilen fıkra ile bugün, şekil bakımından yürürlükte kalan fıkra arasındaki fark sadece dil farkıdır. TUTUK yerine MEVKUF, TUTUKEVİ yerine TEVKİFHANE, KALKIŞTIĞI yerine TEŞEBBÜS ETTİĞİ kelimeleri konacak olursa iki fıkra arasında hiçbir fark kalmaz.

Bilindiği gibi, Anayasa Mahkemesi ancak huzuruna götürülen kanun hükümlerini iptal edebilir; Anayasa'ya aykırılık itirazı yapılmamış bir kanun maddesini kendiliğinden iptal edemez. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 116/2. fıkrası bir Ağır Ceza Mahkemesi tarafından, itiraz yoluyla, Anayasa Mahkemesine götürülmüş olduğundan bu fıkra iptal edilebilmiştir. Ama 353 sayılı Kanunda mevcut aynı fıkra Anayasa Mahkemesine şimdiye kadar götürülmediğinden iptal edilememiş ve bugün şekil bakımından yürürlükte kalmıştır.

Özü bakımından hukuki değerini tamamen kaybetmiş bir kanun maddesine Mahkemenizce itibar olunamayacağına inanıyoruz.

Bu nedenle:

1) Müvekkilim Mahir Çayan'ın demire vurulması hakkında mahkemenizce verilmiş bir karar varsa bu kararın kaldırılmasını,

2) Müvekkilim, Mahkeme kararı olmaksızın demire vurulmakta ise böyle bir uygulamaya derhal son verilmesi için karar verilmesini,

3) 353 sayılı Kanun'un 76/4. maddesinin iptali için konunun Anayasa Mahkemesine götürülmesine, Anayasa'nın 151. maddesi uyarınca karar verilmesini arz ederim. 16 Ağustos 1971.

Sanık Mahir Çayan vekili Av. Faik Muzaffer Amaç

B) Karar:

Mahkemenin bu konudaki ara kararı şudur:

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ: Sanık Mahir Çayan vekili Av. Faik Muzaffer Amaç 16/8/1971 tarihli dilekçesiyle sanık

Mahir Çayan'ın demire vurulduğundan bahisle 353 sayılı Kanun'un 76/4. maddesinin iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulmasını talep etmektedir. (...) Anayasa'nın 151. maddesine nazaran, uygulanacak bir kanun hükmü Anayasa'ya aykırı görüldüğü takdirde, talep halinde veya resen bu konu tezekkür edilir. 353 sayılı Kanun'un 76. maddesinin 4. fıkrası (yalnızca tutuklu, duruşmaya bağlı olmaksızın çıkarılır) tarzında ifadesini bulan hükmüyle Askeri Mahkeme hitap etmekte olup, bu maddenin diğer hükümlerinin Askeri Mahkemece ve Mahkeme tarafından yapılacak uygulama ile bir alakası bulunmamakla Anayasa'nın 151. maddesindeki açık hükmü sebebiyle bu konuda Anayasa Mahkemesine müracaat hususunda bir karar ittihazına mahal olmadığına (...) oybirliği ile karar verilip açık olarak tefhim edildi.[57]

2. Çayan'ın Müdafileriyle Görüştürülmemesi

Mahir Çayan, 16/8/1971 günkü ilk duruşmada, kendisinin ölüm tehdidi altında bulunduğunu bildirdi. Müdafii de, Çayan'ın annesiyle amcasının o gün gözaltına alındığını; bunun sanığa manevi bir baskı olduğunu belirtti. Yargıç, müdafiin bu konuda bir dilekçe vermesini istediyse de, dilekçenin o gün verilememesi üzerine tutanağa şöyle yazıldı:

Avukat Faik Muzaffer Amaç, her ne kadar Mahir Çayan'ın ölüm tehdidi altında bulundurulduğuna ve amcası ile annesinin bugün gözaltına alınmış olmaları sebebiyle bunun bir baskı olduğuna dair itirazlarda bulunmuş ve bunu yazılı şekilde vermesi duruşmada yönetimince bildirilmiş ise de yazılı dilekçeyi müteakip oturumlarda vereceğini beyan etti.[58]

A) Dilekçe:

Müdafi Avukat, 23/8/1971 günkü ikinci duruşmada Mahkemeye şu dilekçeyi verdi:

İstanbul Sıkıyönetim 3 Numaralı Askeri Mahkemesi Başkanlığına

Konusu: Müvekkilim Mahir Çayan'ın ölüm tehdidi altında bulunduğuna ilişkin iddiası hakkında.

57. 16/8/1971, Duruşma Tutanakları, s. 6.
58. Duruşma Tutanakları, s. 8.

Müvekkilim Mahir Çayan, 16/8/1971 günkü ilk duruşmada: Kendisinin ölüm tehdidi altında bulunduğunu bildirmiş, Mahkemeniz de bu konuda bir dilekçe vermemizi istemişti.

İstenen dilekçeyi, konunun önemine uygun bir biçimde hazırlayabilmek için müvekkilimle görüşmem zorunluydu.

20 Ağustos Cuma günü saat 9.00'da bu maksatla, müvekkilimin tutuklu bulunduğu Selimiye Kışlasına geldim. Kapıdaki ilgililere Mahir Çayan'la görüşeceğimi söyledim. Bir Yüzbaşı beni Sıkıyönetim Komutanlığı Adli Müşavirinin karşısına götürdü. Adli Müşavir bana, yersiz ve yakışıksız birtakım sözler söyleyip tehditler savurduktan sonra Mahir Çayan'la görüştürmeyeceğini bildirdi ve 3 Numaralı Mahkemenin Hâkimine götürülmemi, Yüzbaşıya emretti. Bu emir üzerine Yüzbaşı beni Mahkemeniz yöneticisi Hâkimin karşısına çıkardı; ona, benim görüşme isteğinde bulunduğumu söyledi. Oysa, ben, Hâkim Yarbay Akdemir Akmut'la değil müvekkilim Mahir Çayan'la görüşmek istemiştim. Bunu Hâkim Yarbaya bildirince tekrar Adli Müşavirin karşısına götürüldüm. Adli Müşavir, tehditlerini ve makamına yakışmayan sözlerini tekrar ederek:

Mahir Çayan'la görüşmek için Kurmay Başkanından izin almak gerektiğini, bunun için de beklemem icap ettiğini söyledi.

353 sayılı Kanun'un 91. maddesi, tutuklara, müdafileriyle her zaman görüşme hakkını vermiş olmasına rağmen, müvekkilim Mahir Çayan'la görüşme isteğimin bu şekilde çok uzun bir merasime tabi tutulması ve Kurmay Başkanının izni şartına talik edilmesi kanuna açıkça aykırı idi. Bu kanunsuz işleme, kendim vasıta olmamak için, Kurmay Başkanının iznini beklemeyeceğimi söyleyerek oradan ayrıldım ve Mahir Çayan'la görüşemedim.

Müvekkilimle görüştürülmediğim için Mahkemenizin isteğini yerine getiremedim. Zira, kendisinin ölüm tehdidi altında bulunduğu hakkındaki iddiasını, ben bir avukat olarak Mahkemenize getirmeden önce bu iddia üzerinde müvekkilimle ayrıntılı bir biçimde görüşmeli, iddiayı eleştirmeliydim. Bunu yapmadan dilekçe vermek, mesleğimin bana yüklediği ciddiyete aykırı olurdu.

Sanık Mahir Çayan'ın, müdafii ile görüşmesinin bu şekilde engellenmesi Mahkemenizi ilgilendirmesi gereken bir olaydır. Çünkü bilindiği gibi, tutuklama bir ceza değil; sanığın kaçmasını veya delillerin yok edilmesini önlemek ve böylece yargılamanın selametle yürümesini sağlamak maksadıyla başvurulan bir tedbirden ibarettir. Tutuklamadan maksat, yargılamanın selametle yürütülmesi olduğuna göre: Tutuklu, tutukevinde, yargılamanın selametine tesir edebilecek bir durum karşısında bırakılamaz. Böyle bir durum olursa, bunu izale etmek sanığı yargılayan Mahkemenin en tabii hakkı ve başta gelen görevi olmak gerekir. 353 sayılı Kanun da bunun için, idarecilerin tutuklar hakkındaki eylemlerini hâkimin denetimine tabi tutmuştur.

Tutukları, müdafileri ile görüştürmemek onlar üzerinde yapılabilecek kanundışı baskıların en ağırı ve en önemlisidir. Çünkü bu baskı, başka her çeşit baskının gizli kalmasına sebep olur ve böylece bütün kanunsuzluklara zemin hazırlar. Eğer tutuklu sanıklar, müdafileri ile her zaman görüşebilirlerse, müdafiler Adli Müşavirlerin tehditlerine aldırmayacaklarından, idarecilerin müvekkilleri üzerine yaptıkları baskıları kamuoyuna duyururlar. Bu sayede, sanıklarla müdafilerin görüşmesi imkânı sağlandığında, idareciler, tutuklar üzerinde kanundışı baskılar yapmaya pek cüret edemezler. Cüret etseler bile bunun kamuoyuna duyurulacağı endişesi, cüretkârlıkların yaygın ve etkin olmasına engel olur.

Bu nedenlerle: Müvekkilim Mahir Çayan'ın, kendisinin ölüm tehdidi altında bulunduğuna ilişkin iddiası hakkında ve tabi tutulduğu çeşitli baskılarla ilgili olarak Mahkemenize bilgi verebilmem için her şeyden önce 353 sayılı Kanun'un 91. maddesinde yazılı olduğu gibi: Müvekkilimle görüştürülmemin sağlanması gerekir.

Ayrıca, 353 sayılı Kanun'un 85. maddesi: "Sanık, soruşturmanın her safhasında müdafiin yardımına başvurabilir." hükmünü koymuştur. Bugün müvekkilimin sorgusu yapılacaktır. Demek ki, son soruşturmanın en önemli safhasında bulunuyoruz. Dava dosyasını tetkik ettikten sonra müvekkilimle görüştürülmediğim için Mahir Çayan, Kanun'un tanıdığı bir haktan, müdafiin yardımına başvurmak hakkından şu safhada yoksun bırakılmıştır.

Kanuna ve Anayasa'ya açıkça aykırı olan bu hususu, ileride Yargıtay safhasında dermeyan edebilmek için şimdiden belirtmekte yarar buluyorum. Bu konuda şimdilik hiçbir talepte bulunmaksızın takdiri Mahkemenize bırakıyorum.

SONUÇ: Müvekkilim Mahir Çayan'la 353 sayılı Kanun'un 91. maddesinde yazılı olduğu biçimde görüşme imkânımın sağlanmasını dilerim.

23 Ağustos 1971
Mahir Çayan vekili Av. Faik Muzaffer Amaç

23 Ağustos 1971 günü, duruşma açılıp yoklama yapılır yapılmaz Mahkemeye verilen bu dilekçenin okunmaması üzerine, müdafii, dilekçenin okunmasını sağlamak için ikinci bir dilekçe daha verdi. Bu olay, duruşma tutanaklarında şöyle yazılıdır:

Sanık müdafilerinden Avukat Faik Muzaffer Amaç, sanığın farklı muameleye tabi tutulması hakkında 3 sayfadan ibaret bir dilekçe verdiğini ve bunun okunmadığını belirterek okunmasını talep eden 1 sayfadan ibaret bir dilekçe verdi. Sanık müdafii tarafından verilen 23/8/1971 tarihli dilekçe ile şu anda verdiği 23/8/1971 tarihli dilekçe aynen ve harfiyen okunarak dava dosyasına konuldu.[59]

Önceki dilekçenin, duruşmada okunmasını sağlamak amacıyla verilen ve Mahkemece "aynen ve harfiyen" okunup dosyasına konan dilekçe şöyle idi:

İstanbul Sıkıyönetim 3 Numaralı Askeri Mahkemesi Başkanlığına

Konusu: Dilekçelerin okutulması hakkında.

Biraz önce Mahkemenize (Müvekkilim Mahir Çayan'ın ölüm tehdidi altında bulunduğuna ilişkin iddiası hakkında) bugünkü tarihli 3 sayfalık bir dilekçe verdim. Bu dilekçem okunmadan dosyasına kondu. Mahkemeye verilen her çeşit evrakın dosyaya konmadan önce yüksek sesle okutulması Anayasal bir zorunluluktur. Çünkü vereceğiniz nihai kararın başında: TÜRK ULUSU ADINA karar verdiğinizi yazacaksınız.

59. Duruşma Tutanakları, s. 12.

Bunun için bir yandan Mahkemeniz müvekkillerimi yargılarken bir yandan da Türk Ulusu Mahkemenizi yargılamaktadır.

Duruşmaların açık yapılması Türk Ulusunun Mahkemenizi yargılamasını sağlayabilmek içnidir. Eğer dilekçelerimiz okunmaz; bizim ne istediğimizi TRT, Basın ve dinleyiciler –Yani Türk Ulusuna bilgi vermek için burada hazır bulunanlar– öğrenmezse Mahkemenizin tutum ve işlemleri ve vereceğiniz ara kararları Ulusça tam olarak denetlenememiş olur.

Bu nedenle: Aleniyet unsurunun tam olarak teşekkül edebilmesi için verdiğimiz ve vereceğimiz bütün dilekçelerin ve bu arada biraz önce verdiğimiz dilekçenin yüksek sesle okutulmasına karar verilmesini dilerim.

23 Ağustos 1971

Sanık Mahir Çayan'ın vekili Av. Faik Muzaffer Amaç

B) Karar

Mahir Çayan'a farklı muamele yapıldığı hakkındaki dilekçe üzerine Mahkemenin verdiği ara kararı şudur:

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ: Askeri Mahkemelerin ikame olunan bir dava hakkında ne şekilde işlem yapacakları hususu kanunlarla düzenlenmiştir. Bunun dışında Askeri Mahkemenin tutukluların özlük işleri, konulacak yer, ziyaretleri vesair hususlar hakkında, yani idari ve icrai bir mahiyet arz eden işlemler hakkında herhangi bir ilgisi ve yetkisi mevcut değildir. Esasen Kanun vazı, hâkimi ve mahkemeyi yalnızca yargılamadan elde edeceği bilgi, belge ve delillerle bağlı kılmıştır. Yargı işi ile mükellef bulunan mahkemelerin bunun dışında kalan idari işlemlerle ilgilenmeleri esasen ya bir kırgınlık veya kızgınlık veya aksine olarak bir merhamete yol açmak ve hâkimi tarafsız bir psikoloji içinden çıkartmak sonucunu doğuracağı içindir ki: İnfaz ve diğer işlemler; mahkeme, yani yargılama ve duruşmanın sahası dışında bırakılmıştır. Sanıkların müdafileriyle görüştürülmesine, diğer sanıklarla Mahir Çayan'ın bir arada tutuklu bulundurulmasına mütedair talepler mahkemenin değil idari makamların sahasına girmektedir. Bu itibarla, iddiaların takdir ve tezekkür edilmek

üzere Sıkıyönetim Komutanlığına iletilmesine (...) oybirliği ile karar verilip tefhim edild.[60]

3. İşkence Konusu

Birinci Bölümde belirttiğimiz gibi; Sanıklar, Emniyette işkence yapıldığını, duruşmalarda ayrıntılı bir biçimde anlatmışlardı. Poliste alınan ifadelerin değerlendirilmesi bakımından, işkencenin tespiti için kendilerinin Adli Tıbba gönderilmelerine karar verilmesi Mahkemeden istenmişti.

Mahkeme, bu dileği reddettiği gibi; işkence olayını ilgili makamlara duyurmaya da lüzum görmedi.

4. Hâkimleri ve Savcıları Şikâyet

Sanıklar, işkence konusunun Mahkemece ilgili makamlara iletilmemiş olmasıyla Türk Ceza Kanunu'nun 235. maddesinde yazılı suç unsurlarının teşekkül ettiği kanısına vardılar; kendilerini yargılayan Askeri Mahkeme Heyeti üyelerini ve Askeri Savcıları Milli Savunma Bakanlığına şikâyet ettiler. Şikâyet dilekçesi şöyle idi:

A) Dilekçe:

Milli Savunma Bakanlığına

Konusu: Türk Ceza Kanunu'nun 235. maddesine aykırı hareket eden İstanbul Sıkıyönetim 3 numaralı Askeri Mahkemesi Başkanı Piyade Albay Vecdi Müftüoğlu'dan, duruşmayı yöneten Hâkim Yarbay Akdemir Akmut'tan, Üye Hâkim Kıdemli Binbaşı Coşkun Dündar'dan, Askeri Savcı Kıdemli Binbaşı Naci Gür'den, Askeri Savcı Yüzbaşı Ülgen Sözer'den şikâyetçi olduğumuz hakkında.

Biz, İstanbul Sıkıyönetim 3 Numaralı Askeri Mahkemesinde 971/26 Esas sayılı davada sanık olarak yargılanmaktayız. Bu davanın hazırlık soruşturması sırasında polisler tarafından çok ağır işkencelere maruz kaldık. Birçoğumuz hâlâ bu işkencelerin izlerini vücutlarımızda taşımaktayız. Ölünceye kadar sakat kalma ihtimalimiz de vardır.

Bu durumu duruşmalarda defalarca Mahkeme Heyetine sözle ve yazı ile arz ettik.

60. Duruşma Tutanakları, s. 12-13.

Böylece gerek Mahkeme Heyeti ve gerekse Askeri Savcılar, bu dava için delil düzenlemek maksadıyla bizlere işkence yapıldığına vâkıf oldular.

Buna rağmen bu kişiler, vâkıf oldukları bu suçu ilgili mercilere haber vermedikleri gibi ilgilenmeyeceklerini de duruşma tutanaklarında belirttiler.

Oysa, memurların, görevleri sırasında yurttaşlara işkence yapmaları Türk Ceza Kanunu'na göre, resen takibi gereken suçlardandır.

Bu sebeple, Mahkeme Heyeti ve Savcılar Türk Ceza Kanunu'nun 235. maddesinde yazılı "memurlardan biri vazifesini yaptığı sırada memuriyetine müteallik olarak resen takibat icrasını müstelzim bir suça vâkıf olup da ait olduğu daireye haber vermekte ihmal ve terahi" etmek suçunu işlemiş bulunmaktadırlar.

Sonuç: Türk Ceza Kanunu'nun 235. maddesine aykırı hareket eden İstanbul Sıkıyönetim 3 Numaralı Askeri Mahkemesi Başkanı Piyade Albay Vecdi Müftüoğlu, duruşmayı yöneten Hâkim Yarbay Akdemir Akmut, Üye Hâkim Kıdemli Binbaşı Coşkun Dündar, Savcı Kıdemli Binbaşı Naci Gür, Savcı Yüzbaşı Ülgen Sözer haklarında şikâyetçi bulunduğumuzu kovuşturma açılması için gereğine müsaadelerinizi saygı ile arz ederiz. 26/8/1971.

Kartal/Maltepe 2. Zırhlı Tugay Askeri Ceza ve Tutukevinde tutuklu sanıklar: Ömer Erim Süerkan, Ömer Güven, İrfan Uçar, Kadriye Deniz Özen, Jülide Zaim, İlkay Demir, Necati Sağır, Kâmil Dede, Ziya Yılmaz, Abdullah Ceceloğlu, Necmi Demir, Oğuz Öder.

Şikâyet edilen Hâkimlerin, kendilerini şikâyet eden sanıkların davasına bakmaktan çekilmeleri ihtimali vardı. Onun için, müdafiler, şikâyet konusunu Mahkemeye bir dilekçeyle bildirmeyi zorunlu gördüler. Bu nedenle:

Müdafii avukatlardan Necdet Sağır, Mahkemeye bir dilekçe tevdi etti. 26/8/1971 tarihinde dilekçe okundu.

Okunan dilekçede, 3 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesini teşkil eden şahısların Türk Ceza Kanunu'nun 235. maddesi gereğince suç işlediklerinden bahisle Milli Savunma Bakanlığına şikâyet edildiklerini bildirerek ve avukat Faik Muzaffer Amaç tarafından tasdik edilmiş şikâyet dilekçesini

de ekleyerek bu durum muvacehesinde davaya devam edip etmeyecekleri hususunun Mahkeme Kurulundan sorulmakta olduğuna mütedair olduğu görüldü.[61]

Burada sözü edilen dilekçe aynen şöyle idi:

Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesi Başkanlığına,

Müvekkillerimiz, Mahkemeniz Başkanı ile Hâkim üyelerinin Türk Ceza Kanunu'nun 235. maddesini ihlal ettikleri kanısında olduklarından Milli Savunma Bakanlığına şikâyette bulunmuşlardır.

Şikâyet dilekçesinin bir örneğini ilişikte sunuyoruz. Bu durum karşısında, şikâyet edilenlerin bu davaya bakmakta devam edip etmeyecekleri hususu, tarafımızdan öğrenildikten sonra 353 sayılı Kanun'un 40. maddesi uyarınca usulî muamele yapılacağını arz ederiz. 26/8/1971.

Kartal/Maltepe ikinci Zırhlı Tugay Askeri Ceza ve Tutukevinde tutuk sanıklar: Ömer Erim Süerkan, Ömer Güven, İrfan Uçar, Kadriye Deniz Özen, Jülide Zaim, İlkay Demir, Necati Sağır, Kâmil Dede, Ziya Yılmaz, Abdullah Ceceloğlu, Necmi Demir, Oğuz Öder.

Müdafileri: Av. Faik Muzaffer Amaç, Av. Necdet Sağır, Av. Sadık Akıncılar, Av. Aykut Ergil.

B) Karar:

Mahkeme şu kararı verdi:

Askeri Mahkeme Kurulunu teşkil eyleyen şahıslar mevzuu tezekkür ettiler.

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ: Askeri Mahkememiz Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının öngördüğü kanunlar gereğince teşkil edilmiş olup daha önce de defeatla belirtildiği üzere yalnız ve yalnızca Türk Milleti adına yargılama yetkisini kullanan bağımsız bir Anayasa organıdır. Askeri Mahkemeyi teşkil eyleyen kurul üyeleri veya bunlardan biri hakkında davadan çekilmeyi gerektiren sebepler Usul Kanunlarında açıkça gösterilmiştir. Davaya bakmaya gerek hukuken gerekse vicdanen engel teşkil eyleyen en küçük bir sebebin mevcudiyeti halinde davadan çekilmek esasen Türk Hâkimi için

61. Duruşma Tutanakları, s. 36.

bir namus ve meslek şerefi meselesidir. Bunun dışında türlü yollarda davadan çekilmeye zorlanmamız karşısında millet adına ifa etmekte olduğumuz yargılama görevinden kaçınmak sonucu doğmuş bulunacaktır. Bir hâkimin mücerret iddialarla sanıklar veya müdafiler tarafından şikâyet edilmiş olması hiçbir zaman davadan çekilmeyi gerektiren bir sebep olamaz. Aksi takdirde beğenilmeyen bir mahkemeyi bertaraf etmek için, sanıklara ve avukatlara hüsnüniyet kaideleriyle ne dereceye bağdaşacağı şüpheli bulunan bir yolun açılmasına sebebiyet verilmiş olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Kanunları, hâkimlerin bir davada hangi sebeplerle ret edilebilecekleri hususunu göstermiştir. Bu sebeplerin mevcudiyeti halinde savcılar da dahil olmak üzere ilgili tarafların bu şekildeki haklarını kullanmaları kanunidir. Böyle bir sebebin mevcut olmadığı kanısıyla ve yukarıda belirtilen sebepler muvacehesinde mahkememizi teşkil eden hâkimlerin davadan çekilmelerini gerektiren hukuki ve vicdani hiçbir sebebin mevcut olmadığının Av. Necdet Sağır, Aykut Ergil, Faik Muzaffer Amaç ve Sadık Akıncılar'a tefhim edilmesine oybirliği ile karar verildi.[62]

İkinci Bölüm-I

1
Ret Dilekçesi

Mahkeme, hâkimlerin davadan çekilmeleri ve retleri için hiçbir sebebin mevcut olmadığı kanısındaydı. Oysa bir kısım sanıklar ve müdafileri bu görüşte değillerdi. Bu nedenle Mahkemeye bir dilekçe vererek Başkanı ve üyeleri reddettiklerini, ret dilekçesini sonra vereceklerini bildirdiler. Dilekçe şöyleydi:

İstanbul Sıkıyönetim 3 Numaralı Askeri Mahkemesine

Mahkemeniz Heyetini teşkil eden Subay ve Askeri Hâkimlerden: Başkan Albay Vecdi Müftüoğlu'nu, Hâkim Yarbay Akdemir Akmut'u, Hâkim Kıdemli Binbaşı Coşkun Dündar'ı reddediyoruz.

Ret gerekçesini sunacağımızı arz ederiz.

26/8/1971

62. Duruşma Tutanakları, s. 36.

Kartal/Maltepe 2. Zırhlı Tugay Askeri Ceza ve Tutukevinde tutuk sanıklar: Ömer Erim Süerkan, Ömer Güven, İrfan Uçar, Kadriye Deniz Özen, Jülide Zaim, İlkay Demir, Necati Sağır, Kâmil Dede, Ziya Yılmaz, Abdullah Ceceloğlu, Necmi Demir, Oğuz Öder.

Müdafileri: Av. Faik Muzaffer Amaç, Av. Necdet Sağır, Av. Sadık Akıncılar, Av. Aykut Ergil.

Ret dilekçesinin okunması ve bundan sonraki işlemler duruşma tutanaklarında şöyle yazılıdır:

Duruşmaya açık olarak devam olundu. Bu sırada ikinci bir dilekçenin Askeri Mahkemeye tevdi edildiği görüldü. Okunan bu dilekçede (Mahkeme heyetini teşkil eden Subay üye ve Askeri Hâkimlerden Başkan P. Albay Vecdi Müftüoğlu'nu, Hâkim Yarbay Akdemir Akmut'u, Hâkim Kd. Binbaşı Coşkun Dündar'ı reddediyoruz. Ret dilekçesini sunacağımızı arz ederiz.

26/8/1971 tarihini taşıyan bu dilekçe altında Ömer Erim Süerkan, Ömer Güven, İrfan Uçar, Ulaş Bardakçı, İlkay Demir, Necmi Demir, Ziya Yılmaz, Kadriye Deniz Özen, Jülide Zaim ve Mahir Çayan'ın imzaları ve Necati Sağır, Oğuz Öder, Abdullah Ceceoğlu ve Kâmil Dede ile birlikte müdafii ve vekilleri olarak Av. Faik Muzaffer Amaç, Av. Necdet Sağır, Av. Aykut Ergil ve Av. Sadık Akıncılar'ın imzalarının bulunduğu) görülerek dava dosyasına konuldu.

Usul Kanunları muvacehesinde Hâkimin reddi için kanunen muayyen sebeplerin varlığı ve bunların gösterilmesi gerekli olduğundan ret talebi karşısında gerekli işleme tevessül edilmek üzere dilekçe altında imzası bulunan sanıklardan ve avukatlardan ret gerekçeleri, gerekli işleme esas olmak ve dosyasına konulmak üzere istenildi.

İmza sahipleri adına söz alan Av. Faik Muzaffer Amaç müvekkillerimiz ile bugün görüştük. Mahkemenizi reddetmeyi kararlaştırdık. Ancak henüz gerekçesini hazırlamış değiliz, dedi.

Söz alan Askeri Savcı Ülgen Sözer: Sanık müdafilerinden Av. Faik Muzaffer Amaç tutum ve davranışları ile Askeri Mahkemenin inzibat ve ciddiyetini ihlal eylemektedir. Bu itibarla hakkında kanunun tayin ettiği inzibati tedbirlerin alınmasını talep ederim, dedi.

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ: Gerekçe gösterilmeksizin Askeri Mahkememizi teşkil eyleyen Subay ve Hâkim üyelerin reddedilmiş olması sebebiyle 3 Numaralı Askeri Mahkeme kadrosunda ayrıca hâkim Kd. Binbaşı Muzaffer Bostancı ile Top. Albay Turgut Bozkurt'un mevcut bulunması ve bu kadro ile Askeri Mahkeme Kurulunun teşkil edilerek talebi tetkikinin mümkün bulunmaması nazara alınarak 3 Numaralı Askeri Mahkemeye en yakın Askeri Mahkeme sıfatını haiz bulunan 2 Numaralı Askeri Mahkemeden bir Askeri Hâkimin Heyete dahil olarak mezkûr ret talebi hakkında karar alınmasını sağlamak üzere keyfiyetin 3 Numaralı Askeri Mahkeme Kadrosunda bulunan diğer Subay ve Hâkim üyeye duyurulmasına oybirliği ile karar verilip tefhim edildi.[63]

2

Ret Dileğini İnceleyecek Kurul

Reddedilen heyetteki Hâkim Yarbay Akdemir Akmut; muhafız Binbaşıyı çağırarak, 5-10 dakikaya kadar yeni Mahkeme Heyetinin geleceğini, sanıkların yerlerinden kaldırılmamalarını söylemişti. Gerçekten de öyle oldu. Yeni başkan ve yeni üyeler 10 dakika içinde yerlerini aldılar. Bundan sonrasını tutanaklardan okuyalım:

3 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi Başkan ve üyelerinin (...) reddedilmesi sebebiyle alınan karar gereğince hâkimler kurulu:

Başkan: Top. Albay kurt 941-73.

Üye: 2 Numaralı Askeri Mahkeme hâkimlerinden Hâk. Kd. Bnb. Ferruh Şenerdem 954-B-2.

Üye: 3 Numaralı Askeri Mahkeme hâkimlerinden Hâk. Kd. Bnb. Muzaffer Bostancı 955-3.

İddia makamı ve zabıtta aynı kişiler hazır oldukları halde toplanıldı. Sanıklar ve isimleri yukarıda yazılı müdafiler tarafından imzalanmış bulunan 26/8/1971 tarihli dilekçe okundu. Bunda sebep gösterilmeden mahkemeyi teşkil eden Başkan ve üyelerin reddedildiği belirtildi.

353 sayılı Kanun'un 42. maddesinde hâkimin reddini isteyen tarafın ret sebebini ispat ile yükümlü bolunduğu sebebiyle reddeden sanıklardan ret sebepleri soruldu: Mahir

63. 26/8/1971, Duruşma Tutanakları, s. 36-37.

Çayan; kısa bir mehil verilsin ret sebebimizi bildireceğiz, dedi. Diğer sanıklara ve müdafilere soruldu. Diğer sanıklar ve müdafiler de: Ret sebeplerimizi hazırlayabilmemiz için bize yarın sabaha kadar mehil verilmesini talep ediyoruz, dediler.

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ:

Hâkimleri ret talebinde bulunan sanıklar ve müdafilerine ret sebeplerini hazırlayabilmeleri için mehil verilmesine, bu sebeple duruşmanın 27/8/1971 günü saat 9.00'a tehirine oybirliği ile karar verilip tefhim edilip açıklandı.[64]

3

Ret Dileğinin Gerekçesi

Ertesi gün, tutanaklarda da belirtildiği gibi:

Son karar gereğince, 3 Numaralı Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi Başkan ve üyelerini reddettiklerini bildiren sanıklardan ret sebepleri soruldu.

Sanık müdafilerinden Muzaffer Amaç: Vekâletnamemizde redde yetkimiz vardır. Ret sebeplerini, ret eden sanıklar adına biz açıklayacağız, dedi.

Ret sebepleri soruldu. 27/8/1971 tarihli 111 sayfadan ibaret Av. Faik Muzaffer Amaç, Aykut Ergil, Necdet Sağır, Sadık Akıncılar imzalı dilekçe, Avukat Sadık Akıncılar tarafından okundu. Bir nüshası alınarak dosyasına kondu. Dilekçede, Mahkeme Başkan ve üyelerinin ret sebeplerinin açıklandığı görüldü ve ret sebeplerini tanıklamak için verdikleri *Ortam* dergisinin 13 sayılı nüshası, *Akşam* gazetesinin 26/8/1971 tarihli nüshası ve *Milliyet* gazetesinin 26/8/1971 tarihli nüshaları alındı dosyaya konuldu.[65]

Duruşmada okunup dosyasına konmuş olan dilekçe aynen şöyledir:

SIKIYÖNETİM 3 NUMARALI ASKERİ MAHKEMESİ BAŞKANLIĞINA

26 Ağustos 1971 tarihli ara kararı uyarınca reddi hâkim talebimizin gerekçesini sunuyoruz:

1– Sanıklara Yapılan İşkence Karşısında Tam Bir İlgisizlik.

64. 26/8/1971, Duruşma Tutanakları, s. 37-38.

65. Duruşma Tutanakları, s. 39.

Bu davanın, bugünkü safhasında şu gerçek gün ışığına çıkmış bulunmaktadır: Gerek müvekkillerimize ve gerese diğer sanıklara, çağdışı, insan onuru ile bağdaşmayan maddi ve manevi eziyet ve işkence yapılmıştır.

Yargılamanın başlangıcından beri gerek müdafiler ve gerekse sanıklar tarafından ortaya konulan işkence olayının tespitine ilişkin talepler, reddi istenen kurulca, reddedilirken şöyle bir gerekçeye de dayanılmıştır:

"Bu tesir ve tazyikin, gerçeği söyletmek gayesine matuf olarak mı yoksa şu veya bu şekilde ifade almak maksadıyla mı yapıldığının tespiti imkân dahilinde bulunmaması."

Bu gerekçe, Basında "İlginç bir karar" diye nitelendirilmiştir. Örneğin *Ortam* dergisinin 13. sayısında, sayfa: 10. Sütun: 1'de "İlginç karar" başlığı altında şöyle denmiştir:

> Bu arada duruşmada hayli ilginç bir karar da alınmıştır. Mahkeme, dayak iddiaları ile ilgili olarak, 'Dayak iddialarının tahkikinde netice bakımından bir fayda olmadığını çünkü dayağın doğruyu söyletmek için mi yoksa yanlış beyanlar almak için mi atıldığının tespitine imkân olmadığı, bu bakımdan da tahkikine lüzum olmadığı' kararına varmıştır.

Basın; bu kararı, yukarıda belirttiğimiz gibi, acaba neden "ilginç" bulmuştur? Bunun cevabını yargılamayı dinleyenler şöyle veriyor:

Bu karardan, "İşkence, doğruyu söyletmek için yapılırsa caizdir." şeklinde bir anlam çıkarılıyor.

Tutanağı tetkik ettiğimiz zaman görüyoruz ki: Duruşmayı yöneten hâkim, gerektiğinde kelimeleri ölçerek ve tam yerinde kullanarak gerçek kastını pek güzel ifade edebilecek bir yetenektedir. Böyle olduğu halde, bu yargıç, Anayasa'ya aykırı bir anlam çıkarılmasına elverişli sayılabilecek bu cümleyi ayrı ayrı duruşmalarda üç kere tekrarlamış bulunuyor. Biri, tutanakların 7. sayfasında 3 numaralı bentte; ikincisi 10. sayfanın ortalarında; üçüncüsü de 34. sayfada tekrarlanan ve dinleyicilerce "Doğruyu söyletmeye matuf işkence caizdir" manasında anlaşılmaya müsait olan bu cümlenin, hiç olmazsa ikinci veya üçüncü keresinde, kötü anlayışlara müsait olmayacak bir biçimde düzenlenmesi gerekirdi.

Kurul, sanıklara yapılan işkencenin tespiti hususundaki dilekleri reddederken hiç olmazsa, işkence suçunun failleri hakkında kovuşturma yapılması için keyfiyeti ilgili makamlara bildirme kararı verilebilirdi ve vermeliydi. Bu, Kurulun kanunî bir vazifesiydi. Çünkü: Türk Ceza Kanunu'nun 235. maddesi: "Memurlardan biri vazifesini yaptığı sırada memuriyetine müteallik olarak resen takibat icrasını müstelzim bir suça vâkıf olup da ait olduğu daireye haber vermekte ihmal ve terahi"yi suç saymaktadır. Kurul, vâkıf olduğu işkence suçunu ait olduğu mercie haber vermemekle suç işlemiş durumdadır.

Ret talebimize konu olan Hâkimlerin; işkencelere şahsen, daha duruşmaların başlamasından evvel vâkıf oldukları 25/8/1971 tarihli duruşmada ortaya çıkmıştır. Zira, sanıklardan İrfan Uçar ve Jülide Zaim, işkence yüzünden hücrelerinden kıpırdayamayacak durumdalarken, bunlar hakkında tutuklama kararı verilmesi gerektiğinde, Kurul, sanıkların bulunduğu hücreye giderek tutuklama kararını orada vermiştir. Kurul, tutuklama kararını sanıkların hücrelerinde verirken onların işkenceden perişan hallerini, külçe halinde yerlerinden bile kıpırdayamayacak durumda olduklarını bizzat görmüştür.

2– Kurulun Sanıklar Tarafından Şikâyet Edilmiş Olması.

Reddi talep olunanlar, Türk Ceza Kanunu'nun 235. maddesine aykırı hareket ettikleri iddiasıyla sanıklar tarafından Milli Savunma Bakanlığına şikâyet edilmişlerdir. Kurul üyelerinin, bu şikâyete rağmen, davaya bakıp bakmayacağı sorusu üzerine verilen kararda şöyle denmiştir:

"Bir hâkimin mücerret iddialarla sanıklar veya müdafiler tarafından şikâyet edilmiş olması hiçbir zaman davadan çekilmeyi gerektiren bir sebep olamaz." Kurulun verdiği bu kararın yerinde olup olmadığını düşünmek için insan psikolojisini hatırlamakta yarar vardır:

Çünkü hâkimler de nihayet bir insandır. Onlar da, hiç kimse gibi hislerinden mutlak surette arınmış değillerdir. Bir insan, kendisini şikâyet eden kişiye karşı tam olarak tarafsız kalabileceğini iddia ederse bunun yüzde yüz doğruluğuna

inanmak çok güçtür. Bir an için, o hâkimin insan üstü bir olgunluk gösterebildiği ve kendisini şikâyet edenlere karşı dahi tarafsızlığını muhafaza edebildiği fark edilse bile bu, o kadar ender bir haldir ki, bu istisna kaideyi bozmaz. Böyle bir durumda o hâkimin vereceği karar, yüzde yüz haklı bile olsa, kamuoyunda şüphe ile karşılanmaya mahkûmdur. Bu nedenle, sanıklar tarafından suçlu görülen ve bu görüşle şikâyet edilen hâkimlerin davaya bakmakta devam edecekleri hususunda direnmeleri asla hukuk prensiplerine uymaz.

Kurul, şikâyet edilen hâkimlerin davadan çekilmelerinin suiistimallere yol açabileceği kanısındadır.

Düşünmek gerekir: Bu davada, reddi hâkim talebinde bulunan müvekkillerimizin ne gibi bir art niyetleri bulunabilir?

Sıkıyönetim Kanunu'nun kabulünden önce, Sıkıyönetim Mahkemelerinde şöyle bir kanaat vardı: Sanıklar, Sıkıyönetim Mahkemesini engelliyor, davaların uzamasını istiyor. Ta ki, Sıkıyönetim bitsin ve dava normal adliye mahkemelerine intikal etsin.

Bu görüşün eleştirisini yapmaya lüzum kalmadı. Çünkü yeni Sıkıyönetim Kanunu'nun getirdiği hükümle, artık Sıkıyönetim bitse de bu dava yine Sıkıyönetim Mahkemesinde görülecektir. Öyleyse, sanıkların bu davayı uzatmaktan ne gibi bir yararları olabilir? Bu soruya açık bir cevap verilmedikçe, davanın sanıklar tarafından uzatılmak istendiği kanısı ya tamamen esastan mahrum, yanlış bir görüştür; ya da sanıkların muhakkak surette ölüm cezasına mahkûm edilecekleri hakkında peşin bir hükme dayanmaktadır. Çünkü tutuklu olan bir sanık, olsa olsa, ölüm cezasının gecikmesini sağlamak için yargılamayı uzatmak isteyebilir. Tutuklu sanıkların yargılamayı uzatmakla sağlayabilecekleri başka hiçbir yarar yoktur. Onun için bir hâkimin, tutuklu sanığa: "Sen davaları uzatmak istiyorsun" demesi, hele o sanık idam talebiyle yargılanıyorsa, ihsası rey anlamına bile gelebilir.

Şikâyet edilmiş bir hâkimin: "Şikâyete rağmen ben seni yargılamakta ısrar ediyorum" demesi, Türkiye'de hâkimler bulunduğu için yersiz ve kuşku yaratıcı bir haldir.

3– Duruşma Tutanakları Güven Verici Olmaktan Uzaktır.

Yargılamanın, usulüne uygun şekilde cereyan edip etmediği ve yargıcın yargıçlık görevini iyi bir şekilde yapıp yapmadığı ancak sahih bir duruşma tutanağı ile anlaşılabilir. Oysa, bu davanın duruşma tutanakları asla güven verici değildir. Bu konuda birkaç örnek verelim:

a) Birinci celsede, tutanağın birinci sayfasında şöyle deniyor:

"İrfan Uçar hariç, sanıklar: Dosyayı layıkı veçhile inceleyemediklerini, Askeri Mahkeme Kurulunu teşkil eyleyen hâkimler hakkında bir bilgi ve kanaatlarının bulunmadığını (...) beyan ettiler." Bu cümleden sanılır ki: İrfan Uçar'dan başka bütün sanıklara hâkim teker teker sormuş ve zabıtta yazılı olan cevabı almıştır. Durumun böyle olmadığını tutanağın 4. sayfasında Avukat Akgün Ersoy, "Bu husus yerine getirilmediği halde yerine getirilmiş gibi gösterilmiştir" demek suretiyle belirtmiştir. Netekim, sanıklardan Mehmet Balaban, tutanağın 2. sayfasında: Askeri Mahkemeyi teşkil eden şahıslara güveni olduğunu belirtmek suretiyle tutanağın 1. sayfasındaki cümleyi çürütmüştür.

b) Sanıklardan Mahir Çayan'ın sorgusu yapılırken söyledikleri, zapta doğru dürüst geçirilmemiş olduğundan, tutanağın 16. sayfasında şu düşündürücü sözleri okuyoruz:

Çayan diyor ki: "15 dakikalık ara zarfında avukatlarımdan aldığım duruşma zabıtnamesini tetkik ettim. Ben, etraflıca izahta bulunmuştum. Olduğu gibi geçmemiş ve dolayısıyla sorgum ayrıntılı olarak anlaşılmamış olacağı endişesiyle sorgu olarak söylemek istediklerimi dosyasına konulmak ve yeri geldiğinde tetkik edilip bu açıdan sorgum olarak kıymetlendirilmek üzere tevdi ediyorum."

Mahir Çayan'ın şu beyanı duruşma tutanaklarının ne dereceye kadar güvenilmeye elverişli sayılabileceği hakkında yeter bir ölçüdür. Sorgu, sözlüdür. Ama sanık, sözlerinin tutanağa geçmediğini görünce mecbur olmuş, elindeki el yazılarından ibaret notlarını sorgusu yerine kaim olmak üzere Mahkemeye tevdi etmiştir.

Müvekkilimiz Mahir Çayan'ın sorgusunda yapılan bu yanlış hareketin ondan sonraki sanıkların sorgusunda olsun, tekrar edilmemesi için, biz Mahkemeye 24/8/1971 tarihinde

bir dilekçe verdik. Bu dilekçede dedik ki: "Müvekkillerimizin evvelce bir hâkim tarafından alınmış ifadeleri yoktur. Bunun için onların davayı aydınlatmaya yarayan sözlerinin tutanağa AĞIZLARINDAN ÇIKTIĞI GİBİ GEÇİRİLMESİ kanuni bir zorunluktur."

353 sayılı Kanun'un 178. maddesinden aldığımız hakka dayanarak böyle bir talepte bulunmuştuk. Bu talebimizin mahkemece nasıl bir tepki ile karşılandığı hususunda duruşma tutanaklarında sayfa: 20'de bir sarahat bulunmadığından *Akşam* gazetesinin 25 Ağustos1971 günlü sayısında 7. sayfanın 5. sütununda MAHKEMEDE TEYP VAR başlıklı kısmı okuyalım:

> Bu sırada sanık Mahir Çayan'ın müdafii avukatları, Mahkeme Başkanlığına müşterek imzalı bir dilekçe vererek "Sanıkların daha önce bir hâkim tarafından sorgularının yapılmadığı için sorguların, sanıkların ağzından çıktığı gibi tutanağa geçmesini" istemişlerdir. Bunun üzerine Duruşma Hâkimi Yarbay Akdemir Akmut: "Türk Milleti adına yapılan bu tarihî yargılamayı teyp bandları kaydetmektedir. Bu mahkemede kimsenin hakkı yenmez. Duruşma dürüstlükle yapılmaktadır. Ne söylemek istiyorsanız açık oynayın. Mahkeme açıktık. Oyalamayın. Millet adına yargılama yapıyoruz. Bütün engellemenize rağmen, duruşma dürüst olarak yapılacaktır" diye çıkışmıştır.

Tamamen kanuna dayanan ve kanun hükmüne uygun bir şekilde, sorgunun ağızdan çıktığı gibi tutanağa geçirilmesi isteğini kapsayan dilekçemizin ne kadar haklı, yerinde ve gerekli olduğunun anlaşılması için Mahir Çayan'ın, tutanağın 16. sayfasında yazılı bulunan ve biraz önce arz ettiğimiz yakınmasını hatırlamakta yarar vardır. Mahir, sorgum zapta iyi geçmemiş. Onun için elimdeki notları, sorgum yerine kaim olsun diye veriyorum, diyor. Biz, sorguların kanuna uygun bir şekilde tutanağa geçmesini istiyoruz. Hâkim, gazetenin deyimiyle, bize ÇIKIŞIYOR. Hâkim hiç olmazsa bu çıkışmasını tutanağa geçirirse... Hayır, bunu da yapmıyor, dilekçemizin tutanağa yansımasını, 20. sayfada şöyle oluyor:

"Okunan dilekçede sorgulamanın 353 sayılı Kanun'un 178. ve 83. maddelerine aykırı bir şekilde icra edildiği, sanıkların

sorgularının evvelce bir hâkim tarafından icra edilmiş olması sebebiyle ağızlarından çıktığı gibi zapta geçmesi gerektiğini ve lehlerine olduğu kanısında bulundukları delilleri, davayı aydınlatıcı nitelikte olmadığı gerekçesiyle tutanağa geçirmemek ya da ağızlarından çıktığı gibi geçirmemek kanunun ruhuna ve lafzına aykırıdır, denilmiş olduğu görüldü.

Duruşmada tanzim olunan zabıtname suretlerinden bir adedinin sanık müdafilerine verilmekte oludğu da hatırlatılarak şu âna kadar sanıkların lehlerine bir delil olarak ileri sürdükleri hususları hangisinin kaale alınmadığı veya zapta geçmediği, yazıda imzası bulunan avukatlardan soruldu: Avukat Necdet Sağır, bu konudaki iddialarımızı şu anda hazırlamış değiliz, bilahare yazılı olarak bildireceğiz, dedi."

Bir gün önce, sorgusunun tutanağa iyi geçirilmemesinden yakınarak sorgusu yerine el yazılı notlarını vermek zorunda kalan Mahir Çayan'ın, her nasılsa zapta geçmiş olan yakınmalarını unutup da, dilekçemiz sebebiyle bize çıkışan; bu çıkışması gazetelerde yazılı olduğu halde duruşma tutanağında yazılı bulunmayan bir hâkimin de reddi haklı sayılmazsa hangi hâkim reddedilebilir?

c) 353 sayılı Kanun'un 178. maddesi, tutanağa yazılacak şeyleri ayrı ayrı saydıktan sonra şöyle der:

"Kısacası, tutanak, duruşmada geçen bütün vakaları (...) kapsar."

Bu davaya ait duruşma tutanakları acaba bu şartı yerine getirmekte midir?

Bu konuda da bir karara varabilmek için 25/8/1971 günkü duruşmaya ait tutanaklarla o günkü duruşmaları yazan 26 Ağustos 1971 günkü gazeteleri karşılaştıralım. *Milliyet* gazetesinin birinci sayfasında "Çayan Davası" başlığının altında şu ikinci başlığı okuyoruz:

"Duruşma sırasında dün olay çıktı."

Aynı günkü, *Günaydın* gazetesinde de şu başlık var:

"Çayan ve arkadaşları ayağa kalkmayınca mahkemede olaylar çıktı."

Oysa, 25 Ağustos gününe ait duruşma tutanaklarını incelediğimizde, Mahkemede geçmiş bir olaya dair hiçbir kayıt göremiyoruz. Duruşma tutanaklarının gazetelerden daha sahih olması gerekeceğini düşünerek herhalde gazetede sözü

edilen olaylar, Mahkemeyi ilgilendirmeyen ve tutanağa geçirilmesi gerekmeyen, duruşma dışı olaylardır, düşüncesiyle gazetede yazılan olayları okuyoruz. Hayretle görüyoruz ki: Olaylar, doğrudan doğruya duruşmayla ilgilidir.

Duruşmayı yöneten Hâkim, ara kararını yazdırırken, sanıklar oturdu, diye önce salondaki güvenlik kuvvetlerini: Sanıkları ayağa kaldırmaları için cebir kullanmaya davet etmiş; sonra salon dışından da kuvvet çağrılarak sanıklar ayağa kaldırılmak istenmiştir. Bu arada *Milliyet* gazetesinin 26 Ağustos 1971 günlü sayısının 9. sayfasının üçüncü sütununda belirtildiğine göre:

> Avukatı da: "Mahir, sana avukatın olarak söylüyorum. Lütfen ayağa kalk" demiştir. Bundan sonra: "Kalkalım" sözü sanıklar arasında dolaşmış ve sanıklar ayağa kalkmışlardır.

4– 25 Ağustos Tarihli Duruşmadaki Olay

Duruşma tutanaklarında "Olay" hakkında herhangi bir şekilde açıklama mevcut olsaydı, tutanaklar bu davada güvenilir nitelikte tanzim edilmemekte olmasına rağmen, kanun gereğince sahteliği sabit oluncaya kadar doğru sayılacaktı. Şükürler olsun ki, olay hakkında tutanakta tek bir kelime bile yazılmamıştır. Beri yandan da olayın mevcudiyeti artık inkârı imkânsız bir gerçektir. Öyleyse, Hâkimlerin reddi talebimiz incelenirken olay'ın niteliği üzerinde de durulması zorunludur. Olay şöyle cereyan etmiştir: Duruşmayı yöneten Hâkim, ara kararını yazdırırken, her zaman olduğu gibi sanıklar bunu da ayakta dinlemekte idiler. Ancak (İşkencenin sanıklara doğruyu söyletmek için mi yoksa delillerin şu veya bu yönde hazırlanmasını temine matuf mu olduğunun tespiti imkânsızlığı) ara kararına geçirilirken, sanıklar oturmuşlardır. Bu, duruşmanın yönetimiyle değil, olsa olsa mahkemenin inzibatıyle ilgilidir. Yani, 353 sayılı Kanun'a göre: Yönetici Hâkimi değil, Mahkemenin Başkanını ilgilendirir. Oysa, Mahkeme Başkanı bunda Mahkemenin inzibatını bozan bir yön de görmemiş olmalı ki, konu ile hiç ilgilenmedi. Buna karşı, kendisini hiç ilgilendirmemesi, kanun iktizası olan Duruşma Hâkimi, salondaki muhafız subaya hemen emretti: Kaldırın bunları.

Bu emir üzerine, subaylar, askerler; sanıkların kimisinin kolunu kıvırarak, kimisinin boğazını sıkarak, kimisinin omzundan yakalayarak onları kaldırmaya çalıştılar. Olmayınca, salonun dışından takviye kuvvet çağrıldı. Öteki Askeri Hâkimin, Kıdemli Hâkim Akdemir Akmut'u uyarması üzerine, Hâkim Akdemir Akmut, bir dönüş yaptı ve askerlere seslendi: Bırakın.

Bu olay, Başkanın: Kendi yetkilerine sahip olmaması; Yönetici Hâkimin: Yetkilerinin sınırını çok aşması ve sanıklar üzerinde kanundışı her baskının yapılabileceği görüşünde bulunması diye özetlenebilecek, cidden ibret verici bir tablo idi.

Duruşmaların başladığı günden beri cereyan eden çeşitli haller dışında sadece bu olay bile bizim reddi hâkim talebimizin haklı olduğunu gösterir. Olay, o gün davaya katılmış bulunan bütün avukatların, sanıkların, dinleyicilerin gözleri önünde cereyan etmiştir. Olay'a fiilen katılmış bulunan muhafız subaylar ve askerler, üstlerinden ne kadar çekinseler de, olaya yine de ışık tutabilecek kadar bilgi verebilirler, sanırız. Reddi istenen kişiler de herhalde durumu inkâr etmeyeceklerdir.

5– Çayan'ın Demire Vurulması Olayına İlgisizlik.

16/8/1971 günü, aynı tarihli 2 sayfalık bir dilekçede:

a) Müvekkilimiz Mahir Çayan'ın demire vurulması hakkında mahkemenizce verilmiş bir karar varsa bu kararın kaldırılmasını;

b) Müvekkilimiz, Mahkeme kararı olmaksızın demire vurulmuş ise böyle bir uygulamaya derhal son verilmesi için karar verilmesini;

c) 353 sayılı Kanun'un 76/4. maddesinin iptali için konunun Anayasa Mahkemesine gönderilmesine karar verilmesini istemiştik.

Kurul, tutanakların 6. sayfasında, bu dileklerimizden sadece üçüncüsünün –yani Anayasa Mahkemesine konunun gönderilmesi dileğimizi reddetmiş; fakat 1 numaralı dilek hakkında hiçbir karar vermemiştir. Daha doğrusu, tutanakta bu dileğin cevabı mevcut değildir; ama tutanak dışında, Hâkimin duruşmada sözlü olarak yaptığı açıklama şudur: Mahir Çayan'ın demire vurulması hakkında Mahkemece

verilmiş bir karar yoktur. Acaba bu sözlü cevap, neden kararın bir fıkracığı halinde tutanağa geçirilmemiştir. Yoksa, Mahir Çayan'ın demire vurulmasının Mahkeme kararı mevcut olmadan yapılması suretiyle işlenen suçun suçluları, müvekkilimizin zararına olarak korumak gibi bir maksat mı vardır?

Müvekkilim Mahir Çayan'ın Tutukevinde demire vurulmasının mahkemeyi ilgilendirir bir yanı olmadığı, kararda açıklıkla ve rahatlıkla bildiriliyor. Halbuki, 353 sayılı Kanun'un 76. maddesinde de belirtildiği gibi bu tedbir ancak Mahkeme kararıyla alınır. İvedi hallerde ilgili memurlar tarafından alınan tedbirler derhal Mahkemenin onayına sunulur.

Demek ki, tutuklunun tutukevinde demire vurulması konusu ve bu tedbirin kaldırılması Mahkemenin yetkisi ve görevi içindedir. Böyle iken Kurul, dilekçede 2 numarayı alan "Çayan, mahkeme kararı olmadan demire vurulmakta ise böyle bir uygulamaya derhal son verilmesi için karar alınması"na ilişkin talebi nazara almamıştır; böylece müvekkilimizin en hayati bir meselesiyle, görevi olduğu halde ilgisiz kalmak suretiyle ihmalde bulunmuştur.

SONUÇ:

Reddi İstenen Subay ve Hâkim üyeler;

1. Mahir Çayan'ın tutukevinde demire vurulması konusunun kendilerini ilgilendirmediği görüş ve kararında olduklarını bildirmekle, 353 sayılı Kanun'un 76/son maddesi sarahatine rağmen müvekkillerimizin haklarını yeterince önemsememişler ve böylece kendilerinin tarafsızlıklarından şüphe edilmesini gerektiren bir durum yaratmışlardır.
2. Duruşma tutanakları, 353 sayılı Kanun'un 178. maddesine uygun bir şekilde tanzim edilmediğinden aynı şüphe takviye edilmiştir.
3. Müvekkillerimiz tarafından, haklarında Türk Ceza Kanunu'nun 235. maddesi gereğince takibat icrası için şikâyet vaki olmuş ve bu şikâyete muttali oldukları halde davaya bakmakta devam kararını vermekle yine ret için bir sebebi kendileri hazırlamışlardır.
4. Sanıkların, işkenceye maruz kaldıkları hakkındaki iddianın tespitine ilişkin taleplerimiz, Basının da

> dediği gibi, İLGİNÇ bir gerekçeyle reddedilmiştir. Bu gerekçeye göre: İşkence; biri doğruyu söyletmeye matuf, öteki şu veya bu şekilde delil toplamaya matuf diye tasnife tabi tutulmuştur. Oysa, önemli olan: İşkencenin gayesi değil, sadece varlığıdır. İyi niyetli bir işkenceciden söz etmek mantık bakımından abestir. Çünkü işkence, Anayasa'nın kesinlikle yasakladığı bir şeydir. İşkenceci, Anayasa'yı ihlal eden bir kişidir. Anayasa'yı ihlal eden kişiye iyi bir niyet ve iyi bir gaye atfedebilmek, hele Anayasa'nın ihlali iddiasıyla açılmış bir davaya bakan kişiler için büyük bir yanlıştır.

İşkencenin kendisinin değil, sadece sözünün bulunduğu yerlerde bile gerçekler barınamaz. Doğruyu söyletmek maksadıyla işkence yapılabileceği kanısında olan kimselerin bu davada doğru bir karara varabilmeleri imkânsızdır. Çünkü korku, her yerde ve her zaman gerçeklerin gizlenmesine alet edilmiştir. Bunun için, bir hâkimin bakmakta olduğu her davada ilk önce araştıracağı şey sanıklara veya tanıklara işkence yapılmış olup olmadığıdır. Bunu araştırmaktan ısrarla kaçınan ve hatta vâkıf olduğu bu işkence suçunu yetkili makamlara haber vermekten bile çekinen kişilerin verecekleri kararlar şüpheli olma niteliğinden kurtulamaz.

5– Sanıklara karşı, duruşma sırasında bile kanundışı baskıları bizzat yapan veya yapılmasını emreden kişilerin salim bir karar verebileceklerine inanmak zok zordur. Kararın tefhimi sırasında ayağa kalkmayan sanığın dövülerek, boğazı sıkılarak, kolu bükülerek ayağa kaldırılacağına dair kanunda hiçbir hüküm yoktur. Duruşmanın inzibatını bozan kimseler duruşma salonundan dışarı çıkarılır. Ama dövülmez, boğazı sıkılmaz. Duruşma salonundan dışarı çıkartma da duruşmayı yöneten hâkim tarafından değil Başkan tarafından yapılır.

Yukarıdan beri sıraladığımız nedenler, reddi istenen Subay ve Hâkim üyelerin tarafsızlığından şüpheye düşürecek niteliktedir. Bunun için, talebimizin kabulü ile bu önemli davada sâlim kararlar verilmesinin sağlanması gerekir.

Hâkimlerin sorumluluklarının, davanın önemiyle orantılı olduğundan şüphe yoktur.

Memleketin en aydın gençlerinin, şahsi hiçbir çıkarları olmaksızın, sadece yurdunu ve halkını sevdiği için işlediği birtakım suçlar yüzünden idam talebiyle yargılandığı bu davada yargılayanların en küçük bir ihmali ve yanlışı çok büyük sonuçlar doğurabilir.

Reddi hâkim talebimizin değerlendirilmesinde bu ölçünün de göz önünde tutulacağından emin bulunduğumuzu arz ederiz. 27/8/1971.

Deliller:

1– Duruşma tutanakları ile o duruşmaları anlatan gazetelerin arasındaki aykırılıklara örnek olarak 25 Ağustos 1971 günlü *Akşam*, 26 Ağustos tarihli *Milliyet* ve aynı günlü *Günaydın* gazeteleri ilişiktir.

2– *Ortam* Dergisi, Sayı: 13, sayfa: 10.

3– Tanıklar: 25 Ağustos 1971 günü akşam saat 17.00 sıralarında salonda görevli bulunan erler ve subaylar; duruşmada hazır bulunup da reddi hâkim talebinde bulunmayan avukatlar; o gün akşamüzeri salonda dinleyici olarak hazır bulunanlar (Bu kişilerin adları Emniyet kayıt defterinde yazılıdır).

Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Kâmil Dede, Necmi Demir, İlkay Demir, Ziya Yılmaz, Kadriye Deniz Özen, Jülide Zaim, Necati Sağır, Ömer Erim Süerkan, İrfan Uçar, Abdullah Ceceloğlu, Ömer Güven, Oğuz Öder.

Müdafileri: Av. Faik Muzaffer Amaç, Av. Necdet Sağır, Av. Sadık Akıncılar, Av. Yalçın Öztürk, Av. Aykut Ergil.

4
Ret Dileğinin Reddine İlişkin Karar

Ret gerekçesinin okunmasından sonra Askeri Savcının mütalaası tutanaklarda şöyle yazılıdır:

Belirtilen ret sebepleri hakkında Askeri Savcı: Sanıkların ve müdafilerinin, duruşmanın başlangıcından beri, taktikleri duruşmayı uzatmak ve kamuoyunda süitefehhüm yaratmak suretiyle suçlarının örtbas edilmesini sağlamaktır. Gösterdikleri sebep ve gerekçeler her türlü hukuki mesnetten uzak bulunmaktadır. Bu sebeple taleplerin reddine karar verilmesini talep ediyorum, dedi.[66]

66. Duruşma Tutanakları, s. 39.

Mahkemenin Kararı da Şudur:.

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ:

1) Mahir Çayan'ın demire vurulması hususunda mahkemece verilmiş bir karar bulunmadığından bunun kaldırılması hakkında müracaat makamı davaya bakan mahkeme olamaz. Bu bakımdan bu yolda vaki müracaat hakkında mahkemece bir karar verilmemiş bulunması,

2) Duruşmalarda duruşmayı yöneten Hâkim; sanık sorgularıyla tanık, bilirkişi ve diğer ilgilileri dinler; beyanlarını zapta geçer; şayet zapta geçişte eksiklikler olursa ilgililerin ikazı ile eksiklikler giderilir. Bu bakımdan duruşma tutanaklarında usule aykırı bir husus görülmemiş olması,

3) Sanıkların duruşmaya iştirak eden Başkan ve Üyeleri Türk Ceza Kanunu'nun 235. maddesiyle ilgili olarak Bakanlığa şikâyet ettikleri, bu sebeple Mahkeme Başkan ve üyelerinin bu davadan çekilmeleri 26/8/1971 tarihli celsede talep edilmiş ve Mahkeme aynı tarihli ara kararıyla bu talebi reddetmiştir. O kararın gerekçesinde belirtildiği üzere bu husus da mahkemeyi teşkil eden Başkan ve üyelerin ret sebebi olarak yerinde görülmediği,

4) Sanıkların işkenceye maruz bırakıldıkları hakkındaki talepleri hakkında Mahkemece bir karar alınması yolundaki talep, mahkemenin bu dava ile ilgili tahkik görevine giren bir konu bulunmaması bakımından ve Mahkemenin nihai kararını duruşmada ikame edilecek delillere göre vereceği sebebiyle,

5) Sanıkların duruşmadaki tutumları ile ilgili olarak duruşmanın inzabatını temin için yapılan ikazların, Mahkeme Başkanı ve üyelerinin bu davada bitaraflıklarını şüpheye düşürür bir durum olarak görülüp bu yolda bir kanıya varılmadığından sanıklar Ömer Erim Süerkan, Ömer Güven, İrfan Uçar, Ulaş Bardakçı, İlkay Demir, Necmi Demir, Ziya Yılmaz, Kadriye Deniz Özen, Jülide Zaim, Necati Sağır, Oğuz Öder, Abdullah Ceceloğlu, Kâmil Dede'nin ve Mahir Çayan'ın mahkeme başkan ve üyelerini ret taleplerinin REDDİNE ve belirtildiği üzere bu hususta herhangi bir tahkikat yapılmasına mahal olmadığına,

6) Ayrıca sanıklardan Mahir Çayan, Necati Sağır ve İrfan Uçar'ın ayrıca yaptığı talepleri de Mahkeme Başkan ve üyelerinin bitaraflığını şüpheye düşürücü bir hal olarak görülmediğinden taleplerinin reddine.

5

Ret Dileğinin Reddi Kararından Sonra

3 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi Kuruluna karşı vaki reddi hâkim taleplerinin, talebi tetkik eden Askeri Mahkemece reddedilmiş olması sebebiyle,

Başkan: Piyade Albay Vecdi Müftüoğlu 946/90

Üye : Dz. Hâkim Yüzbaşı Akdemir Akmut 469

Üye : Hâkim Kd. Binbaşı Coşkun Dündar 953-B-31'den müteşekkil olduğu halde iddia makamında Hâkim Kd. Binbaşı Naci Gür ve Dz. Hâkim Yüzbaşı Ülgen Sözer, tutanakta Astsubay Sezgin Esmeray yerlerini alarak duruşma için tensip olunan 27/8/1971 günü Askeri Mahkeme Salonunda açık olarak toplanıldı. (...)

Duruşmaya devam olundu.

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ:

1136 Sayılı Avukatlık Kanunu'nun 2., 34. ve 134. maddeleri Avukatlığın amacının her türlü hukuki mesele ve anlaşmazlıkların adalet ve hakkaniyete uygun olarak çözümlenmesine, yardım etmek olduğunu ve yüklendikleri görevleri bu görevin kutsallığına yakışır bir şekilde özen, doğruluk ve onur içinde yerine getirmek ve görevin gerektirdiği dürüstlüğe uygun şekilde davranmayı emreder.

7) Sanıklar Ömer Erim Süerkan, Ömer Güven, İrfan Uçar, Ulaş Bardakçı, İlkay Demir, Necmi Demir, Ziya Yılmaz, Kadriye Deniz Özen, Jülide Zaim, Necati Sağır, Oğuz Öder, Abdullah Ceceloğlu, Kâmil Dede, Mahir Çayan'ın bu iddiaları duruşmayı uzatmak ve kamuoyunda yanlış zahaplar uyandırmak kastı ile yaptıkları neticesine varılmakla 353 sayılı Kanun'un 43/4. maddesi uyarınca takdiren 250'şer lira hafif para cezası ile tecziyelerine,

8) Duruşmanın bu gün saat 11.00'de devamına oybirliği ile karar verilip açıklandı.[67]

67. 27/8/1971, Duruşma Tutanakları, s. 39-40.

Avukat Faik Muzaffer Amaç, Avukat Necdet Sağır, Avukat Yalçın Öztürk ve Avukat Aykut Ergil'in ise duruşmaları engellemek ve yargılamayı kanuni mecrasından saptırmak için muhtelif taktik ve vesileler yaratma çabasında oldukları mahkememizce müşahede olunmakla adı geçen avukatlar hakkında gereğinin takdir ve tezekkürü için keyfiyetin İstanbul Barosu Başkanlığına, Türkiye Barolar Birliği Başkanlığına ve Adalet Bakanlığına duyurulmasına oybirliği ile karar verilip tefhim edildi.[68]

Dosyanın tetkikinde (...) 27/8/1971 tarihinde Askeri Mahkemece bazı avukatların Avukatlık Kanunu'na aykırı davranışları sebebiyle İstanbul Barosu Başkanlığına yazılan müzekkereye 6/9/1971 tarihli bir yazı ile cevap verildiği ve adı geçen avukatlar hakkında 1136 sayılı Kanun hükümleri dairesinde gerekli işleme başlanmış olup, neticenin ayrıca bildirileceğinin serdedilmiş olduğu görüldü.[69]

68. 27/8/1971, Duruşma Tutanakları, s. 41.
69. 10/9/1971, Duruşma Tutanakları, s. 116.

Dava Askeri Yargıtayda[1]
Çayan Dosyası-II

KONU

İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesinin 27/12/1971 günü, Esas: 1971/26, Karar: 971/37 sayı ile verdiği,

Müvekkillerimden Kâmil Dede ve Necmi Demir'in ölüm; İlkay Demir'le Kadriye Deniz Özen'in müebbet, Necati Sağır'ın 15, Oğuz Öder'in 10, Mehmet Balaban'ın 5 yıl müddetle ağır hapis cezalarıyla mahkûmiyetlerine ilişkin hükmün,

Askeri Yargıtay 4. Dairesince 15 Mayıs 1972 günü duruşmalı olarak yapılan temyiz incelemesinde müdafi olarak iddia ve beyanımızı kapsamaktadır.

Esas No: 972/118-11
Evrak No: 972/496

Askeri Yargıtay 4. Daire Başkanlığına

Sayın Yargıçlar,

Müdafi arkadaşlar arasında yapılan işbölümü uyarınca, ben, usule ilişkin bozma nedenleri üzerinde duracağım,

Ancak bu bozma nedenlerinden bir kısmı, sadece hüküm veren Mahkemeye özgü nedenler olduğu halde bir kısmı genel olarak Askeri Mahkemeler'in tümünü ilgilendirir niteliktedir.

Bunun için yapacağım açıklama, Askerî Yargılama Usulünde şimdiye kadar alışılagelmiş ve alışılmışın verdiği ruh haliyle yadırganmamış bazı konuları da kapsayacaktır.

Yıllardan beri uygulanmakta olan ve şimdiye kadar yadırganmamış bulunan bazı usulleri burada eleştireceğim için yüksek kurulunuzun beni kınamayacağını umuyorum.

1. Faik Muzaffer Amaç, *Dava Askeri Yargıtayda* Haşmet Matb., Haziran 1972.

Çünkü ben diyorum ki: Askeri Mahkemelerde yıllardan beri uygulanan bazı usuller yanlıştır; ve bir yanlış ne kadar yaygın olursa olsun hiçbir zaman başka olaylarda uyulması gereken bir örnek, diye gösterilemez. Mecellenin deyimi ile: Bâtıl, makisün aleyh olamaz.

Usule ilişkin bozma nedenlerini dört bölümde inceleyeceğiz. Birinci bölümde, hüküm veren Mahkemenin ve genel olarak bütün Askeri Mahkemelerin Komutanlık Mahkemesi adıyla anılmalarını eleştiriyoruz.

İkinci Bölümde Askeri Mahkeme ve özellikle Sıkıyönetim Mahkemesi yargıçlarının yürütme organı tarafından atanmış olmalarının Anayasa'ya aykırılığı üzerinde duruyoruz.

Üçüncü bölümde, Askeri Mahkemelerin kışla içinde yargılama yapmaları yüzünden duruşmaların açıklığı kuralının gerçekleşemediğini belirtiyoruz.

Bütün Askeri Mahkemeleri ilgilendiren bu üç bölümden sonra da, dördüncü bölümde: hüküm veren Mahkemenin, yargılamadaki usulsüzlükleri üzerinde duruyoruz.

Birinci Bölüm
Mahkemenin Adı

Sıkıyönetim Yardımcı Askeri Savcısı Hâkim Kıdemli Binbaşı Naci Gür tarafından hazırlanmış ve sanıklar ile müdafilerine basılı birer sayısı tebliğ edilmiş olan 30 Temmuz 1971 gün ve Esas: 1971/171. Karar: 1971/115 sayılı iddianame, 50. sayfada, şu cümle ile bitiyor:

Sanıkların (...) duruşmalarının İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde yapılması talep ve iddia olunur.

Demek ki: Hüküm veren mahkemenin adı; iddianameye göre İSTANBUL SIKIYÖNETİM KOMUTANLIĞI 3 NUMARALI ASKERİ MAHKEMESİ'dir.

Hüküm veren mahkemenin hâkimliklerine atanmış olan hâkimlerin atanmalarına ilişkin Kararnamelerde de bu hâkimlerin, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesi hâkimliğine atanmış oldukları yazılıdır.

Demek ki: Mahkemenin adı; atama kararnamelerine göre de İSTANBUL SIKIYÖNETİM KOMUTANLIĞI 3 NUMARALI ASKERİ MAHKEMESİ'dir.

Mahkeme de, 19 Ekim 1971 gününe kadar, bu adı benimsemiş ve yazı kâğıtlarına İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesi diye başlık bastırarak bu başlıklı kâğıtları kullanmıştır.

Oysa hiçbir mahkeme, hiçbir komutanın emri altında değildir. Bütün mahkemeler Türk ulusu adına karar vermekle görevlidirler. Bunun için mahkemenin KOMUTANLIK MAHKEMESİ diye adlandırılması hukuk devleti kavramıyla bağdaştırılamaz.

Bu gerekçeyle, biz, Mahkemeye bir dilekçe vererek Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi adının Anayasa'ya ve Sıkıyönetim Kanunu'na aykırı olduğunu belirtmiş; Mahkemenin Anayasa'ya ve Sıkıyönetim Kanunu'na uygun bir ad alabilmesi için gerekli mercilere başvurulmasını istemiştik.

Bu konuda, 19 Ekim 1971 günlü 3 sayfalık dilekçemiz şöyledir:

Sıkıyönetim Komutanlığı
3 Numaralı Askeri Mahkemesi Başkanlığına

Sayın Başkan ve Sayın Yargıçlar,

Dilekçemin başına Mahkemenizin adını yazmadan önce çok düşündüm: Acaba, Mahkemenizin kanuna ve Anayasa'ya uygun olarak alması gereken adını mı yazsam; yoksa Sayın İddia Makamının ve sizleri bu göreve atayan siyasi organın kanuna ve Anayasa'ya aykırı olarak Mahkemenize taktığı yanlış adı ben de mi kullansam?

Mahkemenizin bazı kararlarına baktığımda anladım ki: Kanuna ve Anayasa'ya aykırı bulunan adı, Mahkemeniz de benimsemiş ve kullanmakta bir sakınca görmemiştir. Bunun için, ben de dilekçemin başında, yanlış olduğunu bile bile Mahkemenizin adını:

Sıkıyönetim Komutanlığı
3 Numaralı Askeri Mahkemesi
diye yazdım.

Bu ad yanlıştır. Çünkü sadece, bağımsız olmayan makamlar, kendi adlarının üstüne, bağlı bulundukları üst makamın adını yazarlar. Hiçbir bağımsız kurum, kendi adının üstüne herhangi bir makamın adını yazmaz ve yazamaz.

Sözgelişi, Askeri Birlik Komutanlıkları üst birlik komutanlıklarından emir aldıkları için her Askeri Birlik kendi adından önce üst birlik komutanlığının adını da yazar.

Ama, Adliye Mahkemelerinden birisinin, kendi adı üstüne, bulunduğu yerin idari makamını da yazdığı hiç görülmüş müdür?

Sözgelişi:

Üsküdar Kaymakamlığı Asliye Ceza Mahkemesi ya da:

İstanbul Valiliği Ağır Ceza Mahkemesi, deyimleri hiç işitilmiş şey midir?

Bilindiği gibi, Üsküdar Kaymakamlığı Asliye Ceza Mahkemesi yok. Üsküdar Asliye Ceza Mahkemesi vardır. İstanbul Valiliği Ağır Ceza Mahkemesi yok, İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi vardır. Çünkü Üsküdar Asliye Ceza Mahkemesi Üsküdar Kaymakamına bağlı olmadığı gibi, İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi de İstanbul Valisinin emri altında değildir.

Mahkemenize:

İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı

3 Numaralı Askeri Mahkemesi, diye bir ad takılınca Mahkemenizin İstanbul Sıkıyönetim Komutanından emir alan; kararlarını Türk Ulusu adına değil Komutan adına veren bir mahkeme olduğu kanısı kamuoyunda uyanabilir.

Oysa, Anayasamıza göre: Yargı yetkisi, sadece Türk Ulusu adına bağımsız mahkemelerce kullanılır. Sıkıyönetim Komutanı da, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez.

Bunun için, Mahkemenize Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi diye bir ad takılması Anayasamıza açıkça aykırıdır. Bu ad, 1402 sayılı SIKIYÖNETİM KANUNU'nun 11. maddesine de aykırıdır. Çünkü bu maddede şöyle denmektedir:

"Sıkıyönetim bölgelerinde (...) lüzum görülecek yerlerde yeteri kadar Askeri Mahkeme kurulur. Bunlar bulundukları yerin Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi olarak adlandırılır ve birden fazla olması halinde numaralandırılır."

Son cümleyi tekrar okuyorum: "Bunlar, bulundukları yerin (Komutanlığın değil bulundukları yerin) Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi olarak adlandırılırlar. Demek ki, Kanuna göre, Mahkemenin adı:

Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi değil, İstanbul Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi olmak gerekir.

Evet, olması gerekenle olan arasındaki fark sadece bir kelimecikten ibarettir. Ama unutulmamak lazımdır ki, BAĞIMSIZ'la BAĞIMLI arasındaki fark da, görünüşte, bir kelimecik bile değil sadece bir hececikten ibarettir.

Yüksek Mahkemenizi teşkil eden hâkimlerin atanmalarıyla ilgili olan kararnameler *Resmi Gazete*'den incelendiğinde görülür ki: Bu mahkemenin hâkimleri, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi hâkimliğine atanmışlardır.

İddia makamı da, davayı, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesinde açmıştır.

Buna rağmen ben, şimdiye kadar verdiğim dilekçelerin çoğunda Mahkemenize, saygım dolayısıyla Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi demedim. İstanbul Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi dedim.

Ancak Anayasa'ya ve Sıkıyönetim Kanunu'na aykırı olmasına rağmen, Mahkemenizin, Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi adını benimsemiş olduğunu gördüğüm için artık bugün ben de Mahkemenize sizin benimsediğiniz adla hitap ediyorum; ama Anayasa'nın 7. ve 132. maddelerinin açık hükümlerine dayanarak diyorum ki:

Sıkıyönetim dönemlerinde de olsa, herkes ancak Türk Ulusu adına karar verecek olan bağımsız mahkemelerde yargılanmak hakkına sahiptir.

KOMUTANLIK MAHKEMESİ adıyla kurulan ve bu adla görev yapan mahkemelerin yargı yetkisi yoktur.

Bu nedenle: Mahkemeniz adının Anayasa'nın ruhuna ve Sıkıyönetim Kanunu'nun 11. maddesine uygun olarak düzeltilmesi için ilgili mercilere başvurulmasını ve sonuç alınıncaya kadar duruşmanın talikine karar verilmesini dilerim.

19 Ekim 1971.

Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Kâmil Dede, Necmi Demir, İlkay Demir, Kadriye Deniz Özen, Necati Sağır, Abdullah Ceceloğlu, Ziya Yılmaz, Oğuz Öder müdafii,

Av. Faik Muzaffer Amaç.

Bu dilekçeyi verdiğimiz güne kadar, mahkemenin adı konusunda herhangi bir istemde bulunmamıştık. Bu konuda,

daha önce, mahkemece verilmiş bir karar da yoktu. Böyle olduğu halde, 19 Ekim 1971 günlü duruşmada dilekçemiz üzerine tutanaklara[2] şunlar yazdırıldı:

Söz alan sanık avukatlarından Faik Muzaffer Amaç soruşturmanın genişletilmesi hakkında talepleri sorulmasına ve tespitine geçilmeden evvel başka bir talebi bulunduğunu da beyanla 3 sayfadan ibaret 19 Ekim 1971 tarihli bir yazı okudu. Burada Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi ibaresinin Anayasa'ya aykırı olduğu, her şeyden önce Sıkıyönetim Kanunu'nun 11. maddesine uygun olarak bu ibarenin düzeltilmesi için ilgili mercilere başvurulmasını ve sonuç alınıncaya kadar duruşmanın talikine karar verilmesini dilerim, demiş olduğu görüldü. Alınan 3 sayfadan ibaret dilekçe dosyasına konuldu. Adı geçen avukata daha önce de mahkemenin bağımsızlığı hakkında vaki talepleri sebebiyle karar alınmış olduğu; bu mahkemenin kararlarına uymamanın ve bu kararlar bozuluncaya kadar yeni bir talepte bulunmanın hukuk kurallarına aykırı bulunduğu, bir avukatın görevinin her şeyden önce savunma yapmak olup bunun dışında şu veya bu maksatla ve örneğin yazılması tasarlanmış bir kitap için döküman toplamak olamayacağı; Mahkememizin kullanmakta olduğu adın kanunlardan doğduğu: Anayasa'ya aykırı olduğu iddiası kabul edilinceye kadar bu kanunların geçerli olduğunun kabul edilmesi gerektiği; keza Anayasamızda yalnızca yargıdan ve mahkemelerden bahsedilip ayrıca ağır ceza, asliye ceza şeklinde ibareler bulunmamasına rağmen bir mahkemenin konuş, kuruluş ve ismini belirtmek bakımından ibare kullanmanın lüzumu, adı geçen avukata hatırlatıldı. Ve Mahkemenin Türk Milletinden başka hiçbir kudrete bağlı olmadığı ve bu yolda karar alınmış olduğu belirtilerek talebi hakkında mahkemece karar alınması hakkında ısrar edip etmediği soruldu. Av. Faik Muzaffer Amaç, talebim hakkında mahkemece karar alınsın, dedi.

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ: 3 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde ileri sürülen bu kabil iddialar sebebiyle evvelce karar alınmış olduğundan ciddi kabul olunmayan bu talep hakkında yeniden karar alınmasına lüzum olmadığına karar verilip tefhim olundu.

2. Duruşma Tutanakları, s. 282-283.

Duruşma tutanaklarından, olduğu gibi aktardığımız bu satırlar, duruşmayı yöneten hâkim Akdemir Akmut'un, duruşmaları yönetiş biçimini ve onun ruhsal durumunu ortaya koyması bakımından da dikkate değer bir nitelik taşımaktadır. Çünkü:

1– Sayın Başkan ve Sayın Üyeler diye mahkeme kuruluna yazılıp duruşmada okunan ve dosyasına konan dilekçemiz üzerine, mahkemece bir karar verilmesi zorunlu olduğu halde, Akdemir Akmut, bu konuda diğer üyenin ve Başkanın oylarını toplamadan, kendi kişisel düşünce ve kanılarını tutanağa yazdırmıştır. Oysa, 353 sayılı ASKERİ MAHKEMELER KURULUŞU VE YARGILAMA USULÜ KANUNU'nun 171. maddesi şu buyurucu hükmü taşır:

Duruşmayı yöneten hâkim, oy'unu en sonra kullanır.

Kanunun bu açık hükmüne göre: Duruşmayı yöneten hâkim, dilekçemiz üzerine, önce öteki üye ile başkanın oylarını almalı sonra kendi oy'unu kullanmalıydı.

Akdemir Akmut ise, önce kendi kişisel görüşünü tutanaklara geçirtmiş; ancak Mahkemece karar alınması için direnmemizden sonradır ki kurulun öteki üyelerinin oylarını almıştır.

Akdemir Akmut, kanuna aykırı olan bu usulünü, duruşmalarda sık sık tekrarlamak suretiyle birçok ara kararların oylamasında oyunu en sonra kullanacak yerde en önce kullanmış ve böylece kanunun buyurucu bir hükmünü çiğnemekten çekinmemiştir.

2– Akdemir Akmut, dileğimiz hakkında mahkemece bir karar verilmemesi gerektiğini telkin için şu sebeplere dayanmıştır:

a) "Daha önce de mahkemenin bağımsızlığı hakkında vaki talepler sebebiyle karar alınmıştır."

Oysa, bizim bu dilekçemiz bağımsızlık konusundan büsbütün başka bir konuyu "mahkemenin adı konusunu kapsamakta" idi. Duruşmaların başında ileri sürdüğümüz mahkemenin kuruluş biçimine ve hâkimlerin atanmasına ilişkin itirazlarımızın mahkemece daha önce karara bağlanmış olması, bu kere mahkemenin adı üzerindeki dileklerimizin reddini gerektirecek bir sebep sayılamayacağı açık bir gerçektir.

b) Dileğimiz üzerine mahkemece bir karar alınmaması gerektiği fikrini telkine çalışan Akdemir Akmut, tutanaklara geçirttiği kişisel görüşünü belirtmeye şöyle devam ediyor:

"Mahkememizin kullanmakta olduğu adın kanunlardan doğduğu; Anayasa'ya aykırı olduğu iddiası kabul edilinceye kadar bu kanunların geçerli olduğunun kabul edilmesi gerektiği (...) adı geçen avukata hatırlatıldı."

Görülüyor ki: Çok açık bir dille yazılmış olan dilekçemizi Akdemir Akmut ya yanlış anlamış ya da anladığı halde anlamaz gözükmüştür. Çünkü biz, mahkemeye takılan KOMUTANLIK MAHKEMESİ adının 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 11. maddesine aykırı olduğunu söylemiş ve demiştik ki:

Bu maddede şöyle denmektedir: "Sıkıyönetim bölgelerinde (...) lüzum görülecek yerlerde yeteri kadar askerî mahkeme kurulur. Bunlar bulundukları yerin Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi olarak adlandırılırlar ve birden fazla olması halinde numaralandırılırlar." (...)

Demek ki, kanuna göre, mahkemenizin adı: İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi değil, İstanbul Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi olması gerekir.

Dilekçemizdeki bu satırlardan açıkça anlaşılacağı gibi, biz, mahkemenin adını eleştirirken 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na dayanıyorduk. Dilekçemizde, bu kanunun Anayasa'ya aykırı olup olmadığı konusu üzerinde hiç durulmamış; Mahkeme adının 1402 sayılı Kanuna uygun bulunmadığı belirtilmiştir. Bunun için, Akdemir Akmut'un "Mahkememizin kullanmakta olduğu ad, kanunlardan doğmuştur" sözü gerçeğe uymadığı gibi "Bu kanunların Anayasa'ya aykırı olduğu iddiası kabul edilinceye kadar geçerli olduğunun kabul edilmesi gerekir" şeklindeki görüşünün de bizim dilekçemizle hiçbir ilgisi ve ilişiği yoktur.

c) Akdemir Akmut, dileğimiz üzerine, kişisel görüşlerini tutanağa geçirtirken, hiç yetkisi olmadığı halde, müdafii avukata müdafilik görevi hakkında ders vermeye de kalkışmış ve şöyle demiştir: "Bir avukatın görevinin her şeyden önce savunma yapmak olup bunun dışında şu veya bu maksatla, örneğin yazılmaması tasarlanmış bir kitap için döküman toplamak olamayacağı (...) adı geçen avukata hatırlatıldı."

Akdemir Akmut'un bu cümlesi, onun kitaplara karşı alerjisini belirtmesi bakımından dikkati çekmektedir.

Çünkü müdafinin görevi, duruşma hâkiminin sandığı gibi, yargılamanın sonunda birkaç söz söylemekten ibaret değildir. Müdafi, soruşturmanın her safhasında usul hükümlerine uyulmasını sağlamaya çalışmakla yükümlüdür. Örneğin, yargılamanın açıklığı ilkesini gerçekleştirmeye çalışmak ve gerekiyorsa bu amaçla kitap yayımlamak müdafilik görevinin dışında, amaçlar gütmek değil, tersine, savunma hakkının kullanılabilmesi için zorunlu koşulları hazırlamak demektir.

İnkârı imkânsız bir gerçektir ki; Anayasa ile teminat altına alınmış olan yargılamanın açıklığı ilkesi sıkıyönetim dönemlerinde tam olarak uygulanmamaktadır. Sıkıyönetim Mahkemelerinin, kanuni bir zorunluk bulunmadığı halde kışla içinde kurulmuş olmaları; duruşmaları izlemek isteyenlerde kışla komutanlarının koydukları kayıt, şart ve niteliklerin aranması; ayrıca gazetelerin Sıkıyönetim Komutanlığının emriyle her an kapatılma tehlikesi altında bulunmaları Sıkıyönetim Mahkemelerindeki davalarda açıklık ilkesinin gerçekleşebilmesini engelleyen etkenlerdir. Bir müdafi, bu engelleri azıcık olsun önleyebilmek için duruşmalara ilişkin tutanakları ve o duruşmalarda okunmuş olan dilekçeleri bir kitap halinde toplayıp yayımlarsa, müdafinin bu hareketini savunma görevinin dışında saymak, savunmanın gerçek anlamını idrak edememek demektir.

Duruşma Hâkimi Yarbay Akdemir Akmut'un, duruşma tutanaklarından yukarıya aktardığımız sözlerinin anlamını belirtmek için şunu da ekleyelim ki:

Akmut: "Bir avukatın görevi her şeyden önce savunma yapmak olup bunun dışında, yazılması tasarlanmış bir kitap için döküman toplamak değildir" cümlesini 19 Ekim 1971 günkü duruşmada söylemiş ve tutanağa geçirtmiştir. Bu davaya ilişkin duruşma tutanaklarının ve duruşmalarda okunan dilekçelerin *Çayan Davası* adıyla kitap halinde yayımlanma tarihi de 19 Ekim 1971'dir. Demek ki Akdemir Akmut, yargılamanın, bir kitap vasıtasıyla açıklığa ulaşmasından tedirgin olmuş ve bu tedirginliğini yukarıdaki cümlesiyle belirtmekten çekinmemiştir. Akdemir Akmut'un, bir müdafiye müdafilik görevi hakkında ders vermeye kalkışması onun bağımsız bir

müdafaa yerine güdümlü bir müdafaanın özlemini duyduğunu da göstermektedir.

3– Mahkemenin adı konusundaki dilekçemiz üzerine Akdemir Akmut, yukarıda belirttiğimiz gibi, usulsüz olarak kişisel görüşünü tutanağa geçirttikten sonra, mahkemece karar verilmesi için direnmemiz nedeniyle diğer üye ile başkanın da oylarını toplamak zorunda kalmış ve şu ara kararını yazdırmıştır:

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ: 3 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde ileri sürülen ve kabil iddialar sebebiyle evvelce karar alınmış olduğundan ciddi kabul olunmayan bu talep hakkında yeniden karar alınmasına lüzum olmadığına oybirliği ile karar verilip tefhim olundu.

Burada hayretle görüyoruz ki, mahkemenin adı konusundaki istemimizi ciddi kabul etmemiş gibi gözüken ve bunu ara kararında belirten Mahkeme, gerçekte iddiamızı çok ciddi ve yerinde bulmuştur. Çünkü Mahkeme o zamana kadar Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi adını benimsemiş olduğu halde, dilekçemiz üzerine, adından birdenbire KOMUTANLIK kelimesini çıkarıvermiş ve ara kararını şu kelimelerle başlatmıştır:

3 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde İleri Sürülen bu kabil iddialar

Biz dilekçemizde, Anayasa'nın ruhuna göre: Hiçbir mahkemeye KOMUTANLIK MAHKEMESİ diye ad takılamayacağını ve böyle bir ad taşıyan mahkemelerin de yargı yetkileri olamayacağını belirtmiştik. Mahkeme, ara kararında bir yandan bizim iddiamızı ciddi bulmadığını söylerken öte yandan da adındaki Komutanlık kelimesini çıkarmak zorunluluğunu duymuş ve böylece açık bir çelişkiye düşmüştür. Mahkeme, bu kararında, kendisinden söz ederken, başka ara kararlarında olduğu gibi "Mahkememiz" diyeceği yerde "3 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi" demiştir. Böylece, mahkemenin adı konusundaki eleştirimizi, sözde ciddi bulmayan mahkeme, iddiamızı fiilen benimsemiş ve hemen uygulamaya geçmiş olduğunu belirtmek gereğini duymuştur.

Türk Ulusu adına karar vermesi gereken bir mahkemenin KOMUTANLIK MAHKEMESİ diye adlandırılmasının doğru olmadığına ilişkin görüşümüz, Gerekçeli Hüküm'ün

ilk satırlarında da benimsenmiştir. Çünkü Gerekçeli Hüküm şu cümle ile başlıyor:

"Türk ulusu adına yargılama yapıp hüküm vermeye görevli ve yetkili İstanbul 3 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi."

Görüldüğü gibi Mahkeme, ad konusundaki iddiamızı ciddi bulmadığını ara kararında bildirmiş olmasına rağmen kanuna uygun olarak alması gerektiğini belirttiğimiz adı gerekçeli hükümde de benimsemiş durumdadır.

Ancak Mahkemenin, kendisine takılan resmî addan KOMUTANLIK kelimesini çıkarması ve kendi adını kendisinin düzeltmesi hukuk açısından bir değer taşımaz. Çünkü Mahkemenin kuruluşu ile ilgili kararnamede ve hâkimlerin atanmalarına ilişkin kararnamelerde Mahkemenin adı Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi diye yazılıdır. Bu kararnameler değişmeden kendi adını değiştiren bir mahkeme hukuki niteliğini kaybeder. Çünkü İstanbul Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi diye resmen kurulmuş bir mahkeme bulunmadığı gibi hâkimler de İstanbul Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi hâkimlerine değil, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi hâkimliğine atanmışlardır. Her hâkim ancak atanmış bulunduğu mahkemede görev yapabilir.

İddianameye göre de, bu davaya ancak Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesinde bakılabilir. Adından KOMUTANLIK kelimesini çıkararak kendi adını kendi değiştiren mahkeme, iddianamede belirtilen mahkemeden başka bir mahkemedir ve bu nedenle bu davaya bakamaz.

Bunun için, Mahkeme, kendi adını kendisi değiştirmeye kalkacak yerde ilgili kararnamelerde gerekli değişikliğin yapılmasını sağlamaya çalışmalıydı.

19 Ekim 1971 günkü duruşmada mahkemeye verdiğimiz dilekçemizin sonunda istemimizi şöyle özetlemiştik:

"Komutanlık Mahkemesi adıyla kurulan ve bu adla görev yapan mahkemelerin yargı yetkisi yoktur.

Bu nedenle: Mahkemeniz adının Anayasa'nın ruhuna ve Sıkıyönetim Kanunu'nun 11. maddesine uygun olarak düzeltilmesi için ilgili mercilere başvurulmasını ve sonuç alınıncaya kadar duruşmanın talikine karar verilmesini dilerim."

Mahkeme, resmî adını kendi kendine değiştirmeye kalkmakla bu adın kanuna uygun olmadığını kabul etmiş durumdadır. Böyle olunca, Mahkeme adının kanuna uydurulması için ilgili mercilere başvurulması ve sonuç alınıncaya kadar karar verilmemesi gerekirdi. Mahkeme, resmî adı dışında bir adla hüküm vermekle usule aykırı hareket etmiştir.

Gerekçeli Hüküm'de mahkemenin adı bakımından göze çarpan bir başka çelişki daha var:

Mahkeme, İstanbul'da Kara Kuvvetleri Komutanlığı Basımevinde basılmış bulunan *GEREKÇELİ HÜKÜM*[3] adlı kitabın, "Gerekçeli Hüküm" başlığı altındaki satırlarında kendini İstanbul 3 Numardalı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi diye adlandırdığı halde, kitabın dış ve iç kapağında ve birinci sayfanın başında kendi adını şöyle yazmıştır: İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi.

Görülüyor ki, Mahkeme, Hüküm verdiği ve hatta Gerekçeli Hüküm'ü yazdığı tarihte bile kendi adının ne olması gerektiğine kesin olarak karar verememiştir.

İdamlara karar vermiş olan bu mahkemenin adı nedir?

İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesi mi?

İstanbul 3 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi mi? yoksa,

İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi mi?

Hüküm veren mahkeme, bu davada bu üç adı da kullanmış bulunmaktadır.

Adı bile kararlaştırılamamış olan bir mahkemenin hükmü onanabilir mi?

Mahkemenin kullandığı bu üç ad arasında anlam bakımından hiçbir fark bulunmasaydı; fark sadece biçimsel olsaydı bile biçim bakımından üç ayrı ad kullanmış olan bu mahkemenin hükmü gene onanamazdı. Çünkü hükmün konusu idamdır ve kendi adını tayin ve tespitte acze düşmüş olan bir mahkemenin verdiği idam kararları, bir rastlantı eseri olarak isabetli bile olsa, kamuoyunda güven sağlayamaz. Güven sağlayamayan bir adaletin ise toplumsal hiçbir yararı olmayacağı çok eskiden beri bilinip tekrarlanan bir gerçektir.

3. *Gerekçeli Hüküm*, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, 1971.

Hükmün sadece bu nedenle bile bozulması gerekir.

Kaldı ki, hüküm veren mahkemenin adları arasındaki fark biçimsel olmaktan uzaktır. Bu adlar arasında çok önemli anlam farkı vardır. Çünkü SIKIYÖNETİM ASKERİ MAHKEMESİ adı, mahkemenin bağımsızlığından şüphe ettirecek nitelikte olmadığı halde SIKIYÖNETİM KOMUTANLIĞI ASKERİ MAHKEMESİ adı Mahkemenin, komutanlığa bağlı olduğu ve Sıkıyönetim Komutanında bir YARGI yetkisi bulunduğu kanısını uyandırır.

Nitekim, Türk Silahlı Kuvvetlerinin başı olan Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç bile, Sıkıyönetim Mahkemelerinin bu adı yüzünden böyle yanlış bir görüşe kapılmış ve 4 Aralık 1971 günkü gazetelerde yayımlanan bir mesajında şöyle demiştir:

> Sıkıyönetim, Anayasa'nın öngördüğü şekilde silahlı kuvvetlerden belirli komutanlara, belirli bölgelerde ve belirli süreler için kanunla verilmiş idari ve kazai bir yetkidir.

Tağmaç'ın bu mesajına rağmen, Sıkıyönetim Komutanında yargı yetkisi (Kazai bir yetki) yoktur. Anayasamıza göre, hiçbir komutana böyle bir yetki verilmesi imkânı da olamaz. Böyle olduğu halde, KOMUTANLIK MAHKEMESİ adının yanıltıcı etkisiyle, Tağmaç bile bu yanlış görüşe kapılmıştır.

Bu yanlış görüşün yaygın bir hal almaması ve özellikle mahkemelerin bağımsızlığı ilkesinin zedelenmekten korunması için 6/12/1971 günü Başbakanlığa ve Genelkurmay Başkanlığına gönderdiğim dilekçemde şöyle diyordum:

1– Başbakanlığa

2– Genelkurmay Başkanlığına

Konusu: Orgeneral Memduh Tağmaç'ın mesajındaki yanlışın düzeltilmesi hakkında.

11 Bakanın istifası üzerine Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç'ın Türk Silahlı Kuvvetlerine verdiği mesaj, 5 Aralık 1971 günkü gazetelerde yayımlanmış bulunuyor. Yayımlanan metinde şöyle bir cümle var:

> Sıkıyönetim; Anayasa'nın öngördüğü şekilde, Silahlı Kuvvetlerden belirli Komutanlara, belirli bölgelerde ve belirli süreler için kanunla verilmiş idari ve KAZAİ bir yetkidir.

Bu cümledeki "ve kazai" kelimelerinin mesaj metnine herhangi bir şekilde yanlışlıkla girdiği kanısındayım. Çünkü gazetelerde yayımlanan yukarıdaki biçimiyle cümle; sıkıyönetim dönemlerinde belirli komutanların kaza (yargı) yetkisini de taşıdıkları iddiasını kapsamaktadır.

Oysa, bilindiği gibi, Anayasamıza göre yargı yetkisi Sıkıyönetim dönemlerinde de yalnız ve yalnız bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır. Sıkıyönetim Mahkemeleri de KOMUTAN ADINA değil, Türk Ulusu adına karar vermek zorundadır.

Bunun için, Sıkıyönetimin belirli Komutanlara yargı yetkisini de verdiği iddiası Anayasa'ya aykırı düşen büyük bir yanlıştır.

Mesajında, "Herkesin kendi yetki ve sorumluluklarını gayet iyi bilmesini hatırlatmakla şimdilik yetinmek" istediğini belirten "Silahlı Kuvvetler Komutanı" şüphesiz yargı yetkisinin "belirli Komutanlar" tarafından değil, sadece bağımsız mahkemeler tarafından kullanıldığını çok iyi bilir. Bunun için, Tağmaç'ın mesajındaki cümleye "ve kazai" kelimelerinin her nasılsa karışıvermiş olduğunun kabulü gerekir.

Türk Silahlı Kuvvetlerinde ve Kamuoyunda yanlış kanıların uyanmaması için sözü geçen yanlışlığın düzeltilmesini Anayasamızın 62. maddesinden aldığım hakka dayanarak dilerim.

6 Aralık 1971
Av. Faik Muzaffer Amaç
Salihpaşa Caddesi No. 72
Gaziosmanpaşa – İstanbul

Tağmaç'ın yaptığı ve dilekçeme rağmen bugüne kadar düzeltilmemiş olan bu yanlış, Sıkıyönetim Mahkemelerine SIKIYÖNETİM KOMUTANLIĞI MAHKEMESİ diye ad takmanın doğurabileceği kötülükleri belirten dikkate değer bir örnektir.

SONUÇ: Hüküm veren mahkemenin kurulmasına ve bu mahkeme hâkimliklerine yapılan atamalara ilişkin kararnamelerde mahkemenin adı: SIKIYÖNETİM KOMUTANLIĞI ASKERİ MAHKEMESİ'dir. Bu ad, Anayasa'ya ve 1402 sayılı Kanun'un 11. maddesine aykırıdır. Adı kanuna aykırı olan bir

mahkemenin kanuna uygun olarak kurulmuş bulunduğunun kabulüne imkân yoktur.

Bunun için, KOMUTANLIK MAHKEMESİ diye bir adla yargılama yapan mahkeme kanuna uygun olarak kurulmamış sayılacağından, hükmün, 353 sayılı Kanun'un 207. maddesinin A bendi uyarınca bozulması gerekir.

İkinci Bölüm
Mahkemenin Kuruluşu

Anayasamıza göre, Yargı yetkisinin bağımsız mahkemelerce kullanılması gerekir. Oysa, Askerî mahkemeler ve özellikle Sıkıyönetim mahkemeleri kuruluş bakımından bağımsız değildirler. Yürütme organına bağlı durumdadırlar.

Askerî Mahkemelerin ve bu arada hükmü veren İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesinin neden bağımsız sayılamayacağını biz, ilk duruşmada mahkemeye verdiğimiz bir dilekçede şöyle anlatmıştık.

1– Anayasa'ya Aykırılık İddiası

Anayasamıza göre, mahkemeniz Türk Ulusu adına karar verecektir. Bunun için yargılamaya başlamadan önce yüksek kurulunuzun üzerinde durup düşünmesi gereken bir konu vardır:

Mahkemeniz Türk Ulusu adına karar verebilecek derecede bağımsız mıdır?

Mahkemeniz hâkimleri siyasi iktidarın her türlü baskısından korunacak biçimde hâkimlik teminatına kavuşturulmuş mudur?

Her Mahkeme, yargılamakta olduğu sanık hakkında karar vermeden önce sanığa bu konuda güven sağlayabilmelidir. Bunun için tarafların bu konudaki iddialarını mahkeme bir karara bağlamak zorundadır.

Biz iddia ediyoruz ki: Askeri Hâkimler ve Askeri Savcılar hakkındaki 357 sayılı Kanun'un Anayasa'ya aykırı hükümleri yüzünden mahkemeniz bağımsız bir mahkeme niteliğinde değildir.

Bu mahkeme hâkimlerinin siyasi iktidar baskısından masun kalabilmeleri için ahlak ve seciyelerinden başka hiçbir teminatları yoktur.

Ancak seciye ve ahlakın bağımsızlık konusunda yeter bir teminat sayılamayacağını belirtmek üzere hukuk otoriteleri derlerki:

> Hâkimlerin, en kuvvetli teminatı kendi ahlak ve seciyelerinin sağlamlığında bulacaklarına dair sık sık tekrarlanan bir söz vardır. Bu söz, gerçek payı taşımakla birlikte demogojiye de çok elverişlidir. Hâkimin yüksek ahlak ve kuvvetli seciye sahibi olması şüphesiz ki lazımdır, şarttır. Ama bu nitelikler kendisinin iktidar karşısında bağımsızlığını sağlamak için yeterli değildir. Zira, unutmamak lazımdır ki hâkim de nihayet bir insandır ve iktidar kendisi üzerinde tasarruf edebilmek serbestliğini haiz olduğu müddetçe onun bağımsızlığından söz etmeye imkân yoktur.[4]

Hâkimlerin ahlak ve seciyelerindeki sağlamlıkla, hâkimlik teminatı ve bağımsız mahkeme konularının çözümlenemeyeceğini Anayasa Mahkemesi de birçok kararlarında belirtmiştir. Mesela, 15/5/1963 günlü, Esas: 1963/125, Karar: 1963/112 sayılı kararında Anayasa Mahkemesi şöyle der:

> Hâkimlik teminatı, hâkimleri korumak için değil; yargı organını bağımsızlığa kavuşturmak yolu ile adaletin gerçekleşmesini sağlamak için kabul edilmiştir. (...) İdarenin arzusu ile (...) mesleğini kaybedebileceği endişesine kapılacak bir hâkim, görevini adalet icaplarına uygun şekilde yapmakta müşkülata düşebilir, bağımsızlığını kaybedebilir. Sadece bir hâkimin bu duruma düşebilmesi ihtimali dahi, Anayasa'nın 133. maddesiyle kabul edilen hâkimlik teminatının ve 7. maddesinde yer alan MAHKEMELERİN BAĞIMSIZLIĞI esasının zedelenmesine yeterlidir.[5]

Sayın Başkan ve sayın üyeler,

Yukarıdan beri yaptığımız açıklamalar anlatmıştır ki:

Yüksek Kurulunuzun bağımsız bir mahkeme niteliğinde bulunmadığını ve kurulunuzu teşkil eden hâkimlerin teminattan yoksun olduklarını söylemek kişilikleriniz hakkında herhangi bir iddiayı asla kapsamaz.

---

4. Prof. Dr. Münci Kapani, *İcra Organı Karşısında Hâkimlerin İstiklâli*, A. Ü. Hukuk Fakültesi Yay.,1956, s. 284.
5. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı 1, s. 233.

Kişilikleriniz dışında, objektif bir biçimde incelenmesi gereken konu şudur:

357 sayılı Kanun, askerî hâkimlere Anayasa'nın öngördüğü teminatı sağlamış mıdır? Bu kanuna göre atanan hâkimlerden kurulu bir mahkeme bağımsız mahkeme niteliğinde midir?

Bu soruları cevaplandırabilmek için 357 sayılı Kanun'un 16. maddesine bakalım:

Bu maddeye göre, "Askeri hâkimlerin atanmaları (...) Milli Savunma Bakanı ve Başbakanın ortak kararnamesiyle Cumhurbaşkanının onayına sunulur."

Demek ki, Askeri hâkimler: Bir bakanla başbakan tarafından atanmaktadır. Yürütme organı tarafından atanan kişilerin aynı organa karşı bağımsız oldukları ileri sürülebilir mi?

Anayasa Mahkemesi; değil hâkimlerin, Cumhuriyet Savcılarının bile bu şekilde atanmalarının Anayasa'ya aykırı olduğunu karara bağlamıştır. Oysa bilindiği gibi Savcılar bağımsız değildirler. Savcıların bağımsız olmadıkları Anayasa Mahkemesinin 22/9/1964 günlü Esas: 1963/140, Karar: 1964/62 sayılı kararında şu şekilde belirtilmiştir:

> Anayasa'nın 7. ve 132. maddelerine göre bağımsızlık, hâkimler ve mahkemeler içindir. (...) Oysa Cumhuriyet Savcısı hâkim değildir. (...) Adalet Bakanı yürütme organının temsilcisi olarak adalet cihazının işlemesinin siyasi sorumluluğunu taşımaktadır ve savcıların da görev bakımından yürütme ile ilişkileri vardır.[6]

Anayasa Mahkemesi Cumhuriyet Savcılarının bağımsız olmadıklarını bu şekilde belirtmiş olmasına rağmen, Cumhuriyet Savcılarının bile Adalet Bakanı ile Başbakan tarafından atanmalarını Anayasa'ya aykırı bulmuştur.

Anayasa Mahkemesi, 18/12/1967 günlü Esas: 1966/31, Karar: 1967/45 sayılı kararında teminat konusunda şöyle demiştir:

> Bir devlet görevlisinin kişiliğine değer verildiğinden dolayı teminat altında bulundurulması söz konusu edilemez. Ona sağlanan herhangi bir teminat ancak ve ancak görevini gereği gibi yerine getirebilmesi içindir. Gerçekten, Anayasa ya da kanun koyucu'nun bir görev-

6. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı 4. s. 208, 210, 121, 214.

liye herhangi bir teminat istemesi yalnızca o görevlinin yerine getireceği kamu görevinin yolunda ve düzeninde görülmesi gereğini güder, başka devlet görevlilerinde bulunmayan bir teminatlı durumun sağlanması ise özel önemi olan bir görevin özelliğine uygun biçimde yerine getirilebilmesi için olur.

Teminatın ereği ise görevliyi siyasi güç sahiplerinin etkisinden uzak tutabilmektir. O halde, Anayasa'nın, görevlerinin özelliğine göre, savcılar için öngördüğü teminat onların görevlerini siyasi güç sahiplerinin etkisi altında olmak kaygısına düşmeksizin, belli hukuk kuralları uyarınca yapmalarını sağlayacak bir hukuki durum olacaktır. (...)

Hukuk düzenininde yeterince korunmayan bir görevlinin kendi kaderi üzerinde söz sahibi bulunan kişinin dileklerine aykırı davranmamak eğilimini duyması ve bu eğilimin onun görevini aksatabilmesi insan denilen varlığın zayıf yanlarındandır.

Görevlilerin hepsinin kanundışı etkilere kapılmaksızın görevlerini yerine getirmeleri kuraldır. Ancak görevliler arasında az da olsa kimi güçsüz kişilerin bulunabileceği ve bunların görevlerinde kanundışı etkiler altında kalabilecekleri de bir gerçektir. Genellikle hukuk kurallarının ve özellikle teminat sağlayan hükümlerin bu gibi durumları önleyecek nitelikte bulunması bir zorunluktur. (...)

Teminat konularında göz önünde tutulacak önemli bir yön halkın gözünde belli devlet görevlisini siyasi güç sahiplerinin dileklerine karşı korumamış gibi gösteren hükümlere kanunlarda yer verilmemesidir. Buna göre yeterince koruyucu tedbirler alınmaksızın kanunlara konulan hükümler savcıları halkın gözünde siyasi güç sahiplerine karşı teminatsız görevliler olarak gösterir ve bu görünüş onların hukuka uygun işlemlerini bile halkın gözünde kuşkuyla karşılanan işlemler durumuna sokar ki, bu bile adalet işlerinin görülmesi yolunda halk açısından güven verici sayılamaz ve yurttaşları tedirgin eder. Başka deyimle sosyal iç rahatlığını giderir.

Anayasa Mahkemesi, Teminatın tanımı ve amacı üzerindeki bu genel açıklamasından sonra, Cumhuriyet Savcılarının

bir Bakanla Başbakan tarafından atanmalarının Anayasa'ya aykırı bulunduğunu belirtmek için diyor ki:

> İşlemin bakanlığa bağlı yüksek görevlilerden kurulu bir kurulun düşüncesinin alınmış olması ve Başbakan ile Cumhurbaşkanınca imzalanmış kararname ile yapılması koşullarına bağlı tutulmasının savcılar için herhangi bir teminat sağlamadığı gibi ve bundan dolayı Anayasa'nın 137. maddesine aykırı olduğu sonucuna varılmaktadır. Bakanlık ileri gelenlerinden kurulu topluluğun düşüncesinin alınmış olması hiçbir şekilde teminat sağlamaz. Çünkü bu kurulda bulunanlar hukuki durumca Bakana karşı doğrudan doğruya idari mürakabe zinciri içindedirler. Bundan dolayı bu nitelikteki bir kurulun düşüncesi Bakan için bağlayıcı bulunsa bile gene bir teminat sayılamaz. Kaldı ki, söz konusu maddeye göre bu kurulun düşüncesi Bakan için bağlayıcı da değildir. Bu kurul üyelerinin teminatlı olmaları bile durumu değiştirmez.[7]

Anayasa Mahkemesi 45 sayılı Kanun'un 77. maddesindeki Cumhuriyet Savcılarının Adalet Bakanı ile Başbakan tarafından atanacakları hakkındaki kanun hükmünü işte bu gerekçelerle Anayasa'ya aykırı bulup iptal kararı vermiştir.

IV– İddiamızın Ciddiliği

Anayasa'ya aykırılık iddiasının Mahkemesine gönderilmesi için bu iddianın mahkemece benimsenmiş olmasının zorunlu bulunmadığını bu bölümün III/1 kesiminde Anayasa'nın ve 44 sayılı Kanun'un maddelerine dayanarak açıklamıştık. Uygulamalar da bu açıklamayı doğrulamaktadır. Mahkemeler, aykırılık iddiasının doğru olmadığı kanısında bile olsalar, iddiayı ciddi görürlerse Anayasa Mahkemesine göndermekte ve Anayasa Mahkemesi de konuyu incelemektedir.

Buna ilişkin birkaç örnekten biri şudur:

Basında TEDBİRLER KANUNU diye anılan 38 sayılı Kanun'un 1. maddesinin A bendine aykırı hareket ettiği iddiasıyla bir gazetenin sorumlu müdürü aleyhine Ankara 1. Ağır Ceza Mahkemesinde açılan kamu davasında sanık

7. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı 4, s. 208, 210, 212, 214.

vekili, bu kanun hükmünün Anayasa'ya aykırılığını ileri sürmüş ve Anayasa Mahkemesine başvurulmasını istemiştir.

Mahkeme, bu iddiayı esas yönünden benimsememiş; ama ciddi bulmuş ve Anayasa Mahkemesine başvurmuştur.

Mahkeme, Anayasa'ya aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varışının nedenlerini şöyle açıklamıştır:

> Söz konusu edilen bu 38 sayılı Kanun'un 1. maddesinin A bendinin Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygunluk derecesinin, demokrasimizin en baş dayanağı olan Anayasa Mahkemesince de kontrolü ile bu kanunun en küçük ne bir itiraz ve ne de herhangi bir aykırılık iddialarına yer vermeyecek kesinlikte bir uygulama üstünlüğüne ve sonuç olarak da yayınlandığı günden beri her çeşit basının maksada göre anlayış çerçevesinde yaptıkları yayımlar karşısında güvensizliğe düşürülmüş olan umumi efkârın yatıştırılması ve sanıkların müdafaa haklarının da umumi ceza prensipleri içinde layık olduğu bir üstünlük değerine ulaştırılabilmesi için 44 sayılı Kanun'un 27. maddesinin 2. bendi gereğince sanık müdafilerinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varılmıştır.[8]

Görülüyor ki, konunun Anayasa Mahkemesine gönderilmesi için verilen kararda, Anayasa'ya aykırılık iddiasının benimsendiğini gösteren bir tek kelime yoktur. Tersine, kararda, itiraz konusu hükmü, mahkemenin, Anayasa'ya aykırı bulmadığını belirten deyimler bile vardır. İtiraz konusu kanun hükmünün en küçük ne bir itiraz ve ne de herhangi bir aykırılık iddialarına yer vermeyecek kesinlikte bir uygulama üstünlüğüne ulaşması için Anayasa Mahkemesine başvurulmuş olduğunun belirtilmesi, mahkemenin bu hükmü Anayasa'ya aykırı bulmadığının, dolaylı bir biçimde de olsa ifadesi sayılır.

Tarafların birinin Anayasa'ya aykırılık iddiası üzerine Anayasa Mahkemesine başvurulması için bu iddianın mahkemece benimsenmiş olması ve kanun hükmünün Anayasa'ya hangi nedenlerle aykırı bulunduğu, mahkemenin de belirtmesi zorunlu olsaydı, Anayasa Mahkemesi, kendi İç Tüzüğü'nün 15. maddesi uyarınca, bu eksik tamamlanmadan

8. Anayasa Mahkemesi *Kararlar* dergisi, Sayı 6, s. 312.

esas hakkında karar vermezdi. Oysa, Anayasa Mahkemesi bunu bir eksik saymamış ve itirazı esas bakımından inceleyip karara bağlamıştır.

Demek ki, Mahkeme, ileri sürülen Anayasa'ya aykırılık iddiasını benimsememiş; tersine bu iddianın doğru olmadığı kanısına varmış bulunduğu halde konuyu, sırf tartışmaların sona ermesini sağlamak maksadıyla, Anayasa Mahkemesine göndermiş ve Anayasa Mahkemesi de iddiayı esas bakımından incelemiştir.

Askeri mahkemeler hâkimlerinin ve bu arada sıkıyönetim mahkemeleri hâkimlerinin Başbakanla Milli Savunma Bakanı tarafından atanmalarını sağlayan 357 sayılı Kanun'un Anayasa'ya aykırılığı iddiası da yıllardan beri birçok hukukçu arasında tartışma konusu olmuştur. Sıkıyönetim Mahkemeleri ve Askeri Yargıtay da bu iddiayı tartışmaya değer nitelikte görerek kararlarında iddiaların eleştirisini yapmak gereğini duymuşlardır.

Hüküm veren mahkeme Anayasa'ya aykırılık iddiasını benimsemese bile tartışma konusu olduğu için ciddi kabul edilmesi gereken bu iddiayı Anayasa Mahkemesine göndermeliydi.

Bu konudaki talebimizin reddedilmiş olması usulsüzdür.

Ama, Anayasa Mahkemesinin 10 Şubat 1972 günkü *Resmi Gazete*'de yayımlanmış bulunan Esas: 1971/17, Karar: 1971/58 sayılı kararında belirtildiği gibi aykırılık iddiası mahkemece ciddi görülmediği halde Yargıtayca ciddi görülürse konuyu, Yargıtay'ın Anayasa Mahkemesine göndermesi ve Anayasa Mahkemesinden karar çıkıncaya kadar davayı geri bırakması gerekmektedir.

Biz, 357 sayılı Kanun'un 16. maddesinin Anayasa'nın 7., 132. ve 133. maddelerine aykırı olduğunu mahkemede ileri sürdük. Aynı iddiayı huzurunuzda da tekrarlıyoruz.

Anayasa'ya aykırılık iddiasının doğru olup olmadığına karar verme yetkisi sadece Anayasa Mahkemesine ait bulunduğundan, Daireniz, kendisini Anayasa Mahkemesi yerine koyup iddiamızın tartışmasını yapamaz. İddiamızın ciddiliği zihinlerde tereddüt yaratmış olması ve yıllardan beri tartışılmakta bulunmasıyla sabittir.

Zihinlerde hasıl olan bu tereddüt'ün yok edilmesi ve tartışmaların sona ermesi ancak konunun Anayasa Mahkemesine gönderilmesiyle mümkün olabilir.

Bu nedenle: Daireniz, Anayasa'ya aykırılık iddiamızın doğru olmadığı kanısında bile olsa iddiamızı Anayasa Mahkemesine göndermekle yükümlüdür. Bu, dairenizin Anayasal bir görevidir.

Anayasa'yı ihlal suçundan sanık olanların yargılandığı böyle bir davada Dairenizin Anayasal bir görevi yerine getirmekte tereddüt etmeyeceğine inanıyoruz.

Bu inançla: 357 sayılı Kanun'un 16. maddesinin iptali için Anayasa Mahkemesine itiraz yoluyla başvurulmasına karar verilmesini diliyoruz.

Üçüncü Bölüm
Duruşmanın Açıklığı Kuralı

Yargılama yapılan salonun kapısındaki levhada MAHKEME kelimesi yazılı idi. Tutanaklarda da, duruşmaların açık olarak yapıldığı yazılıdır. Ama kapısında MAHKEME diye yazılı bulunan salon Selimiye Kışlasının içinde idi. Mahkeme salonuna girebilmek için kışlanın kapısından girmek ve uzun koridorlardan geçmek gerekiyordu. Bilindiği gibi bir kışlanın kapısından içeri girebilmek ancak özel bir müsaade ile mümkündür. Bunun için, duruşmaları dinleyebilmek umuduyla kışlanın kapısında bekleşenlerden pek çoğu bu müsaadeyi alamadan geri dönmek zorunda kalıyorlardı.

İçeri girmek müsaadesi alabilmiş olanlar da her girişlerinde, kapıdaki görevliye ikişer fotoğraflarıyla nüfus hüviyet cüzdanlarını vermek ve kimin duruşmasını, ne maksatla izlemek istedikleri, oturdukları yer ve meslekleri hakkındaki soruları tehdit edici bakışlar altında cevaplandırmak suretiyle bu imkâna kavuşabiliyorlardı.

Sıkıyönetim dönemlerinde herkesin hiçbir sebep gösterilmeden sorgusuz sualsiz 30 gün süreyle gözaltına alınabilme tehdidi altında bulunduğu düşünülünce, duruşmaları dinlemek isteyenlerin kimliklerinin tespiti ve fotoğraflarının alınması gibi tedbirlerin duruşmaların aleniliği ilkesiyle bağdaşamayacağı kolayca anlaşılır.

Bu konuda somut örnekler vermek de gerekmez. Genel olarak kışla disiplini ile alenilik ilkesinin hiçbir yerde hiçbir zaman bağdaşamayacağı ve bağdaşmaması gerektiği herkesçe bilinen bir gerçektir.

Bu nedenle, kışla içindeki bir salonda yapılan yargılama gerçek anlamda aleni olamaz.

Askeri Mahkemelerin Komutanlıklar NEZDİNDE kurulmasına ilişkin bulunan 353 sayılı Kanun'un 1. maddesi bu mahkemelerin kışla içinde görev yapmalarını gerektirmez. Çünkü KOMUTANLIK NEZDİNDE sözünün Anayasa'ya aykırı olmaması için bunu KOMUTANLIĞIN GÖREV BÖLGESİNDE diye anlamak gerekir. KOMUTANLIK NEZDİNDE kelimesine başka bir anlam vererek Askeri Mahkemelerin kışla içinde kurulmasının zorunlu olacağı ileri sürülürse o zaman bu madde Anayasa'ya aykırı düşeceğinden iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulması gerekir. Ama biz, bu madde Anayasa'ya aykırı değildir, diyoruz. Çünkü Komutanlık nezdinde sözü Komutanlığın Görev Bölgesinde anlamına gelir. Bunda da Anayasa'ya aykırı bir yön yoktur.

Kimi yerlerde uygulama da bu söylediğimize uygundur. Örneğin Kocaeli'de, dış kapısının üstünde ASKERİ MAHKEME diye levha bulunan bir bina vardır. Demek ki, Kocaeli'de Askeri Mahkeme, kışlanın içinde değildir. 353 sayılı Kanun, Askeri Mahkemelerin kışla içinde kurulmasını buyurmuş olaydı, Kocaeli'de kapısının üstünde ASKERİ MAHKEME diye yazılı bir bina bulunmaması gerekirdi.

Askeri Mahkemelerin kışla içinde kurulması kanunun bir buyruğu olmadığı; tersine Anayasamızla teminat altına alınmış olan yargılamanın aleniliği ilkesi, mahkemelerin kışla içinde kurulmasını zorunlu kıldığı halde hüküm veren mahkemenin kışla içinde kurulmuş ve yargılamanın kışla içinde yapılmış olması usule aykırıdır.

SONUÇ: 353 sayılı Kanun'un 207. maddesinin F bendine göre: Duruşmanın açıklığı kuralına uyulmamış olması halinde kanuna herhalde aykırılık var sayılır.

Hüküm veren mahkeme; yargılamayı kışla içinde yapmış olmakla, duruşmanın açıklığı kuralına uymamış bulunmaktadır.

Bu nedenle: Duruşmanın açıklığı kuralı gerçekleşebilecek biçimde kışla dışında kurulmuş bir mahkemede yargılamanın yeniden yapılabilmesi için hükmün bozulması gerekir.

Dördüncü Bölüm
Yargılamadaki Usulsüzlükler

Duruşmalarda Usül Hükümlerine aykırı davranılmıştır. Bu usulsüzlükleri iki kesimde inceleyeceğiz:

I– Duruşma Tutanakları 353 sayılı Kanun'un 187. maddesine uygun olarak düzenlenmemiştir.

II– Savunma hakkı kısıtlanmıştır.

I– DURUŞMA TUTANAKLARI

Duruşma tutanaklarındaki usulsüzlükleri de iki dönemde inceleyeceğiz:

1– Hâkimleri ret isteminden önceki dönem.

2– Hâkimleri ret isteminden sonraki dönem.

1– Hâkimleri Ret İsteminden Önceki Dönem:

Duruşma tutanaklarının usulüne uygun bir biçimde düzenlenmiş olmamasını 27 Ağustos 1971 günü mahkemeye sunduğumuz hâkimlerin reddi isteminin gerekçesinde de söz konusu etmiş ve şöyle demiştik:

Yargılamanın usulüne uygun bir biçimde cereyan edip etmediği ve yargıcın yargıçlık görevini iyi yapıp yapmadığı ancak sahih bir duruşma tutanağı ile anlaşılabilir. Oysa, bu davanın duruşma tunanakları asla güven verici değildir. Bu konuda birkaç örnek verelim:

a) Birinci celsede, tutanağın 1. sayfasında şöyle deniyor:

İrfan Uçar hariç, sanıklar: Dosyayı layıkı veçhile inceleyemediklerini, Asreri Mahkeme kurulunu teşkil eyleyen hâkimler hakkında bir bilgi ve kanaatlerinin bulunmadığını (...) beyan ettiler. Bu cümleden sanılır ki: İrfan Uçar'dan başka bütün sanıklara hâkim teker teker sormuş ve zabıtta yazılı olan cevabı almıştır. Durumun böyle olmadığını tutanağın dördüncü sayfasında Avukat Akgün Ersoy: Bu husus yerine getirilmediği halde yerine getirilmiş gibi gösterilmiştir, demek suretiyle belirtmiştir. Nitekim, sanıklardan Mehmet

Balaban, tutanağın 2. sayfasında: Askeri Mahkemeyi teşkil eden şahıslara güveni olduğunu belirtmek suretiyle tutanağın 1. sayfasındaki cümleyi çürütmüştür.

b) Sanıklardan Mahir Çayan'ın sorgusu yapılırken söyledikleri, tutanağa doğru dürüst geçirilmemiş olduğundan tutanağın 16. sayfasında şu düşündürücü sözleri okuyoruz:

Çayan diyor ki: 15 dakikalık ara zarfında avukatlarımdan aldığım duruşma zabıtnamelerini tetkik ettim. Ben, etraflıca izahta bulunmuştum. Olduğu gibi geçmemiş ve dolayısıyla sorgum ayrıntılı olarak anlaşılamamış olacağı endişesiyle sorgu olarak söylemek estediklerimi dosyasına konulmak ve yeri geldiğinde tetkik edilip bu açıdan benim sorgum olarak kıymetlendirilmek üzere tevdi ediyorum, dedi.

Mahir Çayan'ın şu beyanı duruşma tutanaklarının ne dereceye kadar güvenilmeye elverişli sayılabileceği hakkında yeter bir ölçüdür. Sorgu, sözlüdür. Ama sanık, sözlerinin tutanağa geçmediğini görünce mecbur olmuş, elindeki el yazısından ibaret notlarını sorgusu yerine kaim olmak üzere mahkemeye tevdi etmiştir.

Müvekkilimiz Mahir Çayan'ın sorgusunda yapılan bu yanlış hareketin ondan sonraki sanıkların sorgusunda olsun tekrar edilmemesi için, biz mahkemeye 24 Ağustos 1971 tarihinde bir dilekçe verdik ve bu dilekçede dedik ki:

"Müvekkillerimizin evvelce bir hâkim tarafından alınmış ifadeleri yoktur. Bunun için onların davayı aydınlatmaya yarayan sözlerinin tutanağa ağızlarından çıktığı gibi geçirilmesi kanuni bir zorunluktur."

353 sayılı Kanun'un 178. maddesinden aldığımız hakka dayanarak böyle bir talepte bulunmuştuk. Bu talebimizin mahkemece nasıl bir tepkiyle karşılandığı hususunda duruşma tutanaklarında bir açıklık bulunmadığı için *Akşam* gazetesinin 25 Ağustos 1971 günlü sayısında 7. sayfanın 5. sütununda "Mahkemede Teyp Var" başlıklı kısmı okuyalım:

> Bu sırada sanık Mahir Çayan'ın müdafi avukatları, mahkeme başkanlığına müşterek imzalı bir dilekçe vererek, Sanıkların daha önce bir hâkim tarafından sorgularının yapılmadığı için sorguların, sanıkların ağzından çıktığı gibi tutanağa geçmesini istemişlerdir. Bunun üzerine duruşma hâkimi Yarbay Akdemir Akmut: Türk Milleti adına yapılan

bu tarihi yargılamayı teyp bandları kaydetmektedir. Bu mahkemede kimsenin hakkı yenmez. Duruşma dürüstlükle yapılmaktadır. Ne söylemek istiyorsunuz? Açık oynayın. Mahkeme açıktır. Oyalamayın. Millet adına yargılama yapıyoruz. Bütün engellemelerinize rağmen, duruşma dürüst olarak yapılacaktır, diye çıkışmıştır.

c) 353 sayılı Kanun'un 178. maddesi, tutanağa yazılacak şeyleri ayrı ayrı saydıktan sonra şöyle der:

Kısacası, tutanak, duruşmada geçen bütün vakaları (...) kapsar.

Bu davaya ait duruşma tutanakları acaba bu şartı yerine getirmekte midir?

Bu konuda da bir karara varabilmek için 25 Ağustos 1971 günkü duruşmaya ait tutanaklarla, o günkü duruşmaları yazan 26 Ağustos 1971 günkü gazeteleri karşılaştıralım. *Milliyet* gazetesinin birinci sayfasında "Çayan Davası" başlığının altında şu ikinci başlığı okuyoruz:

"Duruşma sırasında dün olay çıktı."

Aynı günkü *Günaydın* gazetesinde de şu başlık var:

"Çayan ve arkadaşları ayağa kalkmayınca mahkemede olaylar çıktı."

Oysa 25 Ağustos gününe ait duruşma tutanaklarını incelediğimizde, Mahkemede geçmiş bir olaya dair hiçbir kayıt göremiyoruz. Duruşma tutanaklarının, gazetelerden daha doğru olması gerekeceğini düşünerek herhalde gazetede sözü edilen olaylar, yargılamayı ilgilendirmeyen ve tutanağa geçirilmesi gerekmeyen, duruşma dışı olaylardır düşüncesiyle gazetede yazılan olayları okuyoruz. Hayretle görüyoruz ki: Olaylar doğrudan doğruya duruşmayla ilgilidir.

Duruşmayı yöneten hâkim, ara kararını yazdırırken sanıklar oturdu diye önce salondaki güvenlik kuvvetlerini –sanıkları ayağa kaldırmaları için– cebir kullanmaya davet etmiş ,sonra salon dışından da kuvvet çağırarak, sanıkları zorla ayağa kaldırtmak istemiştir. Bu arada *Milliyet* gazetesinin, 23 Ağustos 1971 günlü sayısının 9. sayfasının 3. sütununda belirtildiğine göre:

Avukatı da "Mahir, sana avukatın olarak söylüyorum. Lütfen ayağa kalk" demiştir.

Bundan sonra, "Kalkalım" sözü sanıklar arasında dolaşmış ve sanıklar ayağa kalkmışlardır.

Duruşma tutanaklarında OLAY hakkında herhangi bir şekilde açıklama mevcut olsaydı, tutanaklar bu davada güvenilir biçimde düzenlenmemekte olmasına rağmen, kanun gereğince sahteliği sabit oluncaya kadar doğru sayılacaktı. Şükürler olsun ki, olay hakkında tutanakta tek bir kelime bile yazılmamıştır. Öte yandan da olayın mevcudiyeti artık inkârı imkânsız bir gerçektir.

Görüldüğü gibi hâkimlerin reddi istemimizi kapsayan dilekçemizdeki duruşma tutanaklarının güven verici olmadığını belirtmek için günlük gazeteleri delil olarak göstermiştik. Çünkü o sıralarda basın mensuplarının duruşmalarda kendi gözleriyle görüp kulaklarıyla işittikleri şeyler gazetelerde yayımlanabiliyordu.

Biz duruşma tutanaklarının usulüne uygun düzenlenmediğini gazetelerdeki bu haberlere dayanarak kanıtlamak istedikten sonra elimizde bu imkân da kalmadı. Çünkü gazeteler yargılamaya ilişkin haberlerde kendi muhabirlerinin görüp duyduklarını artık yayımlayamıyorlardı. Bizim, hâkimleri ret istemimizden sonra; Sıkıyönetim Mahkemeleriyle ilgili haberlerin biricik kaynağı duruşma tutanaklarından ibaret olmuştu.

2– Hâkimleri Ret İsteminden Sonra

Duruşma hâkimi, savunma hakkına çok önem veriyormuş gibi gözükmek için, arada sırada, kimi sanıkların sözlerini tutanağa kendi ağızlarından çıktığı gibi yazdırmalarına müsaade ediyor ve bu müsaadeyi tutanağa da geçirtiyordu. Ama genellikle savunma hakkıyla ilgili konularda sanıkların ve müdafilerinin sözlerini ve istemlerini tutanağa ya hiç geçirtmiyor ya da eksik geçirtiyordu.

Müdafiler, bu usulsüzlüğe duruşmalarda birçok kereler değinmişlerse de olumlu bir sonuç alamamış, tersine duruşma hâkimi tarafından kötü niyetle, mahkemeyi töhmet altında bırakmakla ve provokasyona girişmek niyetinde olmakla suçlandırılmıştır.

Duruşma tutanaklarından aktardığımız şu örnekler yargılamada usulsüzlük yapıldığını ispatlayacak niteliktedir.

Örnek: 1

Avukat Faik Muzaffer Amaç, 6 Ekim 1971 günlü duruşmada tutanakların usulüne uygun bir biçimde yazdırılmadığını ileri sürmüş, bunun üzerine duruşma hâkimi şöyle demiştir:

"Avukat Faik Muzaffer Amaç; duruşmaların usulüne uygun yapılmadığını belirtti. Bu avukata, hangi hususlarda usul kanunlarına riayet edilmediği ve bu konudaki iddiasında samimi ise, mahkemeyi mücerret iddialarla töhmet altında tutmak ve bir provokasyona girişmek niyetinde değil ise gereği yapılmak üzere ve ispat delillerini de zikretmek kaydı ile yazılı olarak vermesinin daha isabetli olacağı kendisine bildirildi.[9]

Ceza usulünde, yargılamanın sözlü olması kuralına rağmen duruşma hâkiminin bu isteğini kabul eden müdafi Avukat Faik Muzaffer Amaç, o duruşmadaki usulsüzlükleri 7 Ekim 1971 günlü 4 sayfalık bir yazı ile belirtmişti. Bu yazı aynen şöyle idi:

Sıkıyönetim 3 Numaralı Askeri Mahkemesi Başkanlığına

Sayın Başkan ve Sayın Yargıçlar,

6 Ekim 1971 günlü duruşmaya ait tutanaklarda, sayfa: 240'ta şöyle yazılıdır:

"Avukat Faik Muzaffer Amaç: Duruşmaların usulüne uygun yapılmadığını belirtti. Bu avukata, hangi hususlarda usul kanunlarına riayet edilmediği ve bu konudaki iddiasında samimi ise, mahkemeyi mücerret iddialarla töhmet altında tutmak ve provokasyona girişmek niyetinde değil ise gereği yapılmak üzere ve ispat delillerini de zikretmek kaydı ile yazılı olarak vermesinin daha isabetli olacağı kendisine bildirildi."

Bu ibareden anlaşıldığı gibi:

Duruşmayı yöneten hâkim, duruşma sırasında yaptığını iddia ettiğimiz usulsüzlüklerine delil göstermemizi istemektedir. Oysa, o celsede ve ondan önceki birçok celselerde de ifade ettiğimiz gibi, bizim şikâyetimizin özü şudur: Duruşmayı yöneten hâkim, yaptığı usulsüzlükleri ispat edebilmek imkânımızı elimizden almaktadır. Çünkü bu usulsüzlükler zapta geçmemektedir.

9. Duruşma Tutanakları, s. 240.

Duruşma tutanakları, 353 sayılı Kanun'un 178. maddesinin buyruklarına uygun bir şekilde düzenlense bizim hiçbir itiraz ve şikâyetimiz söz konusu olmaz ve olamaz. Çünkü duruşma tutanakları duruşmaları olduğu gibi yansıttığı takdirde ortada bir usul hatası bulunsa bile bunu Yargıtay'da ileri sürebilmek ve müdafilik görevimizin gereklerini temyiz safhasında olsun yerine getirebilmek imkânına sahip bulunuyor. Oysa, usulsüzlükler tutanağa geçirilmediği içindir ki, bizler müdafi olarak müvekkillerimizin haklarını Yargıtayda dahi koruyabilmek imkânından yoksun bırakılmış bulunuyoruz. Duruşma hâkiminin bir taraftan, tutanağı istediği gibi tanzim etmesi ve bir taraftan da "Usulsüzlük hakkındaki delillerinizi gösterin" diye müdafilere beyanda bulunması, bizim bu konudaki itirazlarımızın ne kadar haklı olduğunu göstermektedir.

Duruşmayı yöneten hâkimin ya da mahkeme kurulunun usul hükümlerini anlayışı şüphesiz bazı noktalarda müdafilerin görüşünden farklı olabilir. Önemli olan, müdafilerin görüşü ile mahkemenin görüşünün birbirinden farklı olması değil, hangi görüşün doğru olduğunun Yargıtayca tespiti hususuna imkân verilmemesidir.

Olay, daha zihinlerden çıkmayacak derecede yenidir. Bunun için, duruşma tutanaklarında bulunmamasına rağmen, bizzat duruşmayı yöneten hâkim tarafından da inkâr edilmeyeceğinden emin bulunduğumuz bir iki noktayı arz etmekle yetiniyoruz:

6 Ekim 1971 günkü duruşmada tanıklardan Ahmet Demir'in beyanına karşı sanıkların ne diyecekleri sorulduğunda: Rasim Özkan söz almış ve konuşmaya başlar başlamaz duruşma hâkimi tarafından, dava ile ilgisi bulunmadığı gerekçesiyle susturulmuştur. Biz, sanıkların tevcih etmek istedikleri her sorunun muhakkak sorulması gerektiği iddiasında değiliz. Kanunun bu konuda hâkime ve mahkemeye bir takdir hakkı vermiş bulunduğunu biliyoruz. Ama diyoruz ki: Mahkeme de takdir hakkını kullanırken hataya düşebilir. Mahkemenin doğru mu yoksa yanlış mı takdir ettiğinin Yargıtayca denetlenebilmesini sağlamak için duruşma tutanaklarının eksiksiz düzenlenmesi gerekir. Rasim Özkan'ın söz aldığı, konuşmaya başladığı ve mahkemece susturulduğu

tutanağa geçirilmeyince Yargıtay, mahkemeyi nasıl denetleyebilecektir? Biz, Rasim Özkan'a söz verilmemiş olmasının usule aykırı bulunduğunu iddia edersek bu iddiamızı nasıl ispat edebiliriz? Tutanaklarda kayıt bulunmadığına göre, hafızalara güvenmekten başka ne gibi bir delilimiz olabilir?

Tekrar edeyim, şikâyet ve itirazım: Duruşma hâkiminin ya da mahkemenin usul hükümlerini şöyle ya da böyle anlamasından değil, bu anlayışının Yargıtay denetimine tabi tutulamayacak biçimde tutanakların düzenlenmekte olmasındandır.

Duruşma tutanaklarında 240. sayfanın ilk satırında çizilmiş üç kelime ve onun yanında da "çizildi" kelimesi var. Çizilmiş olan kelimelere dikkatle bakıldığında görülüyor ki önce "Av. Faik Muzaffer Amaç" diye yazılmış, sonra da bu kelimeler çizilmiştir. Bu, duruşma hâkiminin yaptığı usulsüzlüklerin pek çoğundan, nasılsa tutanaklarda yer alabilmiş bir delildir. Tutanağa "Faik Muzaffer Amaç" diye yazılmış bulunmasından da anlaşılacağı gibi, avukata önce söz verilmiştir. Fakat avukatın konuşması duruşma hâkiminin, hoşuna gitmemiş olacak ki, sözleri tutanağa geçirilmemek için adı da tutanaktan çizilmiştir. Kendisine, konuşması için söz verilen bir avukatın sözlerinin muhakkak tutanağa geçirilmesi gerekir. Duruşma hâkimi aksi içtihatta ise, yani söz verdiği avukatın sözlerini tutanağa geçirtmemek gerektiği kanısında ise hiç olmazsa bunu tutanağa geçirtmemek gerektiği kanısında ise hiç olmazsa bunu tutanağa dürüst olarak, yani: "Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın sözleri dava ile ilgili görülmediğinden tutanağa geçirilmedi" diye yazdırmalı ve Yargıtay'ın denetiminden kaçmalıdır. Herhalde "Avukat Faik Muzaffer Amaç" diye tutanağa yazdırıp, sonra da sözlerini tutanağa geçirtmemek ve bunu Yargıtay'ın denetiminden de kaçırmak için avukatın adını tutanaktan çizdirmek usule uygun bir hareket değildir.

Eğer tutanak kâtibi, çizdirilen bu üç kelimenin üzerini karalarken tuşlara biraz daha kuvvetlice basmış olsaydı biz bu usulsüzlüğe de temas etmek imkânını bulamayacaktık.

353 sayılı Kanun'un 178. Maddesindeki, kısacası tutanak, duruşmada geçen bütün vakaları kapsar, emredici hükmü hiçbir yorumu gerektirmeyecek kadar açıktır. Bu açık hükme rağmen, duruşma hâkimi duruşmada geçen ve bizce

önemli olduğu için tutanaklara kaydı gerektiği hususunda ısrar ettiğimiz pek çok olayları tutanağa geçirmemekle usule aykırı hareket etmektedir. Bu, her celsede tekerrür etmekte olduğundan hepsinin sayılmasına imkân yoktur. Biz sadece bir önceki celsede geçmiş olup da tutanağa girmemiş iki olaya işaret etmekle yetindik.

Rasim Özkan'ın söz alması, söze başlaması ve duruşma hâkimi tarafından susturulmuş olması bir olaydır. Bunun tutanağa geçirilmesi gerekirdi, geçmemesi usule aykırıdır. Avukat Faik Muzaffer Amaç'a, konuşması için müsaade edildiği halde sözlerinin tutanağa geçirilmemesi ya da konuşmasının kesilmesi bir olaydır. Bu olay yazılacak yerde, tutanaktan Av. Faik Muzaffer Amaç'ın adının silinmiş olması da usulsüzdür.

Duruşma hâkiminin, bu usulsüzlüğü gözlerden kaçırmak için, müdafilere ders verircesine sözlü açıklamalarda bulunmaya kalkışması da ayrı bir usulsüzlüktür. Biz müdafiler, Avukatlık Kanunu gereğince: Hukuk kurallarının tam olarak uygulanması hususunda yargı organlarına yardım maksadıyla hukuki bilgi ve tecrübelerimizi adalet hizmetine tahsis ederken, haklı olduğu kanısında bulunduğumuz birtakım taleplerimizi arz ederiz. Bizim bu taleplerimiz üzerine mahkemenin yapacağı şey, sadece olumlu ya da olumsuz karar vermekten ibarettir. Taleplerimizi tutanağa geçirmemek ve bu talepler hakkında sözlü birtakım açıklamalarda bulunmaya kalkışmak ne duruşma hâkiminin ve ne de mahkemenin görevi ve yetkisi dahilinde değildir.

Ayrıca, Ceza yargılamaları usulünde taleplerin yazılı olarak bildirilmesi için hiçbir kanuni mecburiyet bulunmadığı bilinen bir keyfiyettir. Hal böyle iken, duruşma hâkimi, bizim duruşmada sözlü olarak beyan ettiğimiz hususları tutanağa geçirmeyip bunları yazılı olarak vermemizi istemiş ve yazılı olarak vermezsek: İddiamızda samimi olmadığımız, mahkemeyi mücerret iddialarla töhmet altında tutmak ve bir provokasyona girişmek niyetinde bulunduğumuz kanısı hasıl olacağını belirtmiştir. Duruşma yargıcının bizi bu şekilde bir suçlama tehdidi altında bulundurarak, sözlü olan yargılama usulünü yazılı bir şekle sokmaya kalkışması da usule aykırdır.

Özetlersek:

Şimdiye kadarki duruşmalarda, tutanağa geçirilmesi kanun bakımından zorunlu olan pek çok hususlar tutanağa geçirilmemekle usule aykırı hareket edilmiştir. Tutanaklar bu iddiamızı ispat imkânını bize vermeyecek biçimde düzenlenmekte ise de bir önceki celsede geçen olayların zihinlerden henüz silinmemiş olması ve ayrıca tutanakların 240. sayfasında çizilmiş olan üç kelimenin okunabilir durumda bulunması karşısında, ayrıca iddiamızı ispat için bir delile de ihtiyaç bulunmadığını arz ederiz.

Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Kâmil Dede, Necmi Demir, İlkay Demir, Ziya Yılmaz, Kadriye Deniz Özen, Necati Sağır, Abdullah Ceceloğlu, Oğuz Öder müdafii,

Av. Faik Muzaffer Amaç

Bir gün önce, usulsüzlük hakkındaki iddiamızı, gereği yapılmak üzere yazılı olarak bildirmemizi isteyen ve istenen yazıyı vermezsek bizim, mahkemeyi mücerret iddialarla töhmet altında tutan bir provokasyona girişmek niyetinde olan kişi olarak kabul edilmemiz gerekeceğini belirten duruşma hâkimi, ertesi günü yazımızı alınca, tutanaklara[10] sadece şunu yazdırdı:

"Açık olarak duruşmaya devam olundu.

Bu sırada söz alan avukat Faik Muzaffer Amaç dünkü oturumda usule aykırı hareket edildiği hakkında yazılı olarak maruzatı bulunduğunu beyanla okudu. Avukat tarafından bizzat okunan ve 4 sayfadan ibaret bulunan 7 Ekim 1971 tarihli ve avukat Faik Muzaffer Amaç imzalı yazı dosyasına konuldu."

Bizden, gereği yapılmak için yazı istenmişti. Yazıyı verdiğimiz halde ne o günkü ne de yargılamanın sonuna kadarki duruşma tutanaklarının hiçbirinde bu yazı gereğinin ne şekilde yapıldığına ilişkin bir cümleye rastlayamadık.

Örnek: 2

6 Eylül 1971 günkü duruşma tutanaklarında[11] satırları okuyoruz:

10. Duruşma Tutanakları, s. 242.
11. Duruşma Tutanakları, s. 87.

Bu sırada söz alan müdafi avukat Faik Muzaffer Amaç, bir dileği olduğundan bahsetti. Dilekçeyi okuması kendisinden istenildi. Duruşmanın yargılama dışında kalan ve duruşmanın inzibatına tealluk eden bir hususa müteallik olduğu görülerek duruşma salonunda yargılama ile ilgili olmayan vakaların zabıtnamelere derç edilmesi diye herhangi bir usul hükmünün ve yerleşmiş bir teamül ve tatbikatın bulunmadığı adı geçen avukata hatırlatıldı. Ve bu konudaki dilekçesi kendisine iade olundu.

Görülüyor ki, duruşmada okuduğumuz ve okuduktan sonra da mahkemeye verdiğimiz bir dilekçeyi duruşma hâkimi yargılama ile değil, duruşmanın inzibatıyla ilgili bulmuş ve dilekçemizi bize geri vermiştir. Oysa, biz bu dilekçemizin müvekkillerimizin savunma hakkı ile yakından ilgili olduğu kanısındayız. Usul kanunlarında mahkemeye verilen dilekçelerin geri çevrileceğine dair bir hüküm yoktur. Mahkemeye verilen bir dilekçenin dosyaya konmayıp geri verilmesi Yargıtayın denetiminden kaçmak demektir. Dilekçemiz dosyaya konmuş olsaydı, bu dilekçemizin yargılama ile ve müvekkillerimizin savunma hakkıyla çok yakından ilgili olduğu ve bu dilekçedeki istemlerimiz hakkında bir karar verilmemiş olmasının usulsüz bulunduğu Yargıtayca tespit olunurdu.

Duruşma hâkimi, dilekçemizi dosyaya koymayıp geri çevirdiği gibi, bu konuda mahkemece karar verilmesi hakkındaki talebimizi de tutanağa geçirtmemiş ve böylece Yargıtayın denetimini imkânsız kılmıştır. Bununla birlikte, tutanaklardan yukarıya aktardığımız satırlar da usulsüzlüğü yeterince ifşa etmektedir.

Örnek: 3

26 Kasım 1971 günkü duruşma tutanağında[12] şöyle yazılıdır:

İrfan Uçar savunmaya davet olundu. Sanık 13 dakika müddetle konuştu. Bu sırada savunma yapmayacağı hakkında kesin bir şey söylemedi. Özellikle birçok mahkemelerin tatbikatından bahsetti. Sanığa savunma yapıp yapmayacağı

12. Duruşma Tutanakları, s. 312.

hususu soruldu. Savunma yapacak ise bildirmesi istenildi. Yazılı savunma yanımda değil, ayrıca yanımda olsaydı bu şartlar altında bugün savunma yapmazdım, dedi.

Görülüyor ki, tutanakta İrfan Uçar'ın 13 dakika konuştuğu yazılıdır. Ama bu konuşmanın çok kısa bir özeti bile yazılmamıştır. Sanığın 13 dakikalık konuşmasından duruşma tutanağında beş on satırlık bir özet bile yoksa ortada usul kanunlarının tanımladığı anlamda bir tutanak da yok demektir.

Örnek: 4

23 Eylül 1971 günkü duduşma tutanağında[13] aynen şöyle deniyor:

Gereği düşünüldü: Sanık müdafii Nebil Varuy tarafından sorulmak istenen sualin davanın esasına ilişkin olmaması ve şahidin bu konuyla ilgili şu anda ifade ettiği bir husus bulunmaması sebebiyle yersiz ve icapsız bulunan sorunun tevcihine lüzum olmadığına oybirliği ile karar verilip anlatıldı.

Şahide dava ile ilgili herhangi bir hususun sorulup sorulmaması hakkında bir talepleri bulunup bulunmadığı taraflardan soruldu.

Mahir Çayan: Biz 146'dan yargılanıyoruz, dedi.

Avukat Faik Muzaffer Amaç: Türk Ceza Kanunu'nun, zannediyorum, 486. maddesinde savunmayla ilgili olarak söylenip de suç niteliğinde görülen lafızlar zabıttan çıkarılır fakat kovuşturma yapılmaz, diye bir hüküm vardır. Bu hükümden yararlanarak diyorum ki, mahkemenizin usulü kanunlara uymamaktadır. Usule göre önce sözlerin zapta aynen geçirilmesi, eğer bu sözler savunma sınırını aşıyorsa kovuşturma yapılması, eğer aşmıyorsa zabıttan çıkarılması gerekir, dedi.

353 sayılı Askeri Yargılama Usulü Kanunu'nun, duruşmanın yönetimine ve zabıtların ne şekilde tanzim edileceğine dair hükümleri Av. Faik Muzaffer Amaç'a hatırlatıldı.

İddia makamı: Şahit beyanı hakkında bir diyeceği olmadığını bildirdi.

Başkan: Av. Nebil Varuy ile Av. Faik Muzaffer Amaç'ın duruşmanın inzibatını bozdukları gerekçesiyle bugünkü celse

13. Duruşma Tutanakları, s. 179-180.

için duruşmadan çıkarılmasını tensip ettiğini bildirdi. Adı geçen avukatlar duruşma salonundan çıkarıldılar.

Tutanakdaki bu satırlardan sanılır ki, mahkemenin sorusu ile Mahir Çayan'ın cevabı ve bu cevap ile onun müdafii Av. Faik Muzaffer Amaç'ın sözleri arasında hiçbir ilgi ve münasebet yoktur. Bu sanı tutanağın eksik oluşundan ileri gelmektedir. Gerçek durum şudur:

Çayan'ın sözlerinin tutanağa yazdırılmamış olması üzerine Av. Faik Muzaffer Amaç söz alarak, müvekkilinin sözlerinin tutanağa yazdırılması gerektiğini belirtmek için Türk Ceza Kanunu'nun 486. maddesini örnek olarak göstermiştir. Çünkü bu maddeye göre yargılama sırasında tarafların ya da vekillerinin sözleri hakaret niteliği taşısa bile önce tutanağa geçirilir ancak bundan sonra tutanaktan çıkarılmasına karar verilebilir.

Tutanakta Mahir Çayan'ın "Biz 146'dan yargılanıyoruz" cümlesinden hemen sonra Av. Faik Muzaffer Amaç'ın sözlerinin başlaması ile göze çarpan boşluk da gösteriyor ki, duruşma hâkimi, Mahir Çayan'ın sözlerini tutanağa yazdırmamış ve yazdırmadığını da tutanakta belirtmemiştir. Duruşma tutanağı yargılamanın biçimi hakkında tam bir bilgi vermesi gerekirken sanıkların ve müdafilerinin sözlerinin tutanağa geçirilmemesi yüzünden tutanak işte böyle yer yer anlaşılmaz bir hale konmuştur.

Tutanakların bu durumu duruşma hâkiminin tarafsızlığından da şüphe ettirecek nitelik taşımaktadır.

II – SAVUNMA HAKKININ KISITLANMASI

Duruşma hâkimi bu davada savunma hakkına son derece saygılı davranıldığını, duruşmalarda ikide bir tekrarlamış ve bu iddiasını tutanaklara da yazdırmıştır. Gerekçeli hükmün 46. sayfasında da şu satırları okuyoruz:

Yapılan yargılama süresince, Anayasa'nın ve kanunların emrettiği serbest delil sistemiyle bağımsızlık, tarafsızlık, kanunilik ilkelerine tam bir uygunluk sağlanmasına mahkemece itina gösterilmiştir.

Ancak her türlü kanuni savunma hakkına en geniş anlamda yer verilmesine rağmen bir kısım sanıklar ve bazı avukatlar tarafından duruşmaların başladığı ilk günden itibaren birçok engellemelere girişilmiş ve özellikle savunma

hakları kısıtlanıyormuş şeklinde bir zehap uyandırılmaya çalışılmıştır.

Gerekçeli hükümde ve tutanaklarda bu çeşit iddiaların ileri sürülmüş olması bile gariptir. Çünkü bir mahkemenin, savunma hakkına en geniş anlamıyla yer verildiğini kelimelerle tutanaklarda ve hükümde belirtmesiyle savunma hakkı gerçekleşmiş olmaz. Savunma hakkına yer verilmiş olduğu dava dosyasının bütününden anlaşılmadıkça, duruşma hâkiminin ya da mahkemenin ikide bir, savunma hakkına riayet edildiği hakkındaki iddiası, savunma hakkının kısıtlanmış olması gerçeğini değiştirmez.

Bu davada savunma hakkının kısıtlanmış olduğunun kanıtları şunlardır:

1– Tanıklara Soru

Tanıklara savunma hakkı ile ilgili olarak sordurulması, sanık müdafileri tarafından istenen sorular sordurulmamıştır. Örneğin, tutanakların 179 ve 180. sayfalarından öğrendiğimize göre:

Türk Kurtuluş Savaşı kahramanlarından Refet Paşa'nın eşi Perihan Bele tanık olarak dinlenirken müdafilerden Av. Nebil Varuy, tanığa şu sorunun sorulmasını istemiştir.

"Tanık Perihan Bele'nin odasına giren sanıklar, duvarda Atatürk'le birlikte Refet Paşa'nın fotoğrafını görünce, bu fotoğrafla ilgili olarak bir konuşma yapmışlar mıdır? Yapmışlarsa bu konuşmanın mahiyeti nedir?"

Bu sorunun savunma hakkı ile yakın bir ilgisi vardır. Çünkü sanıkların Atatürk ve Kurtuluş Savaşı hakkındaki görüşlerini bu soru ortaya koyacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nı tebdil, tağyir veya ilgaya cebren teşebbüsten sanık bulunan kişilerin Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Atatürk ve Kurtuluş Savaşı hakkındaki görüşleri öğrenilince suç konusu eylemlerin hangi amaçlarla yapıldığı daha iyi anlaşılır. Bu amaçların anlaşılması da suçun niteliğini değiştirebilir. Böyle olmasa bile, hiç olmazsa sanıklar hakkında 59. maddenin uygulanmasını sağlayabilir. Savunma hakkıyla bu derece yakından ilgili bulunan bu soru, mahkemece davanın esasına ilişkin görülmemiş ve tanığa sorulmamıştır.

Tanıklara savunma hakkı ile ilgili olarak sorulması istenip de mahkemece sorulmasına lüzum görülmemiş olan soru bundan ibaret değildir. Ama daha önce de belirttiğimiz gibi tutanaklar yargılamayı tam olarak yansıtır biçimde yazdırılmadığı ve bu konuda istemde bulunan sanığa söz bile verilmediği için somut örnekler göstermek imkânı yoktur (Bunu, 276-280. sayfalara aktardığımız dilekçede belirtmiştik).

2– Müdafilerin Duruşmadan Çıkartılmaları

Yukarıda, bu kesimin 1 numaralı paragrafında tanık Perihan Bele'ye savunma hakkı ile ilgili bir sorunun sorulması hakkındaki istemin mahkemece reddedilmiş olması olayını özetlemiştik. Aynı duruşmada bu istemin reddinden sonra müdafiler duruşmadan da çıkartılmış ve böylece savunma hakkının kısıtlanmasına ilginç bir örnek daha verilmiştir. Tutanağın 180. sayfasından anlaşıldığına göre, müdafilerin duruşmadan çıkartılması şöyle olmuştur:

Tanık Perihan Bele'ye bir soru sorulması hakkındaki istemin mahkemece reddi üzerine sanık Mahir Çayan söz isteyerek bu sorunun davanın esasıyla ilgili bulunduğunu anlatmaya çalışmıştır. Duruşma hâkimi sanığın sözünü kesmiş ve söylediklerini tutanağa yazdırmamıştır. Avukat Faik Muzaffer Amaç, Mahir Çayan'ın sözlerinin tutanağa yazdırılması gerektiğini; yazdırılmamasının usule aykırı bulunduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine, müvekkilinin sözlerinin tutanağa yazdırılmasını isteyen Av. Faik Muzaffer Amaç ile sorunun tanığa sorulmasını önceden istemiş bulunan Avukat Nebil Varuy inzibatı bozdukları iddiasi ile duruşmadan çıkarılmışlardır.

Oysa, duruşma tutanaklarının 179-180. sayfaları[14] incelendiğinde görülür ki: Bu iki avukat duruşmanın inzibatını bozar nitelikte hiçbir söz söylememişler ve davranışta bulunmamışlardır. Bu müdafilerin duruşmadan çıkarılmalarının tek nedeni müvekkillerinin savunma haklarını korumaya çalışmış olmalarıdır.

Kanuni hiçbir sebep yokken müdafiin duruşmadan çıkarılmış olması savunma hakkının kısıtlanması değil de nedir?

14. Tutanağın bu konuyla ilgili kısmı sayfa 282 ve 283'te aynen yazılıdır.

Tutanaklarda ve gerekçeli hükümde "Her türlü savunma hakkına en geniş anlamıyla" yer verildiğinin yazılı bulunması savunma hakkının kısıtlandığını gösteren bu somut olaylar karşısında gerçek durumu değiştirebilir mi?

3– Dava Dosyasını İnceleme Hakkı

Mahkeme, dava dosyasını inceleme hakkını sanıklara tanımamıştır.

Duruşma tutanaklarının 182. sayfasında şöyle yazılıdır:

353 sayılı Kanun'un 90., Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 143. maddeleri evrakın incelenmesi hakkını müdafie tanımaktadır. Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün Adalet Bakanlığına izafeten birçok genelgelerinde ve Yargıtay kararlarında da bu hakkın sanıklar tarafından değil müdafiler tarafından kullanılacağı belirtilmiştir. Buna rağmen görülmekte olan davanın önemi nazara alınarak tam bir müdafaa hakkına riayet olunmak maksadı ile zaman ve imkânlar nisbetinde sanıklara ve bu meyanda sanık Necmi Demir'e de dosyayı inceleme fırsatı verilmiştir. Ancak kanunlar namına bu müsamahalı durumun kötüye kullanılması üzerine mahkeme kararı ile bundan vazgeçilmiştir. Bu durum kanunun tayin ettiği amir bir hükme dayanmaktadır ve dolayısıyla müdafaa hakkının kısıtlanması hiçbir zaman söz konusu değildir.

Bu satırlarda her şeyden önce hayretle dikkatimizi çeken konu şudur: Duruşma hâkimi, "Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün Adalet Bakanlığına izafeten gönderdiği birçok genelge"lerden söz etmektedir. Oysa bilindiği gibi 1961 Anayasası'nın 132. maddesi şu hükmü taşır:

Hiçbir organ, makam, merci veya kişi; yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Tutanaklarda ve gerekçeli hükümde "Mahkemenin bağımsız olduğu yerli yersiz tekrarlanıp durduğu halde burada Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün genelgelerinden söz edilmiş olması, duruşma hâkiminin, bağımsızlığa hiç de önem vermediğini gösteren bir işarettir"

Duruşma hâkimi, Adalet Bakanlığının bu genelgesine dayanarak dava dosyasını inceleme hakkının sadece müdafilere

tanındığını, sanığın böyle bir hakkı olmadığını ileri sürmüştür. Oysa, dava dosyasını sanıkların da inceleyebilmesini engelleyecek hiçbir kanun hükmü yoktur. 353 sayılı Kanun'un 90. maddesi ile Ceza Yargılamaları Usulü Kanunu'nun 143. maddesindeki Müdafi, davaya ait her çeşit evrakı incelemek hakkına sahiptir, hükmünden dosyayı sanıkların inceleyemeyeceği anlamını çıkartmak mümkün değildir. Çünkü bu maddelerde dosyayı inceleme hakkına SADECE müdafilerin sahip olduklarına ilişkin bir kayıt yoktur.

Hukukta genel kural vekile tanınan bir hakkın asile, haydi haydi tanınmasıdır. Bu genel kurala bazı istisnalar konmak gerekirse kanun koyucu bu müstesna halleri teker teker ve açıkça belirtmek zorundadır.

353 sayılı Kanun'un 90. maddesiyle Ceza Yargılamaları Usulü Kanunu'nun 143. maddesinin "dosya sanığa inceletirilemez" şeklinde bir yoruma elverişli bulunmadığı Avukatlık Kanunu'nun 46/2. maddesindeki açık hükümden de anlaşılmaktadır. Çünkü bu maddede şöyle deniyor:

"Dava ve takip dosyaları, yalnız avukatlar veya stajyerler yahut TARAFLARCA mahkeme ve icra kalemlerinde incelenebilir."

Buradaki "taraflar" kelimesi kapsamına SANIK'ın da girdiğinden şüphe edilemez.

Ceza Yargılamaları Usulü Kanunu 1929 yılında,

353 sayılı Kanun 1963 yılında,

1136 sayılı Avukatlık Kanunu ise 1969 yılında kabul edilmiştir.

Demek ki dava dosyasının incelenmesi konusundaki en son kanun hükmü şudur:

"Dava ve takip dosyaları, yalnız avukatlar ve stajyerleri yahut taraflarca mahkeme ve icra kalemlerinde incelenebilir."

Avukatlık Kanunu'nun 46/2. maddesindeki bu açık hüküm uyarınca mahkemeler, dava dosyalarınnı sanıklar tarafından da incelenmesine imkân sağlamakla yükümlüdürler. Dava dosyasının sanık tarafından incelenmesine müsaade etmemek savunma hakkının özüne dokunan bir kısıtlamadır.

4 – İşkence İddialarının İncelenmemiş Olması

Sanıklar, hazırlık soruşturmasında, kendilerine polis tarafından çok ağır işkenceler yapıldığını, ifadelerin işkence altında alındığını belirtmişlerdir. Ayrıca, Askeri Savcılıkta ve tutuklanmalar sırasında Askeri Mahkemede ifade verilirken de yine işkencelerin etkisi ve korkusu altında bulunulduğu; çünkü tutuklama kararından sonra da Maltepe Tutukevinden Emniyete götürülmüş sanıkların var olduğu ifade edilmiştir.

Örneğin Avni Yalçın duruşmadaki ifadesinde[15] şöyle demiştir:

"Askeri mahkemede (tutuklama sırasında) ifade verirken, Emniyete tekrar geri gönderilebileceğim endişesi içerisindeydim. Çünkü tevkif edildikten sonra Maltepe'den Emniyete getirilmiş dört tane işçi vardı. Kendilerine Emniyette işkence yapılmamış olsa bile 19 gün orada kalmaları bir işkencedir. Kaldı ki onlara ayrıca işkence yapılmıştır, dedi."

Tutanak şöyle devam etmektedir:

"Söz alan avukat Ali Yaşar: Müvekkilim dört Ereğlili işçinin tevkif edildikleri halde tekrar Emniyete götürüldüklerini söylemiştir. Bunların isimlerinin de sorulmasında fayda olur, dedi.

Sanıktan soruldu: Biri, Sina Çıladır, öteki soyadını bilmediğim Salih'tir. İki kişinin ismini bilmiyorum, dedi. Bunların isimlerinin Sina'dan ve Salih'ten öğrenilebileceğini belirtti."

İşkence iddiası, bütün sanıklar tarafından ısrarla ileri sürülmüş bulunduğuna göre bunun tahkiki gerekirdi. Çünkü Askeri Yargıtayın 2. Dairesinin Esas: 1971/457, Karar: 972/1 sayılı kararında da belirtildiği gibi "işkence ile temin edildiği iddia edilen eski ifadeler, sanık aleyhine bir delil olarak kabul ile hükme mesnet ittihaz edildiği takdirde iddianın tahkikinde zaruret vardır"

Mahkeme, sanıkların önceki ifadelerini hükme mesnet etmemiş; gerekçeli hükümde de şöyle demiştir: "İşkence iddialarının, mahkemede ısrarla öne sürülmesi suretiyle

15. Duruşma Tutanakları, s. 104.

davaya bir vitrin yapılmasına ve asıl dava konusunun geri plânlara itilmesine, kamuoyunda bazı şüphe ve tereddütlerin yaratılmasına çalışılmıştır."

Mahkemenin, işkence iddialarını bu şekilde nitelendirmesi de, savunma hakkına hiç önem vermediğini, aksine savunmayı duruşmaların engellenmesine sebep olduğu görüşünde bulunduğunu belirtmektedir.

Sanıklar, duruşmanın ilk günlerinde, işkencenin izlerini henüz vücutlarında taşıdıklarını bu izler ortadan kalkmadan bir hekime muayene ettirilerek işkence iddialarının tahkikini istemişlerse de Mahkeme bu istemi şu gerekçe ile reddetmiştir:

Askeri Mahkemece, sanıkların işkenceye tabi tutulup tutulmadıkları cihetinin tahkiki yoluna gidilse dahi ve bir an için bu iddianın gerçek olduğu sübut bulsa dahi bu tesir ve tazyikin gerçeği söyletmek gayesine matuf olarak mı yoksa şu veya bu şekilde ifade almak maksadıyla mı yapıldığının tespiti imkân dahilinde bulunmaması ve delillerin serbestçe takdiri yönünden herhangi bir etkisi olmaması sebebiyle bu konuya ilişkin itirazların ve taleplerin reddine oybirliği ile karar verilip açık olarak tefhim edildi.[16]

Gerek Askeri Yargıtayın ve gerekse Yargıtayın müstekar içtihatları uyarınca işkence iddialarının tahkiki gerekirken böyle bir gerekçe ile istemin reddedilmiş olması savunma hakkını kısıtlayan bir durumdur.

5 – Müdafilere Düşmanlık

Bu davada mahkeme; müdafilerin de bir kamu görevi yaptığını; hukuk kurallarının tam olarak uygulanması hakkında yargı organlarına yardım amacıyla hukuki bilgi ve tecrübelerini adalet hizmetine tahsis etmiş kimseler olduğunu asla kabul etmemiştir. Tersine, mahkeme, bu davalarda müdafileri kendisine düşman gibi görmüş ve bu görüşünü ara kararların pek çoğunda belirtmekten çekinmemiştir.

Savunma avukatlarının görevlerini yapmakta dikkat ve özen göstermelerini mahkeme: "Duruşmaları engellemek ve yargılamaları kanuni mecrasından saptırmak için muhtelif taktik ve vesileler yaratma çabası" diye nitelendirmiş; avu-

16. Duruşma Tutanakları, s. 7.

katlar hakkında ceza ve disiplin kovuşturmaları yapılsın diye onları Adalet Bakanlığına, İstanbul Barosu Başkanlığına ve Türkiye Barolar Birliği Başkanlığına şikâyet etmiştir.

Ayrıca, duruşmaları yöneten Hâkim Yarbay Akdemir Akmut da duruşmalarda avukatları küçük düşürücü sözler söylemekten ve bu sözlerini tutanaklara yazdırmaktan çekinmemiştir.

Mahkemenin ve duruşmayı yöneten hâkimin savunma avukatlarına karşı bu düşmanca tutumunun sebebi nedir?

Bu sebebi, tutanaklardaki bir cümle ifşa ediyor:

30 Kasım 1971 günlü duruşmada[17] duruşma hâkimi Akdemir Akmut, tutanağa şu cümleyi yazdırmıştır:

Yapılan müdafi avukat yoklamasından, kanuni görevleri savunma yapmaktan ibaret olan avukatlardan yalnızca Erdoğan Köksal'ın gelmiş olduğu, diğerlerinin gelmedikleri anlaşıldı.

Bu cümle, savunma avukatlarının görevlerinin ne olduğu hakkında duruşma hâkiminin görüşünü belirtmesi bakımından çok ilginçtir. Ona göre: Savunma avukatlarının kanuni görevi savunma yapmaktan ibarettir.

Bu cümlesinden anlaşıldığına göre duruşma hâkimi, avukatların görevleri, yargılama sonunda birkaç söz söylemekten ibarettir, diye düşünmektedir. Çünkü bilindiği gibi, müdafi soruşturmanın her safhasında müvekkilinin haklarını korumakla yükümlü olduğu halde müdafiin bu çeşit faaliyetleri, uygulamada SAVUNMA YAPMAK diye adlandırılmaz. SAVUNMA HAKKININ KORUNMASI deyimi ile SAVUNMA YAPMAK deyimleri başka başka anlamlardadır. Savunma yapmak deyimi, uygulamada, yargılamanın sonunda sanığın ya da müdafiin birkaç söz söylemesi anlamına gelir. Oysa, bilindiği gibi savunma hakkı yargılamanın sonunda birkaç söz söyleyebilme hakkından ibaret değildir. Soruşturmanın başından yargılamanın sonuna kadar, usul hükümlerinin uygulanmasını sağlamak; yargıçlarla mahkemeyi usulsüzlüklerden korumaya çalışmak; gerektiğinde hâkimleri ret ve şikâyet etmek de savunma hakkının kapsamı içindedir. Bunun için savunma yapmak hakkının çok küçük bir kısmıdır.

17. Duruşma Tutanakları, s. 315.

Oysa duruşma hâkimi, duruşmaya başlarken: "Yapılan müdafi avukat yoklamasından, yalnızca Erdoğan Köksal'ın gelmiş olduğu, diğerlerinin gelmedikleri anlaşıldı." demekle yetinmemiş; sanki avukatların kanuni görevlerinin ne olduğu kendisinden soruluyormuş gibi, hiç gereği yokken, şöyle demiştir: "Yapılan müdafi avukat yoklamasından, kanuni görevleri savunma yapmaktan ibaret olan avukatlardan yalnızca Erdoğan köksal'ın gelmiş olduğu anlaşıldı."

Tutanaktaki bu cümle açıkça gösteriyor ki, duruşma hâkimine göre: Ceza davasında, savunma avukatının kanuni görevi savunma yapmaktan, yani yargılama sonunda birkaç söz söylemekten ibarettir. Bundan çıkan sonuç şudur:

Yargılama sırasında, hâkimin ve mahkemenin usul hükümelrine uygun hareket edip etmemesi, örneğin tutanakların usulüne uygun yazdırılmış olup olmaması üzerinde durmak, müdafiin kanuni görevi değildir.

İşte, bu davada duruşma hâkimi Akdemir Akmut'un ve mahkemenin, savunma avukatlarına düşmanca davranışlarının sebebi bu anlayıştır.

Savunma avukatları, yargılamada ve tutanakların yazdırılmasında gördükleri usulsüzlüklere göz yummadıkları içindir ki, Akdemir Akmut ve mahkeme, onları duruşmaları engellemek ve yargılamayı kanuni mecrasından saptırmaya çalışmakla suçlamışlardır.

Hâkim Akdemir Akmut, bir başka duruşmada da avukatın esas görevinin yargılamanın sonunda birkaç söz söylemek olduğu hakkındaki görüşünü şöyle ifade etmiştir:

Bir avukatın görevinin her şeyden önce savunma yapmak olup, bunun dışında şu veya bu maksatla, örneğin yazılması tasarlanmış bir kitap için döküman toplama olamayacağı (...) belirtilerek talebi hakkında mahkemece karar alınmasında ısrar edip etmediği (avukattan) soruldu.

19 Ekim 1971 gününe ait duruşma tutanağı[18] incelendiğinde görülür ki:

Müdafi Faik Muzaffer Amaç, mahkemeye, mahkemenin adı hakkında bir dilekçe vermiştir. Müdafi bu dilekçesinde, SIKIYÖNETİM KOMUTANLIĞI ASKERİ MAHKEMESİ

18. Duruşma Tutanakları, s. 282.

adının Anayasa'ya ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'na aykırı olduğunu, adın İstanbul Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi olması gerektiğini anlatmış ve mahkemenin adının kanuna uygun olarak değiştirilmesi için ilgili merciye başvurulmasını istemiştir.

Mahkemenin, komutanlığa bağlı bir mahkeme olduğu kanısını uyandıran ve yargıçlar üzerinde böyle bir etki yapabilecek olan adını eleştirmek ve bunun değiştirilmesini istemek savunma hakkıyla ilgili değil midir?

Akdemir Akmut'a göre, avukatın görevi her şeyden önce savunma yapmaktır. Yani,yargılamanın sonunda birkaç söz söylemektir. Mahkemenin komutanlığa bağlı bir mahkeme olduğu kanısını uyandıran bir ad taşıması bile avukatı ilgilendirmemelidir. Avukatın bununla ilgilenmesi "Yazılması tasarlanmış bir kitap için döküman hazırlamak" demektir.

Peki ama savunma avukatları görevlerini ancak Akdemir Akmut'un çizdiği sınırlar içinde mi yapmaya mahkûmdurlar?

Bilindiği gibi, Anayasamızın 31. maddesine göre: Savunma hakkının sınırını tespitte Akdemir Akmut'un kişisel görüşleri değil kanun bile kesin bir ölçü olamaz. Çünkü Anayasa'nın bu maddesinde "Herkes MEŞRU bütün vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde savunma hakkına sahiptir" diye yazılıdır. Bu maddede, "kanuni bütün vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle" denmeyip, "Meşru bütün vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle" denmiş olmasının nedeni şudur: MEŞRU deyiminin kapsamı KANUNİ'den daha geniştir. Temsilciler Meclisinde bu maddenin görüşülmesi sırasında maddeye Kanuni kelimesi mi yoksa Meşru kelimesi mi konsun diye tartışılmış ve sonunda, kapsamı kanuni kelimesinden daha geniş olduğu için maddeye MEŞRU kelimesi konmuştur.

Bu davada müdafiler, kanuni görevlerinin neler olduğu konusunda duruşma hâkiminin kişisel görüşünü kabul etmedikleri; onun, savunma hakkına çizmek istediği sınır içinde kalmaya razı olmadıkları için, duruşmaları engellemek ve yargılamaları kanuni mecrasından saptırmaya çalışmakla suçlandırılmak istenmiştirler. Örneğin 26 Kasım 1971 günkü duruşmada[19] şöyle deniyor:

19. Duruşma Tutanakları, s. 310.

Sanıkların, duruşmanın başından beri tutumları ve bilhassa bir kısım sanık avukatlarının gayretleri, haklarında açılmış olan kamu davasını normal kanuni mecrasından saptırmak hedefine matuftur. (...) Bir kısım sanıklara ve avukatlara, bir hâkimin kanunlara uygun bir tarafsızlık içerisinde bulunması hoş gözükmeyebilir.

Hemen belirtelim ki, Akdemir Akmut'un bir kısım avukatları kamu davasını normal mecrasından saptırmak gayreti içinde olmakla ve tarafsız bir hâkimden hoşlanmamakla suçladığı o günkü duruşmada hiçbir avukat yoktu. Duruşma tutanaklarında bu, şöyle yazılı idi: "Sanıkların serbest bir şekilde mahsus yerlerine alınmış oldukları, müdafi avukat yoklamasında ise, gelen müdafi bulunmadığı anlaşıldı."[20]

Duruşmaları yöneten hâkimin, duruşmada bulunmayan avukatların arkasından söyleyip tutanaklara yazdırdığı bu sözlerini, savunma kürsüsüne azıcık olsun saygısı olan bir başka hâkim söyleyebilir mi?

Hâkim Akdemir Akmut'un, savunma avukatlarına karşı böyle saldırgan sözler söylemesinin sebebi biraz önce de belirttiğimiz gibi, onun savunma hakkının sınırına ilişkin kişisel görüşlerini avukatların benimsemiş olmasıdır.

Hâkim Akdemir Akmut, tarafsız ve bağımsız gibi gözüküp tarafsızlıkla ve bağımsızlıkla ilgisi olmayan kararlar verebilmek için güdümlü bir savunma makamı arzulamaktadır. Güdümlü olmayan, bağımsız bir savunma makamı onu çileden çıkarmıştır.

Duruşma hâkimi bu davada, güdümlü bir savunma makamının özlemini duymuş ve bu özlemi "Avukatların kanuni görevleri savunma yapmaktan ibarettir" diye tutanaklara bile geçirtmiştir.

Akdemir Akmut, 6 Kasım 1971 günlü duruşmada da[21] bir müdafii küçük düşürücü şu sözleri söylemiştir:

Avukat Faik Muzaffer Amaç; duruşmaların usulüne uygun yapılmadığını belirtti. Bu avukata, hangi hususlarda usul kanunlarına riayet edilmediği ve bu konudaki iddiasında samimi ise, mahkemeyi mücerret iddialarla töhmet altında

20. Duruşma Tutanakları, s. 306.
21. Duruşma Tutanakları, s. 240.

tutmak ve bir provokasyona girişmek niyetinde değil ise, gereği yapılmak üzere ve ispat delillerini de zikretmek kaydı ile yazılı olarak vermesinin daha isabetli olacağı kendisine bildirildi.

Akdemir Akmut'un bu sözlerinin eleştirisi, mahkemeye sunduğumuz 7 Ekim 1971 günlü dilekçede yapılmış ve bu dilekçemiz YARGILAMADA USULSÜZLÜKLER BÖLÜMÜ'nde[22] aynen aktarılmış bulunduğundan bu konuyu burada tekrarlamayı gereksiz görüyoruz.

Bu davada, avukatlara karşı düşmanca tutumunda Akdemir Akmut yalnız değildi. Mahkeme kurulunun öteki üyeleri de zaman zaman ona katılmışlardı. Örneğin, 14 Ekim 1971 günkü duruşmaya ilişkin ara kararında[23] şu satırları okuyoruz:

Bir kısım avukatların muhtelif vesileler ve taktikler yaratarak mahkemeyi şaibe altında tutmaya yönelen davranışlarda bulundukları, Türk ve dünya kamuoyunu yanıltmak çabasında oldukları sezilmektedir. Savunma hakkına son derece saygı gösterilen ve bunu her şeyden önce adına yargılama yaptığı Yüce Türk Milletinin şeref ve haysiyeti ile sıkı sıkıya ilgili kabul eden mahkememize karşı takınılmak istenilen bu tavrın başka bir izah tarzı olamaz. Bu itibarla bugünkü oturumda avukat Sadık Akıncılar tarafından ileri sürülen iddia ve takınılan tavır sebebiyle keyfiyetin her şeyden önce meslek ilkeleri açısından ele alınması için İstanbul Barosu Başkanlığına, Türkiye Barolar Birliğine ve Adalet Bakanlığına duyurulmasına (...) karar verilip tefhim olundu."

Oysa, bu ara kararın verildiği gün, duruşmada sadece bir tek avukat hazır bulunmuştu. Bu, o günkü duruşmanın başında, tutanağın 269. sayfasında da yazılı idi. Mahkeme, o tek avukatın o günkü tutumundan şikâyetçi idiyse, neden bu şikâyetini vesiyle yapmış ve "Bir kısım avukatlar"dan söz ederek o gün duruşmada bulunmayan avukatları da sözlerinin kapsamı içine almıştır?

Tek avukatın hazır bulunduğu bir duruşmada bile, mahkemenin, bir kısım avukatlardan söz etmiş olması açıkça gösteriyor ki:

22. Duruşma Tutanakları, s. 62-68.
23. Duruşma Tutanakları, s. 276.

Mahkemenin öteki üyesiyle başkanı da savunma avukatlarını adaletin bir yardımcısı olarak değil, hasım olarak görmekte hâkim Akdemir Akmut'la beraberdir.

Mahkeme 27 Ağustos 1971 günkü duruşmada da[24] şu ara kararını vermiştir:

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ: 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 2., 3., 4. ve 134. maddeleri avukatlığın amacının her türlü hukuki mesele ve anlaşmazlıkların Adalet ve Hakkaniyete uygun olarak çözümlenmesine yardım etmek olduğunu ve yüklendikleri görevleri bu görevin kutsallığına yakışır bir şekilde özen, doğruluk ve onur içinde yerine getirmek ve görevin gerektirdiği dürüstlüğe uygun şekilde davranmayı emir eder.

Avukat Faik Muzaffer Amaç, Avukat Necdet Sağır, Avukat Yalçın Öztürk ve Avukat Aykut Ergil'in ise duruşmaları engellemek ve yargılamaları kanuni mecrasından saptırmak için muhtelif taktik ve vesileler yaratma çabasında oldukları, mahkememizce müşahede olunmakla, adı geçen avukatlar hakkında gereğinin takdir ve tezekkürü için keyfiyetin İstanbul Barosu Başkanlığına, Türkiye Barolar Birliği Başkanlığına ve Adalet Bakanlığına duruyulmasına oybirliği ile karar verilip tefhim edildi.

Adalet Bakanlığı, mahkemenin bu şikâyet yazısını suç yeri bakımından Üsküdar C. Savcılığına göndermiş olmalı ki:

Duruşmayı yöneten hâkim, 15 Ekim 1971 günkü duruşmada[25] tutanağa şunları yazdırdı:

Gelen yazılar tetkik olundu. Üsküdar C. Savcılığından alınan hazırlık 1971/3210 sayılı ve 6/10/1971 tarihli bir müzekkereden avukat Faik Muzaffer Amaç, avukat Necdet Sağır, avukat Yalçın Öztürk ve avukat Aykut Ergil'in duruşmaları engellemek ve yargılamaları kanuni mecrasından saptırmak için muhtelif taktik ve vesileler uygulamaları iddiasıyla haklarında Üsküdar C. Savcılığınca ihzari tahkikat yapılmakta olduğundan 27/7/1971 tarihli celsenin duruşma zabıt örneğinin ve bu celsede avukatlar tarafından verilmiş dilekçeler mevcut olduğu takdirde bunların da gönderilmesinin talep edilmiş olduğu görüldü.

24. Duruşma Tutanakları, s. 41.
25. Duruşma Tutanakları, s. 277.

Üsküdar C. Savcılığının bu yazısının duruşma tutanaklarına geçirtilmesi ve tutanakların da bu konuya ilişkin kısımlarının basında ve Türkiye Radyolarında yayımlanması kamuoyunda, sanki şikâyet haklı görülmüş gibi bir kanı uyandırdı.

Bu davada, duruşmayı yöneten yargıcın ve mahkemenin savunma avukatlarına karşı düşmanca davranışı bir çelişki yaratıyordu:

Avukatlar, müvekkillerinin savunma haklarını korumakla görevliydiler. Oysa avukatlar bu görevlerini yerine getirmeleri yüzünden kendileri de sanık durumuna geçmiştiler.

Ortada iki ihtimal vardı:

1) Ya avukatlar, savunma görevlerini gerçekten kötüye kullanmışlardı. Yani, mahkeme onları şikâyette haklı idi.

2) Ya da avukatlar savunma görevinin gereklerini yapmışlardı. Yani mahkeme onları şikâyet etmekte haksızdı.

Bu iki ihtimalden hangisinin gerçeğe uygun olduğu tespit edilmeden avukatların bu mahkemede savunma görevlerini sürdürmeye çalışmaları boşuna bir direniş olurdu.

Bunun için, savunma hakkına saygılı olan bir mahkeme, bu davada yargılamayı avukatlar hakkındaki şikâyetin sonucuna kadar talik etmeliydi. Mahkeme, kendiliğinden böyle bir talik kararı vermeyince biz mahkemeye 19 Ekim 1971 günü 3 sayfalık bir dilekçe verdik. Bu dilekçemiz: "Soruşturmanın genişletilmesi hakkındaki dileklerimizi bildirmemiz için müdafiler hakkındaki soruşturmanın sonucuna kadar mehil verilmesi hakkında" idi.

Dilekçemizin tamamı şöyledir:

İstanbul Sıkıyönetim 3 Numaralı Askeri Mahkemesi Başkanlığına

Konusu: Soruşturmanın genişletilmesi hakkındaki dileklerimizi bildirmemiz için müdafiler hakkındaki soruşturmanın sonucuna kadar mehil verilmesi hakkında.

Müvekkillerimizin savunmalarını yakından ilgilendirdiği için soruşturmanın genişletilmesi hakkında dileklerimiz var. Ancak bu dileklerin Mahkemenize bugün bildirilmesi hukuk açısından çelişkili olacak.

Çünkü üç gün önce İstanbul Barosu Başkanlığından bir yazı aldım. Bu yazıya İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığının benimle ilgili bir şikâyeti iliştirilmişti. Baro Başkanlığı, hakkımdaki şikâyete cevap vermemi istiyordu.

Sıkıyönetim Komutanlığı, İstanbul Barosu Başkanlığına gönderildiği 14 Eylül 1971 gün ve 1971/4002 sayılı yazıda benim için şöyle demişti:

"Şimdiye kadar olan tutum ve davranışları ile hukukun üstünlüğü kavramını bir müdafie yakışır ölçüde temsil etmek çabası göstermeyen Avukat Faik Muzaffer Amaç hakkında gerekli kovuşturmanın açılmasını (...) İstanbul Barosu Başkanlığından (...) rica ederim."

Görüldüğü gibi, Sıkıyönetim Komutanlığı, benim, müdafilik görevimi iyi yapmadığımı iddia etmektedir.

Bundan önce de, Usul Kanunlarından aldığımız haklara dayanarak Avukatlık Kanunu'nun sözüne ve ruhuna uygun bir biçimde ileri sürdüğümüz dilekler yüzünden Mahkememiz, diğer üç müdafi arkadaşla beni:

"Duruşmaları engellemek ve yargılamayı kanuni mecrasından saptırmak için muhtelif taktik ve vesiyleler yaratma çabasında" bulunmakla itham etmişti.

Mahkemenin bu konudaki 27 Ağustos 1971 günlü ara kararı üzerine Adalet Bakanlığınca, müdafiler hakkında soruşturma izni verildiğini ve soruşturmaya Üsküdar C. Savcılığınca başlandığını 16 Ekim 1971 günkü gazetelerden öğrenmiş bulunuyoruz.

Demek ki, bugünkü durum şudur:

Müvekkillerimizin hukukunu korumak için Avukatlık Kanunu'nun emredici hükümlerine ve Usul Kanunlarına uygun olarak ileri sürdüğümüz dilekler mahkemece "Duruşmaları engellemek ve yargılamayı kanuni mecrasından saptırmak için taktik ve vesileler yaratma çabası" diye nitelendirilmekte ve mahkemenizin bu nitelemesi Sıkıyönetim Komutanlığı ile Adalet Bakanlığı tarafından da benimsenmektedir.

Ancak ne Sıkıyönetim Komutanlığının ve ne de Adalet Bakanlığının bu konuda bir karar verme yetkisi bulunmadığından Mahkemenizin görüşü mü yoksa müdafilerin görüşü

mü doğrudur? sorusu şu anda çözümlenmiş değildir. Bu soru ancak hakkımızda açılmış olan soruşturma sonuçlanınca çözümlenmiş olacaktır.

Şu anda, müdafilerin görüşü şudur: Müvekkillerimizin haklarını kanunlara uygun bir biçimde ve titizlikle korumaya çalıştığımız için Mahkemenizce, duruşmaları engellemek ve yargılamayı kanuni mecrasından saptırmak çabası ile itham edilmiş bulunuyoruz.

Mahkemenizin görüşünün böyle olmadığı meydandadır.

Şu halde: Soruşturmanın genişletilmesi hakkındaki dileklerimizi bugün ileri sürecek olursak, bu taleplerimizin de mahkemenizce yine yargılamayı kanuni mecrasından saptırmak çabası diye nitelendirilmeyeceğini ve hatta sözlerimizin mahkemeye hakaret sayılarak Sıkıyönetim Komutanlığınca gözaltına alınmayacağımızı kim temin edebilir?

Mahkemenizin 27 Ağustos 1971 günkü ara kararı üzerine müdafiler hakkında Üsküdar C. Savcılığınca açılmış olan soruşturma sonuçlanır ve müdafilerin suçsuz oldukları anlaşılırsa açık ve seçik olarak ortaya çıkacaktır ki:

Mahkemenizin görüşü yanlıştır. Mahkemeniz, sanıkların müdafaa haklarıyla ilgili dilekleri "Duruşmaları engellemek ve yargılamayı kanuni mecrasından saptırmak için çaba" diye nitelendirmek suretiyle biz müdafiler üzerine baskı yapmış ve sanıkların savunma haklarına açıkça tecavüz etmiştir.

Biz müdafiler hakkında açılmış olan soruşturmanın lehimize sonuçlanması hiç de imkânsız bir şey olmadığına göre böyle bir ihtimali göz önünde tutarak bu soruşturma ile burada görülmekte olan davanın ilgisini düşünelim:

Müdafilerin suçsuz olduklarının sabit olması, bu mahkeme heyetini teşkil eden Başkan ve üyelerin takdir yetkilerini asla iyi kullanmadıklarını, onların hissi kararlar verdiklerini ispat edecektir. Müdafilere kızarak onları suçlamak isteyen bir mahkeme heyetinin sanıklar hakkında takdir yetkisini yerinde kullanabileceğini kim temin eder?

Bu davada 13 kişi Türk Ceza Kanunu'nun 146/1. maddesinden sanık olarak yargılanıyor. Bunun için, bu davada suçun sübutu halinde dahi mahkemenin takdir hakkını şöyle ya da böyle kullanması cezanın miktarı üzerinde değil niteliği üzerinde tesir eder.

Bu davadaki müdafilik görevleri yüzünden Mahkemenizin ara kararıyla haklarında soruşturma açılmış bulunan müdafilerin suçsuzluğu sabit olup Mahkemeniz heyetini teşkil eden Başkan ve üyelerin takdir hakkını iyi kullanmadığı ortaya çıkarsa herhalde heyetiniz bu davaya bakmakta ısrar edemeycektir. Israr etse bile verilecek karar şaibeli olmak niteliğinden kurtulamayacaktır.

Görüldüğü gibi: Bu davada savunma görevini yapmış olmaları yüzünden haklarında Üsküdar C. Savcılığınca soruşturma açılmış bulunan avukatların soruşturma sonunda suçsuz olup olmadıklarının meydana çıkması ile bu davanın akibeti arasında yakın bir ilgi vardır.

Ayrıca, sanıkların savunma haklarıyla ilgili dileklerimizi, mahkemenizin ithamlarına maruz kalmadan ileri sürebilmemiz için hakkımızdaki soruşturmanın sonuçlanmasını beklemek zorundayız.

Bu nedenle: Soruşturmanın genişletilmesi hakkındaki dileklerimizi mahkemeye sunabilmek için, müdafiler hakkında Üsküdar C. Savcılığınca açılmış olan soruşturmanın sonucuna kadar duruşmanın talikine karar verilmesini dilerim. 19/10/1971.

Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Kâmil Dede, Necmi Demir, İlkay Demir, Kadriye Deniz Özen, Necati Sağır, Abdullah Ceceloğlu, Oğuz Öder müdafii, Avukat Faik Muzaffer Amaç.

Dilekçe mahkemeye yazılmıştı ve bir istemi kapsamakta idi. Onun için istemin kabulü ya da reddi hakkında mahkemece gerekçeli olarak bir karar verilmesi gerekirdi.

Oysa, 19 Ekim 1971 günlü Duruşma Tutanakları[26] incelendiğinde görülür ki: Mahkeme bu istem hakkında hiçbir karar vermemiştir. Sadece duruşmayı yöneten hâkim Yarbay Akdemir Akmut, tutanağa şunları yazdırmıştır:

"Taraflardan tahkikatın tevsil hakkında bir talepleri bulunup bulunmadığı soruldu:

Avukat Faik Muzaffer Amaç: 3 sayfalık bir yazıyı okudu. Burada adı geçen avukat, hakkında vaki müracaat ve şikâyet üzerine Üsküdar C. Savcılığınca kanuni takibata geçilmesiyle ilgili durum hakkında şahsi görüşlerini serdetmiş olduğu ve

26. Duruşma Tutanakları, s. 283.

Üsküdar C. Savcılığınca yapılan soruşturmada sanık sıfatı ile hesap vermesi gereken bu avukatın, görülmekte olan davadan yararlanarak şahsi savunmasını yaptığı görüldü. Avukat tarafından okunan yazı dosyasına konuldu."

Dilekçemiz gayet açıktı. Bizi, duruşmaları engellemek ve yargılamayı kanuni mecrasından saptırmaya çalışmakla suçlayan mahkemeye diyorduk ki: Biz bu isnat altında iken müvekkillerimizin haklarını koruyamayız. Yargılamayı, hakkımızdaki soruşturmanın sonuna kadar talik edin. Biz mi haklıyız,yoksa siz mi haklısınız, anlaşılsın.

Bizim suçsuz olduğumuz ortaya çıkınca, avukatları haksız yere şikâyet etmek suretiyle sizin savunma hakkına baskı yapmış olduğunuz anlaşılmış olacağından, o zaman davaya bakmaktan herhalde kendiliğinizden çekilirsiniz.

Dilekçemizde belirttiğimiz gibi bu davada 13 genç adam idam talebi ile yargılanmakta idi. Kanunun hâkime tanıdığı takdir hakkı böyle bir davada çok büyük bir önem taşır. Çünkü öteki davalarda, Türk Ceza Kanunu'nun 59. maddesinin uygulanıp uygulanmaması nihayet hapis cezasının bir miktar azaltılıp azaltılmamasına sebep olur. Oysa, böyle bir davada, hâkimin takdir hakkı cezanın miktarını değil niteliğini değiştirecektir. Yaşatmak ya da öldürtmek hâkimin takdir hakkına bırakılınca o takdir hakkını kullanacak olan hâkimin kişiliği üzerinde çok büyük bir titizlikle durmak gerekir.

Bir hâkim, yargılama sırasında savunma görevini yapan avukatları sebepsiz yere suçlamış ve şikâyet etmiş ise, bu suçlamanın haksız olduğu, avukatlar hakkında (kovuşturmaya yer olmadığı)na ilişkin kararla da sübuta ermişse, o hâkimin kişiliğinden söz edilemeyeceği gibi takdirine de güvenilemeyecektir.

Onun için, bu davada şikâyet edilmiş olan avukatlar hakkındaki soruşturmanın sonucu beklenmek üzere yargılamanın talikine karar verilmesi gerekirdi.

Mahkeme, yargılamayı talik etmedi. Müvekkillerimizin haklarını korumaya çalışmamız yüzünden bizi suçlamış olan bir mahkemede müdafilik görevinin yapılamayacağı aşikârdı. Müdafiler bu imkânsızlığa rağmen, duruşmalarda hazır bulunur ve müvekkillerinin haklarını koruyabiliyorlarmış gibi gözüküp onların ve özellikle kamuoyunun yanılmasına sebep

olurlarsa, müdafilik görevlerini kötüye kullanmış olurlardı. Bu nedenle, sanıklar mahkemenin tutumu yüzünden duruşmalarda müdafisiz kaldılar.

Beşinci Bölüm
Hâkimleri Ret İstemi

Yargılamanın ilk gününden başlayan usulsüzlükler, hâkimlerin tarafsızlıklarından şüpheyi haklı kılacak nitelikte idi. Bu nedenle, bu davada, yargılama boyunca üç kere, hâkimleri ret isteminde bulunmak zorunda kaldık. İstemimiz üç keresinde de reddedildi.

Hâkimleri ret istemlerimizin gerekçelerini şöyle özetleyebiliriz:

I– İLK RET İSTEMİ

İlk ret istemimizin gerekçesi, 27 Ağustos 1971 günü mahkemeye verdiğimiz 11 sayfalık dilekçede açıklanmıştı.[27] Bu dilekçemizde ret sebeplerini şöyle sıralamıştık:

1– Sanıklara Yapılan İşkencelere Karşı Tam Bir Kayıtsızlık

Bu konuda şöyle diyorduk:

Bu davanın, bugünkü safhasında şu gerçek gün ışığına çıkmış bulunmaktadır:

Gerek müvekkillerimize ve gerekse diğer sanıklara, çağdışı, insan onuru ile bağdaşmayan maddi ve manevi eziyet ve işkence yapılmıştır.

Yargılamanın başlangıcından beri gerek müdafiler ve gerekse sanıklar tarafından ortaya konulan işkence olayının tespitine ilişkin talepler, reddi istenen kurulca, reddedilirken şöyle bir gerekçeye de dayanılmıştır:

"Bu tesir ve tazyikin gerçeği söyletmek gayesine matuf olarak mı yoksa şu veya bu şekilde ifade almak maksadıyla mı yapıldığının tespiti imkân dahilinde bulunmaması."

Bu gerekçe, basında İLGİNÇ BİR KARAR diye nitelendirilmiştir. Örneğin *Ortam* dergisinin 13. sayısında sayfa: 10, Sütun: 1'de İLGİNÇ KARAR başlığı altında şöyle denmiştir:

> Bu arada duruşmada hayli ilginç bir karar da alınmıştır. Mahkeme dayak iddiaları ile ilgili olarak, (Dayak

27. Duruşma Tutanağı, s. 39.

iddialarının tahkikinde netice bakımından bir fayda olmadığını çünkü dayağın doğruyu söyletmek için mi yoksa yanlış beyanlar almak için mi atıldığının tespitine imkân olmadığı, bu bakımdan da tahkikine lüzum olmadığı) kararına varmıştır.

Basın; bu kararı, yukarıda belirttiğimiz gibi acaba neden İLGİNÇ bulmuştur? Bunun cevabını yargılamayı dinleyenler şöyle veriyor:

Bu karardan, "İşkence, doğruyu söyletmek için yapılırsa caizdir." şeklinde bir anlam çıkarılıyor.

Tutanağı tetkik ettiğimiz zaman görüyoruz ki, duruşmayı yöneten hâkim, gerektiğinde kelimeleri ölçerek ve tam yerinde kullanarak gerçek maksadını pek güzel ifade edebilecek bir yetenektedir. Böyle olduğu halde, bu yargıç, Anayasa'ya aykırı bir anlam çıkarılmasına elverişli sayılabilecek bu cümleyi ayrı ayrı duruşmalarda üç kere tekrarlamış bulunuyor. Biri, tutanakların 7. sayfasında 3 numaralı bentte; ikincisi, 10. sayfanın ortalarında; üçüncüsü de 34. sayfada tekrarlanan ve dinleyicilerce "doğruyu söyletmeye matuf işkence caizdir" manasında anlaşılmaya elverişli olan bu cümlenin, hiç olmazsa ikinci ya da üçüncü keresinde kötü anlamlara yol açmayacak bir biçimde düzenlenmesi gerekirdi.

Kurul, sanıklara yapılan işkencenin tetkiki hususundaki dilekleri reddederken hiç olmazsa, işkence suçunun failleri hakkında kovuşturma yapılması için keyfiyeti ilgili makamlara bildirme kararı verebilirdi ve vermeliydi. Bu, kurulun kanuni bir vazifesiydi çünkü: Türk Ceza Kanunu'nun 235. maddesi: "Memurlardan biri vazifesini yaptığı sırada memuriyetine müteallik olan resen takibat icrasını müstelzim bir suça vâkıf olup da ait olduğu daireye haber vermekte ihmal ve terahi" ederse, bu ihmali suç saymaktadır. Kurul, vâkıf olduğu işkence suçunu ait olduğu mercie haber vermemekle suç işlemiş durumdadır.

Ret talebimize konu olan hâkimlerin işkencelere şahsen, daha duruşmaların başlamasından önce vâkıf oldukları 25 Ağustos 1971 tarihli duruşmada ortaya çıkmıştır. Zira, sanıklardan İrfan Uçar ve Jülide Zaim işkence yüzünden hücrelerinden kıpırdayamayacak durumdalarken,

bunlar hakkında tutuklama kararı verilmesi gerektiğinde kurul,sanıkların bulundğu hücreye giderek tutuklama kararını orada vermiştir.

Kurul, tutuklama kararını sanıkların hücrelerinde verirken, onların işkenceden perişan hallerini, külçe halinde yerlerinden bile kıpırdayamayacak durumda olduklarını bizzat görmüştür.

2– Kurulun Sanıklar Tarafından Şikâyet Edilmiş Olması Reddi talep olunanlar, Türk Ceza Kanunu'nun 235. maddesine aykırı hareket ettikleri iddiasıyla sanıklar tarafından Milli Savunma Bakanlığına şikâyet edilmişlerdir. Kurul üyelerinin bu şikâyete rağmen, davaya bakıp bakmayacağı sorusu üzerine verilen kararda şöyle denmiştir:

"Bir hâkimin mücerret iddialarla sanıklar veya müdafiler tarafından şikâyet edilmiş olması hiçbir zaman davadan çekilmeyi gerektiren bir sebep olamaz." Kurulun verdiği bu kararın yerinde olup olmadığını düşünmek için insan psikolojisini hatırlamakta yarar vardır:

Çünkü hâkimler de nihayet bir insandır. Onlar da, hiç kimse gibi hislerinden mutlak surette arınmış değillerdir. Bir insan, kendisini şikâyet eden kişiye karşı, tam olarak taraf sız kalabileceğini iddia ederse, bunun yüzde yüz doğruluğuna inanmak çok güçtür. Bir an için, o hâkimin insanüstü bir olgunluk gösterebildiği ve kendisini şikâyet edenlere karşı dahi tarafsızlığını muhafaza edebildiği farz edilse bile bu, o kadar ender bir haldir ki, bu istisna kuralı bozmaz. Böyle bir durumda o hâkimin vereceği karar, yüzde yüz haklı bile olsa, kamuoyunda şüphe ile karşılanmaya mahkûmdur. Bu nedenle, sanıklar tarafından suçlu görülen ve bu görüşle şikâyet edilen hâkimlerin davaya bakmakta devam edecekleri hususunda direnmeleri asla hukuk prensiplerine uymaz.

Kurul, şikâyet edilen hâkimlerin davadan çekilmelerini suiistimallere yol açabileceği kanısındadır.

Düşünmek gerekir: Bu davada reddi hâkim talebinde bulunun müvekkillerimizin ne gibi bir ard niyetleri bulunabilir?

Sıkıyönetim Kanunu'nun kabulünden önce, Sıkıyönetim Mahkemelerinde şöyle bir kanaat vardı: Sanıklar, Sıkıyönetim Mahkemesini engelliyor, davaların uzamasını istiyor. Ta ki,

Sıkıyönetim bitsin ve dava normal adliye mahkemelerine intikal etsin.

Bu görüşün eleştirisini yapmaya lüzum kalmadı. Çünkü yeni Sıkıyönetim Kanunu'nun getirdiği hükümle, artık Sıkıyönetim bitse de bu dava yine Sıkıyönetim Mahkemesinde görülecektir. Öyleyse, sanıkların bu davayı uzatmaktan ne gibi bir yararları olabilir?

Şikâyet edilmiş bir hâkimin: Şikâyete rağmen ben seni yargılamakta ısrar ediyorum" demesi de, Türkiye'de hâkimler bulunduğu için yersiz ve kuşku yaratıcı bir haldir.

3– Duruşma Tutanakları Güven Verici Olmaktan Uzaktır

Bu konuyu, DURUŞMA TUTANAKLARI başlıklı kesimde incelemiştik. Bu nedenle burada tekrarlamayı gereksiz buluyoruz.

4– 25 Ağustos 1971 Tarihli Duruşmadaki Olay

Bu olay şöyle cereyan etmiştir:

Duruşmayı yöneten hâkim, ara kararını yazdırırken, her zaman olduğu gibi sanıklar bunu da ayakta dinlemekteydiler. Ancak (işkencenin sanıklara doğruyu söyletmek için mi yoksa delillerin şu veya bu yönde hazırlanmasını temine matuf mu olduğunun tespiti imkânsızlığı) ara kararına geçirilirken sanıklar oturmuşlardır. Bu, duruşmanın yönetimiyle değil, olsa olsa mahkemenin inzibatıyla ilgilidir. Yani 353 sayılı Kanun'a göre: Yönetici hâkimi değil, mahkemenin başkanını ilgilendirir. Oysa, mahkeme başkanı bunda mahkemenin inzibatını bozan bir yön de görmemiş olmalı ki, konu ile hiç ilgilenmedi. Buna karşı, kendisini hiç ilgilendirmemesi, kanun iktizası olan duruşma hâkimi, salondaki muhafız subaya hemen emretti. Kaldırın bunları.

Bu emir üzerine subaylar, askerler; sanıkların kimisinin kolunu kıvırarak, kimisinin boğazını sıkarak, kimisinin omuzundan yakalayarak onları kaldırmaya çalıştılar. Olmayınca, salonun dışından takviye kuvvet çağrıldı. Öteki Askeri Hâkimin, Kıdemli Hâkim Akdemir Akmut'u uyarması üzerine hâkim Akdemir Akmut, bir dönüş yaptı ve askerlere seslendi: Bırakın.

Bu olay, Başkanın: Kendi yetkilerine sahip olmaması; yönetici hâkimin: Yetkilerinin sınırını çok aşması ve sanıklar üzerinde kanundışı her baskının yapılabileceği görüşünde bulunması diye özetlenebilecek, cidden ibret verici bir tablo idi.

Duruşmaların başladığı günden beri cereyan eden çeşitli haller dışında sadece bu olay bile bizim, hâkimleri ret istemimizin haklı olduğunu gösterir. Olay, o gün davaya katılmış bulunan bütün avukatların, sanıkların, dinleyicilerin gözleri önünde cereyan etmiştir. Olaya fiilen katılmış bulunan muhafız subaylar ve askerler, üstlerinden ne kadar çekinseler de, olaya yine de ışık tutabilecek kadar bilgi verebilirler sanırız. Reddi istenen kişiler de herhalde durumu inkâr etmeyeceklerdir.

5– Çayan'ın Demire Vurulması Olayına İlgisizlik

16 Ağustos 1971 günü, aynı tarihli 2 sayfalık bir dilekçede:

a) Müvekkilimiz Mahir Çayan'ın demire vurulması hakkında mahkemenizce verilmiş bir karar varsa bu kararın kaldırılmasını:

b) Müvekkilimiz mahkeme kararı olmaksızın demire vurulmuş ise böyle bir uygulamaya derhal son verilmesini:

c) 353 sayılı Kanun'u 76/4. maddesinin iptali için konunun Anayasa Mahkemesine gönderilmesine karar verilmesini istemiştik.

Kurul, tutanakların 6. sayfasında, bu dileklerimizden sadece üçüncüsünü –yani Anayasa Mahkemesine konunun gönderilmesi dileğimizi– reddetmiş; 1 Numaralı dilek hakkında hiçbir karar vermemiştir. Daha doğrusu tutanakta bu dileğin cevabı mevcut değildir; ama tutanak dışında hâkimin duruşmada sözlü olarak yaptığı açıklama şudur: Mahir Çayan'ın demire vurulması hakkında Mahkemece verilmiş bir karar yoktur. Acaba bu sözlü cevap neden kararın bir fıkracığı halinde tutanağa geçirilmemiştir? Yoksa, Mahir Çayan'ın demire vurulmasının mahkeme kararı olmadan yapılması suretiyle işlenen suçun suçluları, müvekkillimizin zararına olarak korunmak gibi bir maksat mı vardır.

Müvekkilim Mahir Çayan'ın tutukevinde demire vurulmasının mahkemeyi ilgilendirir bir yanı olmadığı kararda

açıklıkla ve rahatlıkla bildiriliyor. Oysa, 353 sayılı Kanun'un 76. maddesinde de belirtildiği gibi bu tedbir ancak mahkeme kararıyla alınır. İvedi hallerde ilgili memurlar tarafından alınan tedbirler derhal mahkemenin onayına sunulur.

Demek ki, tutuklunun tutukevinde demire vurulması konusu ve bu tedbirin kaldırılması mahkemenin yetkisi ve görevi içindedir. Böyle iken kurul, dilekçede 2 numarayı alan "Çayan, mahkeme kararı olmadan demire vurulmakta ise böyle bir uygulamaya derhal son verilmesi için karar alınması"na ilişkin istemi nazara almamıştır; böylece müvekkilimizin en hayati bir meselesiyle, görevi olduğu halde ilgisiz kalmak suretiyle ihmalde bulunmuştur.

27 Ağustos 1971 günkü dilekçemizin sonuç kısmında da şöyle diyorduk:

Reddi istenen subay ve hâkim üyeler:

1. Mahir Çayan'ın tutukevinde demire vurulması konusunun kendilerini ilgilendirmediği görüş ve kararında olduklarını bildirmekle 353 sayılı Kanun'un 76/son maddesi sarahatine rağmen müvekkilimizin haklarını yeterince önemsememişler ve böylece kendilerinin tarafsızlıklarından şüphe edilmesini gerektiren bir durum yaratmışlardır.

2. Duruşma tutanakları 353 sayılı Kanun'un 178. maddesine uygun bir şekilde tanzim edilmediğinden aynı şüphe takviye edilmiştir.

3. Müvekkillerimiz tarafından, haklarında Türk Ceza Kanunu'nun 235. maddesi gereğince takibat icrası için şikâyet vaki olmuş ve bu şikâyete muttali oldukları halde de davaya bakmakla devam kararını vermekle yine ret için bir sebebi kendileri hazırlamışlardır.

4. Sanıkların, işkenceye maruz kaldıkları hakkındaki iddianın tespitine ilişkin taleplerimiz, Basının da dediği gibi, İLGİNÇ bir gerekçeyle reddedilmiştir. Bu gerekçeye göre: İşkence; biri doğruyu söyletmeye matuf, öteki şu veya bu şekilde delil toplamaya matuf diye tasnife tabi tutulmuştur. Oysa, önemli olan: işkencenin gayesi değil, sadece varlığıdır, iyi niyetli bir işkenceciden söz etmek mantık bakımından abestir. Çünkü işkence, Anayasa'nın kesinlikle yasakladığı bir şeydir. İşkenceci Anayasa'yı ihlal eden bir kişidir. Anayasa'yı

ihlal eden kişiye iyi bir niyet ve iyi bir gaye atfedebilmek, hele Anayasa'nın ihlali iddiasıyla açılmış bir davaya bakan kişiler için büyük bir yanlıştır.

5. İşkencecinin kendisinin değil, sadece sözünün bulunduğu yerlerde bile gerçekler barınamaz. Doğruyu söyletmek maksadıyla işkence yapılabileceği kanısında olan kimselerin, bu davada doğru bir karara varabilmeleri imkânsızdır. Çünkü korku her yerde ve her zaman gerçeklerin gizlenmesine alet edilmiştir. Bunun için, bir hâkimin bakmakta olduğu her davada ilk önce araştıracağı şey, sanıklara veya tanıklara işkence yapılmış olup olmadığıdır. Bunu araştırmaktan ısrarla kaçınan ve hatta vâkıf olduğu bu işkence suçunu yetkili makamlara haber vermekten bile çekinen kişilerin verecekleri kararlar şüpheli olma niteliğinden kurtulamaz.

6. Sanıklara, karşı duruşma sırasında bile, kanundışı baskıları bizzat yapan veya yapılmasını emreden kişilerin salim bir karar verebileceklerine inanmak çok zordur. Kararın tefhimi sırasında ayağa kalkmayan sanığın dövülerek, boğazı sıkılarak, kolu bükülerek ayağa kaldırılacağına dair kanunda hiçbir hüküm yoktur. Duruşmanın inzibatını bozan kimseler duruşma salonundan dışarı çıkarılır ama dövülmez, boğazı sıkılmaz. Duruşma salonundan dışarı çıkartma da duruşmayı yöneten hâkim tarafından değil, Başkan tarafından yapılır.

Yukarıdan beri sıraladığımız nedenler, reddi istenen subay ve hâkim üyelerin tarafsızlığından şüpheye düşürecek niteliktedir. Bunun için talebimizin kabulü ile bu önemli davada salim kararlar verilmesinin sağlanması gerekir.

Hâkimlerin sorumluluklarının davanın önemi ile orantılı olduğuna şüphe yoktur.

Memleketin en aydın gençlerinin, kişisel hiçbir çıkarları olmaksızın sadece yurdunu ve halkını sevdiği için işlediği birtakım suçlar yüzünden idam talebiyle yargılandığı bu davada yargılayanların en küçük bir ihmali ve yanlışı çok büyük sonuçlar doğurabilir.

Hâkimleri ret istemimizin değerlendirilmesinde bu ölçünün de göz önünde tutulacağından emin bulunduğumuzu arz ederiz.

Ret istemimize ilişkin delillerimiz şunlardır:

1– Duruşma tutanakları ile o duruşmaları anlatan gazeteler arasındaki ayrılıklara örnek olarak 25 Ağustos 1971 günlü *Akşam*, 26 Ağustos tarihli *Milliyet* ve aynı günlü *Günaydın* gazeteleri ilişiktir.

2– *Ortam* dergisi, Sayı: 13, sayfa: 10.

3– Tanıklar: 25 Ağustos 1971 günü akşam, saat 17.00 sıralarında salonda görevli bulunan erler ve subaylar; duruşmada hazır bulunup da hâkimleri ret isteminde bulunmayan avukatlar; sanıklardan hâkimleri ret isteminde bulunmayanlar; o gün akşamüzeri salonda dinleyici olarak hazır bulunanlar (Bu kişilerin adları Emniyet Kayıt Defterinde yazılıdır).

Ret istemimiz, bu hususta herhangi bir tahkikat yapılmasına mahal görülmeden reddedildi.[28]

Delillerimiz incelenmiş ve bu konudaki tanıklarımız dinlenilmiş olsaydı, ret istemimizin haklı olduğu meydana çıkardı. Gerekli tahkikat yapılmadan ret istemimizin reddine karar verilmiş olması usule ve kanuna aykırıdır.

II– İKİNCİ RET İSTEMİ

Hüküm veren mahkemenin başkanıyla üyelerinin reddini bir kere de 19 Ekim 1971 günkü duruşmada istemek zorunda kaldık.

Bizi bu zorunluluğa iten nedenleri belirtmek için o duruşmadaki istemlerimizi ve bu istemlerimizin mahkeme tarafından nasıl karşılandığını özetlemekte yarar vardır:

1– 19 Ekim 1971 günü mahkemeye 3 sayfalık bir dilekçe verdik. Bu dilekçede: Mahkemeye takılmış olan SIKIYÖNETİM KOMUTANLIĞI ASKERİ MAHKEMESİ adının Anayasa'ya ve 1402 sayılı Kanun'a aykırı olduğunu belirtmiş ve bu adın değiştirilmesi için ilgili mercilere başvurulmasını; sonuç alınıncaya kadar duruşmanın talikine karar verilmesini istemiştik.

Bu istemimiz, mahkemece, gerçeğe aykırı bir gerekçeyle reddedildi. Ayrıca bu yüzden duruşma hâkimi Akdemir Akmut'un yersiz sataşmalarına hedef olduk (Bu konu MAHKEMENİN ADI başlığını taşıyan bölümde incelenmiş bulunduğu için burada bu özeti vermekle yetiniyoruz).

28. Duruşma Tutanakları, s. 39-40.

2– Müdafilik görevimizi, hiçbir baskının etkisi altında kalmayarak, cesaret ve özenle yapmaya çalışmamız yüzünden mahkemece şikâyet edilmiştik. Mahkemenin şikâyeti üzerine Cumhuriyet Savcılığınca biz müdafiler hakkında soruşturmaya başlanmıştı. Duruşmaları engellemek ve yargılamayı kanuni mecrasından saptırmaya çalışmakla suçlanıyorduk. Bu durumda, mahkemedeki müdafilik görevimize devam etmemiz çelişkili bir durum yaratıyordu. Bunun için yargılamanın, hakkımızdaki soruşturmanın sonuçlanmasına kadar talikine karar verilmesini istedik. Bu konuda mahkeme, müspet ya da menfi hiçbir karar vermedi. Duruşma hâkimi dileğimizi tecavüzkâr bir dille tutanağa geçirtmekle yetindi (Bu konu bundan önceki bölümde ayrıntılı olarak incelenmiş bulunduğundan burada tekrarı gereksiz görüyoruz).

3– Bir önceki ara kararına göre, o gün sanıklarla müdafileri soruşturmanın genişletilmesi hakkındaki istemleri bulunup bulunmadığını bildireceklerdi. Oysa, bu davanın müdafilerinden Avukat Nebil Varuy, Avukat Yalçın Öztürk ve Avukat Necdet Sağır birkaç gün önce Sıkıyönetim Komutanlığınca gözaltına alınmışlardı. Bu davaya ait tutanaklar ve her çeşit evrak Necdet Sağır'da bulunuyordu. Onunla ilişki kurmadan bu davada müdafilik görevini sürdürmemiz imkânsızdı. Oysa, gözaltında bulunan kişiler, tutuklanıncaya kadar kimse ile görüştürülmüyorlardı. Gözaltı süresinin ise 1402 sayılı Kanuna göre 30 gün sürmesi normaldi. Bu nedenle duruşmanın 30 gün sonraya talikine karar verilmesi savunma hakkının kullanılabilmesi için zorunlu idi. Bu amaçla mahkemeye verdiğimiz dilekçede şöyle diyorduk:

Bu davada, duruşmaların başından beri müdafilik görevini yapan ve hazırlık soruşturmasına ait belgelerin fotokopileriyle, duruşma tutanaklarını alan arkadaşlarımız Avukat Necdet Sağır, Avukat Yalçın Öztürk ve Avukat Nebil Varuy 1 Numaralı Askeri Mahkemedeki müdafilik görevleri sebebiyle Sıkıyönetim Komutanlığınca gözaltına alınmışlardır.

Hazırlık soruşturmasına ait fotokopilerle duruşma tutanakları Avukat Necdet Sağır'da bulunduğundan, soruşturmanın genişletilmesi hakkındaki dileklerimizi mahkemenize sunabilmemiz için kendisiyle temas edip bu fotokopilerin alınması zarureti vardır.

Gözaltına alınan kişilerle görüşmek imkânının ne şekilde ve ne zaman sağlanabileceği malum değildir.

Gerekli hazırlığı yapabilmemiz için duruşmanın en az bir ay sonraya talikine karar verilmesini dilerim. 19/10/1971.

Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Kâmil Dede, Necmi Demir, İlkay Demir, Kadriye Deniz Özen, Ziya Yılmaz, Abdullah Ceceloğlu, Oğuz Öder müdafii, Avukat Faik Muzaffer Amaç

Mahkeme bu istemimizin de reddine karar verdi.

Müdafilik görevimizi sürdürebilmemizin reddi savunma hakkının özünü yok etmek sonucunu doğuruyordu. Bu durumda mahkeme başkanıyla üyelerin reddi isteminde bulunmak zorunda kaldık.

Ne var ki, o günkü duruşmada geçmiş olan olaylar nedeniyle hâkimlerin reddi isteminde bulunan bir kimsenin ret gerekçesini hemen o anda hazırlaması imkânı yoktu. Ret istemimizin gerekçesini hazırlayabilmemiz için, günle değilse bile saatle olsun mehil verilmesi gerekirdi. Bir saatlik bir mehil bile verilmeye lüzum görülmeden ret istemimiz şu kararla reddedildi.[29]

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ: Hâkimin reddi ancak kanunda belirtilen sebepler altında yapılabilen bir kanuni yoldur. Ancak sanık müdafii vermiş olduğu dilekçede mahkemeyi teşkil eden başkan ve üyeleri reddettiklerini belirtmiş ise de, sebeplerini göstermemiş bulunmaktadır. Müdafi bugüne kadar duruşmaları takip eden bir kişi bulunması sebebiyle evvelden hazırlayıp duruşma sırasında ibraz ettiği dilekçede, var ise, ret sebeplerini de göstermesi gerekirken göstermemiş bulunması karşısında talebi ciddi görülmediğinden talebin reddine (...) karar verilip açıklandı.

Ret istemimizin gerekçesini bildirmemiz için mahkemeden mehil istemiştik. Mahkeme, bu mehli vermeyecekse, hiç olmazsa mehil vermeyeceğini belirterek gerekçemizi sözlü olarak o anda bildirmemize imkân sağlamalıydı.

Mahkemenin bize bu imkânı bile sağlamadan ret istemimizin reddine karar vermiş olması usule aykırıdır.

29. Duruşma Tutanakları, s. 284.

III– ÜÇÜNCÜ RET İSTEMİ

26 Kasım 1971 günkü duruşmada da[30] bütün sanıklar, duruşma hâkimi Akdemir Akmut'u ret isteminde bulunmuşlardır.

Bu ret isteminin nedenini iyi anlayabilmek için o gün yargılamanın hangi safhada bulunduğunu ve ondan önceki birkaç günden beri duruşmaların nasıl yönetildiğini bilmekte yarar vardır:

Olaydan 10 gün önce, 17 Kasım 1971 günü[31] yargılamanın savunma safhası başlamıştır. Sanıklardan Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı, Kâmil Dede, Necmi Demir ve Ziya Yılmaz iki yüzü aşkın sayfalık ortak bir savunma hazırlamışlardır. Savunma, bu 5 sanığın da imzasını taşıdığından ortak bir savunmadır. Ama aralarında yaptıkları işbölümü uyarınca sanıklardan her biri bu savunmanın belli bir bölümü üzerinde daha fazla katkıda bulunmuştur. Bunun için, anlaşmalarına göre, hangi sanık hangi bölüme daha çok katkıda bulunmuşsa, duruşmada o bölümü o sanık okuyacaktır.

Ortak Savunmanın okunmasına başlandığı 17 Kasım 1971 günkü duruşmaya Hâkim Yarbay Akdemir Akmut gelememiş bu nedenle duruşmaları Hâkim Yarbay Coşkun Dündar yönetmiştir. O gün, ortak savunmayı okuyan sanığın yorulmuş bulunması ve dinlenme ihtiyacı düşünülerek, bir, bir buçuk saatte bir, duruşmaya 10 dakikalık ara verilmiştir. Bundan sonra, duruşmanın tehir edildiği 24 Kasım 1971 ve 25 Kasım 1971 günkü duruşmalarda da duruşma hâkimi yine Coşkun Dündar'dır. O günlerdeki duruşmalarda da sanıkların yorgunluk dereceleri yine göz önünde tutulmuş, gerektiğinde, duruşmalara onar dakikalık aralar verilmiş ve böylece ortak savunmanın 156. sayfasına gelinmiştir.

26 Kasım 1971 günlü, hâkim Yarbay Akdemir Akmut'un mazereti bitmiş olduğundan o gün duruşmayı kendisi yönetmiştir. Sanık Necmi Demir 156. sayfadan okumaya başladığı ortak savunmanın 178. sayfasına gelince, demek ki 22 sayfa okuyunca, yorulmuş ve duruşmaya on dakikalık bir ara verilmesini istemiştir.[32]

30. Duruşma Tutanakları, s. 306-311.
31. Duruşma Tutanakları, s. 300.
32. Duruşma Tutanakları, s. 306.

Sanığın 22 sayfalık bir yazıyı okuyunca yorulmuş olmasını yadırgamamak gerekir. Çünkü bu 22 sayfayı okuyan kişi aylardan beri tutuk bulunuyordu. Güneşten, havadan, normal yaşama şartlarından yoksundu. Bu nedenle Sanık Necmi Demir; yorulduğunu, 5-10 dakikalık bir dinlenmeye ihtiyacı olduğunu söylediği zaman onun yorulma derecesini dışarıda normal bir hayat süren kişinin yorulma derecesiyle ölçmemek gerekirdi. Kaldı ki, dışarıda normal hayat süren kişilerin de 22 sayfalık bir yazıyı ayakta ve yüksek sesle okuyunca yorulmaları ve 5-10 dakikalik bir molaya ihtiyaç duymaları mümkündür.

Duruşma hâkimi Akdemir Akmut, insan bünyesinin gereği olan yorulma gibi doğal bir olayı o günkü duruşmalarda bir inat meselesi haline sokmuş ve yönetmekle yükümlü olduğu duruşmayı çığırından çıkarmıştır.

Duruşma hâkiminin duruşmayı nasıl çığırından çıkardığını öğrenmek için bundan sonrasını duruşma tutanaklarından okuyalım:

Sanık Necmi Demir müşterek müdafaanamenin 178. sayfasına kadar olan kısmı okuduktan sonra yorulduğunu ve ara verilmesini bildirdi.

Müşterek müdafaanamenin, diğer sanıklardan herhangi birisi tarafından okunması istendi.

Ulaş Bardakçı: Necmi Demir arkadaş okuyordu. O devam etsin, dedi.

Kâmil Dede: Evvelce de belirttiğim gibi Ankara'ya götürülmüş olmam sebebiyle hazırlanan müdafaanamenin bütün hazırlanış safhalarında bulunamadım. Arkadaşlar tarafından bölüm bölüm hazırlandı. Bilhahare müşterek bir bütün haline getirdik. Necmi Demir arkadaşın okumaya devam etmesini doğal bir hak kabul ediyorum. Bu itibarla ben okumuyorum, dedi.

Ziya Yılmaz: Necmi Demir arkadaş müdafaanamemizi okurken yorulmuş ve duruşmaya 10 dakika ara verilmesini istemiştir. 10 dakika ara veriyor musunuz, vermiyor musunuz? Aradan sonra Necmi Demir arkadaş tarafından devam edilecektir, dedi.

Bundan sonra Mahir Çayan da: Yargılamanın başından beri Akdemir Akmut'un, duruşmalarda hukuka aykırı du-

rumlar yarattığını, savunmaların başladığı 17 Kasım 1971 gününden beri, duruşmalarda Akmut bulunmadığı için, son 3 duruşmada hukuka aykırı durumun ortadan kalkmış bulunduğunu, şimdi Akdemir Akmut'un gelmesiyle yine hukuka aykırı bütün engellemelerin ve provokasyonların başladığını söylemiş ve sözlerinin sonunda da Akdemir Akmut'u tahkir edici bir kelime kullanmıştır.

Mahir Çayan'ın bu konuşmasından sonrasını yine tutanaklardan okuyalım.[33]

GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ: Talik, tehir veya duruşmaya ara vermek doğrudan doğruya mahkemenin yetkisine giren bir husustur, bu itibarla duruşmaya saat 10.50'de başlanmak üzere 10 dakika ara verilmesine oybirliği ile karar verilip tefhim olundu.

Verilen arayı müteakip açık olarak toplanıldı.

Mahkeme Başkanı P. Albay Vecdi Müftüoğlu: Bundan evvelki safhada, oturumda sanık Mahir Çayan Askeri Hâkimlerden Hâkim Yarbay Akdemir Akmut'a edep dışı bir dille hakaret ederek mahkemenin nezahatını ve inzibatını ihlal ettiğinden bu günkü oturumun mahkemeden çıkarılmasını uygun gördüm, dedi.

İşte, Akdemir Akmut'un bütün sanıklar tarafından reddedilmiş olmasının nedeni, daha doğrusu bardağı taşıran son damla: Sanık Necmi Demir'in 10 dakikalık bir dinlenmeye ihtiyacı olduğunu bildirmesine karşı, duruşma hâkiminin haksız yere direnip sanıkları tahrik etmiş olmasıdır.

Ara kararında da belirtildiği gibi; "Talik, tehir veya duruşmaya ara vermek doğrudan doğruya mahkemenin yetkisine giren bir husus" olduğuna göre Necmi Demir'in istemi üzerine, duruşma hâkimi neden bu konuda mahkemece müspet veya menfi bir karar alınmasını sağlamamış; yetkisini aşarak duruşmayı uzatmakta direnmiş ve böylece, zaten aylardan beri çeşitli nedenlerle sinirleri son derece gergin bir halde bulunan sanıkları tahrik etmiştir?

Ret isteminin reddine ilişkin kararda[34] şöyle denmiştir:

Son ret taleplerini doğuran bugünkü oturumda da sanıklardan Necmi Demir, toplu savunmayı okumakta ol-

33. Duruşma Tutanakları, s. 307.
34. Duruşma Tutanakları, s. 311.

duğu sırada ara talebinde bulunmuş, duruşmayı yöneten hâkim üye, toplu ve yazılı savunmayı ilgili diğer bir sanığın okumaya devam etmesini hatırlatmış, sanıklar okumaktan imtina etmişler ve kanuni usul icabı ara verilmesi talebinde ısrar ederek bu hususta heyetimizin bir karar alması yolunu tercih etmeden doğrudan doğruya üye hâkimi ret yoluna gitmişlerdir. Duruşmaya ara verilmesi, tehir veya talik kararı verilmesi yetkisi mahkeme kuruluna ait olması itibariyle son olayın da hâkimin reddini gerektirecek bir sebep olarak mütaleası mümkün görülememiştir.

Bu karar usule uygun bulunmadığı gibi gerçek duruma da uymamaktadır. Çünkü kararda "sanıklar, ara verilmesi talebinde ısrar ederek bu hususta heyetimizin bir karar alması yolunu tercih etmeden doğrudan doğruya hâkimi ret yoluna gitmişlerdir" deniyor. Oysa, duruşma tutanaklarında görüldüğü gibi hâkimi ret istemi mahkemenin ara verme kararından sonra olmuştur. Demek ki "heyetimizin bir karar alması yolunu tercih etmeden" sözü gerçek durumu yansıtmamaktadır. Duruşma tutanaklarından da anlaşılacağı gibi, sanıklar ara verilmesi talebinde ısrar etmişler, bu ısrara rağmen Akdemir Akmut, mahkemece bir karar verilmesini önler biçimde sanıkları tahrikte direnmiştir. Yazılı savunmanın kendisi tarafından okunması duruşma hâkimince ihtar edilen her sanık, okumayacağını; verilecek aradan sonra Necmi Demir'in okuyacağını bildirmiş olduğuna göre sanıkların bu beyanı duruşmaya ara verilmesi talebini kapsar. Duruşmaya ara verme yetkisinin mahkemede mi yoksa duruşma hâkiminde mi olduğunu herhalde sanıklardan daha iyi bilmesi gereken duruşma hâkimi, yetkisinin sınırını aşarak mahkemenin bu konuda karar vermesini engellemek için savunmayı okumalarını sanıklardan ısrarla istemiştir. Mahkemece verilecek kararlarda üyelerin oylarını toplayacak olan kişi, duruşma hâkimidir. Duruşma hâkimi, sanıkları çileden çıkarmak istermişçesine inat gösterip üyelerin oylarını toplamazsa, sanıklar ne yapabilir? Duruşma sırasında, bir istem karşısında kalıp oy toplamaya teşebbüs etmeyen, inadına ısrar eden; ancak tahrik edici uzunca bir inattan sonra mahkemenin karar almasını sağlamış bulunan

bir duruşma hâkimi ağır derecede kusurlu sayılacağından Akdemir Akmut'un bu olaydaki kusuru, onun tarafsızlığından şüphe ettirecek niteliktedir.

Ayrıca, YARGILAMADA USULSÜZLÜKLER bölümünde belirttiğimiz gibi duruşma tutanaklarını usulüne uygun yazdırmamış olması, duruşmaları yönetirken usulsüzlükler yapması ve duruşmalarda müdafileri küçük düşürücü sözler söyleyip bu sözleri tutanaklara geçirtmesi de duruşma hâkiminin tarafsızlığı hakkındaki şüpheyi kuvvetlendiren olaylardır. Başka hiçbir neden bulunmasaydı, duruşma hâkiminin sadece 30 Kasım 1971 günkü duruşmayı açarken müdafiler hakkında söylediği küçük düşürücü sözler bile onun reddini gerektirecek bir neden sayılırdı. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi, duruşma hâkimi Akdemir Akmut, o gün duruşmayı açarken şöyle demişti: "Yapılan müdafi avukat yoklamasından, kanuni görevleri savunma yapmaktan ibaret olan avukatlardan yalnızca Erdoğan Köksal'ın gelmiş olduğu, diğerlerinin gelmediği anlaşıldı."

Akdemir Akmut'un bu sözlerinin müdafileri küçültücü amaçla söylenmiş bulunduğu ve bu sözlerle savunma görevinin yargılama sonunda birkaç söz söylemekten ibaret olduğunun ifade edilmek istendiği bundan önceki Dördüncü Bölümde, 288-291. sayfalarda açıklanmıştı.

Akdemir Akmut'u ret istemimiz değerlendirilirken onun kişiliği hakkındaki bilgilerin de önem taşıyacağı şüphesizdir.

Bu nedenle, onun kişiliği hakkında bilgi veren iki resmî belgeyi bilgilerinize sunmakta yarar vardır:

Belgelerden biri, Diyarbakır Ağır Ceza Mahkemesinin Esas: 950/143 sayılı dosyası içindedir. Bu dosyadan öğrendiğimize göre:

Akdemir Akmut, 1948 yılında Diyarbakır Lisesinin 5A sınıfında 1481 numaralı bir öğrencidir. Öğretmenlerden biri bu sınıfta bir gün öğrencilerine: "Medeni cesaret sahibi olun. Hakkınızı kanun yolu ile aramaktan korkmayın; ben sizi ileri demokrasiye götürmek istiyorum" demiş.

O zaman 17-18 yaşlarında bir delikanlı olan öğrenci Akdemir Akmut, medeni cesaret ve ileri demokrasi kelimelerinden evhama kapılarak öğretmenini hemen Lise Müdürüne jurnal etmiş.

Bu jurnal üzerine soruşturma ile görevlendirilen Milli Eğitim Bakanlığı müfettişinin hazırladığı fezlekede bu konuda şu satırları okuyoruz:

Öğretmenin, 5A sınıfında "Medeni cesaret sahibi olun. Hiçbir şeyden korkmayın. Ben sizi ileri demokrasiye götürmek istiyorum" dediğinin tahkiki için tanık olarak gösterilen öğrencilerin ifadeleri alınmıştır. Bunlardan 1481 numaralı Akdemir Akmut:

Bu sözleri, öğretmenin gayet muğlak ve herkes tarafından şüpheyi çekecek bir tarzda ve yeri olmadığı halde söylediğini, misalleri din ve milli geleneklere aykırı vermesinin iyi karşılanmadığını ve iyi bir maksatla söylenmediği kanaatini hasıl ettiğini, korkmamalarını istediği şeyi sınıftaki memnuniyetsizlik gürültüleri dolayısıyla açamadığını, ileri demokrasi dediği şeyi de hiç kimseden korkmayın, medeni cesaret sahibi olun şeklinde izah ettiğini fakat bizim anladığımız manada demokrasi olmadığını, bundan da demokrasi kelimesinin sömürüldüğü kanaati uyandığını açıklamıştır.

Akdemir Akmut'un bu ifadesine karşı, aynı sınıfta bulunan ama jurnalciliği kendisine iş edinmiş olmayan ve medeni cesaret kelimesiyle ileri demokrasi deyiminde suç vehmetmeyen bir başka öğrenci bu konuda şöyle tanıklık yapmıştır:

Bir gün cesaret kelimesi söz konusu olurken, öğretmen bu kelimenin anlamı hakkında şu açıklamada bulundu:

Eski zamanlarda cesur adam diye, kendi beden gücüne dayanarak haklarını elde etmeye uğraşan adama denirdi. Bugün bu çeşit cesarete kabadayılık, deriz. Medeni cesaret sahibi olun, demek kanun yoluyla haklarınızı aramaktan çekinmeyin, demektir.

Demokrasi kelimesini öğretmenin ağzından şu şekilde işittim:

Ben demokrasi havasının sınıf içinde de egemen olmasını istiyorum. Kimi öğretmenler, öğrenciyle öğretmen arasında büyük bir uçurum görmek isterler. Ben bu düşüncede değilim. Öğrencilersınıf içinde düşüncelerini söylemekte özgürdürler.

Aynı sınıfta öğrenci olan bu iki tanığın ifadeleri arasında fark, Akdemir Akmut'un, daha 17-18 yaşlarındaki durumunu ortaya koymaktadır.

Şimdi bilgilerinize sunacağımız ikinci belge ise hâkim Yarbay Akdemir Akmut'un bugünkü durumunu ifşa ediyor:

Daha delikanlılık çağında iken medeni cesaret ve ileri demokrasi kelimelerinden evhama kapılarak öğretmenini jurnal eden Akdemir Akmut, Sıkıyönetim Mahkemesi Hâkimliğine atandıktan sonra evhamında daha da ileri gitmiş; nerede ip görürse hemen adam kaçırma ya da adam bağlama suçlarının işleneceği endişesiyle kendi öz oğlunun bile adam kaçıracağı vehmine kapılmıştır.

Akdemir Akmut, bu endişesini kendi el yazısıyla yazıp doldurduğu bir belgede belirtmiş bulunmaktadır. Şöyle ki:

Akdemir Akmut 17 yaşındaki oğlunu, 13 Mart 1972 günü, 1972/148 protokol numarası ile İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin Çapa'daki Psikiyatri Kliniğine yatırmıştır. Klinik, yatırılan hasta hakkında bilgi almak için hastanın babasına birtakım sorular sorar. Sorular, bir kâğıdın yan tarafına basılmıştır. Baba, cevapları bu soruların karşısına kendi eliyle yazar. Babaya sorulan sorulardan biri şudur:

Kendisine veya başkasına fenalık yapmak istiyor mu? Yapmaya kalktı mı? Nasıl?

Baba Akmut'un bu soruya kendi el yazısı ile verdiği cevap aynen şudur:

Birisini bağlamak veya kaçırmak için urgan ve ekmek hazırladığını, bir kâğıt üzerine anlamsız bir plan yaptığını müşahede ettim.

Fotokopisini ekli olarak sunduğum belgede, Akdemir Akmut'un kendi öz oğlu hakkındaki bu yorumu çok ilginçtir. Her planın bir anlam taşıması zorunlu bulunduğuna göre, Akdemir Akmut'un anlamsız bir plan diye nitelendirdiği şeyin gerçekte rastgele çizilmiş çizgiler karışımı olduğu anlaşılmaktadır. Çocuğunun elinde urgan ve ekmek gören kaç baba onun adam kaçıracağını ya da bağlayacağını düşünebilir?

Hâkim Yarbay Akdemir Akmut, ekmek ve urganla adam kaçırmak arasında bir nedensellik bağı kurmuş; kendi öz oğlunun, bunları, adam kaçırmak ya da bağlamak için ha-

zırladığını kesin bir dille söylemiştir. Psikiyatrlar bu çeşit yorumları hezeyan, diye nitelerler.

Daha lisede öğrenciyken medeni cesaret ve demokrasi kelimelerinde suç vehmedip öğretmenini jurnallayan; kemal yaşına vardıktan sonra da öz oğlunun elinde gördüğü urganla ekmeği "Adam kaçırmak veya bağlamak için" diye yorumlayan bir kişinin bu siyasi davadaki kararı kamuoyunda güven sağlayabilir mi?

Akdemir Akmut'un duruşmaları yönetirkenki tutumu, tutanakları usulüne uygun bir biçimde yazdırmamış olması, avukatlara karşı düşmanca tavrı, onun kendi öz oğlu hakkındaki sözleriyle birleştirilince onu ret istemimizde haklı olduğumuz daha iyi ortaya çıkmaktadır.

Bu nedenlerle:

Ret istemlerimizin kabulü gerekirken ret edilmiş olması usule aykırıdır.

Hükmün, 353 sayılı Kanun'un 207. maddesinin C bendi uyarınca bozulması gerekir.

Altıncı Bölüm
Sonuç

Sayın Yargıçlar,

Usule ilişkin bozma nedenlerini açıklayan dört bölümü 4 madde halinde özetleyeceğim.

Madde: 1 – Diyorum ki:

Bu davada, biri İktisat Fakültesinin, öteki Siyasal Bilgiler Fakültesinin öğrencisi olan iki gencin idamına karar vermiş olan kurul, Türk ulusu adına yargı yetkisini kullanabilecek derecede bağımsız bulunmadığından, Anayasamıza göre mahkeme niteliğinde bile değildir.

Madde: 2 – Diyorum ki:

Daha kendi adının ne olduğunu bile tayin ve tespit edememiş bulunan bir kurul; insanları yaşatmak ya da öldürtmek konusunda bir karar vermek olanağına sahip değildir.

Madde: 3 – Yine diyorum ki:

Kışla içinde açık bir yargılamanın yapılamayacağını takdir edememiş bulunan bir kurul, hüküm verirken takdir hakkını doğru kullanmış olamaz.

Madde: 4 – Yargılamada yapılan usulsüzlüklere bakıp iddia ve ısrar ediyorum:

Hükmün onanması adli bir hataya yol açacaktır ve konu, idam olduğundan bu adli hatanın ileride telafisi imkânı da bulunamayacaktır.

Bu nedenlerle: Hükmü, yüksek kurulunuzun, önce usul yönünden bozacağı kanısında bulunduğumu saygılarımla arz ederim. 15 Mayıs 1972.

Kâmil Dede, Necmi Demir, İlkay Demir, Kadriye Deniz Özen, Necati Sağır, Oğuz Öder, Mehmet Balaban müdafii,
Avukat Faik Muzaffer Amaç

Yedinci Bölüm
Lağvedilen Mahkeme Hakkında

Askeri Yargıtay 4. Ceza Dairesi Başkanlığına,

16 Mayıs 1972 günkü *Milliyet* gazetesinin birinci sayfasında tek sütun üzerinde 10 satırlık küçücük bir haber vardı. Bu haberde aynen şöyle deniyor:

> Milli Savunma Bakanlığı, İstanbul 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesini lağvetmiştir. Bakanlığın bu kararı Sıkıyönetim ve 1. Ordu Komutanlığına tebliğ edilmiştir. Bu mahkemenin baktığı ve bakacağı davalar 3 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesine devredilecektir.

Bu haber, Sıkıyönetim Mahkemelerinin bağımsız olmadıkları hakkındaki iddiamızı kuvvetlendirdiği gibi 3 Numaralı Mahkeme hâkimlerini ret istemimizde haklı bulunduğumuzu da göstermektedir.

Çünkü bilindiği gibi, lağvedildiği haber verilen mahkemenin son günlerde birbiri ardından verdiği iki kararda şu görüş hâkimdi:

Siyasi maksatlarla adam kaldırmak, banka soymak, silahla ve patlayıcı maddelerle tecavüzi eylemlerde bulunmak gibi

suçlar Türk Ceza Kanunu'nun 146. maddesinin kapsamına girmez. Bu eylemlerden her biri Ceza Kanunu'nun özel fasıllarında yazılı maddeler uyarınca cezalandırılmalıdır.

Bu görüşün, yürütme organının görüşüne uymadığı malumdur.

İşte, yürütme organının görüşüne aykırı bir görüşe sahip bulunan İstanbul 1 Numaralı Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinin lağvedilmiş olması gösteriyor ki:

Bir Sıkıyönetim Mahkemesi ancak yürütme organının görüşüne uygun karar veridiği sürece yargılama yapabilir. Yürütme organının görüşüne uymayan bir Sıkıyönetim Mahkemesinin, yargı görevini sürdürmesi imkânsızdır.

Haber, bunun için, Sıkıyönetim Mahkemelerinin bağımsız olmadığı hakkındaki iddiamızı doğrulayan bir kanıt niteliğindedir.

Bu haber, bir başka bakımdan da davamızı ilgilendirmektedir. Çünkü haber, 3 Numaralı Mahkemeye güvensizliğimizde haklı olduğumuzu da gösterir.

Yürütme organı işine gelmeyen kararlar verdiği için 1 Numaralı Mahkemeyi lağvederken o mahkemede görülmekte ve görülecek olan davaları 3 Numaralı Mahkemeye devretmekle bu 3 Numaralı Mahkemenin kendi görüşüne uygun kararlar vereceğinden emin olduğunu, dolaylı bir biçimde ortaya koymuş bulunmaktadır.

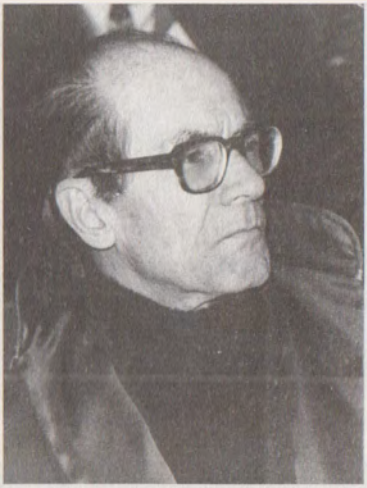
Yürütme organının Mahkemeye bu güveni, sanıklar için başlı başına bir güvensizlik sebebidir.

Bu da bizim, 3 Numaralı Mahkeme hâkimlerini ret istemlerimizde ne kadar haklı olduğumuzu gösteren bir başka kanıttır.

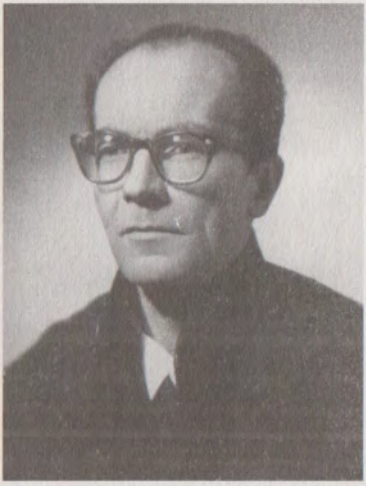
17 Mayıs 1972

Kâmil Dede, Necmi Demir, İlkay Demir, Kadriye Deniz Özen, Oğuz Öder, Mehmet Balaban müdafii,

Avukat Faik Muzaffer Amaç

Avukat Faik Muzaffer Amaç

Avukat Faik Muzaffer Amaç'ın 22.11.1974'te çekilen bir fotoğrafı.

Faik Muzaffer Amaç'ın babası Yzb. Mahmut Hindiçin'de Thatymo esir kampında.

Faik Muzaffer Amaç, babası, annesi ve ablasıyla.

Faik Muzaffer Amaç, annesi ve babası ile bir kır gezintisinde.

Faik Muzaffer Amaç Çanakkale şehidi Mahmut Sabri Bey'in kucağında ve iki ablası.

Faik Muzaffer Amaç'ın dayısı Yzb. (Kolağası) Mehmet Ali Bey (Balkan savaşı gazisi).

Faik Muzaffer Amaç'ın anneannesi Emine Aktan.

Faik Muzaffer Amaç'ın Fatoş halası.

Faik Muzaffer Amaç
3.7.1932 kamp hatırası.

Faik Muzaffer Amaç yedek subay üniforması ile.

Faik Muzaffer Amaç 1938'de Adana'da.

Faik Muzaffer Amaç, eşi Fatma Amaç ile.

Faik Muzaffer Amaç, annesi ile.

Faik Muzaffer Amaç baba evinde.

Faik Muzaffer Amaç, öğretmen arkadaşları ile.

Faik Muzaffer Amaç, Selimiye kışlasında tutuklu, 6.11.1973.

Faik Muzaffer Amaç, Selimiye kışlasında tutuklu, 6.11.1973.

Selimiye Askeri Cezaevi'nde (İsmet Çakmak, Faik Muzaffer Amaç, Ali ????, Refik Akyüz, Ali Lermioğlu) 26.10.1973.

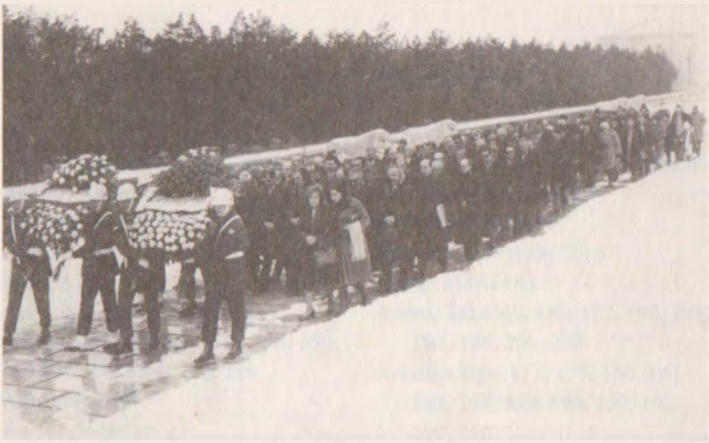
Faik Muzaffer Amaç, Süleyman Abdullahoğlu ile Selimiye Askeri Cezaevi'nde, 26.10.1973.

Türkiye Barolar Birliği IX. Genel Kurulu, Ankara (TSE Salonu), Faik Muzaffer Amaç, Gülçin Çaylıgil, Ziya Erün, 8.1.1976.

Türkiye Barolar Birliği Genel Kurulu, Ankara, 6.1.1977.

Faik Muzaffer Amaç, Türkiye Barolar Birliği IX. Genel Kurulu ile Anıtkabir'de, 8.1.1977.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri için özel toplantı (Ankara, TSE salonu) 18.9.1976.

Dizin

A

Abdullahoğlu, Süleyman 329
Adıvar, Adnan 41
Ağaoğlu, Tektaş 181
Akadlı, Lütfü 166
Akar, Ahmet 166
Akçaoğlu, Şemseddin 166
Akıncılar, Sadık 176, 204, 220, 230, 231, 232, 234, 245, 294
Akın, Sami 75
Aknoz, Nurettin 17
Aksoy, Muammer 87
Aktok, Nedret 191
Akyüz, Refik 329
Ali, Kâzım 85
Ali, Kılıç 85
Ali, Sabahattin 66
Alkılıç, Şadi 83
Alptekin, Cihan 181, 190, 197, 205, 206, 208
Amaç, Faik Muzaffer 9-15, 17-31, 52-54, 57-59, 61, 62, 66, 74-76, 81-83, 89-91, 93, 98, 101-104, 107, 110-112, 175, 176, 182-185, 191, 222, 223, 226, 227, 229-232, 234, 245, 248, 249, 253, 254, 262, 276, 278-283, 285, 291, 293, 295, 297, 299, 310, 320-331
Amaç, Fatma 326
Amaç, Hacer 326
Amaç, Mahmut Şükrü 322
Aral, Rana 191
Aras, Tevfik Rüştü 85
Arman, Garabet 181, 199, 201
Arolat, Osman Saffet 205, 206
Asbuzoğlu, Şevket 120
Atademir, Hamdi Ragıp 64
Atatürk, Mustafa Kemal 9, 13, 14, 15, 17, 20, 31, 33, 34, 37, 42, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 55, 85, 86, 104, 112, 128, 284
Atay, Falih Rıfkı 86
Ayabakan, Bayram 35, 67
Aybar, Macit 191
Aydın, Zekeriya 130, 177, 190, 191, 192, 198, 205, 206
Aykutlu, Ilgız 177, 179, 180, 181, 182, 187, 189, 190, 192, 193, 197, 198
Ayna, Ömer 187
Aynur, Mustafa 213, 214, 215

B

Bahadır, Osman 205, 206
Balaban, Mehmet 216, 238, 249, 273, 319, 320
Banguoğlu, Tahsin 70, 71
Bardakçı, Ulaş 216, 232, 245, 246, 247, 253, 280, 299, 310, 311, 312
Başoğlu, Muzaffer Şerif 88
Baydar, Mustafa 65, 66
Behiç, Hakkı 85
Bele, Perihan 284, 285
Berkes, Niyazi 88
Bezirci, Asım 17
Boratav, Müreyyet 17, 88
Boratav, Pertev Naili 88
Bostancı, Muzaffer 233
Bozkurt, Mahmut Esat 20, 32, 33, 34, 18, 85
Bozkurt, Turgut 233

C-Ç

Cebeci, Güler 191
Ceceloğlu, Abdullah 179, 203, 204,

217, 229, 230, 232, 245, 246, 247, 253, 280, 299, 310
Cemgil, Adnan 128, 129
Cinemre, Tayfun 205, 206
Coşar, Ömer 68
Coşkun, Mustafa 209, 215,
Çağlar, Muzaffer 177, 187, 194, 198
Çakmak, İsmet 329
Çayan, Mahir 19, 21, 175, 207, 216, 220- 227, 232, 234, 238-240, 242, 243, 245, 246, 247, 249, 253, 257, 273, 274, 280, 282, 283, 285, 299, 305, 306, 310-313
Çetin, Hasan 94, 142, 161, 193, 199
Çirçi, M. Faruk 191
Çığ, Ali Aydın 205, 206
Çıladır, Sina 210, 288
Çoker, Ahmet 199

D

Danışman, Yusuf 98, 111
Dede, Kâmil 216, 229, 230, 232, 245, 246, 247, 249, 253, 280, 299, 310, 311, 312, 319, 320
Değer, Hüsnü 67
Demirel, Cevdet 191
Demir, İlkay 194, 245, 253, 280, 299, 310, 319, 320
Demir, Necmi 232, 246, 247
Dereli, Yılmaz 176, 178
Descartes 65
Dinamo, Hasan İzzettin 17
Dodanlı, Yaşar 33, 48
Dolmaç, Ahmet Ata 76, 80, 81, 82
Dündar, Coşkun 228, 229, 231, 232, 247, 311
Duyar, Gürdal 22

E

Ecevit, Bülent 18, 108
Eflatun 63, 64
Elrom, Efraim 183, 184, 185, 193, 198, 199
Erdinç, Rıfat 33, 48
Erdoğan, İsmail Yüksel 179, 211, 217
Erdöl, Füsun 191
Erdumlu, Bingöl 207
Ergil, Aykut 192, 200, 230, 231, 232, 234, 245, 248, 295
Erginsav, Mesut 34, 54, 55, 58, 62, 66, 104
Ergüç, Nizamettin 67
Ergün, Kadir 67
Ersoy, Akgün 238, 272
Eşrefoğlu, Metin 206

G

Galile 41, 42
Gerçeker, Tevfik 166
Gökalp, Ziya 55, 70, 71, 72, 103
Gökay, Fahrettin Kerim 15
Göksu, Rıfat 166
Göksu, Süleyman 33, 48
Gövsa, İbrahim Alaettin 60
Göydün, Celal 111, 130, 132
Güler, Baki 191
Gül, Mustafa 67
Günaltay, Şemsettin 49, 50
Güney, Rıfat 205, 206
Güneysu, Adnan 191
Gür, Naci 182, 207, 208, 210, 211, 212, 215, 217, 228, 229, 247, 250
Gürsel, Yücel 158, 162, 190
Gürses, Muzaffer 61
Gürsoy, Işıl 190
Gürün, Muhittin 138, 166
Güven, Ömer 207, 215, 229, 230, 232, 238, 245, 246, 247, 260, 304

H

Hakkı, İsmail 85
Hakkı, Topçu 85
Hikmet, Nâzım 62, 63, 86, 87

I-İ

Işık, Cazip 177, 212, 214
İlden, Hasan 65, 66, 80
İnönü, İsmet 51, 68, 69, 71
İpekten, Hafize 190
İskenderoğlu, Reşit 65, 66, 81

K

Kalaycı, Mustafa 191
Kamışoğlu, Erdoğan 215
Kapani, Münci 264
Karacan, Ali Naci 69
Karaduman, Dursun 204, 205
Karakaş, Ali 67
Karasan, Mehmet 63
Kaşılayan, Mustafa 190
Kaya, Salman 19, 53, 187
Kaynardağ, Aslan 17
Keçecioğlu, İhsan 166
Kemal, Orhan 17, 21, 37, 64, 86, 101, 119
Koç, Kenan 237, 238
Koç, Süreyya 114
Kolçak, Olcay 30
Konukçu, Ramazan 62
Köprülü, Fuat 17
Korkut, Ekrem 149, 166
Korkut, Nuri 190, 191
Kösesoy, Rıfat 76, 80
Küçük, Sami 17, 107, 115, 118
Kuralmen, Celâlettin 152, 166
Kuray, Sarp 199
Kurdakul, Şükran 29
Kürkçügil, Masis 205, 206
Kürüm, Abdürrahim 33, 48

L

Landsteiner, Karl 73
Lermioğlu, Ali 329

M

Makal, Mahmut 22, 85, 88, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 166
Manas, Rüçhan 191
Mesçi, Ayşe Emel 196, 209, 211
Molu, Figen 132
Morgül, Şafak 205, 206
Müftügil, Hikmet 111, 132
Müftüoğlu, Vecdi 228, 229, 231, 232, 247, 313
Mutlu, Şemsi 33, 48

N

Nadi, Nadir 68
Nadi, Yunus 85
Nadir, Kerime 83
Nejat, Ethem 85
Nesin, Aziz 17, 21, 22, 88, 156, 157, 158, 161
Nutku, Emrullah 119

O-Ö

Olcay, Ayten 30, 75
Oral, Kâzım Vehbi 59
Oral, Savaşkan 181
Öder, Oğuz 208, 229, 230, 232, 245, 246, 247, 249, 253, 280, 299, 310, 319, 320
Ömerbaş, Lütfü 166
Özal, Nadir 181
Özal, Turgut 34
Özbey, Ahmet 33, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 67, 68, 69, 74, 81, 97
Özdemir, Fikret 33, 48
Özdeş, Orhan 130, 132
Özdilek, Fahri 158
Özek, Çetin, Dr. 94, 142
Özen, Kadriye Deniz 178, 179, 181-186, 191, 193, 199, 202, 217, 229, 230, 232, 245, 246, 247, 253, 280, 299, 310, 319, 320
Özen, Mualla 191
Özgen, Levin 190
Özkan, Rasim 179, 181, 197, 205, 206, 207, 209, 211, 212, 213, 217, 277, 278, 279
Öztürk, Yalçın 176, 245, 248, 295, 309

P

Purut, Afitap 190

S-Ş

Sadak, Necmettin 71
Sağır, Necati 177, 179, 193, 194, 198, 211, 217, 229, 230, 232, 245,

246, 247, 249, 253, 280, 299, 319
Sağır, Necdet 176, 194, 229-232, 234, 240, 245, 248, 295, 309
Sağnak, Hadi 90, 91, 93
Saka, Hasan 20, 56
Sancar, Ömer 67
Sanlı, Sadık 75
Sarıtaş, Hüseyin 55, 64, 65, 103
Savcı, Bahri 139
Selışık, Selahattin 128
Şenerdem, Ferruh 233
Şener, Mazhar 111, 130, 132
Senil, İbrahim 166
Sertel, Sabiha 87
Sertel, Zekeriye 88
Sirer, Reşat Şemseddin 64
Sözer, Ülgen 182, 215, 228, 229, 232, 247
Süerkan, Ömer Erim 179, 183, 188, 190, 202, 217, 229, 230, 232, 245, 246, 247
Sükan, Faruk 123
Sungur, Kâmil 63, 75
Suphi, Mustafa 85, 86
Şefik 85

T

Tad, Tülay 191, 206
Tağmaç, Memduh 261, 262
Tahir, Kemal 17
Tahtakılıç, Ahmet 158, 160, 165
Tansuk, Fethi 112
Tarhan, Safa 191
Tarlan, Cemal 117
Taşbilek, İsmail 191
Tınaz, Bülent 64
Tokbey, Seyfettin 75
Tufan, Aktan 191
Tümay, Bursin 190
Tuncay, Aydın 130
Tunçkanat, Haydar 115, 116, 117, 120, 122
Türe, Abdurrahman 211, 212
Tüzemen, Ekrem 166
Tüzün, Dinçer 191

U-Ü

Uçar, İrfan 177, 178, 179, 181, 182, 193, 194, 197, 198, 200, 217, 218, 219, 229, 230, 232, 236, 238, 245, 246, 247, 272, 281, 282, 302
Uğurlu, Sevim 191
Ülken, Hilmi Ziya 71
Ülkmen, İsmail Hakkı 147, 166
Ünal, Vecihi 158
Üstün, Nevzat 9, 159

V

Varuy, Nebil 282, 284, 285, 309
Vurgeç, İsmet 106

Y

Yalçın, Avni 176, 209, 210, 213, 245, 248, 288, 295, 309
Yanar, Muharrem 213
Yardımcı, Eyüp 75, 250
Yaşar, Ali 33, 48, 210, 288
Yavuz, Salim 212
Yenice, Kâzım 111, 130, 132
Yeten, Osman 166
Yetkin, Suut Kemal 64
Yıldız, Lerzan 191
Yılmaz, Ziya 27, 176, 178, 216, 229, 230, 232, 245, 246, 247, 253, 280, 310, 311, 312
Yongaçoğlu, Murat 76, 80
Yörükoğlu, Kemal 119

Z

Zaim, Jülide 178, 179, 181, 183, 184, 190, 192, 199, 202, 217, 229, 230, 232, 236, 245, 246, 247, 302
Zamangil, Cahit 87
Zeren, Mustafa 119
Ziya Paşa 60
Zorlu, Fatin Rüştü 15, 17

Avukatlar karanlık dönemlerin, ateşi çalıp yeryüzüne indiren Prometheus misali gizli kahramanlarıdır. Onlar sayesinde karanlıkta kalmış nice olay aydınlığa kavuşmuş, onlar sayesinde karanlıklar bir nebze dağılmıştır.

> *Memleketin en aydın gençlerinden yüzlercesi idam talebiyle Sıkıyönetim Mahkemelerinde yargılanıyordu. Şahsi hiçbir çıkarları olmadan, sadece yurdu ve halkı sevdikleri için işledikleri birtakım suçlar yüzünden idamları istenen bu gençlerin davaları, şüphesiz kamuoyunu çok yakından ilgilendiriyordu. Oysa, özellikle o günlerde, ne TRT (tek radyo ve televiyon) ve ne de basın bu davaların duruşmalarını kamuoyuna önemiyle orantılı bir biçimde duyuruyordu. Mahkemeler sanıkları yargılarken millet de mahkemeleri yargılayabilmelidir. Çünkü mahkemeler yargı yetkilerini Türk Ulusu adına kullanır. Yargılamaların açık yapılmasının anayasal bir zorunluk olması: Milletin, mahkemeleri yargılayabilmesini sağlamak içindir. TRT ve basın, duruşmaları Türk Ulusu'na tam bir tarafsızlık içinde duyuramıyorsa orada yargılamaların gerçek anlamda açık yapıldığı söylenemez.*

Bu kitap, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Numaralı Askeri Mahkemesi'nde 26 genç hakkında açılmış bir davada aleniyeti sağlamak ve davaların sonuçlarının sanık lehinde uygulanmasını gerçekleştirmek için mücadele veren bir hukukçunun anılarını içeriyor.

Karanlık dönemlerin gizli kahramanlarından birinin anıları...

